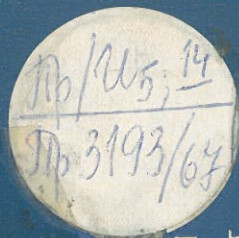

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
Отделение за езикознание, литературознание
и изкуствознание

ИЗВЕСТИЯ

НА

ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Книга XIV

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Отделение за езиковедие, литературоведие
и изкуствоведие

Др 3193/64

Др/165/14

ПРОВЕРКА
1990 г.

ИЗВЕСТИЯ

НА

ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Книга XIV

ПРОВЕРКА
1990 г.

ПРОВЕРКА
20.7.

ПРОВЕРКА
1991 г.

София . 1967

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Редакционна колегия:

*чл.-кор. Л. Андрейчин (отг. редактор), акад. Вл. Георгиев,
чл.-кор. Ив. Лекков, чл.-кор. К. Мирчев, проф. Ст. Стойков*

ЗНАЧЕНИЕТО НА СЪВРЕМЕННАТА ТОПОНИМИЯ ЗА ОБЯСНЕНИЕТО НА ДРЕВНИТЕ ГЕОГРАФСКИ НАЗВАНИЯ

Владимир Георгиев

Съвременната топонимия има извънредно голямо значение за обяснението, тълкуването и отъждествяването на древните географски названия. Обикновено тя дава паралели за тълкуването на старите местни имена, а в известни случаи тя определя значението на названията, което дава възможност да се даде сигурно тълкуване на името.

За да се изтълкува сигурно едно антично име, трябва да се знае какво нарицателно се крие в него. При езици като тракийски, дако-мизийски, фригийски, старомакедонски, илирийски, които са познати фрагментарно и чиито думи и словообразуване остават почти съвсем неизвестни, ние можем да определим какво нарицателно съдържа дадено собствено име в съвсем редки случаи, и то въз основа на оскъдни глоси, предадени от античността, или на малко думи, чиито значения са установени по косвен път. Обаче дори и в тия случаи е необходимо тълкуването да се подкрепи с паралели от съвременната топонимия. Ето няколко такива примера:

Μεσημβρία, Μεσημβρία

Μεσημβρία изглежда съвсем като гръцка дума, срв. гр. *μεσημβρία* 'пладне; юг'. В същност обаче тук е било извършено леко погръчване на едно тракийско название.

Несебър е дорийска колония, основана към 510 г. от жители на гр. Мегара. Това не значи обаче, че градът не е съществувал по-рано. Напротив, това е било старинно тракийско селище, в което гърците са установили своя колония или по мирен път, или като са превзели селището.

Името е предадено под следните форми:

Μεσαμβρία у Херодот (V в. пр. н. е.).

Μεσημβρία у Страбон (I в. пр. и I в. от н. е.), у Птоломей (II в. от н. е.) и др.

Mesembria у Плиний (I в. от н. е.) и др.

Μεταμβριανοί, Μεσ(σ)αμβριανοί в надписи от Несебър (V—II в. пр. н. е.).

Μεσημβριανοί в надписи от Несебър.

Μεσεμβρία, вж. по-долу; и др.

Стефан Византийски (446, 15), който черпи своите сведения от един по-стар автор Николаос, съобщава следното: *Μεσημβρία, πόλις Ποτικῆς Νι-*

κόλαος πέμπτω. ἐκλήθη ἀπὸ Μέλσου. βρία γὰρ τὴν πόλιν φασὶ Θραῖκες. ὥς οὖν Σηλυμβρία ἢ τοῦ Σήλως πόλις, Πολτυμβρία ἢ Πόλτυς [πόλις], οὕτω Μεσημβρία ἢ Μέλσου πόλις... Подобни сведения дава и Страбон (7, 6, 1): *εἰτα Μεσημβρία Μεγαρέων ἀποικος, πρότερον δὲ † Μενεμβρία, οἷον † Μεγα πόλις, τοῦ κτίσταντος † Μένα καλουμένου, τῆς δὲ πόλεως βρίας καλουμένης θρακιστί*. Обаче отдавна е установено, че в текста на Страбон е допусната грешка, като буквите ΔΣ са били прочетени като Ν.

Сведението на Стефан Византийски се потвърждава от един надпис, намерен недалече от град Несебър, дето между другото четем: - - - *Μεσεμβρία* (sic) δέ μν (sic) πατρίς ἀπὸ [μ]έλσα καὶ βρία - - -¹

Античните автори обичат да извеждат названията на селищата от името на някакъв херой, който бил основал града: затова и обяснението *Μέλσου πόλις* 'градът на Мелс' (Ст. Виз.). Обаче наличието на назал в края на първата съставна част показва, че се касае за родителен падеж множествено число.

Въз основа на това старата форма на името може да се възстанови като **Μελισσῶν βρία* 'Пчелин град', срв. гр. *μέλισσα*, ат. *μέλιττα* 'пчела'. Нашата днешна топонимия дава многобройни местни названия като *Пчелата* (Маданско), *Пчелин(ът)*, *Пчелинище*, *Пчелинища*, *Пчеларка*, *Пчеларица* (Севлиевско), *Пчелин*, *Пчелинци*, *Пчелински рът* и пр., срв. и нем. *Immen-see* 'Пчелино езеро', гр. *Μελι(α)ία*, *Μελίταια*, -εια, град в Тесалия, *Μελίτη* атически дем и езеро в Етолия, *Μελιτήιον ὄρος* планина на о. Коркира, производни от *μέλιττα* 'пчела' или *μέλι(τ-)* 'мед'.

Обаче *μέλισσα* 'пчела' е гръцка дума, произхождаща от ие. **melitya*; нейното тракийско съответствие е било *μέλσα* с изпадане на кратката гласна в безударна сричка непосредствено след сричката под ударение — едно явление, което е чуждо на старогръцки, но е засвидетелствувано с редица примери в тракийски, срв. трак. *Σπαρτακος*, *Spartacus* (фриг.), *Σπαρτοκος* срещу (гр.) *Σπαράδοκος*, *Σκαβαλαῖοι* > *Σκαβλαῖοι* (V в. пр. н. е.). Така се обяснява и етниконът *Meletinus*, засвидетелствуван в един латински надпис, срещу местното име (от което е произведен) *Melta*, засвидетелствувано по-късно в две антични географски карти. Затова Д. Дечев тук с право предполага **Meleta* или **Melita* > *Melta*².

Следователно текстът в надписа от Несебърско, цитиран по-горе, не трябва да се чете с главно Μ (Дечев, Михайлов и др.), но като тракийско нарицателно, както е тракийско нарицателно и следващата дума: - - - *Μεσεμβρία* - - - ἀπὸ [μ]έλσα καὶ βρία „... от (тракийските думи) 'пчела' и 'град'...“

Трак. **Μελισσῶν βρία* 'Пчелин-град' правилно се контрахира (срв. *αω* > дор. *ᾱ*) и асимилира в тракийски или в дорийски — Месемврия е мегарска колония — в **Μελοᾶμβρία*. Обаче на гръцки език съчетанието *λα* е несвойствено, а освен това тук има една съвсем близка дума йон. *μεσομβρία*, ат. *μεσημβρία* 'пладне; юг'. Така тракийското название се изменя от гръци в *Μεσομβρία*, *Μεσημβρία*.

Разбира се, не може да се определи дали се касае за 'Пчелин-град' или за 'градът на пчелите', при което **μέλσαι* 'пчели' може да бъде то-темно название на тракийско племе (**Μελσα[α]*), срв. *Σφῆκες* 'оси', название на обитателите на едно селище (племенно название) в Евбея.

¹ Вж. G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, *Serdicae*, I, MCMLVI, N. 345. Вж. и D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957, стр. 295 и сл.

² Вж. D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, стр. 293.

Resist(h)os, Ῥεδεστός

Resist(h)os, Ῥεδεστός е по-късното название на *Bisanthe*, днес *Родосто* в Турска Тракия. Името е предадено в следните форми:

Resisthon асс. (Plin. NH 4, 48) I в. от н. е.

Resisto (Itinerarium Antonini) вероятно от III в. от н. е.

Registo (погрешно вместо *Resisto*; Itinerarium Hierosolymitanum) от 333 г. от н. е.

Ῥεδεστον ген. (надпис).

Ῥαδεστός (Procor.) VI в. от н. е.

„Обратното“ писане *αι* вместо *ε* и *η* е често явление в късния гръцки език. Първоначалната форма е трак. **Red-ist(h)a-* = стинд. *raj-istha-* 'βασιλεύ-τατος, най-царски, най-царствен'. За названието срв. лат. *Rēgium* местно име, производно от *rēgius* 'царски', *Василико* от гр. *βασιλικός* 'царски' и под. Тракийският интердентален спирант *ḍ* (от ие. *g'*) е предаден в латински с *s*, а в късногръцки с *δ* (= *ḍ*). Това име е сродно с името на тракийския цар *Ῥήσος* (II) от ие. **rēg'-* 'цар', както и с тракийското лично име *Ῥαῖδος* от ие. **rēg-yo-*. Последното име е засвидетелствувано в следния надпис от Делфи, датиращ от 261 г. пр. н. е.: *Κότυς Ῥαῖδον, Θρακῶν βασιλεύς*, който в същност представя една семибилингва (гр. *Ῥαῖδ(-ον)* = гр. *βασιλεύς*): *αι* стои вместо *ε* (или *η*), понеже по това време в тоя диалект дифтонгът е бил вече монофтонгизиран¹.

Ῥήσιον

Ῥήσιον е название на една местност при Византион (Propyl. ad Acta SS. Nov. 774, 10 и 798, 10).

Местното име *Ῥήσι-ο-ν* е сродно с името на тракийския цар *Ῥήσος* и с тракийското местно име *Res-isthon*, които са разгледани по-горе. По своя произход трак. *Ῥήσι-ο-ν* е идентично с лат. местно име *Rēgium* и значи буквално 'царско'.

Ἀργισός

Тракийското (или фригийско) местно име *Ἀργισός* е предадено в Pap. Pyland. I, 19 (FGH 115 N° 217): *Ἀργισσοῦ Θρακίας [πόλις: ἔ]πὶ Ἀντιπάτρων κατὰ κράτος ἄλωσις*.

Местното име *Ἀν-γισός* съдържа думата *γίσσα* 'камък', предадена у Стефан Византийски като карийска: *Μονόγισ(σ)α, [πόλις Καρίας, ἔθεν] Ἀργεμς Μονόγισ(σ)ηνή. Ἴδρυμα Δαίδαλου μετρῶν(?)... γίσσα γὰρ τῇ Καζῶν φωνῇ λίθος ἐρμηνεύεται. καὶ νῦν τοὺς πλακώδεις καὶ μαλακώδεις λίθους γίσσα λέγουσι*.

Тракийската (или фригийска) дума, която се крие в местното име *Ἀν-γισός*, съответствува на споменатата карийска дума *γίσσα* 'камък', която е сродна с нем. *Kies* 'чакъл, едър пясък, баластра' от ие. **giso-*.

По своето образуване *Ἀν-γισός* с представката *αν-*, която съответствува на гр. *ἀν(ά)*, гот. *ana*, стбълг. на 'на, върху', е идентично с тракийското местно име *An-asamus*, селище на р. *Asamus*: това са префиксали образувания от типа бълг. *На-речен* (производно от 'на река'), *Загора* и под., вж. при *Загелеон*. За означението срв. българските местни

¹ В беотийския диалект монофтонгизирането на *αι* започва от края на V в. пр. н. е.

имена *На камъка, На върби, На гьола, На друма, На ливадата, На пороя* и под. (Севлиевско).

Ἀσαί, Ἀσσα

Местното име *Ἀσαί* е споменато у Стефан Византийски като село в Тракия. Освен това Свидас цитира *Ἀσσα* като име на планина, без да посочва къде се намира тя. Тракийското име е идентично или сродно с тракийската глоса *ἀσᾶ* 'подбел' (растение), което произлиза от ие. **ak'ya* или **ak'a* 'остър, острие', срв. латв. *ass* 'остър', гр. *ἀκή* 'острие'. От същия произход е вероятно и името на града *Ἀσσα*, разположен близо до Атон (Hdt., St. Byz.).

[E]ν κίρι-σουλῇ

Един надпис от Чорлу (Турска Тракия, в областта на Родосто) гласи: *ὄρος ἀγροῦ* [E]ν κίρι-σουλῇ „граница на землището Е.“¹ Етимологията на това тракийско местно име е прозрачна. То се състои от следните тракийски думи *en* 'в', *kiri-* = стинд. *giri-h* 'планина' и *sulē* = гр. *ῥή* 'гора'; [E]ν κίρι-σουλῇ означава 'im Berg-wald, в планинската гора'. Срв. трак. *Κεῖ-ρις* = **kiris* пещера в Западния Хемус, букв. 'планина'; *Κεῖρι-παρα* местно име, букв. 'Berg-fluss, планинска река'; *Σκαπτή-ῥή* = (погърчено, полу-превод) *Σκαπτή ῥή* '(раз)копана(та) гора' (златна мина в планината Пангей).

*

Такива случаи на тълкуване обаче са редки. Затова за тълкуването на античните местни имена ние използваме данните на съвременната топонимия. Тук могат да се разграничат няколко случая.

1. ПРЕВОД И МНИМ ПРЕВОД

За да може сигурно да се изтълкува едно антично име, трябва да се знае неговото значение. Има няколко начина за определяне значението на географските имена. Един от тия начини, важещ особено за определяне значенията на древни географски названия от отмерели езици, е преводът и особено така нареченият мним превод.

Географските обекти се назовават обикновено по някой техен най-характерен белег (на местността или на реката). Затова ако едно население се смени от друго, то новото население именува обикновено географските обекти по същите техни най-характерни белези. Така новото название изглежда като буквален превод на старото. Това може да се определи като мним превод. Разбира се, в отделни случаи може да се касае и за истински превод, но поне за Балканския полуостров, дето старите езици са изчезнали почти напълно преди идването на славяните, мъчно би могло да се предполага истински превод.

¹ За формите на предаването на това име вж. K. Vlahov, Nachträge und Berichtigungen zu den thrakischen Sprachresten und Rückwörterbuch, Sofia, 1963, стр. 11.

Един от добрите примери за мним превод е днешното название *Воден* на старомакедонския град **Εδεσσα*. Градът е наречен *Воден* поради изобилните си (карстови) извори: *Воден* е производно от *вода*. Това дава възможност и **Εδεσσα* да се обясни като **wed-es-yā* 'водна', производно от **wedos* 'вода', толкова повече, че това обяснение е дадено за сирийския град **Εδεσσα*, наречен по името на македонската **Εδεσσα*: **Εδεσσα, πόλις Συρίας, διὰ τὴν ὑδάτων ῥύμην οὕτω κληθεῖσα* („поради изобилието на води така наречена“) *ἀπὸ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ* (St. Byz. 260, 20). Славянското название *Воден* не може да бъде истински превод на **Εδεσσα*, тъй като старомакедонският език е отмрял още преди нахлуването на славяни в Македония. Славянското название, както и старомакедонското са дадени независимо едно от друго въз основа на най-характерния белег на местността. Така славянското название изглежда като превод на старомакедонското, т. е. това е един пример за мним превод.

Подобен е и случаят с названието на селището **Αξι-οπα*, което днес се нарича *Черна вода* (> рум. *Cernavoda*). Следователно **Αξι-* означава 'черен' и *-οπα* е = лит. *upė* 'течение, река'. Тогава и речното название **Αξιος* в централната част на Балканския полуостров трябва да означава *Черна (вода)*, което се потвърждава от факта, че най-големият приток на **Αξιος* се нарича днес *Црна* 'черна (вода)'. В такъв случай и другото название на **Αξιος*, а именно *Βαρδονάριος, Οὐαρδάριος, Βαρδάριος* трябва да означава 'Черна вода (река)'. И действително това название може добре да се изтълкува като ие. **swordo-(-ā)* **worī* 'черна вода (река)' с промени *sw- > w-*, *o > a*, изчезване на интервокалното *w* (между еднакви гласни) и контракция. **Αξιος* и *Οὐαρδάριος* са следователно названия, произхождащи от два различни предславянски езика или диалекта¹.

Ето няколко подобни тълкувания:

**Ορβηλος, *Ορβηλον*

**Ορβηλος* (м. род) или **Ορβηλον* (ср. род) се нарича днешната планина Беласица. Името се явява под следните форми:

**Ορβηλος* м. род: Hdt., Arr., Plin.

**Ορβηλον* ср. род: Diodor., Pomp. Mela.

**Ορβήλου* род. пад. м. или ср. род: Strab., Ptol.; **Ορβήλου* Suid.

Днешното название на тая планина *Беласица*, производно от диал. **белас(ий)* = чеш. *bělasy* 'белезникав', което от своя страна е производно от *бел* = бял, показва, че **Ορβηλον* произлиза от фриг. или макед. (пеон.) *δρ(ος) βηλον* 'бяла планина': фриг., макед. (или пеон.) *-βηλον* е точното съответствие на бълг. *бял* от ие. **bh₂elo-*.

Стефан Византийски пише: **Ολβηλος, πόλις Μακεδονίας. Βάλακρος Μακεδονικῶν* (v. I. *Μακεδονικῇ*)... *τὸ ἔθνηκον *Ολβήλιος. *Ολβηλος* с асимилация *ο — λ > λ — λ* е идентично с **Ορβηλος*. От този текст личи, че македонското название на **Ολβηλος* = **Ορβηλος* е гласяло *Βάλακρος*, което добре се тълкува като *Βάλ-ακρος* 'бял връх', срв. гр. *φαλός* 'бял', *φαλ-ακρός* 'плешив', лит. *bālas* 'бял' и пр.

¹ Вж. Вл. Георгиев, Българска етимология и ономастика, София, 1960, стр. 83 и сл.

Corsulae, Porsulae

Corsulae или *Porsulae* е названието на по-късния град *Maximianopolis*, визант. *Μαξιμιανόπολις*, днес тур. *Misiné-kale* на реката *Караджа-су* близо до Гюмюрджина. Името е засвидетелствувано под следните форми:

Corsulis абл. мн. ч. GR 183, 6.

Porsulis абл. мн. ч. TP 8, 4, IA 312, 5.

Pyrsoali им. пад. мн. ч. IA 331, 6.

Porsolis абл. мн. ч. Guid. Geogr. 537, 17.

Градът е разположен на река *Караджа-су*, което значи на турски 'възчерна (черничка) вода'. Въз основа на това трак. *Corsuli* (или *-ae*) се тълкува от ие. $*k^{(w)}\text{rH}_2\text{s-ulo-}$ 'черничък, възчерен', умалително от ие. $*k^{(w)}\text{rH}_2\text{so-}$ 'черен', срв. бълг. *чер* от ие. $*k^{(w)}\text{rH}_2\text{so-s}$, лит. *kėršas* 'с черни и бели петна' от ие. $*k^{(w)}\text{erH}_2\text{so-s}$. Промяната $\text{r} > \text{or}$ (или *ur*) е характерна за тракийския език.

Подобно значение има и названието *Porsuli* (или *-ae*), *Pyrsoali*: то произлиза от $*\text{purs-ulo-}$ умалително от ие. $*\text{purswo-}$, срв. гр. *πυρρός*, *πυρρός* 'жълточервен, риж' от ие. $*\text{purswo-}$.

Εγгета, Aegetae

Εγгета се нарича един кастел на десния бряг на Дунава южно от Траяновия мост, днес на това място има селище, наречено *Брза*. Названието се явява под следните форми:

Εγгета у Птолемей (II в. от н. е.).

Egeta в разни антични итинерарии и географски карти: *Itinerarium Antonini* (вероятно от III в. от н. е.), *Ravennatis Anonymi Cosmographia*, *Tabula Peutingeriana*.

Aegetae Notitia dignitatum (V в. от н. е.).

Днешното название срхр. *Брза* дава опорната точка за тълкуването на античното име: то произлиза от $*\text{aug-}\delta\text{-tā}$ 'бърза, бурна (река)' и принадлежи към стинд. *ejati* 'движи се, тресе се', *iagati*, *iagate* 'движи се, вълнува се', гр. (дор.) *αἴγες* 'вълни', *αἰγίς* 'буря, буреносен облак' и др., които произлизат от ие. $*\text{aug-}$ (вж. J. Pokorny, *Idg. et. Wb.*, I, стр. 13 и сл.).

Това название е от дако-мизийски произход. Понеже в дако-мизийски *au* преминава в *ae* $> e$ и δ (чрез δ) в e^1 , то *Aegetae*, *Egeta* произлиза правилно от $*\text{aug}\delta\text{ta}$, което представя отглаголна форма (причастие) или съществително с наставка *-ota* (= гр. *-ωτης*) от (глагола) $*\text{aug-}$.

Αἰστραίων, Astraenum

Αἰστραίων е селище в Македония на границата с Пеония, засвидетелствувано у Птолемей (III 12, 24), живял по средата на II в. от н. е. Засвидетелствуван е и етниконът *Αἰστραίων* род. пад. мн. ч.

Astraeum Paeoniae Liv. 40, 24, 3 и 5; *ἐν Αἰστραῖ* (надпис от Делфи). Етникон *Aestrienses* Plin. IV 35 (I в. от н. е.).

Εἰστραίων у Конст. Порфиригенет (them. II 50, 1) и Хиерокъл (8).

¹ Срв. Вл. Георгиев, *Българска етимология и ономастика*, стр. 113 и сл.

Ἀστράια, πόλις Ἰλλυρίας. Ἀδριανὸς Ἀλεξανδριᾶδος ἃ „οἱ δ' ἔχον Ἀστράϊαν τε Δόβηρά τε“ (Steph. Byz.).

Елиан (Aelian., h. an. XV, 1) споменава една река Ἀστράϊος, за която А. Мауер (Die Sprache der alten Illyrier, Wien, 1957, стр. 66) предполага, че е днешната Струмица.

Aestria (Mela, II, 114) е един остров при брега на Апулия в Юго-източна Италия.

Реката Ἀστράϊος се отъждествява по-вероятно с днешната река Треска, приток на Аксиос-Вардар в Македония.

Днешното название на реката Треска 'която тряска, треци' (стръмна планинска река) дава възможност древното име да се изведе от ие. *oystro- и да се съпостави с гр. οἶστρος 'бяс', лит. *aistrà* 'бурна страст' и пр. от ие. *oys-, вж. J. Pokorny, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, стр. 299 и сл.

Ἀστράϊος е също название на една река в Мизия (Западна Мала Азия), по-късно наречена Κάϊκος, днес тур. *Bakır-çay*. Името е засвидетелствувано у Plut. flav. 21, 1.

Това название е вероятно от дако-мизийски произход. За това свидетелствува речното название от малоазийската Мизия. От друга страна, колебанието *ai* — *a* е характерно за дако-мизийски: ие. *ou* преминава в дакомизийски в *ai*, което по-късно се монофтонгизира в *a*¹. Преходът *au* > *a* се е извършил в дако-мизийски (постепенно и по различно време в разните диалекти) вероятно през първите векове на нашата ера.

Ballanstra

Ballanstra е споменато като име на едно селище (mutatio 'спирка') между Meldia и Translites в Itinerarium Burdigalense или Hierosolymitanum, съставен през 333 г. от н. е. Translites се отождествява с Цариброд = Димитровград; селището Мелдия е било разположено някъде между Сливница и Драгоман. Въз основа на това Ballanstra се отождествява със с. Ярловци при гара Драгоман².

Ballanstra може добре да се изтълкува от *Bal(l)ana *strava (или -a) от ие. *bēl(j)ano-s *srowo-s (или *bēl-, -ā) 'бяла река': промените *ē* > *a*³, *sr-* > *str-*, *ava* > *a* (= *a*⁴) са характерни за дако-мизийския език. Синкопата на -a- е обикновено явление. Така това селище може да се идентифицира с Бела река, което се среща в същата област.

В названието Ballan-stra се крие следователно прилагателното бълг. диал. *балън* = рум. *bălân* 'рус; бял (за животно)'. Досега се смяташе обикновено, че румънската дума е заета от бълг.: *бял* + наставка -ан⁵. Обаче наличието на Ballan- = рум. *bălan* в дако-мизийски от първата половина на IV в. показва, че румънската дума е наследена от дако-мизийския субстрат. В такъв случай бълг. *балън* 'с бяло на челото', което

¹ Вж. Вл. Георгиев, Българска етимология и ономастика, стр. 114.

² Вж. Извори за българската история, II, София, 1958, стр. 40.

³ Вж. Вл. Георгиев, Българска етимология и ономастика, стр. 111.

⁴ Срв. лат. *lavātrina* > *lātrina* и под.

⁵ Срв. Dicționarul limbii române moderne, București, 1958, под думата; Вл. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Заимов, Ст. Илчев, Бълг. етим. речник, стр. 28.

Ст. Младенов определя „вм. *бѣланъ*“¹, трябва да се обясни като румънска заемка в българския език или като дако-мизийски субстрат в български.

II. ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА

Географските обекти се наименоуват обикновено по някой техен най-характерен белег. Когато знаем най-характерното за дадена местност, ние имаме опорната точка за определяне значението на древното название и въз основа на това можем да дадем неговото тълкуване. Ето няколко примера:

Тарае

Tárai (Cass. Dio 67, 10, 1), *Tarae* (Iord. Get. 63) е дако-мизийското название на днешните Железни врата на Дунава². Името е засвидетелствувано от II/III в. от н. е. Железните врата представят една тясна долина на р. Дунав между Карпатите и Стара планина: „в русле много быстрии, затрудняющих судоходство“³. Ето какво описание се дава за Дунава при Железните врата в една статия във вестник „Известия“ (8. VII. 1965): „У Дуная в принципе спокойный и мирный характер, ... но в районе Железных Ворот река круто меняет свой нрав. Спихнутая высокими скалами, она мчится с огромной скоростью, бурлит и бушует.“

Най-характерното за Железните врата следователно са бързеите („быстрины“), т. е. бързото течение на Дунава на това място. Този характерен факт дава опорната точка за етимологията на името.

Една от особеностите на румънския език в сравнение с другите романски езици е, че тук латинските *qu, gu* (= *k^w, g^w*) преминават пред *e, i* в *c* (= *č*), срв. лат. *aquila(m)* > рум. *aceră* 'орел', обаче пред *a* в *p*, срв. лат. *quattuor* > рум. *patru* '4', лат. *aqua(m)* > рум. *apă* 'вода', лат. *equa(m)* > рум. *iapă* 'кобила'.

Промяната *k^w* > *p* пред *a* може да се смята за дакийски (или дако-мизийски) субстрат в румънския език⁴.

И така, понеже ие. *o* преминава в дакийски в *a* и ие. *k^w* пред *a* в *p*, то *Tárai, Tarae* от ие. **tok^wou* (мн. ч.) означава 'бързеи, бързи течения' и съответствува точно на стбълг. токъ 'рѣка', бълг., рус. *ток* 'течение', авест. *taka-* (м. р.) 'бяг' от ие. **tok^wo-s*.

Αβρυ(τ)ος, Abritto s, Abrutus

Както неотдавна бе установено, Абрит е Хисарлъкът при гр. Разград⁵. Името е засвидетелствувано под следните форми⁶:

¹ Ст. Младенов, Етимологически и правописен речник на българския книжовен език, София, 1941, стр. 15.

² Срв. D. Detschew, Die thrakischen Sprachreste, стр. 489.

³ Большая советская энциклопедия, 15, II изд., 1952, стр. 639.

⁴ Понеже името е засвидетелствувано от II/III в. от н. е., може да се предполага, че промяната *k^w* > *p* се е извършила в диалекта на едно вече романизирано население, говорещо източнобалкански латински диалект.

⁵ Вж. Й. Заимов, За една стара славянска заемка в гръцки, Български език, год. XI, 1961, стр. 252 и сл.; Т. Иванов, Абритус, София, 1965, стр. 14 и сл.

⁶ Вж. D. Detschew, Die thrakischen Sprachreste, стр. 3.

Abritanor(um) (gen. plur.) етнимон в надпис от Аквилея от 99 г. от н. е.

Abrito (abl.?) надпис от Разград от средата на II в. от н. е.

Αβριτων (gen.) надпис от околностите на Преслав¹.

**Αβριτω* (dat.) Дексип Атински (250 г. от н. е.).

Abritto (abl.) Cassiod. Chron. 147 (252 г. от н. е.).

Bruti (вместо *Abruti* gen.) Aur. Vict. Caes. 29, 4.

Abritto (acc.; Iord. Rom. 284 и Get. 103) от средата на VI в.

**Εβριττος* Hierocl. 636, 8.

**Αβριττος* Pros. aed. 4, 11 [H. 148, 10] от средата на VI в.

Понеже градът е разположен на една стръмнина (Хисарлъка), то названието може да се изтълкува като = лат. *abruptus* 'стръмен', *abruptum* 'пропаст', произведени от *ab-rumpo* (перф. *abrupti*, прич. *abruptus*) 'откъсвам, разкъсвам, разрушавам'.

Първоначалната форма на името е била *Αβριττος* с асимилация *pt* > *tt*, което по-късно е било опростено в *t*; *i* (вместо *y*) е вероятно гръцкото произношение на *v* (= *ÿ*?).

Това название е от латински (народнолатински) или, което е по-малко вероятно, от дако-мизийски произход. В Мизия и Дакия се срещат често латински местни имена, срв. например **Αγγοισία*, град в Дакия на пролома на р. Alutus (Ptol. 3, 8, 4; II в. от н. е.), = лат. *angustiae* 'теснини', *Montana, ad Putea* в Мизия и др.

Ако би било от дако-мизийски (или тракийски произход), това име може да се сравни по своето образуване с **Αβ-δηρα* (ср. р. мн. ч.; от Херодот насам), град в Южна Тракия, което се тълкува като **Αβ-δηρα* в значение на 'от-лом, от-къс', срв. стинд. *dara-s* 'откъс, процеп, дупка' от ие. **dēro-s*, гр. *δηρῆς* (ж. р.) 'раз-дор, борба, спор, състезание' и др.²

**Αθως, *Αθων*

**Αθως* (II и пр.) или **Αθων* род. пад. - *ωτος* (Strab. и др.) се нарича най-високото възвишение в най-източния от трите полуострова на Халкидика. Според Тукидид (IV, 109, 1 и сл.) и Диодор (XII, 68, 5) той се нарича още **Ακτῆ* = гр. *ἀκτῆ* '(висок, стръмен) морски бряг'. Въз основа на това **Αθως, *Αθων* може да се изведе от ие. **akt-ō(n)* с промяна *kt* > *tt* > *t* = *θ*.

От друга страна, полуостровът завършва с една огромна мраморна пирамида (1935 м), която се вижда далеч в Егейско море. Въз основа на това **Αθως, *Αθων* може да се изведе от ие. **ak'ō(n)* 'камък, острие' с промяна *k'* > трак. (пел.) *p* = *θ*, срв. гр. *ἄκων* 'копие', стинд. *aśani-ḥ* 'острие'³.

Δοῦναξ — Рила

Древното название на днешната планина *Рила* (което е от славянски произход) се явява под следните форми:

¹ Вж. G. Mihailov, *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, II, Serdicae, 1958, 773 bis.

² Вж. V. Georgiev, *Vorgriechische Sprachwissenschaft*, II, Sofia, 1945, стр. 199.

³ Вж. V. Georgiev, *Vorgriechische Sprachwissenschaft*, стр. 202.

Δοῦνακa вин. пад. ед. ч. у Страбон (I в. пр./I в. сл. н. е.).

Donuca у Ливий (I в. пр./I в. сл. н. е.).

Dinace в един надпис от Карнунтум.

Първоначалната форма е Δοῦναξ = Dūnāx, което по-късно след прехода $u > y > i$ се изменя правилно в Dinax. У Ливий името е предадено неточно.

Dūn-āx е сродно с англосакс. dūn (м. и ж. род) 'височина, планина', англ. down 'пясъчен хълм, дюна', нем. Düne 'дюна' от ие. *dhāno-, гал. Doñnon, dunum 'крепост' и др. (вж. J. Pokorny, Idg. et. Wb., стр. 263).

Melanthias, Μελετιάς

Μελαντιάς (Suid., Agath. и др.), Melanthias (Amm. Marc.), Μελετιάς (Suid.), Melentiana (TP) се нарича едно селище в Югоизточна Тракия, разположено на р. Athyras. Названието произлиза вероятно от ие. *melanuə *akti-s 'черен бряг', срв. гр. μέλαινα ж. род 'черна' и ἀκτὴ '(стръмен, висок) бряг'. Срв. трак. Атия (в древността *Ανθεία, Anthium с -ν- под влияние на гр. ἄνθος 'цвете'), скалист полуостров западно от Созопол, от ие. *akti-ya. За названието срв. бълг. местно име Червен бряг.

Μελανδία

Μελανδία (St. Byz.) се нарича една крайбрежна ивица (област) в Ситония (Халкидика). Това название е почти идентично с предходното: промяната $nt(h) > -nd-$ е диалектална.

От същия произход е и Μελανδ-ῖται (Хеп.), название на тракийско племе в Thynias (Югоизточна Тракия).

*Αθύρας

*Αθύρας е име на приморска река, пристанище и кастел (ἐπίνειον καὶ ποταμός St. Byz.), западно от Византион. Името е предадено под следните форми:

*Αθύρας (Евфорион у Стефан Византийски, Птолемей, Propyl. ad Acta SS. Nov. 20, 5).

Athyras (Плиний, Амиан Марцелин).

Atyras (Помпониий Мела).

Като название на приморска (крайбрежна) река *Αθύρας може да се изтълкува от *akt-uro-s, производно от *akta > гр. ἀκτὴ '(висок, стръмен) морски бряг'. За названието срв. *Αθως, Melanthias — Μελετιάς, Μελανδία. За образуването срв. гр. ἄλμυρός 'солен', производно от ἄλμη 'морска (солена) вода; саламура'.

*Εβρος — Марица

Древното тракийско название на р. Марица *Εβρος е засвидетелствувано за пръв път у Херодот. Рядко и по-късно се среща и формата Εβρος (надп.), Ebrus (TP, Iord.).

Досегашното обяснение чрез гласата *ῥβρος* 'козел' не е твърде убедително. Най-вероятното предположение е, че в тракийски названието е гласяло *Ebru-s* (или **Ebru-s*) от ие. **ewru-s* 'широк', гр. *εὐρύς* 'широк'. За промяната *wr > br* (или *ῥr*) в тракийски срв. *βρία* 'град' от ие. **wriyā*. Понеже в йонийско-атически *v* в V в. е гласяло *ῥ*, а *ov* вероятно още е било дифтонг, то Херодот и Тукидид са предавали тракийското *u* на гр. с *o* (субституция). Названието „широка (река)“ напълно подхожда за Марица.

Това предположение намира потвърждение в двусловните тракийски лични имена *Εβρου-ζηνς* (надпис от Глава Панега), *Εβρου-ζελμς* (надпис, цар на одризите, 386—385 г.), *Efri-zelmus* (надпис, Драма), *Efri-poris* (надпис, Никополис ад Иструм)¹, дето *Εβρου-*, *Efri-* е = гр. *εὐρύς*, както добре личи от трак. *Εβρου-ζηνς* = гр. *Εὐρου-γένης*.

III. СТАРИ НАЗВАНИЯ В СЪВРЕМЕННАТА ТОПОНИМИЯ

В съвременната топонимия често се пазят антични (предславянски) названия, обаче съвременната форма може да бъде доста изменена поради особени фонетични промени. Установяването на (фонетичната) тъждественост на античното и съвременното име дава възможност да се локализира античното име, а отчасти и да се определи неговата етимология. Примери:

Φόρουννα, Phorunna — Пирин

Стефан Византийски цитира по Полибий името на един тракийски град *Φόρουννα*. В. Томашек (Thraeker II, 2, стр. 65) свързва това име с названието на „столицата и крепостта“ на тракийското племе майди (caput arcemque Maedicae), споменато в два пасажа у Ливий (I в. пр./I в. от н.е.) като *Iamphorunnam*. Обаче авторът правилно изтъква, че тук погрешно са свързани латинското наречие *iam* 'вече' и географското название *Phorunna*. Текстът у Ливий (26, 25, 8) трябва да се чете: *ad frangendas igitur (vires) vastare agros et urbem iam Phorunnam, caput arcemque Maedicae, oppugnare coepit (scil. Philippus)*. Същото се отнася и за другия текст у Ливий (26, 25, 15), дето се среща това име: *nuntiis ad Philippum missis, quanto res in discrimine esset, omittere Philippum id, quod in manibus erat, coegerunt bellum iam Phorunna per deditionem recepta et prospero alio successu regum*.

Тракийското племе майди е обитавало в областта от средното течение на Струма до Места, т. е. в Пиринската област. Правилното название на Пирин, което се пази добре в Банско, е *Перин*. Главното било на тая планина е „остро и скалисто“ и има „голи каменисти върхове“. Въз основа на тая географска характеристика *Перин* се извежда от стбълг. **Перѣнъ* < ие. **perpno-s*, което е идентично с хетската дума *perunas* 'скала', срв. и стинд. *parvata-* 'планина' от ие. **perw-n-to-*. То е сродно с тракийското местно име *Πείρινδος* (Херодот и др.), *Πείρινδος* (Мемнон),

¹ Вж. D. Detschew, Die thrakischen Sprachreste, стр. 2 и сл., дето са смесени две различни имена: *Αβρο-* и *Εβρο-*, срв. К. Вlahov, *Živa Antika*, XV, 1, 1965, стр. 39 и сл.

което произлиза от ие. **perw-n-to-* и е идентично със стинд. *parvata-* 'планина'¹.

Тракийското местно име *Φέρουνα* вместо **Φερούνα* (вероятно с асимилация *ε — ou > o — ou*)² произлиза правилно от **perūno-*: *p >* трак. *p^с*-, гр. *φ* е фонетична промяна, характерна за тракийски език.

Θιαγόλα

Θιαγόλα се нарича северното устие на Истрос—Дунав с едноименна лагуна, срв. Ptol. 3, 10, 2: *λίμνη καλουμένην Θιαγόλαν (ἀρχιχωτέραν) и σιόμα, δ καὶ αὐτὸ καλοῦσι Θιαγόλαν ἢ Φιλόν*.

На румънски език устиата на Дунава се означават с думата *gură* 'уста; гърло; устие', която произлиза от лат. *gula* 'глътка; уста'. Втората съставна част на древното название на едно от устиата на Дунава *-γόλα* е идентично с лат. *gula*³. Първата съставна част *Θια-* е вероятно = стинд. *stiyā* (ж. род) 'бавна, застояла вода'. Понеже в тракийски *st* преминава в *t^с*, а, от друга страна, в дако-мизийски *t* пред *i* се предава с *θ* (вероятно = *t'*), то *Θια-γόλα* може да бъде хибридно трако- (или дако-) латинско образование, но от друга страна може да бъде и дако-мизийска дума.

IV. СЪВРЕМЕННИ НАЗВАНИЯ КАТО ОБРАЗЕЦ ЗА ОБЯСНЕНИЕ НА АНТИЧНИ МЕСТНИ ИМЕНА

„Коренната етимология“, т. е. „етимологизуване“ на собствени имена въз основа на индоевропейски корени, няма никакво научно значение. Научната етимология търси съответствия в цели думи, като се стреми да обясни географските имена фонетично и словообразователно, при което като образец за обяснение на античните имена служат съвременни названия. В някои случаи, когато етимологията е прозрачно ясна, научната етимология води до сигурни заключения. Обаче често, особено когато местното име е кратко и значението е неизвестно, тя не може да даде сигурно обяснение. Ето няколко примера за обяснение на антични местни имена въз основа на съвременни образци.

Δύμη, Dymae

Δύμη, Dymae е име на град, днес Фереджик в областта на долното течение на Хеброс—Марица. Името е засвидетелствувано под следните форми:

Δύμη у Птолемей (II в. от н. е.).

Dymae в Tabula Peutingeriana и у равенския географ.

Dymae в Itinerarium Antonini.

Dymae в Itinerarium Hierosolymitanum.

¹ Вж. Вл. Георгиев, Въпроси на българската етимология, София, 1958, стр. 61.

² Срв. *Γερώνη > Γορώνη, Γεφρώνιος > Γορφώνιος, 'Γεχομενός > 'Ορχομενός, κελύφανον > κολύφανον, κρέμμον > κορμμον, γεργύρα > γοργύρα, Κέκκυρα > Κόκκυρα* и под., вж. E. Schwyzer, Gr. Gr., I, стр. 225.

³ За означение на чуждото *u* в гръцки чрез *g* срв. напр. *Καλλιγόλας = Caligula*.

Dymae = Δύμη (-ae = -η) се тълкува добре като = трак. **dumāu* от ие. **dhūmo* множ. число им. пад. от **dhūmo-s* 'дим, пушек'. Промените *dh* > *d* и -*ou* > -*au* са характерни за тракийски; *u* > *y* > *i* се извършва в късния тракийски език. Късната форма *Dymae* може да се обясни като влияние на гр. δῆμος 'народ; дем'.

Това название съответствува на бълг. местни имена *Димница* (Кюстендилско), *Пушок* (Албания), *Чурица* (Кюстендилско), *Чурил* (Пирдопско), *Чуриле* (Асеновградско), *Чурила* (Берковско), *Чурилек* (Кюстендилско), *Чурилско* (Годечко) от диал. *чур* 'дим', *Курилото* (Петричко, Мелнишко) от стбълг. *кѹръъ* 'дим'. Такива названия се дават обикновено на местности, дето се произвеждат (по примитивен начин) дървени въглища, понеже там постоянно пуши.

От същия произход е и *Dimum* (засвидетелствувано главно в разни итинерарии), название на селище в областта на Свищов, запазено и в етника на *Διμήσιον* (Птолемей), *Dimenses* (надписи).

Θαρσάνδαλα

Θαρσάνδαλα е кастел в Родопите. Името е споменато у Прокопий (VI в. от н. е.). Едно от най-честите местни имена у нас е съчетанието на прилагателно + *дол*, при което твърде често се явява определението *сух*, например: *Сух дол*, *Суходол*, *Суходолът* (Севлиевско), *Суи дол* (Пирдопско), *Сушев дол* (Маданско), *Сухия дол* (Белослатинско).

Тракийското местно име съответствува по своето образуване и значение на *Суходол*. *Θαρσάν-δαλα* с метатеза вместо **Θαρσνα-δαλα* произлиза от ие. **torsno-dholo-s*.

Втората съставна част на тая дума съответствува точно на (стбълг.) *долъ*, бълг. *дол* (общославянска дума), гот. *dal* 'дол, долина', нем. *Tal* 'долина' (общогерманска дума) и др. от ие. **dholo-s*.

Първата съставна част *Θαρσαν-* вместо **Θαρσνα-* произлиза от ие. **torsno-* и съответствува на ав. *taršna-* (м. род) 'жажда' от ие. **torsno-*, лат. *torreo* 'суша', стлат. *torrus*, лат. *torridus* 'сух', гр. *τερσαίνω* 'суша', нем. *dürr* 'сух' и пр. от ие. корен **ters-* с отглас **tfs-* и **tors-*.

Фонетичните промени *t* > *th*, *dh* > *d*, *o* > *a* са типични за тракийския език.

Δαλάταρβα

Δαλάταρβα е название на кастел в Родопите и в Хемимонт (Проц.). Названието произлиза вероятно от ие. **dholo-* **torwo-* 'див (мрачен, страшен) дол', срв. *Θαρσάν-δαλα* (вж. по-горе) и лат. *torvus* 'див, страшен, мрачен'.

Ζαιελεων

Ζαιελεων е име на град в областта на племето едони. То се среща като надпис върху монети от V в. пр. н. е. Въз основа на факта, че върху монети се употребява обикновено родителен падеж за означение на това, кой ги сече, т. е. за означение на тяхната принадлежност, *Ζαιελεων* се тълкува като родителен падеж множествено число¹.

¹ Вж. D. Detschew, Die thrakischen Sprachreste, стр. 172.

Местното име в родителен падеж *Za-ιλεων* представя същия топонимичен тип, както бълг. *За-гора*¹: то е образувано от предлога (и представката), съответствуваща на слав. *za* 'за, зад, отвъд', арм. *z* 'за, от-носно' (проклитика) и съществителното **(i)ελι-* = стбълг. *къль*, рус. *ель* от ие. **edhli-s*, чеш. *jedla* 'елха', бълг. *ела* от ие. **edhlā* 'елха' и др. В **(i)ελι-* се е извършила същата асимилация ие. *dhl* > трак. *dl-* > *(l)l-*, както в старобългарски, гръдски, латински (срв. *ελλα* = лат. *sella* от ие. **sedla*) и другале.

За названието срв. българските местни имена *Елов дол*, *Елови дол* (Пирдопско), *Сухата ела* (Маданско), *Забрез* (Свогенско), *Заборије* (Асеновградско), *Забория* (Девинско), словен. *Zabrež*, рус. *Забережня*, *Заберезовка* и под.

В славянските езици предлогът *za* се употребява с родителен, винителен и творителен падеж. *Za-ιλεων* 'Зад елите' може да бъде местно име, съответно от предлог + родителен падеж. Обаче втората съставна част на топонимичния тип *За-гора* може да бъде и в именителен падеж. В такъв случай *Za-ιλεων* е родителен падеж множествено число от **Za-ιλες* 'Зад елите'. Д. Дечев възстановява именителна форма **Za-ιελαι*, обаче в такъв случай той трябва да допусне един йонизъм (*-αων* > *-ων* > *-εων*), което не е вероятно. Правилно е тук да се предположи род. падеж мн. число *i*-основа, каквото представят старобългарското *къль* и руското *ель*. Следователно склонението на *-ιλεων* (род. пад. мн. ч.) съответствува на гр. *πόλι-ς* (им. пад. ед. ч.), *πόλεις* > *πόλεις* (им. пад. мн. ч.), *πόλεων* (род. пад. мн. ч.).

Гласната *i* (или по-вероятно съгласната *y*) между *a* и *ε* може да бъде от вторичен произход за отстранение на хиатуса. Обаче началното ие. *e* в тракийски може би диалектно е преминало в *ye* = *ιε*, както и в повечето славянски езици, срв. стбълг. *къль*. Промаяната *e* > *ie* (= *ye*) е характерна за дако-мизийския език². Поради това местното име *Za-ιλεων* би могло да се определи като дако-мизийско, т. е. вероятно като мигдонско, понеже мигдоните, които обитавали в съседство, са от дако-мизийски произход.

Zυλουζηνυ

Един надпис от с. Партизани (Чирпанско) гласи: [κ]ωμῆται *Zυλουζηνυ* = *κωμῆται *Ζηλουζηνοι*. Както личи от монофтонгизацията на дифтонгите (*-αι* > *-ε*, *-οι* > *υ*), надписът е доста късен. В тоя надпис *υ* (= *i*) в началната сричка на първата дума стои вместо *η* (= *i*). *Zυλουζηνυ* произлиза от по-старо **Ζηλουζηνοι*. Това е етникон, образуван с обикновената за тракийски език наставка *-ηνος* от местното име **Ζη-λουζη*, което произлиза от по-старо **za luža* и съответствува точно на рус. *за лужей* 'зад локвата'³. *Zυ-λουζη-νυ* от **Ζη-λουζηνοι* етникон от местното име **Ζη-λουζη*

¹ Срв. и българските местни имена от Севлиево *Зад върха*, *Зад крушата*, *Зад локвата*, *Зад могили*, *Зад реката*, *Зат рътът* и пр., вж. Н. П. Ковачев, Местните названия от Севлиево, София, 1961, стр. 190.

² Вж. Вл. Георгиев, Българска етимология и ономастика, стр. 109.

³ Срв. и българските местни имена като *Зад локвата*, *Зад реката* (Севлиево) и под.

е образувано следователно също както бълг. *Загоряне* от *За-гора*: това е типът за образуване на местни имена, съставен от предлог + име. За образуването срв. *Заελεων*, което датира от V в. пр. н. е., по което време (поне в съответния диалект) *α* още не е преминало в *η*.

Εντριβαί

Εντριβαί е едно племе, споменато само у Стефан Византийски (271, 12), който цитира Хекатей: *Εντριβαί, ἔθνος Θράκης, Εκαταῖος Εὐρώπης*.

Името изглежда подобно на *Τριβαλλοί*, което се тълкува като производно от ие. **tǵho-* 'село, нива'. *Εν-τριβαί* е композитум от *en* 'в' и *tǵho-* 'село' и означава 'тия (които обитават) в села'. Промяната на *ǵ* в *ri* и липсата на изместване на съгласните показват, че това название е дако-мизийско, също както и *Τριβαλλοί*.

Θεστίδειον

Θεστίδειον е название на езеро в Тракия и град в Тесалия. Това название представя умалително от *Θεσπ-* < ие. **ters-ti-* и означава 'суша, сухо езеро', вж. при *Θέσκος*. Името на Тесалийския град е в такъв случай от „пеласгийски“ произход, дето също има изместване на съгласните.

Θέσκος

Θέσκος (Прокопий), *Θήσκος* (Агатий) е споменато като селище в началото на полуострова Херсонес (Югоизточна Тракия). Названието *Θέσκος* може да се изтълкува от ие. **ters-(i)-ko-s* 'сух', срв. гр. *τέρσομαι* 'съхна', *τέρσάντω* 'суша', алб. *ter* 'суша', лат. *terra* 'земя' (букв. 'суша') от **tersa* и др. Промяната *t > t'* (изместване на съгласните) = *θ* е характерна за тракийския език; преход *rsk > sk*; тук е синкопирана вероятно една кратка гласна в сричката след ударението.

Asermos

Asermos е местност в Тракийски Херсонес. Названието произлиза от **an(a) *sermo-* 'на река(та)', срв. стинд. *sarma-h* 'течение', трак. *Σέρμη* > бълг. *Стрѣма*, име на река и пр. Предлогът и представката *a(n)-* 'на' съответствува на гр. *ἀν(ά)*, гот. *ana*, стбълг. на 'на, върху'. Тя е засвидетелствувана в тракийските местни имена *Ἀν-υισός* букв. 'на камъка' и *Αν-ασαμύς* селище на р. *Asamus*, днес *Осъм*. Срв. българските местни имена от Севлиевско *На камъка*, *На върби*, *На друма*, *На пороя* и под. Вж. по-горе при *Ἀν-υισός*. Впрочем може да се допусне и **ad *sermo-* 'при реката'. Предлогът и представката *ad* се явява във фригийски, македонски, латински, германски и др. За названието срв. местното име *Astibus* от **ad *tibho-*, *Ἀπ-λίβα* и под., както и латинските географски названия от Балканския полуостров, споменати в итинерариите и у Прокопий, като *ad Aquas*, *ad Novas*, *ad Statuas*, *Ἀσίβα* = *ad Silvam*. Срв. и българските местни имена от Севлиевско *При гераня*, *При дряна*, *При крушата*, *При моста*, *При осените* и под.

Μωσοληνοί

Μωσοληνοί се среща като етнимон в един надпис от Хисар, Карловско (220—235 г. от н. е.): διὰ κα[ω]μητῶν Βρεγτολαρ[ω]ν κα[αἰ] Μωσοληνων. Този етнимон е произведен от местното име *Μωσ-υλη* < ие. **mus-ura* (?) 'Moos-bach', срв. нем. *Moos*, стбълг. мѣхъ и пр. от ие. **muso-* и лит. *upė* 'река'; ω (= o) — υ поради дисимиляция от и — u.

*Οσταφος

**Οσταφος* е име на град в Хемус (Ptol.). Названието произлиза вероятно от **ust-ari-s* 'сух (пресъхнал) извор (кладенец)', срв. лат. *ustus*, прич. от *ūro* 'горя; изсушавам' и стинд. *ār-* 'вода', стпрус. *arus* 'извор, кладенец'. За названието срв. българските местни имена *Сух бунар*, *Суата река*, *Суата чешма*, *Суи дол*, *Суото корито*, *Изгорелото дърво*, *Изданения извор* и под. (Пирдопско).

*Ιλιον

**Ιλιον* е название на град в Югоизточна Тракия. Името произлиза вероятно от ие. **Il(ω)-io-*, срв. гр. *ἰλνς*, стбълг. налъ 'тиня, мочур, кал'.

Βιθυννοί

Βιθυννοί е име на племе, което е живяло в Северозападна Мала Азия, а една част от него в областта на реката Ергене (Югоизточна Тракия). Д. Дечев (Thrak. Sprachreste, стр. 65) тълкува името като представка *Βι-* = *ἀμφί* и *-θυνοι*.

Мен ми се струва, че това име е преустроено до известна степен под влияние на по-известното тракийско племенно название *Θυνοί*. Покрай племенното име *Βιθυννοί* (Hdt. и пр.) се срещат и местното име *Bithynis* (Pomp. Mela), *Bithena* (GR), *Bitenas* (TP). В един надпис се среща и формата *Bythynus*. Вероятно първоначалната форма е била **Bvdi-voi* етнимон от ие. **bhugh-ti-* 'залив', срв. нем. *Bucht* 'залив'. Промяната *ght* > *kt* > *tt* > *t* е характерна за тракийски език, срв. **Αθως* и *Μελαντιάς*.

Херодот (I 28) съобщава, че преди да преминат в Северозападна Мала Азия, битините са се наричали *Σιτυρόνιοι* „обитатели в областта на р. Струма“ и са били принудени от тевкри и мизи да емигрират. От друга страна, Страбон (XII 3, 3) пише, че битините по-рано са били мизийци, но били наречени битини от преселените (в Азия) тракийци. Въз основа на тия оскъдни сведения би могло да се предположи, че битините са били първоначално мизийско племе, което е емигрирало в областта на долна Струма, вероятно при Стримонския (днес Орфански) залив при устието на р. Струма. Тук те са се наслоили върху тракийски субстрат и отчасти са били тракизирани. По-късно (още през II хилядолетие пр. н. е.) под натиска на фригийски племена, нахлуващи от северозапад (вероятно от Източна Македония и Южна Дардания) към Южна Тракия и по-нататък към Северозападна Мала Азия, те са поели през Южна Тра-

кия към по-късното си отечество в Северозападна Мала Азия и отчасти в днешната Турска Тракия.

О. Хаас (устно съобщение) предполага, че името *Ἀρμένιοι*, засвидетелствувано от Херодот (V в.) насам, произлиза от **Srumenīoi*: *sr-* преминава в арменски в *š-*, а предударното (кратко) *i* е изчезнало. Предположението на О. Хаас е правдоподобно: **Srumenīoi* (*-men-* е отгласна степен към *-mon-*) > арм. **imenīoi*, от което с протетично *a* *Ἀρμένιοι*. Това свързва името *Ἀρμένιοι* със споменатото по-горе название на битините *Στρονιόιοι*. В своята работа „Тракийският език“ (София, 1957, стр. 77 и сл.) посочих, че в арменски език се крият две основни компоненти: тракизирана мизийска и фригийска. Това добре личи в разните имена, които носят арменците. *Ἀρμένιοι* произлиза от **Srumenīoi* = *Στρονιόιοι*. В грузинското название на арменците *со-мехи* се крие името *Μέσχοι*, *Μόσχοι* = асир. *mušku*, евр. *mešeh*, което произлиза от *Μῦσ-οι* > *Μοισ-οί* + — *k*^c, арменското окончание за множествено число. Най-сетне в днешното название на арменците *hay-k^c* се крие името *Hayasa*, антична област в Североизточна Мала Азия.

Δέστροβα

Δέστροβα е кастел в областта на Remesia (днес Бела Паланка по пътя София—Ниш). Названието е споменато у Прокопий (VI в. от н. е.).

Това селище се намира в областта на племето трибали, чието име *Τριβαλλοί* се тълкува от ие. **tr̥b-alyo-* 'сел-яни, Dōri-l-er', производно с наставка *-ālyo-* (или *-o-lyo-*, *-ālyo-*) от съществителното **tr̥bo-* (или *-a*), сродно с гот. *haurp* 'поле, нива', англосакс. *dorp*, *drop* 'селско имение, двор, село', ствнем. *dorf*, нем. *Dorf* 'село' и пр. (вж. J. Pokorny, *Idg. et. Wb.*, I, стр. 1090).

Втората съставна част на двуосновното име *Δέσ-τροβα* е от същия произход: *Δέσ-τροβα* произлиза от ие. **tr̥bo-(a)* и 'съответствува точно на оск. *triibum* 'дом, къща', старокимр., стбрет. *treb* 'жилище', срирл. *treb* 'дом, селско имение', галско племенно название *A-treb-ates* 'possessores или оседнали', стисл. *prep* (ср. род) 'таван, галерия'.

Първата съставна част *Δέσ-* произлиза от ие. **dh̥wes(o)-* 'бог', срв. гр. *θέσ-φατος* 'от бога казан', *θέσ-πυς*, *θεσ-πέσιος* 'божествен', *θεός* 'бог' от **dh̥wes-o-s* и пр.

И така дако-мизийското местно име *Δέс-τροβα* от ие. **dh̥wes-trebo-m* (или *-ā*) означава буквално 'божи дом (= храм)'.

Това тълкуване дава възможност да се обяснят и следните дако-мизийски собствени имена:

Desu-daba (Ливий, I в. пр./I в. от н. е.) като 'божи град' от ие. **dh̥wesu-dh̥wa*. Дако-мизийската дума *deva*, *dava* 'град' (по-късно *dova*: *ē > a > o*) е добре позната¹.

Δεσιλοί е името на едно тракийско племе, чиято област е неизвестна, срв. St. Byz. 223,1: *Δεσιλοί, ἔθνος Θρακικόν, Ἐκαταὶος Εὐρώπῃ*. *Δεσιλοί* от **dh̥wes-ilo-* означава 'божествени(те)' и е вероятно същинското тракийско название на тракийското племе *Δίοι* (Тукидид и др.), което представя погрешната форма на тракийското название: гр. *δῖος* 'божествен' от ие. **d̥iw-(i)yo-*.

¹ Вж. Вл. Георгиев, Въпроси на българската етимология, стр. 90 и сл., 108 и сл.

Δεσμενδας (или *-os*) (засвидетелствувана форма *Δεσμενδου* род. пад. в надпис от с. Саладиново, Пазарджишко) от **dhweso-kento-s*, срв. гръцките лични имена *Θεο-πρωτός* букв. 'бого-пръв' или *Θεο-γένης* 'бого-роден': трак. (и дако-миз.) *-κενθος*, *Κενθος* е=келт. *cinto-* 'пръв', срирл. *cinim* 'произхождам', стбълг. чѣнж, чѣтн 'зачевам, започвам'.

Osphagus

Речното име *Osphagus* е засвидетелствувано у Ливий (21, 39, 5) като река в Пеония или Северна Македония. Предполага се, че е приток на *Erigon*, днес *Црна (река)*. Може да се предположи, че *Osphagus* произлиза от ие. **wosp-ak^w* а 'осина река' или от **wosp-ako-* 'осин', срв. гр. *ὁ σφήξ* (род. пад. *σφηγός*) 'оса' с деглутинация на мнимия член от **wosp-ak-s¹*, лат. *vespa* 'оса' от ие. **wobhsa*. Последните две срички на това име са нагодени към гръцката дума *φάγος* 'лакомец'. Изчезването на началното *w* пред *o* е нормално явление. Запазването на началното *o* показва, че това название може да бъде от фригийски, илирийски (пеонски), македонски (или гръцки) произход.

Zgajhē

Zgajhē е названието на една стратегия, споменато в един надпис от Гърмен (Неврокопско, днес Гоцеделчевско): *στρατηγός* - - - *Zgajhēs*. Д. Дечев поправя това име в *Zbajhēs*, „понеже — пише той (там, стр. 177) — в тракийски не се намира дума с начално *Zg*“. Авторът има пред вид, че ие. *sr* в тракийски преминава в *str*, и затова смята, че тук не може да се срещат думи с начално *sr-* или *zr-*. Обаче това се отнася за първоначалното (индоевропейското) съчетание *sr-*. Поради изчезване на кратки гласни в неударено положение в тракийски² може вторично да се появи съчетание *sr-* или *zr-*.

Zgajhē е производно от *Σέγραα*, *Σίγραα*, *Sirae*, *Σίγρις*, днес гр. Серес, или от етника *Σιγραῖοι*. Касае се за стратегия, чийто център е бил гр. Серес. Това предположение се подкрепя от факта, че с. Гърмен, дето е намерен надписът, не е много далеч от Серес.

¹ Вж. V. Georgiev, "Word", III, 1947, стр. 77 и сл.

² Срв. например *Zbegr-(θουρδός)* от **Zibor-* = лит. *žiburys* 'светлина, факел'.

РЕКОНСТРУКЦИЯ ПРАСЛАВЯНСКОЙ СИСТЕМЫ ШУМНЫХ СОГЛАСНЫХ ДРЕВНЕЙШЕГО СИНХРОННОГО СОСТОЯНИЯ

В. К. Журавлев (Донецк)

1. При реконструкции системы шумных согласных праславянского языка древнейшей поры в качестве основных встают две проблемы:

- 1) проблема отражения гуттуральных в праславянском языке и прежде всего вопрос о т. н. „сатемовой“ палатализации;
- 2) проблема генезиса праславянского x .

В традиционном языкознании эти проблемы изучались изолированно, в разных разделах сравнительной грамматики индоевропейских языков. До недавнего времени процесс спирализации индоевропейских гуттуральных считался одним из древнейших праиндоевропейских процессов, различие в отражении гуттуральных трактовалось как древнейшая, как первая изофона в праиндоевропейском языке (*centum* и *satəm* — диалекты). В то же время генезис праславянского x , процесс $*s > x$ в определенных позициях относится к весьма позднему, собственно славянскому, явлениям периода после распада балтославянского праязыка.

Однако еще А. Мейе (1908 г.) впервые обратил внимание на тот факт, что в и.-е. языках, объединенных схожим отражением гуттуральных (группа *satəm*), наблюдается и схожее изменение $*s$ в определенных позициях. Интерпретация такого совпадения изофон, вопрос о возможной взаимосвязи и взаимообусловленности процесса спирализации гуттуральных и процесса изменения $*s$ в позиции после i, u, r, k , отмечаемого в языках группы *satəm*, не могли быть поставлены традиционным языкознанием. С точки зрения последнего, и нельзя было поставить вопрос в возможной взаимосвязи процессов, относимых к разным эпохам в развитии языка, отдаленных друг от друга тысячелетиями.

В настоящей работе предпринимается попытка на праславянском материале связать процесс изменения $*s$ в позиции после i, u, r, k с процессом спирализации гуттуральных.

2. Суть проблемы и.-е. гуттуральных и поступательный ход ее решения коротко можно свести к следующему.

Исследователи старшего поколения заметили, что чистым гуттуральным k/g одних языков соответствуют лабиовелярные (k^u/g^u) других; с другой стороны, чистым гуттуральным (k/g) языков, имеющих лабиовелярные, соответствуют сибиланты или аффрикаты других языков. Иными словами, отношениям $k^u : k$ одних языков соответствует отношение $k : s$ других языков (здесь s — условно обозначает свистящий, шипящий или

аффрикату, соответствующий k других языков). Это состояние проецировалось на плоскость реконструируемого праиндоевропейского языка, и было сделано два вывода:

1) поскольку данное явление характеризует все индоевропейские языки и делит их на две группы (соответственно и современному их географическому распределению), постольку генезис данного явления должен быть отнесен к наиболее ранним процессам еще общего праиндоевропейского языка, а наличие двух групп индоевропейских языков отражает древнейшее диалектное членение этого языка (Г. Асколи, 1870);

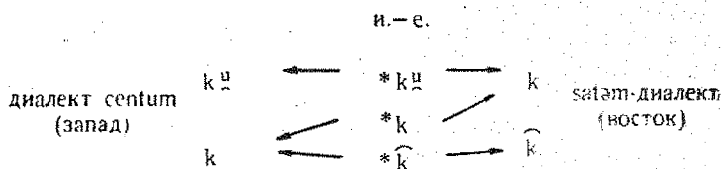
2) поскольку k/g одного диалекта и спиранты (s и т. п.) другого диалекта необходимо возвести к чему-то общему, то таким общим единого праязыка предложено считать $*\hat{k}/*\hat{g}$ (палатальные) в связи с тем, что весьма часто переход взрывных заднеязычных в спиранты и аффрикаты связывается с палатализацией (Бехтель, 1892).

При более детальной проекции материала индоевропейских языков на плоскость праиндоевропейского, оказалось, что между пропорциями $k^u:k$ и $k:\hat{k}$ нельзя поставить знак равенства: не всякому k одних языков соответствует $\hat{k}$ и других языков и, наоборот, не всякому $\hat{k}$ одних языков соответствует k^u других. Отношения между ними несколько сдвинуты:

k^u	k	
k	$\hat{k}$	
A	B	C

Оказалось, что в каких-то случаях (сегмент В) k одних языков соответствует $\hat{k}$ других языков (вместо ожидаемого k^u или $\hat{k}$). В соответствии с основными принципами сравнительно-исторического метода, проецируя эти соответствия на плоскость праиндоевропейского, можно сделать вывод о наличии в праязыке трех рядов гуттуральных.

Такой вывод и был сделан (Беценбергер, Остхоф и др.). Дальнейшее развитие в таком случае (соответственно старому представлению о том, что развитие и.е. языков сводится к „утрате“ праязыкового богатого наследия) можно трактовать как диалектное сведение трех рядов к двум путем различного по характеру их совпадения:

Таким образом, завершился логический круг, характерный для старого сравнительно-исторического метода: сначала проецируется на одну плоскость „диалектное“ состояние, потом из этой же плоскости обратно выводится „диалектное“ состояние. Стрелки в приведенной здесь схеме можно повернуть и в обратном направлении.

Гипотеза о трех рядах гуттуральных, будучи поддержана авторитетом Бругмана, стала, можно сказать, общепринятой; из нее исходят особенно часто в работах общего характера. Как ни странно, но в работах, специально посвященных проблеме гуттуральных, теория трех рядов имеет, пожалуй, наименьшее число сторонников.

Еще А. Фик (1874) пытался создать теорию двух рядов гуттуральных. Теория двух рядов гуттуральных разрабатывалась А. Мейе, Е. Куриловичем, Вл. Георгиевым и др. Есть попытки объяснить все поведение и.-е. гуттуральных, исходя из одного единого ряда (Сафаревич, Младенов, Кацнельсон и др.).

Однако, независимо от признания трех или двух рядов гуттуральных, вопрос о том, чем отличались друг от друга задненебные, каково было их „качество“, оказался не таким простым, как это представлялось вначале создателям теории *centum-satəm*.

Представители старшего поколения, будучи твердо убеждены в древности процесса распада на диалекты *centum* и *satəm*, должны были разрешить первое же противоречие.

Если $\hat{k}$ -ряд подвергся спирантизации уже в индоевропейском языке (Беценбергер, Фик, Бехтель), то в группе *centum* должно предполагать переход спиранта во взрывной, что казалось мало вероятным, ибо обычно наблюдается обратное явление. Выход из противоречия искали в том, что $\hat{k}$ -ряд в западных диалектах веляризовался ($\hat{k} > k$), еще не успев спирантизоваться (Бругманн, Остхоф, Педерсен и др.). Несколько позже было выдвинуто положение о том, что западные диалекты вообще не знали $\hat{k}$ -ряда (Хирт), а общеиндоевропейский $*k$ палатализировался в языках *satəm* в одних положениях и сохранялся в других (Мейе), чем и объясняется колебание между рефlekсами $*k$ и $*\hat{k}$ (типа русск. *корова* ~ *серна*, см. ниже) в языках группы *satəm*. В таком случае древнейшее состояние будут отражать диалекты группы *centum*, а в диалектах группы *satəm* следует видеть новообразование.

Наиболее последовательно эту точку зрения отстаивает на протяжении многих лет Вл. Георгиев, подбирающий все новые и новые доказательства в пользу отношения $k^h:k$ как исходного, а $k:\hat{k}$ как вторичного. Этой теории противостоит теория о большой древности $k:\hat{k}$, развиваемая Е. Куриловичем. С точки зрения последнего, лабиовелярный ряд возник в *centum-языках* позже в результате „частичной лабиализации серии велярных“.

В таком случае, реконструируя модель исходного состояния системы консонантизма с двумя рядами гуттуральных, следует видеть различие между этими рядами в отсутствии ~ наличии дополнительной артикуляции, дифференциального признака лабиализации (Хирт — Мейе — Георгиев) или палатализации (Курилович — Райхельт).

Однако из какой бы точки зрения мы не исходили, спирантизация одного из рядов так или иначе требует объяснения. Обычно спирантизацию как сторонники первой, так и сторонники второй гипотезы связывают с палатализацией, реконструируя для результатов, где представлены чистые свистящие (напр., прасл. *s/z*) несколько предшествующих этапов: аффрикаты, шипящие и т. п.

Современное состояние проблемы гуттуральных характеризуется не только более или менее уверенным отказом от гипотезы о трех рядах, сколько, пожалуй, окончательным отказом от идеи об исконности диалектного членения и.-е. праязыка на диалекты *centum* и *satəm* и пересмотром относительной хронологии соответствующих процессов. Теперь все чаще и чаще проблема гуттуральных переносится в сферу внимания спе-

циалистов по отдельным языкам и отдельным группам и.-е. языков. Так, недавно В. Винтер (1962) убедительно показал, что данный процесс шел совершенно независимо и самостоятельно в армянском языке, притом, относительно поздно. С его точки зрения, процессы, характеризующие языки группы *satəm*, не следует относить в отдаленные периоды истории индоевропейского праязыка. Для праславянского языка к аналогичным выводам пришла М. Буракова.

Перенесение относительной хронологии *satəm*- и *centum*-процессов ближе к эпохам истории отдельных языковых семей и языков, а вместе с тем и перенесение проблемы гуттуральных в сферу внимания историков отдельных языков имеет немалое методологическое значение: вспомнив о наблюдении А. Мейе относительно возможной взаимосвязи этих процессов с процессом изменения **s* в позиции после *i, u, r, k*, можно будет попытаться решать эти проблемы на материале одного языка, можно будет в конце концов выяснить генезис взаимосвязи изофон наличия ~ отсутствия определенных изменений аллофона **s* с „сатемовым“ процессом. Кроме того, такой подход позволит проследивать определенные изменения гуттуральных в связи с фонологической системой, или, по крайней мере, с ее фрагментом (система шумных согласных). Изолированное изучение судьбы гуттуральных при вынужденном оперировании изменчивыми фактами не позволяло оперировать фактами более или менее константными, отношения между которыми установить гораздо проще.

Изолированное изучение проблемы гуттуральных не позволяло устанавливать отношения между рядами гуттуральных на основании отношений внутри системы, в которую входили гуттуральные. Еще и еще раз приходится вспоминать замечательный тезис основоположника фонологии Н. С. Трубецкого: „содержание фонемы зависит от ее места в системе“. В данном случае, содержание, „качество“ того или иного гуттурального будет зависеть от его места в системе. Изменение качества гуттурального, изменение его содержания будет зависеть от изменения его места в системе, от изменений, которые претерпели другие члены этой системы. Одним из наблюдаемых изменений внутри системы языков, претерпевших „сатемовый“ процесс, было изменение аллофона **s* в позиции после *i, u, r, k*.

3. Для праславянского языка суть такого изменения сводится к проблеме генезиса *x*. Коротко, проблему праславянского *x* можно свести к следующему:

Противоречивость фактов, связанных с генезисом славянского *x*, послужила источником множества гипотез и противоречивых теорий. С одной стороны, соответствия праславянского *x* иным „звукам“ (*s, ʒ, š*) других индоевропейских языков заставили исследователей старшего поколения сделать вывод о том, что „переход“ **s* > *x* — собственно славянский процесс. С другой стороны, выяснилось, что в индо-иранском, балтийских и некоторых других языках группы *satəm* в схожих условиях наблюдается „переход“ исконного **s* в *š, ʒ* и т. п. В таком случае, хронологию данного процесса можно передвинуть вглубь „балтославянского праязыка“ (Бругманн) или еще дальше, в эпоху и.-е. праязыка (Педерсен). Но предположение об относительно ранней хронологии данного процесса наталкивается на противоречивость показаний фактического материала и, прежде всего, балтийского: славянскому *x* соответствует в латышском *s*,

а в литовском $\dot{s}$ или s : ст. сл. $сѣхъ \sim$ лит. $saĩsas$, ст. сл. $трѣхъ \sim$ лит. $trisũ$ при $trisėti$, ст. сл. $мѣхъ \sim$ лит. $maĩsas$, но ст. сл. $оухѣ \sim$ лит. $ausis$, ст. сл. $вѣхъ \sim$ лит. $viršũs$, но лтш. $virši$ и т. д.

Для разрешения этого противоречия была предложена гипотеза о промежуточной стадии в виде $*\dot{s}$ (Педерсен, Зубатый, Миккола и др.) с поздним „обратным“ переходом (не регулярном, „случайном“ — Эндзелин) $\dot{s} \rightarrow s$ в балтийских языках (Педерсен, Бругманн). Это же противоречие пытались разрешить и гипотезой о наличии двух $s = s_1$ и s_2 в балтославянском (Фортунагов): $*s_1$, соответствовало, согласно этой гипотезы, прасл. x , лит. $\dot{s}$, а $*s_2$ — прасл. x и лит. s . Вопрос о соответствии славянского x балтийским $\dot{s}$ и s стал основным аргументом в спорах о балтославянском праязыке. Пытаясь примирить положение о балтославянском праязыке с фактами нерегулярности соответствий славянский $x \sim$ балтийский $\dot{s}$, s . А. И. Соболевский выдвинул гипотезу о скрещении s -языка с x -языком.

Кроме сомнения относительно возможности перехода балтославянского $*s >$ балт. s , еще А. Мейе высказал сомнение о возможности перехода балтославянского $\dot{s} >$ прасл. x . Наличие $*\dot{s}$ для самых ранних этапов в развитии праславянской фонологической системы сомнительно и по чисто структурным соображениям: признак палатальности в праславянской фонологической системе появился относительно поздно, в связи с процессами йотации и первой палатализации, связанными с процессами формирования и развития группофонем. Процесс $*s \rightarrow x$ не может быть связан с этими процессами, ибо он имел обратный характер влияния предшествующих гласных и согласных на последующий гласный.

Чрезвычайно сложен вопрос об относительной хронологии праславянского процесса $*s > x$. Если этот процесс в связи с явной праславянской спецификой считать поздним, то „переходу“ $s > x$ должно было подвергаться как исконное $*s$, так и $s \leq *k$, ибо „сатемизация“, характерная для целой группы языков, считалась процессом весьма древним (Вондрак). Однако, как показал Г. А. Ильинский, доказательства Вондрака о том, что „переходу“ в x подвергались s двоякого происхождения ($\leq *s$ и $\leq *k$), строились на ошибочном этимологическом материале. Еще Богородицкий показал, что изменению в x подверглось только исконное s , ср. $*pixati$ и $*pisati$ (соотв. $*pĩs-$ и $*peĩk-$), $*pors-$, $пѣса < *pork-$, $*tisũ < *tiĩk$. Основываясь на аналогичных примерах, Педерсен сделал вывод о том, что процесс $*s > x$ в славянском древнее процесса $*k > s$. С этим трудно не согласиться. Во всяком случае, ясно, что в эпоху „перехода“ $*s > x$ старое, исконное $*s$ чем-то еще отличалось от рефлекса $*k$. Если принимать гипотезу о промежуточной $*\dot{s}$ или $*\tilde{s}$ -стадии в процессах $*k > \dot{s} > s$ и $*s > \dot{s} > x$, то на этой промежуточной стадии могло произойти совпадение рефлексов $*s$ и $*k$. Можно было бы допустить здесь „цепную“ реакцию

$$1) \begin{matrix} *k > \dot{s} > s \\ *s > \dot{s} > x \end{matrix} \quad \text{или} \quad 2) \begin{matrix} *s > \dot{s} > x \\ *k > \dot{s} > s. \end{matrix}$$

Тогда, в первом случае, например, на каждом из этапов сохранялось „полезное противопоставление“: $*k : *s \geq \dot{s} : s \geq s : \dot{s} \geq s : x$. Но как уже говори-

лось выше, наличие „палатальных“ до первой палатализации и йотации трудно допустить с фонологической точки зрения.

Компромиссное решение вопроса о хронологии $*s > x$ процесса предложил Г. А. Ильинский: „Переход $s > x$ есть несомненно явление праславянское, но это не должно нам препятствовать думать, что в зародыше оно существовало не только в балто-славянском, но даже в тех говорах и-е. языка, из которых возникли языки арийские“. Как бы то ни было, но в таком решении есть определенное „рациональное зерно“. Дело в том, что в переходе $*s > x$ нельзя не различать два процесса, которые могли проходить длительное время, в отдаленные друг от друга периоды. Процесс „изменения“ $*s > x$ мог проходить относительно давно, изменения $*s$ в позиции после i, u, r, k могли быть очень древними, но при этом s и x могли длительное время оставаться лишь позиционными вариантами одной и той же фонемы s , между аллофонами s и x длительное время могли сохраняться отношения дополнительного распределения: в тех позициях, где выступал s длительное время не мог выступать x и, наоборот, там, где выступал x , не мог выступать s . Процесс фонологизации праславянского x мог быть относительно поздним: отношения дополнительного распределения между s и x были нарушены лишь после процесса монофтонгизации дифтонгов, после которого процесс фонологизации праславянского x еще продолжался (см. ниже). Возможно, неразличение смещение двух процессов (появление x как варианта s и фонологизация x) вполне естественное для того периода в развитии науки, когда еще не оформилась фонология, и связано со спорами относительно хронологии процесса $*s > x$. Во всяком случае, данный процесс трактуется то как поздний, то как ранний, имевший место до процесса $*k > s$. Последний также трактуется то как очень древний, то относительно поздний, проходивший уже после процесса $*s > x$. А здесь мы и подходим с совершенно другой стороны к поставленной выше проблеме о возможной взаимосвязи двух этих процессов.

4. Как бы то ни было, но наиболее древнюю систему шумных согласных мы можем реконструировать, если последовательно снимем относительно поздний процесс $*s > x$ и $*k < s$ в таком виде:

$$\begin{array}{ccccccc} p & t & k_1 & k_2 & & & \\ & & & & s & & \\ & & & & & b & d & g_1 & g_2 \end{array}$$

Отношения между k_1/g_1 и k_2/g_2 нам пока неизвестны; усилиями многих поколений языковедов выяснено лишь то, что различия между двумя рядами гуттуральных могли заключаться в наличии дополнительной лабиальной или палатальной артикуляции.

На основании внутренней реконструкции праславянский материал не дает возможности судить о наличии в древней системе консонантизма т. н. придыхательных, восстанавливаемых для праиндоевропейского. Во всяком случае, никаких следов возможного раннего различия придыхательных в славянском материале нет (С. Бернштейн).

Противопоставления $p:b, t:d, k_1:g_1, k_2:g_2$, очевидно, строились, судя по отношениям на более поздних синхронных срезах, на дифференциальном признаке глухость ~ звонкость. Никаких данных относительно возможного противопоставления этих рядов по другому признаку (например, сильные ~ слабые) славянский материал не дает. С точки зрения фоноло-

гической, нет основания предполагать, что признак глухости поздних синхронных срезов трансфонологизировался из какого-либо признака более раннего среза. Фонема *s* не противопоставлялась по этому признаку. С точки зрения признака глухости ~ звонкости фонема *s* была фонемой „слабо включенной в систему“ (А. Мартине). Возможно, однако, что уже на ранних этапах развития праславянской фонологической системы, в позиции перед звонкими согласными фонема *s* могла выступать в позиционном звонком варианте, *z*; при этом *s* и *z* в позиции перед согласными выступали в отношениях дополнительного распределения, как аллофоны фонемы *s*, ибо до определенного периода (после $*\hat{k} > s$, $*\hat{g} > z$) в позиции не перед согласными выступал только *s*-аллофон. Правда, вполне надежных этимологий здесь мало: $*d\check{z}d\check{b} < *dusd\check{i}us$; $*nozdr\check{i} < *nos-$ при лит. *nasrai* и *nastrai*, $*gwozd\check{b}$, ср. лат. *hasta*, др. в. н. *questa* и др., ср. также поведение приставки $*iz/*is < *igz/*igs$. Впрочем, „озвончение“ в позиции перед звонким могло происходить и несколько позже как в период формирования сложных групп фонем, противопоставляющихся по этому признаку целиком — (*spv*) ~ (*zbv*), (*stv*) ~ (*zdv*) и т. д., так и в позднюю эпоху после падения редуцированных.

Фонема *s* отличалась от других шумных согласных, очевидно, и еще одной особенностью: она была ф р и к а т и в н о й. Остальные шумные были в з р ы в н ы м и, что совершенно бесспорно, судя по их рефлексам на поздних синхронных срезах, по крайней мере для *p*, *b*, *t*, *d* и одной пары гуттуральных. Никаких оснований полагать, что признак взрывности этих фонем на поздних синхронных срезах трансфонологизировался из какого-либо иного признака, у нас нет. Что касается k_2 и g_2 , которые, как установлено исследователями предшествующих поколений, отличались от k_1/g_1 лишь наличием лабиальной или палатальной артикуляции (см. выше), то на уровне отношений их следует считать взрывными, ибо для различения k_1/g_1 и k_2/g_2 необходимо и достаточно одного признака (лабиальность или палатальность). Не является ли свидетельством взрывности прежних традиционных $*\hat{k}/*\hat{g}$ и факт, подмеченный еще Торбьернсоном, что исконное $*\hat{k}r > str$, а при исконных $*sr$ наблюдаются колебания *sr/str*? Не объясняется ли этим и возможность группы *xr* при отсутствии *xtr*, теоретически вполне допустимой и ожидаемой в связи с $sr > str$, $zr > zdr$, ср. также свидетельства индоиранских диалектов о том, что еще в общеприарийскую эпоху т. н. палатальные $*\hat{k}/*\hat{g}$ отражались в виде среднеязычных взрывных. Что касается протославянского, то как было показано выше, на месте реконструируемых здесь k^u/g^u и k/g на поздних синхронных срезах будут выступать взрывные k/g . Правда, Миккола относит $*\hat{k}/*\hat{g}$, $*k^u/*g^u$ к разряду „aspirierten“, что вполне можно допустить; однако этот признак нельзя считать дифференциальным, ибо они противопоставлялись чистым гуттуральным по иному признаку (лабиальность или палатальность?). Если и был у k_2/g_2 признак „аспирации“, то его следует отнести к интегральным. Типологически аналогичную картину имеем в московском произношении русского языка: мягкие взрывные m' и g' здесь произносятся с известной фрикацией, $[m^c \acute{o}m^c a, g^c \acute{a}g^c a]$, однако говорящие даже не замечают эту фрикацию, в фонологической системе русского языка m^c противопоставляются *m* лишь как мягкий твердому.

Судя по рефлексам на поздних синхронных срезах, *p/b* были губными, а *t/d* — зубными, следовательно для их различения было необходимо и

достаточно одного признака — лабиальности или дентальности¹. Никаких оснований полагать, что отношения между p/b и t/d были на ранних срезах иными, у нас нет.

Есть все основания полагать, что как k_1/g_1 , так и k_2/g_2 на самых ранних синхронных срезах, пусть даже в тех и.е. или балтославянских диалектах, которые вошли в праславянскую изоглоссную область, стали развиваться в сторону праславянского языка, были „гutturальными“.

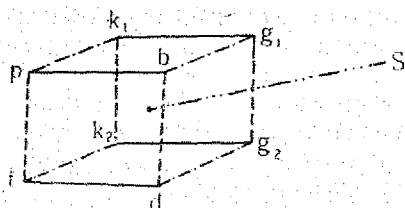
В пользу гуттуральности протославянских [раннепраславянских — k_2/g_2 — для k_1/g_1 , это, несомненно, ибо об этом свидетельствуют их рефлексy на поздних синхронных срезах и соответствия с другими и.е. языками] могут быть приведены следующие доказательства:

1) Внешняя реконструкция. Протославянским $*k_2/*g_2$ (трад. $*\tilde{k}/*\tilde{g} > s/z$) в языках группы *centum* соответствует k/g : $*g_2 r n-$, трад. $*\tilde{g} r n- > *zbrno$, лит. *žirnas*, лат. *granum*; $*k_2 r d-$, трад. $*\tilde{k} r d- > *srd-ьce$, лит. *širdis*, лат. *cor, cordis* и т. п.

2) Внутренняя реконструкция. Протославянским $*k_2/*g_2$ иногда соответствуют дублетные формы: наряду с регулярными и ожидаемыми формами на s/z встречаются и формы с гуттуральными k/g : ст. сл. *кѣѣѣ* ~ *сѣѣѣ*, *цѣѣѣ* ($\geq *k\tilde{w} + \tilde{e}-$) ~ *сѣѣѣ*, $*kloniti \sim *sloniti$, $*lysz \sim *luča$ ($< *k\tilde{i}$), др. болг. *зѣѣѣ* ~ *жѣѣѣ*, русск. диал. (о)город ~ (о)зород. При этом трудно допустить обратный процесс $s > k$. Такие же дублеты встречаются и в других языках группы *satem*, ср. др. прус. *sirwis* ~ *kurwis*. Еще больше таких дублетов встречается при сопоставлении славянского материала с другими языками группы *satem*: *slaušati* ~ лит. *klausyti*, *gъъъ* ~ лит. *žqsis*, *сѣѣѣ*, польск. *gwiazda* ~ лит. *žvaigždė*, *камы* ~ лтш. *asmens*, *коса* ~ др. инд. *śāsati*, *цѣѣѣ* ~ лит. *šeivà* и т. д.

Таким образом, k_1/g_1 и k_2/g_2 противопоставлялись всем другим шумным согласным как гуттуральные — негуттуральным (p, b, t, d).

Систему протославянских шумных согласных можно будет представить на следующей схеме:

Из этой схемы видно, что s противопоставлена всем остальным шумным согласным по признаку фриктивности (—...—). Остальные согласные противопоставляются по признаку глухости ~ звонкости (—). Фонемы p/b противопоставляются t/d по признакам лабиальный ~ нелабиальный и дентальный ~ недентальный; один из этих при-

знаков выполнял функцию дифференциального, а другой (в зависимости от системы в целом) — интегрального признака.

Отношения между k_1/g_1 и k_2/g_2 восстановить трудно, ибо эти отношения на поздних синхронных срезах изменились. Однако, как уже отмечалось выше, усилиями предшествующих поколений языковедов уста-

¹ Вслед за Грубецким полагаем, что для фонолога безразлично, какими признаками он пользуется — акустическими или артикуляционными. В данном случае нагляднее и удобнее артикуляционные. По признаку, например, *grave* ~ *acute* могли противопоставляться как $k^H:k$, так и $k:\hat{k}$ или $k:s$.

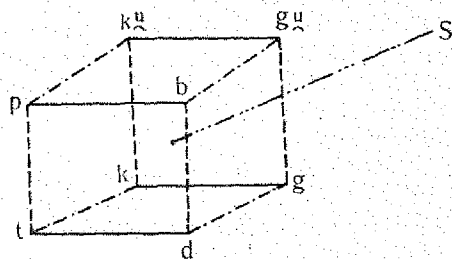
новлено, что различия между ними заключались либо в признаке палатальности, либо лабиальности.

Для идентификации 8-ми фонологических единиц по двойной системе (наличие и отсутствие признака, + или —) необходимо и достаточно 3 дифференциальных признака. На раннем синхронном срезе в протославянском было 8 взрывных шумных фонем, которые по другим признакам противопоставлялись другим фонологическим единицам протославянской фонологической системы (гласным и сонантам). По признаку взрывности они противопоставлялись фонеме *s*. Каких-либо других фонем, видимо, не было. Два признака, различающих эти 8 согласных, восстанавливаются сравнительно легко: глухость ~ звонкость (правая и левая плоскости куба) и гуттуральность ~ негуттуральность (задняя и передняя плоскости куба). Каким же мог быть третий дифференциальный признак, по которому могли бы противопоставляться как *p/b* ~ *t/d*, так и *k₁/g₁* ~ *k₂/g₂* (верхняя и нижняя плоскость куба)? Отношения между *k₁/g₁* и *k₂/g₂* изменились на последующих синхронных срезах: *k₁/g₁*: *k₂/g₂* → *k/g*: *s/z* (для праславянского языка). Об этих отношениях трудно судить и с помощью метода внешней реконструкции: протославянскому отношению *k₁/g₁*: *k₂/g₂* соответствует отношение *ku/gu*: *k/g* или *k/g*: *k/g̃* (см. выше).

Отношения между протославянскими *p/b*: *t/d* более стабильны: на основании внутренней и внешней реконструкции эти отношения восстанавливаются как отношения лабиальных к дентальным и нет никаких оснований полагать, что эти отношения были какими-либо другими. Следовательно, мы можем проецировать более известные отношения на менее известные, менее стабильные. Следовательно, верхняя плоскость от нижней плоскости нашего куба могли отличаться признаком либо лабиальности ~ нелабиальности, либо дентальности ~ недентальности. Исходя из данных типологии, гуттуральные не могли быть дентальными, однако лабиальные гуттуральные *ku/gu* распространены довольно-таки широко. На основании этих соображений, в связи с необходимостью общего ДП как для *p/b* ~ *t/d*, так и для *k₁/g₁* ~ *k₂/g₂*, можно полагать, что в протославянском отношении между двумя рядами гуттуральных строились на наличии ~ отсутствии признака лабиальности. С другой стороны, предшествующие исследования в области гуттуральных ставят нас перед выбором: либо признак лабиальности, либо признак палатальности мог в древности различать два ряда гуттуральных. Исходя из вышеизложенных рассуждений, необходимо отдать предпочтение теориям, восстанавливающим отношения *ku*:*k* как исходные (Вл. Георгиев и др.).

Вывод, на основании данных внутренней реконструкции древнейших отношений *ku*:*k* для такого языка, как праславянский, должен увеличить вероятность этой теории.

Таким образом, протославянскую систему шумных согласных можно будет, уточнив значение индексов для гуттуральных, представить на следующей схеме:

5. Фонема *s*, как легко убедиться, была слабо включенной в систему: она не входила ни в ряды глухих ~ звонких, ни в ряды гуттуральных ~ негуттуральных, ни в ряды лабиальных ~ нелабиальных. Чтобы „включиться в систему“, фонема *s* должна была противопоставляться по одному или нескольким признакам, характеризующим данную систему, т. е. и среди шумных фрикативных фонем должна была появиться еще одна или несколько фонем, которые могли бы противопоставляться фонеме *s* по признакам глухости, гуттуральности и (или) лабиализации. Та или иная новая фонема в системе обычно появляется путем фонологизации одного из аллофонов одной из старых фонем системы, путем дивергенции одной из старых фонем. Чаще подвергается дивергенции та из старых фонем, которая имеет наибольшую функциональную нагрузку. Протославянское **s*, видимо, было одной из самых употребительных фонем. До сих пор в современных славянских языках *s* характеризуется наибольшей частотностью, хотя ранние отношения стерты последующими дивергентными (*s* → *z*, *ch*, *š*, *ž*) и конвергентными ($k_2 \times s \rightarrow s$) процессами, но все же тот факт, что частотность *s* в два-три ряда превышает частотность остальных фонем, может свидетельствовать в пользу большой частотности этой фонемы и до дивергентных и конвергентных процессов (ср. подсчеты Хердана).

Фонема *s*, будучи единственной фрикативной в системе шумных согласных, имела большое „поле рассеивания“, т. е. на месте **s* мог произноситься любой фрикативный несонорный, и признака фрикативности было бы достаточно, чтобы **s* отличалось от любого шумного согласного данной системы. Такие „вариации“ *s* могли закрепляться в отдельных позициях и выступать уже в качестве аллофонов, вариантов фонемы *s*. При этом, естественно, должно было отдаваться предпочтение тем „вариациям“, вариантам (аллофонам), которые могли бы содействовать включению фонемы *s* в систему.

Среди таких предпочтительных аллофонов фонемы *s* мог быть звонкий фрикативный, *z* ибо в системе шумных по этому признаку противопоставлялись *p*, *t*, *k*, *k* ~ *b*, *d*, *g*, *g*. Позицией, где появлялся *z* как аллофон фонемы *s* могла быть позиция перед звонкими согласными (см. выше).

Если другим дифференциальным признаком в системе шумных был признак гуттуральности ~ негуттуральности, то в качестве предпочтительного аллофона *s* мог выступать некий гуттуральный, задненебный фрикативный. Таким задненебным аллофоном *s* и мог выступать *x*. Усилиями старших поколений языковедов установлено, что *x*, как аллофон (вариант) фонемы *s* выступал в позиции после *i*, *u*, *r*, *k* не перед глухими взрывными.

Мог быть, по крайней мере, и еще один аллофон фонемы *s*, лабиальный *sz*, ибо система шумных обладала и этим дифференциальным признаком. Установить условия функционирования и этого аллофона едва ли когда-либо удастся. Если и был такой аллофон, то прежние отношения должны были стереться в связи с более поздними процессами передачи признака бемольности последующими бемольными гласными (лабиализованными **ö* и **ŷ*) в эпоху формирования группофонем. Еще позже признак бемольности согласных, став избыточным, постепенно утрачивался.

Возможен и еще один путь развития, который содействовал бы включению фонемы *z* в систему: если система взрывных шумных смогла бы противопоставляться по признаку дентальности ~ недентальности (этот признак у *t/d* был избыточным, интегральным), то *z* могла бы занять место в ряду дентальных, но для этого необходимо, чтобы признак дентальности стал дифференциальным.

Условием фонологизации аллофонов, условием превращения варианта той или иной фонемы в самостоятельную фонему, является выход из отношений дополнительного распределения.

6. Для фонологизации аллофона *z* необходимо, чтобы он встречался не только перед звонкими взрывными, но и в других позициях, возможных для *z* (перед гласными, перед сонорными, перед глухими взрывными), *z* должен был в каких-либо позициях противопоставляться *s*. В силу ряда условий этот путь фонологизации *z* отпадал: во-первых, потому, что сам аллофон *z* встречался весьма редко (как отмечалось выше, трудно найти значительное количество надежных этимологий) и, во-вторых, чтобы поставить *z* в позиций перед гласным или перед глухим согласным, система должна была претерпеть такие серьезные изменения, как опущение или оглушение звонкого согласного, стоящего после *s/z*. Однако возможен и другой путь: *z* может выступить в качестве фонологического „катализатора“ и вызвать соответствующие изменения другой фонемы и притянуть ее или ее аллофон к себе, конвергируя с ней (или с ним).

Из всех фонем только *d* и *g* могли подвергнуться соответствующим изменениям и конвергировать с *z*. Остальные фонемы отличались от *z* большим набором дифференциальных признаков. Фонема *d* могла бы конвергировать (совпадать) с *z*, изменив признак взрывности на обратный. Соответствующую трансфонологизацию могла претерпеть и фонема *g*, изменив признак взрывности на обратный и, оставаясь на том же месте фонологического куба, могла получить признак дентальности, ранее интегральный для нижней плоскости „куба“. Выбор второго конвергента (в данном случае выбор *d* или *g*) зависит от многих факторов: функциональная нагрузка, число возможных аллофонов, структурные возможности системы и возможные пути ее дальнейшего развития, дальнейших перестроек, трансфонологизаций.

Как свидетельствует материал сравнительной грамматики, развитие пошло по второму пути: $g \rightarrow z$, совпав с аллофоном *z*; здесь наблюдаются результаты конвергенции $z \times g \rightarrow z$ (традиционно, $*\bar{g} > z$), и-е. $*b\bar{h}erag- >$ прасл. $*berg- > *berz-$, русск. *береза*, ср. лит. *beržas*; $*r\bar{e}g- > r\bar{e}z-$ и т. п.).

Однако если трансфонологизация $g \rightarrow z$ связана с трансфонологизацией дифференциального признака лабиальности $\rightarrow$ дентальности, то и *k* уже не мог противопоставляться по признаку лабиальности своему коррелянту *kn*. И здесь должно быть только противопоставление по признаку дентальности. Следовательно, и *k* должен был трансфонологизироваться в дентальный; $k \rightarrow s$. Материал сравнительной грамматики подтверждает этот чисто теоретический вывод: k (трад. $*\bar{k}$) $\rightarrow s$, ср. и-е. $*dek\bar{m}- \rightarrow$ прасл. $*desm \rightarrow$ ст. сл. *десать* и т. д.

О том, что процесс спирантизации прежних *g/k* начался именно со звонкого в связи с необходимостью усилить звонкий аллофон *z*, необходимостью конвергировать $g \times z \rightarrow z$, свидетельствует и общепризнанный факт, что спирантизация звонкого начинается раньше, чем спирантизация

глухого. Ср. также данные кафирского языка, где на месте звонких trad. *g, *g^h имеем z, а на месте глухого — c < trad. *k.

7. Таким образом, прежние отношения $ku/gu : k/g$ заменились отношениями $k/g : s/z$. Теперь, когда остался лишь один ряд гуттуральных, прежний признак лабиальности гуттуральных перестал быть дифференциальным (по этому признаку прежние ku/gu уже не противопоставлялись каким-либо другим фонемам данной системы), стал интегральным и мог с течением времени утратиться.

В системе согласных произошла трансфонологизация признака лабиальности (Lb) в признак дентальности (Dt). Процесс трансфонологизации $Lb_1 \rightarrow Dt_2$ можно раскрыть следующей формулой:

$$\frac{\left\{ \begin{array}{l} Lb_1 \rightarrow Lb_2^1 \\ Dt_1^1 \rightarrow Dt_2 \end{array} \right.}{(Lb + Dt)_1 \rightarrow (Dt + Lb)_2}.$$

Трансфонологизация признака Lb_1 (первого синхронного состояния) в признак Dt_2 (второго синхронного состояния) сводится трансфонологизации дифференциального признака Lb в интегральный (Lb^1) одновременно с трансфонологизацией интегрального признака Dt^1 в дифференциальный (Dt) признак дентальности.

Таким образом, отношения между фонемами, подвергшимися трансфонологизации раннего синхронного состояния, можно было выразить формулой:

$$\begin{aligned} ku/gu : k/g &= Lb : \bar{Lb} \\ p/b : t/d &= (Lb + \bar{Dt}^1) : (\bar{Lb} + Dt) \end{aligned}$$

(черта над символом признака обозначает „минус“, отрицательный признак). Тогда на позднем синхронном срезе отношения между трансфонологизировавшимися фонемами можно выразить следующей формулой:

$$\begin{aligned} k/g : s/z &= (\bar{Dt} + Lb^1) : (Dt + \bar{Lb}^1) \\ p/b : t/d &= (\bar{Dt} + Lb^1) : (Dt + \bar{Lb}^1). \end{aligned}$$

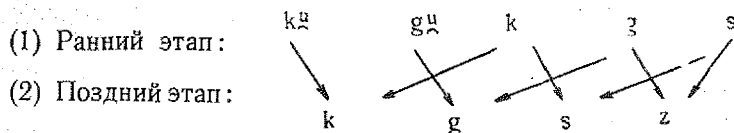
Это означает, что признак лабиальности как для p/b , так и для k/g стал интегральным, признак же дентальности стал дифференциальным как для оппозиции $t/d : p/b$, так и для оппозиции $s/z : k/g$. В связи с этим и признак гуттуральности теперь не противопоставляет $p/b, t/d \sim k/g, s/z$; теперь они должны противопоставляться по иному признаку.

Таким образом, трансфонологизация $k \rightarrow s, g \rightarrow z$ оказывается обусловленной, связанной с трансфонологизацией дифференциальных признаков $Lb \rightarrow Dt$, признаки эти реконструируются на основании анализа отношений между $p/b \sim t/d$. Если же система взрывных шумных состояла до процесса „сатемизации“ из восьми фонем и не было еще каких-либо иных фонем, наличие которых обусловило бы построение на иных признаках, то и не могло быть иного результата „сатемизации“, кроме s/z , ибо прежние k и g должны были противопоставляться прежним ku/gu как дентальные ~ недентальным, среди дентальных выбор мог пасть на s/z именно потому, что сама трансфонологизация, очевидно, была вызвана катализатором z , который, будучи аллофоном s , мог отличаться от s только одним дифференциальным признаком (звонкость), т. е. был фриктивный. Кроме того, путем перестройки системы шумных с включением

признака дентальности, облегчалось, как указывалось выше, включение фонемы s в систему.

Таким образом, дивергенция фонемы $s \rightarrow s \div z$ оказывается связанной с конвергенцией $z \times g \rightarrow z$, $s \times k \rightarrow s$. Между прочим, весьма важное положение диахронической фонологии, теория конвергенций и дивергенций впервые была разработана Е. Поливановым, предложившим и формулы дивергенции ($c \rightarrow a \div b$) и конвергенции ($a \times b \rightarrow c$), применяемые в данной работе. По Поливанову, дивергенция, как правило, сопутствуется конвергенцией и диктуется последней. Рассмотренный здесь случай дивергенции s и вызванная этим конвергенция $z \times g$ хорошо подтверждает теоретические выводы Поливанова.

В связи с этим возникает вопрос: будет ли конвергенция s и z вызывать в свою очередь и процессы дивергенции или цепь процессов дивергенций и конвергенций на этом остановится? Иными словами, всякие ли g/k трансфонологизируются в z/s или трансфонологизации подвергнутся лишь их аллофоны, а другие их аллофоны останутся задненебными? Если цепь конвергентно-дивергентных процессов будет продолжена, то описанную трансфонологизацию шумных можно будет представить на следующей схеме:

8. Теоретически можно допустить, что вслед за дивергенцией s , подверглись дивергенции $g \rightarrow z \div g$ и $k \rightarrow s \div k$, т. е. трансфонологизации в s/z подверглись не всякие k/g , а лишь их какие-то аллофоны, фонемные варианты, встречавшиеся в каких-то определенных позициях. Те аллофоны k/g , которые не трансфонологизировались в s/z , оставаясь гуттуральными, должны были конвергировать, совпадать с прежними лабиализованными $kʷ/gʷ$, тем более, что теперь их признак лабиализации стал не дифференцирующим, т. е. вполне мог иметь место и процесс конвергенции $kʷ \times k \rightarrow k$, $gʷ \times g \rightarrow g$.

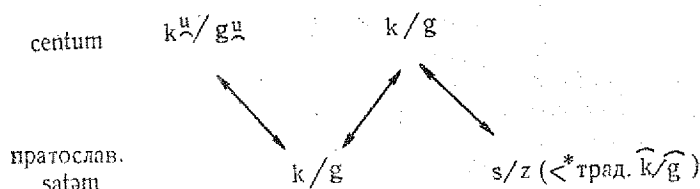
Если принять это теоретическое положение за процессы, имевшие место в действительности, то в этимологическом материале следует искать:

- 1) на месте ранних k/g не только поздние s/z , но и k/g ;
- 2) на месте поздних k/g не только $kʷ/gʷ$, но и k/g (т. е. вообще не $*kʷ/*gʷ$, trad. $*k/g$ и $*k/*g$).

Попутно следует отметить, что, если встать на точку зрения сторонников архаичности отношений $kʷ/gʷ : k/g$, отражающихся в языках группы centum, а реконструируемое здесь раннее состояние соотносить непосредственно с этим состоянием, то между традиционно реконструируемыми праславянскими $*k/*g \sim *k/*g$ и не могло быть одно-однозначных соответствий с $*k/*g \sim *kʷ/*gʷ$ языках группы centum, ибо, согласно излагаемой здесь гипотезы о конвергенциях и дивергенциях, и должны наблюдаться „двойственные“ отражения (ср. схему дивергенций и конвергенций на стр. 36).

Таким образом, здесь и получим то фактическое отражение этимологического материала, которое было замечено старшими исследователями и

послужило источником теории трех рядов гуттуральных (см. выше). С точки зрения излагаемой здесь гипотезы, то, что традиционно восстанавливается как „палатальный ряд“, $*\tilde{k}/*\tilde{g}$ и будет ничем иным, как теми аллофонами $*k/*g$ раннего синхронного состояния, которые трансфологизировались в s/z .

Некоторая неточность, отражающаяся в том, что не всякому трад. $*\tilde{k}/*\tilde{g}$ соответствует славянское s/z , а точки зрения излагаемой здесь гипотезы, вполне ожидаема: позиционные условия функционирования тех аллофонов k/g , которые были склонны к спирализации, могли иметь в протославянском свою специфику, пусть даже в некоторых деталях. Ср. специфику функционирования x -аллофона в протославянском и соответствующие условия „перехода“ $s \rightarrow \tilde{s}$ и подобн. в других языках группы satem.

Фактического материала, свидетельствующего о том, что на месте ранних протославянских k/g (т. е. не $k̃/g̃$) наблюдаются поздние s/z и k/g более чем достаточно.

Во-первых, это — соответствия между k/g языков centum и k/g языков satem: прасл. $*kr̃y$, ст. сл. $kr̃ъвъ$ и лат. *crur*; прасл. $*stog̃$ и гр. *στέυη* и т. д. при более регулярных $k̃/g̃$ языков centum ~ прасл. k/g лат. *qui* и слав. $*k̃zto$; прасл. $*g̃iti > жити$ ~ лат. *ilius* ($<*g̃^{w}i$) и др.

Во-вторых, это — соответствия праславянских $s/z \sim k/g$ языков группы centum (т. е. не $k̃/g̃$ — трад. $*\tilde{k}/*\tilde{g}$ и $*k/*g$); лат. *decem* ~ прасл. $*deset̃$, лат. *co-gnosco* ~ прасл. $*znati$, лат. *hiems* ~ прасл. $*zima$ и т. д.

В-третьих, это — соответствия праславянских $s/z \sim k/g$ других языков группы satem (трад. $*\tilde{k}/*\tilde{g}$): лит. *klausyti* ~ прасл. $*slušati$ и т. д. (см. выше о „дублетах“ $*\tilde{k}/*k$).

В-четвертых, это — соответствия праславянских $k/g \sim s/z, \tilde{s}, \tilde{z}$ и подобн. других языков группы satem: прасл. $*gas-$ ~ лит. *žasis*; прасл. $*swekry$ ~ лит. *šėšuras*, прасл. $*kaiw-$, др. рус. $цѣвь$ ~ лит. *sàiva* и др. (см. выше о дублетах $*k/*\tilde{k}$); ср. наблюдения Махка о случаях праславянского „отвердения“ исконных $*\tilde{k}/*\tilde{g} : *komol̃, *kotiti, *kloniti, *k̃sch-nqti$ и др.

В-пятых, это — параллельные формы в праславянском: ср. русск. *город* ~ диал. *зород*, *злой*, но *желчь*, *жабры* ~ диал. *зябра*, *зеленый*, *золото*, но *желтый* и др. Ср. иные попытки объяснения факта наличия дублетных форм внутри языков группы satem и в отдельных языках как заимствование из centum-языка (Хирт и др.) или смешение древних satem и centum-диалектов (Цупитца, Лер-Сплавинский и др.), или как свидетельство о дублетных формах уже в праязыке (Шпехт и др.). А между тем, здесь вполне закономерно могли появиться изоглоссы

не только между языками группы *satəm*, но и внутри праславянской языковой области.

То же самое можно сказать и о соответствиях праславянских *k/g* нашего позднего синхронного среза *ku/gu* и *k/g* раннего синхронного среза, соотносимого с состоянием, отражающимся в языках группы *sen-tum*. Примеры общеизвестны и обычно трактуются как совпадение рядов **ka* и **k*. (Частично они приводились выше, под пунктом „во-первых“).

Если трансфонологизации *k/g* → *s/z* подвергались не всякие *k/g*, как об этом свидетельствует материал сравнительной грамматики, а лишь их аллофоны, то следует определить те позиции, в которых встречались эти аллофоны, которые в дальнейшем могли трансфонологизироваться в *s/z*. В традиционном языкознании, различающем три ряда гуттуральных, такой вопрос и не мог быть поставлен, ибо здесь вопрос решался весьма просто: третий, палатальный ряд **ǩ* ассимилировался в *s*-ряд. Не могли поставить этот вопрос и сторонники исконности *k:ǩ* отношений. Этот вопрос могли поставить только сторонники исконности *ku:ǩ*. Однако условия трансфонологизации *k* → *s*, позиционные условия функционирования того варианта фонемы *k*, который мог бы измениться в *s*, вскрыть чрезвычайно трудно. Даже для более очевидного процесса дивергенции *s* → *x*, подмеченного и признанного давно, выяснение позиционных условий функционирования аллофона *x* стоило труда многих поколений лингвистов (Ягич, Соболевский, Педерсен и др.). Эти условия могут считаться выясненными лишь в самых общих чертах, уточнение деталей продолжается вплоть до наших дней.

Выяснение позиций функционирования аллофонов *k/g*, склонных к спирализации, только начато и не следует ожидать скорого и окончательного решения этой проблемы в ближайшем будущем. Здесь, как и в случае с *x*, следует, видимо, искать не только общее для группы *satəm* условие, но и специфическое, протославянское. Здесь могли наложиться шумы поздних процессов, нарушивших прежние отношения. Ранние отношения могли стереть и случаи выравнивания корня внутри парадигмы (ср. т. н. „закон унификации раздвоенного корня“ Вл. Георгиева). Возможно, что такой позицией для склонного к сибилляции аллофона *k* могла быть, как и предполагает Вл. Георгиев, позиция рядом с передними гласными, может быть, к передним гласным следует еще добавить ларингальный *h*, как это делает М. Бурлакова.

С точки зрения чисто теоретической, такой аллофон мог быть и своего рода аффрикатой типа *k^s* или *t^s*, но признак аффрицированности, дополнительной фрикации у него не мог быть дифференциальным на раннем синхронном срезе, ибо все шумные и их аллофоны по признаку фрикативности противопоставлялись *s*, были взрывными (ср. отсутствие фонологической значимости дополнительной фрикации у русских мягких *t'*, *d'*, см. выше). Однако позже наличие такой фрикации как интегрального признака и смогло сыграть существенную роль при трансфонологизации признаков *Lb* → *Dt*, ибо, следовательно, признак дентальности уже мог выступать в качестве интегрального и не только у *t/d*, но и у аллофонов *k/g* (= *k^s/g^s* или *t^s/d^s* и подобн.), ср. выше точку зрения Микколы.

Между прочим, процессы дивергенции и конвергенции данного ряда согласных, как свидетельствует история праславянского языка, на этом не

закончились: $k \rightarrow k \div \tilde{c}$ (т. наз. первая палатализация), $k \rightarrow k : c$ (т. наз. вторая и третья палатализации). Не связана ли столь упорная тенденция гуттуральных к дивергенции в праславянском с тем обстоятельством, что иерархия дифференциальных признаков изменилась, признак гуттуральности утратил свое былое значение (теперь, после процесса $k \rightarrow s$ и появлением единственного ряда гуттуральных по этому признаку передняя стенка нашего куба уже не могла противопоставляться задней), а частотность гуттуральных, их удельный вес были все еще весьма значительными (при условии конвергенции $ku \times k \rightarrow k$)?

9. Пожалуй, наиболее спорным в излагаемой здесь гипотезе, естественно, будет реконструкция ku/gu для протославянского. Безусловно, прежние отношения будут нарушены последующим процессом передачи признака бемольности прежними лабиальными гласными. Однако можно найти некоторые свидетельства о том, что в древности задненебные так или иначе объединялись с губными согласными.

Так, например, в известном праславянском процессе „упрощения групп согласных“, сочетания с $w < u$ ведут себя несколько иначе, чем все другие сочетания: последующее w обычно поглощается предшествующим b : ср. ст. сл. бѣжати $< *b\tilde{w}eg-$ $< *b\tilde{u}eg-$ $< *bhu\tilde{e}g$, облакъ $< *ob-\tilde{u}elk-$ и т. д. На сочетания $*pw$ достоверных примеров нет. Может быть рефлексом такого процесса следует считать и слвн. $\hat{u}pati$, ср. иной путь развития в ст. сл. оупокати $< *pu-ati || -pa\tilde{u}-$, ср. лит. $p\hat{u}ti$, $p\hat{u}v\hat{u}$, $p\hat{u}v\hat{a}i$.

Такое же „поглощение“ $w < u$ спорадически наблюдаются и в сочетаниях с задненебными, что могло бы свидетельствовать в пользу того, что и задненебные были некогда лабиализованными. Прежние $ku + v$ могли в некоторых случаях, видимо, совпадать с прежними $ku + u + v$ или $k + u + v$, а исконный u , будучи воспринят как лабиальный признак, ставший избыточным (см. выше), мог с течением времени утратиться. Ср. прасл. $*kop\tilde{u}bъ$ и лит. $k\hat{u}\tilde{a}pas$, лат. $vapor$, гр. $\kappa\alpha\tilde{t}\nu\tilde{o}s$, прасл. $*gol\tilde{u}$, и.е. $*gu\tilde{a}lo || *ge\tilde{u}el-$ (ср. „закон Ильинского“), прасл. $*kol\tilde{e}no < и.е. *ku\tilde{e}ln-$; ср. также прасл. дублиеты $*skwoz\tilde{e} || *sko\tilde{z}\tilde{e}$, ср. русск. $сквозь$ и слвн. $sk\tilde{o}ž$, $sk\tilde{o}zi$, $sk\tilde{o}znja$; $*skwor\tilde{u}bъ || *sko\tilde{r}bъ$, ср. слвн. $sk\tilde{o}rac$, слк. $škor\tilde{e}c$, п. $škorz\tilde{e}k$, н. и в. луж. $šk\tilde{o}rc$, болг. $скворец || скорец$ и $шкорец$ при русск. $скворец$, с.-х. $скв\tilde{o}рац$, ср. русск. $скверный$ и $скар\tilde{e}d$ при лат. $squarrosus$ и т. д.

Если наша гипотеза о генезисе $z/su/x$ аллофонов фонемы s верна, то такое же явление следует ожидать и у s и x . Такие факты, как свидетельствует этимологический материал, есть, ср. др. прус. $swestro$, др. инд. $svāsār$ и прасл. $*sestra$; прасл. $*sok\tilde{u}$ и лтш. $sveki$; прасл. $*s\tilde{u}(p)n\tilde{u}$ и др. инд. $svapnah$ и праславянские дублиеты $*sarka || *swarka$, ср. русск. $со-рока$, слвн. $srāka$, ч. и сл. $straka$, п., в. и н. луж. $sroka$, но болг. $св\tilde{r}ака$, с.-х. $свр\tilde{a}ка$, полаб. $svork\tilde{o}$. Наиболее часто случаи без w отмечаются в диалектах словенского языка: $s\tilde{r}beti$, $\hat{s}\tilde{r}p$ и $sr\tilde{e}p$ и др. $< *sw\tilde{r}b\tilde{e}ti$, $*sw\tilde{r}p\tilde{r}$.

Аналогичные дублиеты встречаются и в положении после x : ср. прасл. $*xot\tilde{e}ti$ и $*xwatati$; прасл. $*xworst\tilde{u} || *xorst\tilde{u}$, ср. русск. $хворост$, др. ч. $chv\tilde{r}ast$ и болг. $xp\tilde{a}cm$, с.-х. $xp\tilde{a}cm$, слвн. $hr\tilde{a}st$, ч. $chrast$, п. $chr\tilde{o}st$ и т. д.; $*xwor\tilde{u} || *xor\tilde{u}$, русск. $хворый$, др. ч. $chvor\tilde{u}$ и укр. $хво\tilde{p}ий$ и $хор\tilde{u}ий$, ч. и слк. $chor\tilde{u}$, п. и н. л. $chory$; $*xwost\tilde{u} || *xost\tilde{u}$, ср. русск. $хвост$ и $хо\tilde{u}ш$,

ч. и слк. *chvost*, п. *chwost* и слвн. *hvōst*, *hvōšč* при *hōst*, с.-х. *xōcm*, др. п. *chost*, н. л. *chōšč*; **xwoja* || **xoja*, ср. русск. *хвоя*, болг. *хвойна*, с.-х. *xbōja*, ч. *chvoj*, слк. *chvoja*, слвн. *hvōja* и *hōja*, п. *choja*, н. л. *chōjna*, ср. лит. *skuja*.

Между прочим, еще А. Шахматов полагал, что заднебные в праславянском языке имели лабиовелярный характер; с его точки зрения, такой характер могло иметь и *s* до процесса *s* → *x*. Можно полагать, следовательно, что процесс лабиовеляризации А. Шахматов относил к весьма отдаленному периоду в истории праславянского языка, ибо процесс *s* → *x* считался одним из древнейших праславянских процессов. Следы прежней лабиовелярности заднебных А. Шахматов находил в современных славянских диалектах.

А между тем есть еще одно любопытное свидетельство о прежней лабиализованности заднебных. А именно, славянские языки в древнейшую пору отличались особенно упорным стремлением не допустить иноязычные *v* и *f* в свою систему. Казалось бы, ничто не мешало проникновению иноязычных *v/f* в славянские языки: признаки фриктивности и дентальности были в славянской фонологической системе: *t/d* ~ *s/z*, *p/b* ~ *t/d*, был и признак лабиализации, хотя на определенных этапах и выступавший как интегральный. Казалось бы, что *v/f* могли легко занять место в системе, противопоставляясь, с одной стороны, *p/b* ~ *f/v* как *t/d* ~ *s/z*, а с другой стороны, противопоставляясь *s/z* ~ *f/v* как *t/d* ~ *p/b*. Однако племенное название авар, с которыми славяне столкнулись в V—VIII вв. н. э. (ср. свидетельство о разгроме аварами — лат. *avares*, *avari* — славянского племени дулебов в VII в.), передается славянами как **obr-*, др. рус. *ѡврѣ*, чешск. *obr*, др. польск. *obrzyn* и т. д.; ср. также слав. *кѡрабѣль* < гр. *κοράβιον* (*β* в византийскую эпоху произносилось как *v*, ср. кириллическое *ѡ*), ср. также ст. сл. *постити* < готск. *fastan*, с.-х. *nācūn*, гр. *φασούλι* и т. д. Видимо, „клетки“ для *f/v* были чем-то заняты, а заняты они могли быть лишь *k/g*, которые еще сохраняли признак лабиовелярности как интегральный рефлекс того состояния, когда этот признак был дифференциальным, ибо суть трансфонологизации дифференциальных признаков сводится к трансфонологизации дифференциальный → интегральный признак. В эпоху вышеуказанных заимствований было и свое, славянское (*w* < *u*), но оно занимало иное место в системе, входя в оппозицию к *x*, а не к *f*. Поэтому, в конце-концов и со временем, иноязычное *v* могло передаваться не только через *v*, как в наиболее древнем пласте, но и через *v*, для *f* еще длительное время система будет оказывать противодействие, ср. передачу иноязычного *f* через *xv* для относительно поздних заимствований во многих славянских диалектах.

Может быть свидетельством того, что в древности между *p/b* и *ku/gu* был один фонологический шаг, один дифференциальный признак, и являются некоторые непонятные факты колебаний между *g* и *u*, которые могли бы свидетельствовать и о том, что древнее *gu* в некоторых случаях могло как бы разложиться и оставить после себя или *g*, или *u*. Ср., например, отмеченный Вайяном случай соответствия прасл. **mang-*мжъ и герм. **manç*; др. сл., также прасл. *brъwъno* и др. исл. *bruggia*, ср. еще лит. *dūgnas* при лит. *dūbti*, лтш. *dubens*. Может быть, сюда же относятся и прасл. дублеты **gqsēnica* || **wsēnica*, **wužь* || **gužь*, ср. русск.

уж и с.-х. диал. *giž*; здесь, впрочем, „мена“ *g/w* в начале слова может быть объяснена и иначе, как „мена“ протезов.

Таким образом, фонологизация одного из аллофонов древнего **s*, аллофона *z*, привела к серьезным преобразованиям в древнейшей системе, обусловив процесс „сатемизации“ гуттуральных.

10. Однако, как отмечалось выше, одновременно с *z*-аллофоном, древнее *s* могло иметь в качестве предпочтительного и *x*-аллофон. Каковы же возможные условия его фонологизации?

На ранних этапах, аллофон *x*, как и аллофон *z*, находился в условиях дополнительного распределения с *s*, т. е. *x* встречался там, где *s* встречаться не могло и, наоборот, в одной и той же позиции *x* и *s* нигде не противопоставлялись. Для фонологизации *x* необходимо, чтобы *x* стал встречаться в тех же позициях, что и *s*, противопоставляясь ей. Как и *z*, *x*-аллофон встречался редко. Если снять все последующие напластования, то частотность появления *x* (< **s*) в определенной позиции (после *i*, *u*, *r*, *k*) не будет слишком значительной. Естественно, что малая частотность *x* и его акустическая специфика заднеязычной фрикативной — могли обусловить возможность его функционирования и как изобразительного средства, что и реализовалось как употребление *x* в т. наз. „экспрессивных выражениях“ (Махеев), напр., **xoxotati*, или в словах звукоподражательного характера, например, в словах с корнем **xor-* (**xer-*) **xr*, ср. русск. *хорохориться*, *шерох*, *харкать* и т. п., такого же происхождения *x* в русских *хукать*, *хихикать* и т. п.

Как и в случаях с дивергенцией *s ÷ z*, дивергенция *s ÷ x* могла сопровождаться конвергенцией *x* с аллофонами других фонем, от которых *x* мог отличаться не более, чем одним дифференциальным признаком (*k* или *g* определенных позиций) или их сочетания и, прежде всего, с *s*: сочетания *ks*, *gs* или *sk* могли подвергнуться переразложению дифференциальных признаков — *k* и *g* могли дать признак гуттуральности, а *s* — фрикативности, релевантные для *x*. Такие случаи есть (ср. гипотезу Брюкнера с уточнением Иллича-Свитыча): ср. прасл. **xwoja* и лит. *skuja*; прасл. **xlqdz* и лит. *sklandà*; прасл. **xudz* и лит. *skaudùs*; прасл. **xwala* и др. исл. *skval* и др.

В отличие от условий фонологизации *z*-аллофона, последующие процессы содействовали фонологизации аллофона *x*. Так, уже древнейший процесс т. наз. „упрощения групп согласных“ в ряде случаев изменял условия функционирования *x*: „падал“ предшествующий согласный, вызвавший изменения *s → x*, а *x* при этом мог оставаться, ср., напр. **xybati* < **ksabh-* при др. инд. *kṣubhyatē*: **ksab-* > *kxub-* > *xab-* > *xyb-*. Теперь начальное *xū-* могло противопоставляться *sū-*, ср. *sūpati*. Еще больше таких случаев, когда позиция, обуславлившая появление аллофона *x*, изменялась, а *x* оставался, возникло после т. наз. процесса монофтонгизации дифтонгов, ср. диал. позднепраслав. *mrěxъ* < **merxъ* < **mersū* и т. п.

В тех случаях, когда фонема *x*, оказавшись на уровне морфологии тем или иным формантом, такой формант мог генерализовываться, распространяясь и на любые фонетические позиции, появляется *x* „аналогического“ происхождения (впервые обратил внимание и на этот источник славянского *x* один из учеников Бодуэна де Куртене, А. Булич), ср. формы аориста **daхъ*, **widěхъ*, **nesохъ* и имперфекта **widěахъ*, **nošaахъ* и т. п.

В отличие от f/v , иноязычное ch должно было легко проникать в славянскую фонологическую систему, ибо появление иноязычного слова с x в несколько необычных для него позиционных условиях увеличивало случаи противопоставления $x:s$ в одних и тех же позициях, ускоряло процесс фонологизации x . Следовательно, одним из источников фонологизации x должны быть уже ранние иноязычные заимствования; к такому можно отнести прасл. **xъlma*, **xъža*, **xqdogъ*, возможно, и **xlěbъ*, **xlěvъ* и др., др. герм. **hulma-*, **hū* >, готск. *handags*, *hlaifs*, *hlairw* и др.

Фонологизация возможного аллофона sz , если она имела место в действительности, видимо, вскоре же должна была приостановиться, так как система в связи с трансфонологизацией признака $Lb \rightarrow Dt$ перестроилась и утратила признак лабиальности как дифференциальный; последующие процессы передачи признака бемольности должны были стереть прежние отношения. О возможных следах такого аллофона говорилось выше.

КРАТКИЕ ВЫВОДЫ

1. Еще А. Мейе обратил внимание на тот факт, что в и.-е. языках объединенных схожим отражением гуттуральных (группа *satəm*), наблюдается схожее отражение рефлексов $*s$ в схожих позициях. В данной работе предлагается интерпретировать эти два явления (процесс сатемизации гуттуральных и $*s \rightarrow x$) как взаимосвязанные и имевшие место в праславянском языке на древнейших этапах его развития.

2. Методом внутренней реконструкции для праславянского (протославянского) языка древнейшего синхронного состояния до процесса сатемизации восстанавливается система шумных согласных фонем с единственным фрикативным s и двумя рядами гуттуральных, противопоставленных по признаку лабиальности ($ku/gu \sim k/g$).

3. Единственная фрикативная фонема s , будучи слабо включенной в систему, в своем стремлении включиться в систему должна была выступать в нескольких аллофонах s, z, x, sz соответственно тем дифференциальным признакам, на которых строилась система шумных (глухость $\sim$ звонкость — $s:z$, гуттуральность $\sim$ негуттуральность — $x:s$, лабиальность $\sim$ нелабиальность — $sz:s$).

4. Процесс фонологизации аллофона z , процесс дивергенции $s \rightarrow s \div z$ обусловил процесс конвергенции $z \times g \rightarrow z$, $s \times k \rightarrow s$, который привел к трансфонологизации признаков $Lb \rightarrow Dt$ и превращению признака лабиальности в интегральный. С этим и связывается наблюдаемый процесс сатемизации гуттуральных.

5. Процесс конвергенции $z/s \times g/k \rightarrow z/s$ в свою очередь обусловил процесс дивергенции $k \rightarrow s \div k$ и $g \rightarrow z \div g$, т. е. не каждое k/g древнейшего синхронного состояния „перешло“ в s/z позднего состояния; „сатемизации“ подверглись фонемы k/g не целиком, а частично, т. е. лишь определенные их аллофоны, видимо, имевшие признак дентальности и фрикации как интегральный (k^s, g^z или нечто подобное). Вслед за процессом дивергенции $k/g \rightarrow s/z \div k/g$ прошел и процесс конвергенции $k \times ku \rightarrow k$ и $g \times gu \rightarrow g$. С этим связывается наблюдаемый факт отсутствия одно-однозначных соответствий между отношением $ku/gu:k/g$ языков группы *centum*, отражающим более древнее состояние, и праславянским отношением $k/g:s/z$ (< трад. $*k/*g$), характерным для языков группы

satəm, ибо поздним k/g соответствует не только ku/gu , но и k/g раннего состояния, а ранним k/g соответствует не только поздние s/z , но и k/g , что обусловлено непрерывной цепью дивергентных и конвергентных процессов.

6. Процесс фонологизации аллофона x не вызвал столь значительных изменений в фонологической системе, но охватил более длительный период времени (вплоть до конца процесса монофтонгизации дифтонгов). Процесс фонологизации аллофона sz должен был вскоре прекратиться, а последующие процессы сотрут прежние отношения между старыми аллофонами $s:sz$.

ИЗ ЛИТЕРАТУРЫ ПРЕДМЕТА

- I. Краткие библиографические обзоры проблемы гуттуральных, см.:
 1. В. Пизани, „Общее и индоевропейское языкознание“ в кн. того же названия, М., 1956, стр. 137—140.
 2. В. Георгиев, Исследования по сравнительно-историческому языкознанию, М., 1958, стр. 28—57.
- II. О перенесении данной проблемы в сферу внимания специалистов отдельных языков, см., например:
 1. М. Бурлакова, Предыстория славянских заднебных, ВСЯ, 6, 1962, стр. 46—65.
 2. W. Winter, Problems of Armenien phonology, III, Language, XXXVIII, 3, стр. 257 и сл.
 3. G. Morgensterne, Indo-European $\hat{k}$ in Kafiri, Norsk tidsskrift for sprogvidenskap, XIII, 1945.
- III. О взаимосвязи процессов сатемизации и $s \rightarrow x, \hat{s}, \tilde{s}$ и т. п.:
 1. A. Meillet, Les dialectes indo-européens, Paris, 1908, гл. XII.
 2. A. Martinet, Concerning some Slavic and Aryan reflexes of i. e. s , Word, VII, 1951, стр. 91—95.
 3. J. Czekanowski, Wstęp do historii Słowian, Poznań, 1957. См. Таблицы, стр. 70 и 153.
- IV. Обзор литературы о генезисе прасл. x , см.:
 1. Г. А. Ильинский, Звук x в славянских языках, ИОРЯС, т. XX, 3, стр. 53—119 и XX, 4, стр. 135—18.
 2. V. Machek, Studie o tvoření výrazů expresivních, Praha, 1930.
- V. О теории конвергенции и дивергенции, см.:
 1. Е. Поливанов, Факторы фонетической эволюции языка как трудового процесса, Инст. яз. и лит., Уч. зап., т. III, Лингв. секция, М., 1929, стр. 20—24.
 2. Е. Поливанов, Из истории фонетических конвергенций, сб. Шмидту, 1923.

СТАТИСТИЧЕСКИ НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ СТИЛА НА БЪЛГАРСКАТА МЕМОАРНА ЛИТЕРАТУРА ОТ ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛИТИЕ НА МИНАЛИЯ ВЕК

Радослав Мутафчиев

Българският литературен език, както всеки литературен език, се отличава с голямо стилистическо разнообразие при използване на езиковите средства. Стилистическото многообразие на езиковите явления в една или в друга област на общуването се характеризира с някои общи особености в подбора на думите, в съчетаването им помежду си, в структурата на изреченията, в граматическите конструкции и т. н. Изобщо езиковото общуване в която и да е област на човешката дейност има своя конкретна форма, която се определя от известен подбор на езиковите средства. Въз основа на този подбор, обусловен от много фактори, в езика възникват различни езикови стилове, наречени още функционални стилове, които представят обособени езикови системи, съществуващи в границите на литературния език. Това са по-скоро езикови средства, обединени в отделни вътрешно организирани съвкупности, характерни за определена група хора, говорещи на един общ език. Въпреки всичко това трябва да се отбележи, че езиковите стилове не представляват абсолютно затворени системи с точно определен езиков състав, а системи, проникващи се и преливащи се една в друга. Това обстоятелство накара някои лингвисти да излязат с концепцията, че няма достатъчно основание да се говори за „стилове на езика“ в един литературен език, достигнал висока степен на развитие, а трябва да се говори за стилове на речта, които се характеризират с определен подбор на думи, форми и конструкции, както и с реда на тяхното разположение и свързване, съобразно със съдържанието и предназначението на речта¹. Трябва да се отбележи, че подобно схващане поставя под съмнение езиковата природа на стилистическите категории и отрича техния колективен характер. Колкото се отнася до понятието „стил на речта“, трябва да отбележим, че то няма ясно определено съдържание и се смесва с понятието „стил на езика“, което за сега се смята като основна стилистическа категория².

Наистина безспорен остава фактът, че едни и същи лексикални средства, структурни особености на изречението, фонетични или морфологични

¹ Ю. С. Сорокин, К вопросу об основных понятиях стилистики, Вопросы языкознания, 1954, кн. 2, стр. 81.

² Р. Г. Пиотровский, О некоторых стилистических категориях, Вопросы языкознания, 1954, кн. 1, стр. 58 и 59.

белези на общия език принадлежат не само на един езиков стил, а може да се открият почти във всички стилове на езика. Например разговорният стил или стилът на научното произведение няма свой определен синтаксис, морфологичен или лексикален състав. Едни и същи изразни средства се оказват общи както за научното, така и за художественото произведение. Достатъчно е да се прочетат няколко произведения от различен жанр, за да се открие известна прилика в общия тон на изложението, но едновременно с това и да се намерят, макар и в общ, дори груб вид, някои по-особени черти в организацията на речта, които придават на стила на тези произведения известна качествена определеност. И все пак, когато трябва да се опише даден стил, обстоятелството, че той се прелива в другите стилове, затруднява до голяма степен научното изследване да се определи броят им и да се опишат техните специфични качества. До ден днешен лингвистиката все още няма точно установен списък и класификация на тези стилове, няма дори един единен критерий за една такава класификация. Затова броят им според различните езиковеди е твърде неустановен. Именно това обстоятелство ни кара да мислим, че с критериите на качествения анализ на езика не може да се задоволим при точното дефиниране на даден стил, тъй като всеки стил има по начало статистическа структура. Ето защо тук се появява необходимостта да се даде количествена характеристика на езиковите средства в стила, за да бъде пълно и точно неговото описание. Количествената характеристика обаче изисква да се използват методите на математическата статистика и на теорията на вероятностите. Тези методи на анализ върху стила на определени произведения ни позволяват да открием не само общите им черти, но ни дават възможност да намерим числови показатели, въз основа на които да съдим за техните отличителни черти. Статистиката тук е необходима, защото ще ни даде много точни и конкретни критерии, въз основа на които не само ще се установи броят на стиловете, но ще се даде и тяхното точно описание. Изобщи „дефиницията на понятието „стил“ е невъзможна без математическата статистика. Всеки научен опит за дефиниране на стила води до статистиката“¹.

Количественият анализ върху стила на дадени текстове освобождава научното изследване от известни субективни оценки. Той дава възможност чрез обективни числови данни да се открият особеностите на различните стилове и да се намерят определени закономерности при подбора на езиковите средства на един или друг стил на езика.

Всеки естествен език представлява съвкупност от класове сигнали, които имат определена честота² в последователния поток на човешката реч. Отделните сигнали имат своя статистическа характеристика на появите си в определено езиково съобщение. Обаче досега тези статистически характеристики не са установени, въпреки че те биха дали много точно картина на езиковото съобщение. От своя страна, както вече отбелязахме, всеки отделен език не представлява единен език, а сбор от

¹ М. Янакиев, *Записки по стилистика на българския език*, София, 1964, стр. 5.

² Под „честота“ (f) на езиковия сигнал (знак) се разбира отношението между числото x (числото на появите на този сигнал в съобщението) към общото число n , с което се означава броят на появите на всички различни помежду си езикови сигнали в същото съ-

общение. Така честотата се изчислява по формулата $f = \frac{x}{n}$.

отделни езикови системи, които постоянно се смесват в езиковата практика на хората. „Именно тези смесващи се в практиката на хората различни 'езици' езиковедите наричат (езикови) стилове“¹. Както един език се отличава от друг по статистическите показатели на своите сигнали (под „сигнал“ разбираме различните езикови елементи — фонемни, морфемни, лексемни и изречения), така и във всеки езиков стил отделните негови сигнали имат своите честоти на появите си, въз основа на които много добре може да се търсят разграничителните особености на един или друг стил. Така всеки езиков стил има определени честоти. Затова понятието „стил“ не трябва да се определя само като функционално обусловена, вътрешно обединена съвкупност от начини на употреба на езиковите средства², което е съвсем общо и съвсем неточно казано, а и като система, в която езиковите средства се намират в определени пропорции. Ето защо при дефинирането на понятието „стил“ ние вземаме формулировката на това понятие от Р. М. Фрумкина: „Съвкупност от статистически характеристики, описващи съдържателните свойства на даден текст по отношение на други текстове“³.

Както се вижда, статистическата характеристика е винаги относителна, тъй като се сравнява характеристиката на един текст с характеристиката на друг. Обаче въпреки нейната относителност това са обективни показатели, чрез които може добре да се даде описанието на един езиков стил.

* * *

Настоящото изследване има за цел с методите на статистическия анализ⁴ да разкрие структурата на стила на мемоарната литература от последното десетилетие на миналия век, като се посочи статистическото разпределение на лексико-граматичните категории (части на речта) на българския език в тази литература. По-нататък пък сравняването на статистическото разпределение на частите на речта в мемоарната литература със статистическото разпределение на частите на речта в художествената, научната и друга литература ще покаже дали мемоарът има своя физиономия от стилистично гледище. В настоящата работа статистическото разпределяне на частите на речта на мемоара ще бъде съпоставено със статистическото разпределение на частите на речта само в едно художествено произведение.

Българската литература разполага с много мемоарни произведения. Ние обаче ще съсредоточим вниманието си само върху три от тях, които и до днес остават като най-значителните представители на този жанр, описващи едно и също събитие и писани приблизително в едно и също време, а именно: Захари Стоянов — „Записки по българските въ-

¹ М. Янакиев, Език, код, диалект, стил, сп. Език и литература, 1961, кн. 2, стр. 63—64.

² В. В. Виноградов, Итоги обсуждения вопросов стилистики, Вопросы языкознания, 1955, кн. 1, стр. 73.

³ О. С. Ахманова, И. А. Мельчук, Е. В. Палучева, Р. М. Фрумкина, О точных методах исследования языка, Москва, 1961, стр. 86.

⁴ Авторът благодарни на доцент М. Янакиев от Факултета по славянски филологии при Софийския университет за оказаната помощ при обсъждане на редица въпроси, свързани с приложението на статистическия анализ при изследване на езиковите явления.

стания“ (завършено през 1887 г.), Константин Величков — „В тъмница“ (завършено през 1900 г.) и Стоян Заимов — „Миналото“ (завършено през 1889 г.)¹.

Литературната наука обикновено причислява произведенията на мемоарната литература от типа на посочените преди малко произведения към така наречената „белетристика“, към която се отнася всяко произведение на художествената литература, писано в проза. Все пак в границите на това понятие мемоарът се отделя като по-самостоятелен жанр белетристика, който има свои специфични черти и в голяма степен е разграничен от истинското художествено произведение както по начина на пресъздаване на действителността, така и по организацията на езиковия материал. Тъкмо поради това, за да се открие по-ясно има ли или няма разлика между стила на мемоарното произведение и стила на художественото, вземаме за сравнение романа „Под игото“ от Ив. Вазов, който описва същото събитие по същото време (Вазов завършва това си произведение през 1888 г.)². Така статистическите характеристики на мемоарната литература ще се сравнят с тези на романа „Под игото“ и тогава ще може да се отговори доколко стилът на мемоара прилича и доколко се отличава от стила на художественото произведение.

По-нататък при едно евентуално сравняване на стила на мемоара от последното десетилетие на миналия век със стила на днешния мемоар може би ще се установят развойните тенденции в стила на този жанр литература. Такова сравнение обаче тук нямаме възможност да направим.

За нас е безусловно правилно при описването на стила на един жанр литература да се подхожда конкретно-исторически, тъй като особеностите на езиковите стилове са различни през различните етапи от съществуването на езика. Именно това са причините, които ни накараха да се спрем в настоящото изследване на мемоарни произведения, писани през един и същи период от развитието на българския литературен език.

* * *

Според математическата статистика не е необходимо да се изследва цялото произведение, не е нужно да се изследва цялата съвкупност от текстове, за да се получи пълнота при статистическата характеристика на техния стил. Да се изследва всяка единица на съвкупността е възможно, но не е необходимо. Досега в едно лингвистично изследване обикновено количеството на изследвания материал се е определяло изключително от възискателността и преценката на изследвача. Самият автор на изследването намира, че определено количество на езиковия материал е достатъчно или недостатъчно, за да се направят съответните изводи. Всичко това до голяма степен внася субективност в оценката на езиковите факти и се отразява върху качеството на постигнатите резултати. Математическата статистика обаче ни позволява да определим точно какво количество материал (в нашия случай — езиков материал) трябва да се изследва от

¹ Материалът за настоящото изследване е почерпан от изданията: З. Стоянов, Записки по българските въстания, София, 1942; К. Величков, В тъмница, Съч., т. I, София, 1911; Ст. Заимов, Миналото, 1898—99.

² Материалът в изследването е почерпан от изданието на Съюза на българските писатели: Ив. Вазов, Съч., т. XII, София, 1956.

едно или от няколко произведения и въз основа на това количество да се осигури висока степен на достоверност на получените резултати за особеностите на езика на цялото или на всички изследвани произведения.

Тук въпросът се състои в това, какво количество от всяка част на речта трябва да вземем, за да получим статистически резултати, които да ни позволят да направим за характера на стила на мемоара напълно адекватни заключения със заключенията, които биха се получили, ако изследвахме абсолютно целия брой на съществителните, глаголите, прилагателните и т. н. във всички произведения, съставлящи обект на изследването.

Количеството на изследвания материал за всяка част на речта може да се определи по формулата за относителната грешка. Тази грешка се означава с гръцката буква δ . Ето формулата¹:

$$\delta = \frac{Z_0}{\sqrt{N \cdot P}}.$$

Тук δ е относителната грешка, N — броят на всички изследвани проби² (извадки, рус. выборки), P — процент (квотата)³ на изследваните елементи, Z_0 — константа, която за 95% точност на резултата има стойност 2 и се намира по специалните таблици в пособията за теория на вероятностите.

Процентът (квотата) на изследваните елементи може да се определи по формулата

$$P = \frac{f}{N},$$

където f е честотата (фреквентността) на търсените елементи. Като заместим P в предишната формула с $\frac{f}{N}$, ще се получи

$$\delta = \frac{Z_0}{\sqrt{NP}} = \frac{Z_0}{\sqrt{N \frac{f}{N}}} = \frac{Z_0}{\sqrt{f}}.$$

Ако искаме да осигурим 10% относителна грешка, допустима при разумния статистически анализ, ще получим следния резултат:

$$0,1 = \frac{2}{\sqrt{f}} = 0,1 \cdot \sqrt{f} = 2; \sqrt{f} = \frac{2}{0,1}; f = \frac{4}{0,01} = 4,100 = 400.$$

Следователно, ако допускаме 10% относителна грешка в статистическия анализ, трябва да се вземат по 400 елемента за изследване от

¹ Вж. О. С. Ахмапова, И. А. Мельчук и др., цит. съч., стр. 76; Р. М. Фрумкина, Статистические методы изучения лексики, Москва, 1954, стр. 9.

² *Проба* — част от нещо, взета за изследване и анализ за определяне на качеството (вж. Ал. Милев, Й. Братков, Б. Николов, Речник на чуждите думи в българския език, София, 1958, стр. 503). В нашия случай *проба* е откъс от текста, който съдържа 100 думи. Някои наши учени вместо *проба* използват термина *извадка*, вж. А. Ю. Тонев, Теория на статистиката, София, 1955, стр. 415 и сл. В нашето изследване възприемаме термина *проба*.

³ *Квота* (к. лат. quota pars „определена част“) — част, дял, процент (вж. Ал. Милев, Й. Братков, Б. Николов, цит. речник, стр. 273). Тук термина „квота“ ще употребяваме в значение на процент, отговарящ на руския термин „доля“.

всяка част на речта, т. е. 400 съществителни, 400 глагола, 400 прилагателни и т. н. За да намалим значително относителната грешка, т. е. да намалим значително процента 10%, ние увеличаваме броя на изследваните елементи при всяка част на речта от всяко произведение. От всяко произведение на 100 места, подбрани чрез случаен подбор, е взет текст от по 100 думи¹, т. е. взети са по 100 проби от 3 произведения, а само от едно са взети 71 проби. В състава на всяка проба се търсят 10 вида елементи (всеки вид елементи от тези 10 представя една от лексико-граматичните категории — части на речта).

Известно е, че статистическите закономерности се проявяват, когато многократно се срещат в текста изследваните видове елементи, напр. броят на съществителните, глаголите или на другите части на речта. За да се определи точно процентът (квотата) P на съществителните в едно произведение, трябва да се вземе проба с голям обем, за да се намали шансът средната квота (процентът) $\bar{x}^0_0$ във всички проби от по 100 думи, взети от изследваното произведение, да се отличава значително от квотата (процента) P на изследвания вид елементи в генералната съвкупност², т. е. в цялото произведение.

Напр. ако в една проба (откъс от текста) от 100 думи броят на съществителните е 15, а в друга проба пак от 100 думи броят нараства на 35, тогава установяваме, че факторът на случайността оказва много голямо влияние върху установените резултати. За да се ограничи факторът на случайността, необходимо е да се вземе проба с по-голям обем, напр. от 500 или 1000 думи. Обаче за да може да се изчислява средното квадратично отклонение — σ , за което ще стане дума по-долу, удобно е не да се вземе една проба с толкова голям обем, а да се вземат няколко десетки проби от по 100 думи. Ето защо в нашето изследване вземаме няколко десетки такива проби.

От „Записки по българските въстания“ на Захари Стоянов, „Миналото“ на Стоян Заимов и „Под игото“ на Иван Вазов поради големия обем на творбите взехме 100 проби от по 100 думи. От „В тъмница“ на Константин Величков поради обстоятелството, че творбата е малка и че пробите се подбираха през определен брой страници, ние взехме 71 проби от по 100 думи. По този начин общият брой на изследваните елементи във всяко от първите три произведения е по 10 000, а в четвъртото — 7100, т. е. общият брой на изследваните думи в четирите произведения е 37 100.

Всяко едно от изследваните произведения представя множество от отделни елементи (думи). Общият брой на тези елементи се нарича обем на съвкупността. Както се отбеляза по-горе, броят на елементите в цялото произведение представя обема на генералната съвкупност.

¹ Под „дума“ смятаме всяка отделна речникова единица, както тя е дадена в речника. За една дума се смятат също така всяка сложна глаголна форма, глаголите на се, формите за бъдеще време, съставните числителни имена, сложните съюзи, изобщо онова, което съвременната българска граматика смята за отделна дума. Причастията, станали прилагателни, се отнасят към прилагателните, думите, означаващи категорията на състоянието — към наречието. Идиомите и различните фразеологични съчетания обаче не се смятат като единични думи, а като толкова думи, от колкото те се състоят.

² „Генерална съвкупност“ в математическата статистика се нарича съвкупността на всичките елементи, подлежащи на изследване, т. е. в нашия случай всички съществителни, глаголи, прилагателни и т. н. в цялото произведение.

Всяка отделна проба представя от себе си също така съвкупност, значително по-малка от генералната. Броя на всички проби в произведението ще означаваме с латинската буква n .

Изучаваните признаци (в нашия случай — части на речта) придобиват различни значения в отделните проби, което означава, че признаците варира в тях. Значението на всеки признак във всяка отделна проба се нарича вариант и се означава с латинската буква x . Вариантите от всички проби в цялото произведение образуват редица на вариантите $x_1, x_2, x_3 \dots x_n$.

В статистическото изследване при характеризиране на генералната съвкупност обикновено се използва категорията на средните величини, които намират широко приложение. Средните величини дават обща представа за изучаваното явление. Те се използват и за сравнение между два или повече признака, за да се изучат тяхното движение и техните взаимни връзки (корелации). Най-използуваната средна величина е средната аритметична, която се означава със знака $\bar{x}\%$ и която по-горе нарекохме средна квота.

Средната аритметична или средната квота дава обобщаваща характеристика на генералната съвкупност (в нашия случай на цялото произведение), а не на отделните ѝ части. Затова при статистическия анализ тя има голямо значение. Тя показва какво значение на изучавания признак е най-характерно за коя да е проба от цялото произведение.

При изследване стила на дадено произведение средната квота дава възможност да се изчислят в цялото произведение с голяма точност количеството думи от определена част на речта. Тя също така дава възможност да се сравнят средните квоти на различните части на речта в няколко произведения и да се види какви показатели на отделните части на речта са характерни за стила на дадено произведение. Независимо от това въз основа на нея могат да се намерят статистически показатели за корелациите¹ между различните части на речта.

Средната квота (средната аритметична) представя частното между сумата от значенията на всички варианти, взети за изследване на генералната съвкупност, и броя на вариантите. Тя се изчислява по следната формула²:

$$\bar{x}\% = \frac{x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n}{n} \%$$

Ако се възползуваме от гръцката буква Σ за означаване на сумата, тази формула може да придобие следния опростен вид:

$$\bar{x}\% = \frac{\Sigma x}{n} \%$$

¹ Връзката в изменението на различните признаци се нарича корелация. Вж. П. Ф. Рокицкий, Основы вариационной статистики для биологов, Минск, 1961, стр. 104.

² Дж. Эднн Юл, М. Дж. Кендэл, Теория статистики, Москва, 1960, стр. 137—138; П. Ф. Рокицкий, цит. съч., стр. 26.

Резултатите, получени от изчисленията по тази формула за четирите изследвани произведения, се дават в следната таблица¹:

Таблица 1

Среден процент $\bar{x}$ на различните части на речта²

№	Части на речта	З. Стоянов	К. Величков	Ст. Заимов	Ив. Вазов
1	Съществително	25	23	33	26
2	Глагол	17	18	14	19
3	Прилагателно	8	8	13	9
4	Местоимение	13	15	8	13
5	Наречие	7	6	4	7
6	Предлог	14	15	17	12
7	Съюз	12	11	8	9
8	Числително	2	2	2	2
9	Частича	2	2	1	3

Посочените средни квоти (проценти) за изследваните творби по всички части на речта може да имат, макар и малко, отклонение от истинските им квоти (които се означават с латинската буква P) в генералната съвкупност. За нас е твърде важно да знаем колко голямо е това отклонение. В математическата статистика е прието за правилно това отклонение да се изразява с така нареченото средно квадратично отклонение. Средното квадратично отклонение се означава с гръцката буква σ и се изчислява по следната формула³:

$$\sigma^0/\sigma = \sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2}{n}} \text{ } ^0/\sigma.$$

В случай, че n е по-малко от 30, по-добре е да се вземе формулата

$$\sigma^0/\sigma = \sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2}{n-1}} \text{ } ^0/\sigma.$$

За да може да се намери кои от статистическите показатели, дадени в табл. 1 и 2, са типични за изследваните мемоарни произведения, от една страна, и за „Под игото“ като типично художествено произведение, от друга, е необходимо да се направи оценка на достоверността на статистическите показатели, дадени в двете таблици.

¹ В таблицата междуметията не са посочени поради минималния им брой в четирите произведения.

² Средната квота при съществителните, глаголите и т. н. е изчислена при проби от по 100 думи. Малкият брой на числителните и на частиците не ни позволява да получим стабилни статистически показатели. В таблицата те са посочени само за пълнота, обаче въз основа на тях няма да се правят никакви заключения, тъй като резултатите, изведени от техните данни, ще бъдат неточни. Затова по-нататък те няма да бъдат давани в таблиците.

³ Вж. П. Ф. Рокицкий, цит. съч., стр. 36; А. Ю. Тотев, цит. съч., стр. 213.

Тук формулата е дадена с други знаци: $\sigma = \sqrt{\frac{\sum (C - Ma)^2}{N}}$.

Таблица 2

Средни квадратични отклонения — $\sigma^0\%$, изчислени по горните формули

№	Части на речта	З. Стоянов	К. Величков	Ст. Заимов	Ив. Вазов
1	Съществително	5,2	4,3	5,0	4,7
2	Глагол	3,8	3,7	4,0	4,8
3	Прилагателно	4,3	3,4	6,1	4,2
4	Местоимение	3,8	5,0	3,7	3,7
5	Наречие	2,8	2,6	2,0	3,1
6	Предлог	3,6	3,8	4,0	3,7
7	Съюз	3,6	3,1	4,1	2,6

Като мерило за достоверността на статистическите показатели в статистическия анализ се използва средната грешка за $\bar{x}^0\%$, която се означава с латинските букви $S_{\bar{x}}$ и се изчислява по формулата¹

$$S_{\bar{x}} = \frac{\sigma}{\sqrt{n}}$$

С помощта на средната грешка от средната квота ($\bar{x}^0\%$) за някоя от частите на речта може да се вади заключение с известна вероятност за P на генералната съвкупност.

За да можем да установим типичните средни квоти за изследваните мемоарни произведения, от една страна, и за „Под игото“, от друга, трябва да видим в какви граници може да се смята, че е сигурно да се намира P на генералната съвкупност при всички части на речта. За тази цел е необходимо да се изчислят средните грешки за всички части на речта във всички произведения. Ето таблицата на грешките:

Таблица 3

№	Части на речта	З. Стоянов	К. Величков	Ст. Заимов	Ив. Вазов
1	Съществително	0,52	0,53	0,50	0,47
2	Глагол	0,38	0,46	0,40	0,48
3	Прилагателно	0,43	0,42	0,61	0,42
4	Местоимение	0,38	0,62	0,37	0,37
5	Наречие	0,28	0,32	0,20	0,31
6	Предлог	0,36	0,45	0,40	0,37
7	Съюз	0,36	0,38	0,41	0,26

Според математическата статистика при $t = 2^2$, ако приемем за достатъчно надеждна 95-процентната вероятност на твърденията ни, можем да определим границите на квотата P на генералната съвкупност за всяка част на речта по следната формула:

$$P = \bar{x}^0\% \pm t S_{\bar{x}}^0\%, \text{ т. е. } P = \bar{x}^0\% \pm t \frac{\sigma}{\sqrt{n}}\%$$

¹ Вж. П. Ф. Рокицкий, цит. съч., стр. 80.

² Коэффициент на нормираното отклонение, означаван с латинската буква t , който ни позволява да установим с 95% вероятност възможните граници, в които се намира P на генералната съвкупност.

или в нашия случай

$$P = \bar{x}^0\% \pm 2 \cdot S_x^0\%.$$

Това значи, че ако вземем по 100 произведения, подобни на всяко от изследваните, процентите на която и да е част на речта в 95 от тях ще се намират в установените граници, а само в 5 произведения процентите може да излязат вън от тези граници. Нека да посочим в таблица тези граници на всяка част от речта във всяко произведение.

Таблица 4

№	Части на речта	З. Стоянов	К. Величков	Ст. Зимов	Ив. Вазов
1	Съществително	24 < P < 26	22 < P < 24	32 < P < 34	25 < P < 27
2	Глагол	16 < P < 18	17 < P < 19	13 < P < 15	18 < P < 20
3	Прилагателно	7 < P < 9	7 < P < 9	12 < P < 14	8 < P < 10
4	Местоимение	12 < P < 14	14 < P < 16	7 < P < 9	12 < P < 14
5	Наречие	6 < P < 8	5 < P < 7	3 < P < 5	6 < P < 8
6	Предлог	13 < P < 15	14 < P < 16	16 < P < 18	11 < P < 13
7	Съюз	11 < P < 13	10 < P < 12	7 < P < 9	8 < P < 10

От горната таблица се вижда, че при доверителна вероятност 95% броят напр. при съществителните в коя да е проба от 100 думи ще се движи между 24 и 26, при глаголните форми между 16 и 18 у З. Стоянов, а у К. Величков при съществителните — между 22 и 24, при глаголните форми — между 17 и 19 и т. н.

Ако се проследят границите, в които се намира квотата P на генералната съвкупност на всички части на речта в трите мемоарни произведения, ще се види, че границите им се застъпват у З. Стоянов и у К. Величков при следните части на речта: глагол, прилагателно, наречие, предлог, съюз, а при съществителното и местоимението само се допират една до друга.

Границите на средните квоти в генералната съвкупност на различните части на речта у Ст. Заимов твърде много се различават от границите на средните квоти на съответните части на речта при първите двама автори. Така напр. границите на съществителното, глагола, прилагателното, местоимението и съюза не се застъпват със съответните граници у З. Стоянов и у К. Величков, дори значително се различават. Само се допират границите на местоимението и на предлога. Следователно границите на квотите P при повече от частите на речта у З. Стоянов и у К. Величков са общи за двамата мемоаристи. Всичко това ни позволява да направим следното заключение. Границите на квотите P при глагола, прилагателното, наречието, предлога и съюза у З. Стоянов и у К. Величков може да се приемат като типични за мемоарната литература през последното десетилетие на миналия век, а у Ст. Заимов се представят като нехарактерни за мемоарния стил от същото време. Изглежда, че у Ст. Заимов има твърде много индивидуални черти в стилно отношение, които го доближават повече до публицистичния стил и които го правят нетипичен представител на мемоарната литература. Затова ние ще се откажем да правим изводи от статистическите характеристики, получени от произведението на Ст. Заимов. При сравняване стила на мемоара със

стила на „Под игото“ като типично художествено произведение ние няма да имаме пред вид данните от произведението на Ст. Заимов, а ще правим сравнение само с данните на произведението на З. Стоянов и на К. Величков.

Да видим сега какво е общото и различното между стила на мемоарната литература въз основа на изследваните произведения, от една страна, и стила на романа „Под игото“ на Ив. Вазов, от друга.

От сравняването на границите, в които се намират средните квоти P на генералните съвкупности у З. Стоянов и у К. Величков със средните квоти P на генералната съвкупност у Ив. Вазов, се вижда, че границите се застъпват при повече от частите на речта и у тримата автори, като крайната дясна граница у Вазов представя обикновено по-голямо число, отколкото числото на същите десни граници на P у първите двама. Правят изключение интервалите на средните квоти P при предлога и съюза, които само се допират.

Оттук може да се направи заключението, че мемоарното произведение е по-богато с предлози и съюзи, отколкото художественото произведение от последното десетилетие на миналия век.

По-големият брой на предлозите и на съюзите в мемоара показва, че фразата при него е отежнена и изреченията са по-усложнени, отколкото при художественото произведение. Може да се твърди въз основа на показателите в таблица 4 за предлозите и за съюзите, че сложните изречения или изобщо отежнените изречения са в по-голямо количество, отколкото при художественото произведение.

Малкият брой на предлозите и на съюзите у Вазов пък говори, че в художественото произведение, в което преобладава диалогът, изреченията обикновено са прости или изобщо са опростени с оглед към разговорната лекота. Това особено ясно ще се види, когато статистически се изследват различните видове изречения в мемоарното и в художественото произведение. В това изследване обаче няма да се прави статистически анализ на изреченията. Това ще направим на друго място.

Освен това, докато в „Записки по българските въстания“ и във „В тъмница“ средната квота P на генералните съвкупности при предлога се намира в границите от 13 до 16, то у Вазов P се намира в границите от 11 до 13, т. е. в романа „Под игото“ те са малко стеснени. При съюза границите на P у първите двама са от 10 до 13, а у Вазов са също така стеснени, а именно от 8 до 10. Всичко това означава, че за стила на изследваните мемоарни произведения са типични по-широки граници на P при предлозите и при съюзите, отколкото в художественото произведение на Вазов при същите части на речта. При това средните квоти на тези части на речта са значително по-високи в мемоара, отколкото средните квоти в романа „Под игото“. С други думи, количеството на предлозите и на съюзите процентно е по-голямо, отколкото при художественото произведение, както това е показано в табл. 1.

Нека сега да видим какво ни дава сравнението на средните квоти x у З. Стоянов и у К. Величков, от една страна, и у Ив. Вазов, от друга, при различните части на речта.

От табл. 1 се вижда, че само средните квоти x при глагола, предлога и съюза ни дават възможност да отбележим, че стилът на мемоара се отличава, макар и с малки разлики, от стила на художественото про-

изведение. Средните квоти при останалите части на речта и у тримата автори не ни дават възможност да направим такова заключение. Това ще рече, че стилът на мемоара по отношение на тях прилича на стила на художественото произведение, защото разпределението на съществителните, прилагателните, местоименията, наречията, числителните и частиците при мемоара от типа на изследваните произведения е почти едно и също. Различията, които виждаме между средните квоти (проценти) на посочените части на речта в таблица 1 у З. Стоянов, К. Величков и Ив. Вазов, по-скоро се дължат на причини, които се намират в индивидуалния стил на всеки един от тримата автори, отколкото в особеностите на стила на мемоарното и на художественото произведение.

Средните квоти при глаголните форми обаче ни дават възможност да направим друг извод. От същата таблица се вижда, че квотите x при глагола у първите двама автори са 17 и 18, а у Вазов — 19. Мемоарното произведение следователно е по-малко наситено с глаголни форми, отколкото художественото произведение. Как може да се обясни това?

В художественото произведение освен описанието твърде често се появява и диалогът, който е характерен за разговорния стил. Това обстоятелство предизвиква увеличаване квотата на глагола, тъй като при разговор речта е по-динамична и раздвижена и логическата категория „действие“ намира широка употреба. В мемоара обаче преобладава разказът, описанието, където особено глаголът не е толкова необходим и това естествено води до понижение на средната му квота x .

В тясна връзка с увеличаване броя на глаголите при художественото произведение стои фактът, че предлозите и съюзите намаляват своя брой в сравнение с броя им в мемоарното произведение. У З. Стоянов и у К. Величков средните квоти при предлога са 14 и 15, а у Вазов — 12, при съюза у първите двама средните квоти са 12 и 11, а у Вазов — 9.

По-малкият брой на предлозите и на съюзите в художественото произведение говори, че изреченията обикновено са прости, а сложните се отличават с опростена структура в сравнение с изреченията на мемоара. Предложните конструкции и съюзните връзки се използват повече в мемоарното произведение, отколкото в художественото произведение.

От изложеното дотук се вижда, че статистическият анализ ни позволява да видим в кои страни стилът на мемоарното произведение прилича на стила на художественото произведение и в кои се отличава въз основа на количественото разпределение на различните части на речта. Важно е обаче да се знае и какви зависимости съществуват между вариантите на различните части на речта. Как се изменят те количествено и какво е тяхното движение в мемоарното и в художественото произведение? Изменят ли се те количествено напълно самостоятелно или съществуват известни взаимни връзки (корелации) между тях при изменението им? Дали изменението в определена степен на една част на речта е свързано с изменението на друга част на речта? На тези въпроси математическата статистика може да отговори, когато се установят корелационните зависимости между различните признаци (в нашия случай — частите на речта).

Статистическият анализ различава два вида корелации: положителна и отрицателна корелация. Ето как са определени те от П. Ф. Рокицки¹:

¹ Вж. цит. съч., стр. 105.

„При положителната корелация зависимостта между признаците е пряка: при увеличаване на единия се увеличава и другият. При отрицателната корелация зависимостта между признаците е обратна: увеличаването на единия признак съответно е свързано с намаляването на другия.“

Какви корелации съществуват между частите на речта в мемоарното и художественото произведение? За тази цел трябва да се установи между кои части на речта съществуват положителни корелации и между кои отрицателни, а също така между кои няма корелации.

Особено важно е за стилистиката да се знаят зависимостите между отделните признаци, т. е. части на речта, тъй като от тези зависимости може да се направят редица практически изводи, които биха имали голямо значение за езиковата култура. Така напр. от особено значение за нас е да знаем, когато в писмена или в устна реч преобладава глаголът, съществителното или друга някоя част на речта, какво въздействие оказва това обстоятелство върху употребата на другите части на речта? В такъв случай какви стилни особености ще придобие нашата реч и как тя ще въздействува върху читателя или слушателя?

Всяка отделна част на речта има определена квота (процент, честота) в стила на различните жанрове произведения. Всеки автор, когато поиска да създаде произведение от типа на определен жанр, несъзнателно е задължен да се съобразява с тези статистически показатели. В противен случай той ще излезе вън от границите на определените статистически характеристики, присъщи на жанра на произведението, и ще навлезе в стила на друг жанр. Това може да се докаже и експериментално¹.

От граматиката се знае, че между някои части на речта има известна взаимовръзка, която може да се изрази в корелация от статистическо гледище. Граматическият анализ установява, че между съществителното и глагола има връзка, обаче за връзка между глагола и съюза не се говори. Статистическият анализ установява, че съществува и тук някаква взаимовръзка. Тъкмо поради тези факти ние потърсихме в нашето изследване корелациите между всички части на речта, като използвахме всички възможни комбинации между 7-те части на речта, с които тук работим.

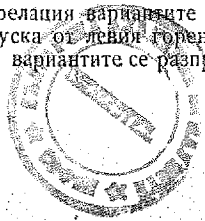
Предварителни сведения за характера на корелациите между различните признаци могат да ни дадат корелационните таблици² или, както още ги наричат, корелационни решетки.

¹ Във връзка с това обстоятелство ето какво съобщава М. Янскиев в „Записки по стилистика на българския език“, София, 1964, стр. 4: „В уводните статии личните глаголни форми са 10—12%, докато в белетристиката са около 20%. На студенти по журналистика беше предложено да напишат уводна статия с увеличен процент глаголни форми. Оказа се, че тези, които успяха да направят това, са написали по-скоро репортаж, отколкото уводна статия, т. е. те са излезли от границите на определените за уводната статия проценти и са постигнали други проценти, характерни за други видове съчинения.“

² Вж. Дж. Едни Юл, М. Дж. Кендъл, цит. съч., стр. 239.

Корелационната таблица представя разграфен на квадратчета лист, като в квадратчетата по хоризонталните колонии се нанасят значенията на единия признак, означен напр. с буквата *x*, а в квадратчетата по вертикалните колонии се нанасят значенията на другия признак, означен напр. с буквата *y*. В квадратчето, в което някое значение на *x* в една проба се среща със значенията на *y* от същата проба, се поставя чертичка. Когато така се нанесат значенията на *x* и *y* от всички проби, взети от някое от изследваните произведения, в някои квадратчета ще се появят 1, 2, 3, 4 и т. н. чертички. Тогава в квадратчетата се пише цифра, която съответствува на броя на чертичките. Това означава, че в това квадратче се срещат 1, 2, 3 и т. н. двойки значения на вариантите *x* и *y*.

При висока положителна корелация вариантите се разполагат в корелационната таблица близо до диагонала, който се спуска от левия горен към десния долен ъгъл на таблицата. При средна или слаба корелация вариантите се разпръсват нашироко около същия диагонал.

В края на изследването се дават 36 корелационни таблици, като изключваме таблиците на Ст. Заимов. За всяко от трите изследвани произведения са направени по 12 корелационни таблици (вж. табл. от 1 до 36).

За по-голяма конкретност и удобство в табл. 5 привеждаме резултатите за характера¹ на корелациите между всички части на речта у З. Стоянов, К. Величков и Ив. Вазов с изключение на числителни, частици и междуметия поради съображения, за които вече говорихме.

Таблица 5

№	Части на речта	Характер на корелацията у З. Стоянов	Характер на корелацията у К. Величков	Характер на корелацията у Иван Вазов
1	Съществително и глагол	—	—	—
2	Съществително и прилагателно	+	+	+
3	Съществително и местоимение	—	—	—
4	Съществително и наречие	няма	няма	няма
5	Съществително и предлог	+	+	+
6	Съществително и съюз	—	—	—
7	Глагол и прилагателно	—	—	—
8	Глагол и наречие	няма	няма	няма
9	Глагол и местоимение	+	+	+
10	Глагол и предлог	—	—	—
11	Глагол и съюз	+	+	+
12	Прилагателно и местоимение	няма	няма	няма
13	Прилагателно и наречие	няма	няма	няма
14	Прилагателно и предлог	+	+	+
15	Прилагателно и съюз	няма	няма	няма
16	Местоимение и наречие	няма	няма	няма
17	Местоимение и предлог	—	—	—
18	Местоимение и съюз	няма	няма	няма
19	Наречие и предлог	няма	няма	няма
20	Наречие и съюз	няма	няма	няма
21	Предлог и съюз	—	—	—

Данните в табл. 5 показват, че между съществително и наречие, глагол и наречие, прилагателно и местоимение, прилагателно и наречие, прилагателно и съюз, местоимение и наречие, местоимение и съюз, наречие и предлог и наречие и съюз корелационните зависимости са съвсем слаби или почти липсват, защото вариантите се разпръсват из цялата таблица, без да се групират около някои от двата диагонала. В тези случаи статистическият анализ ни показва, че между двата признака няма корелация, т. е. признаците в различните проби варират независимо един от друг. Поради това обстоятелство тези таблици не са приложени в края на изследването, а само отбелязваме в горната таблица 5, че между тези части

При висока отрицателна корелация вариантите се разполагат около другия диагонал — от десния горен ъгъл на таблицата към левия долен ъгъл. При средна или слаба корелация, както при първия случай, вариантите се разпръсват нашироко около същия диагонал. Ако обаче вариантите се разпръсват из цялата таблица, без да се групират около някой от двата диагонала, тогава статистическият анализ показва, че между двата признака няма никаква корелация, т. е. признаците (частите на речта) в различните проби варират независимо един от друг.

¹ В табл. 5 положителната корелация е отбелязана със знака +, отрицателната — със знака —, а там, където няма корелация, е отбелязано с думата „няма“.

на речта няма корелация. Може само да се направи следното предположение. От логическо гледище местоименията и наречията като части на речта не представляват единни групировки от думи, защото с едни местоимения се заместват съществителни, с други — прилагателни, а с трети — числителни, едни от наречията приличат на съществителните, а други на местоименията. Това обстоятелство пречи на статистическия анализ да даде точен резултат.

Колкото се отнася до останалите корелационни зависимости, от същата таблица се вижда, че характерът на корелациите между различните части на речта и у тримата автори е един и същ. Това ще рече, че изменението на вариантите при всички части на речта във всички взети проби има общ характер както при мемоара, така и при художественото произведение.

Като се имат пред вид резултатите, дадени в току-що посочената таблица, може да се отбележи, че при количественото изменение на различните части на речта съществуват закономерни взаимоотношения, които са общи за всяко произведение на художествената проза. Тези закономерности, както ще видим по-нататък, се проявяват в отделните произведения в различна степен. Нека да видим сега как изглеждат резултатите, получени дотук от статистическото изследване на езиковите факти, в светлината на граматическия анализ на езика.

Между съществителното и прилагателното, съществителното и предлога и прилагателното и предлога съществуват положителни корелации. Това ще рече, че при увеличаване броя на едната част на речта се увеличава броят на другата. Граматическият анализ може да помогне при разясняване на резултатите, получени от статистическото изследване.

В езиковата практика прилагателното обикновено се използва като определение на съществителното и затова при увеличаване процента на съществителното се увеличава и процентът на прилагателното. Взаимотношението между съществителното и предлога е същото. Там, където има повече съществителни, предложните конструкции също така са повече и естествено това обстоятелство води при увеличаване процента на съществителните да се увеличава и процентът на предлога. Свързан пряко със съществителното, предлогът косвено се свързва и с прилагателното, с което се намира в положителна корелация, въпреки че граматическият анализ не отбелязва никъде никакво пряко взаимоотношение между прилагателното и предлога. Граматическият анализ обаче не отрича този статистически факт, а само го потвърждава и изяснява.

Глаголът обаче стои в отрицателна корелация спрямо съществителното. Това ще рече, че при увеличаване процента на глаголните форми в даден текст се намалява процентът на съществителните и, обратното, с увеличаване процента на съществителните се намалява процентът на глаголните форми. Логическата категория „назоваване“ изглежда стои в обратна пропорция с логическата категория „действие“, а това се отразява и върху количественото изменение на граматическите категории съществително и глагол.

Отрицателната корелация между съществителното и глагола е основен и съществен факт в граматическата система на езика. Тази корелация определя характера на всички останали корелации между другите части на речта. От таблицата се вижда, че глаголът стои в отрицателна корелация

лация с всички части на речта, с които съществителното е в положителна корелация. Нека конкретно да разгледаме тези корелации!

За нас е ясно, че когато местоименията в даден текст имат по-широка употреба, това е обикновено¹ за сметка на съществителните, тъй като местоименията ги заместват в изречението. Ето защо съществителното и местоимението стоят в отрицателна корелация. Местоимението е тясно свързано с граматическата категория лице (личните местоимения имат форми за трите лица, а по-голямата част от останалите местоимения са свързани с третото лице). Глаголът в своето спрежение е също така свързан със същата граматическа категория. Затова в текст, наситен с повече глаголни форми, местоимението има по-голяма употреба, тъй като се свързва в повечето случаи с лицето на глагола. Оттук следва, че глаголът и местоимението трябва да стоят в положителна корелация.

Отбеляза се вече, че съществителното и предлогът стоят в положителна корелация. Глаголът обаче, характерен за раздвижената, за динамичната реч, в която обикновено изреченията са опростени и предложните конструкции са значително намалени, естествено стои в отрицателна корелация с предлога.

При съюзите положението е обратното. Между глагола и съюза има положителна корелация. Този факт е в тясна връзка с обстоятелството, че във всяко изречение има обикновено глагол. Връзките между отделните изречения, т. е. съюзите, количествено трябва да се движат успоредно с броя на глаголите, въпреки че съюзите свързват и отделни части на изречението. Съществителното като съставна част на изречението няма такова отношение към броя на изреченията, каквото има глаголът. При увеличаване броя на изреченията съществителното намалява своя процент, тъй като се увеличава количеството на глагола, с който съществителното е в отрицателна корелация. При увеличаване броя на изреченията обаче не само се увеличава процентът на глаголите, увеличава се и процентът на съюзите, а това обстоятелство определя отрицателната корелация между съществителното и съюза.

Прилагателното, чието количествено изменение върви успоредно с изменението на съществителното, логически трябва да бъде в отрицателна корелация с глагола.

Местоимението и предлогът стоят също в отрицателна корелация. Граматическият анализ тук мъчно би ни помогнал да се обясни причината за появяването на такава корелация. Единственото обяснение, което може да се даде, е обстоятелството, че местоимението, като част на речта, е тясно свързано с глагола, трябва да има същия характер на корелацията си по отношение на предлога, какъвто има корелацията между глагола и предлога. Най-сетне предлогът и съюзът се намират в отрицателна корелация. Граматическият анализ не отбелязва никакви особени връзки между съюза и предлога. Обаче отрицателната корелация между тях никак не

¹ Казва се „обикновено“, защото разпределението на думите по части на речта, наследено от античната граматика, не е достатъчно прецизно от логическо гледище, затова и статистическият анализ не може да бъде построен на достатъчно надеждна логическа основа. Напр. местоименията представят сборна групировка от думи, едни от които приличат повече на съществителните, други — на прилагателните, а трети — на числителните, едни от наречията приличат повече на съществителните, а други — на местоименията. Всячко това до голяма степен отклонява резултата на статистическия анализ от истината.

трябва да ни учудва, тъй като техните връзки по отношение на количественото им изменение трябва да бъдат такива, каквито са връзките между съществителното и глагола.

И така, разглеждайки количественото изменение на частите на речта, се откриват два центъра — съществително и глагол. Корелацията между тези два центъра се представя като основна и решаваща, тъй като тя определя корелациите между останалите части на речта.

В тясна връзка с отрицателната корелация между съществителното и глагола стои и един друг факт.

Като се наблюдава изменението на процентите (квотите) на съществителното и глагола от началото до края на изследваните от нас произведения, се забелязва, че в първата половина на всяко произведение съществителното има по-висока квота, а глаголът по-ниска. Във втората половина на произведенията обаче се забелязва обратното — съществителното намалява квотата си, а глаголът я увеличава. Напр. от 1-ва до 50-та проба¹ у З. Стоянов средната квота на съществителните е 26, а на глаголите — 16, у Ив. Вазов средната квота на съществителните е 27, а на глаголите — 18. От 50-та до 100-та проба у З. Стоянов средната квота на съществителните намалява на 25, а на глаголите се увеличава на 17, у Ив. Вазов средната квота на съществителните намалява също на 25, а на глагола се увеличава на 20. Как може да се обясни тази регресия² между съществителното и глагола?

Ние не можем да твърдим, че подобно изменение между съществителното и глагола е закономерно явление във всяко произведение на художествената проза. Това изменение трябва да се провери в повече произведения. Може обаче да се предположи, че това явление е общо за всяко произведение на белетристиката, тъй като категорията „назоваване“ в първата половина на всяко произведение, писано в художествена проза, е застъпена в по-голяма степен, отколкото във втората част. За сметка на това категорията „действие“ в първата половина на произведението е застъпена в по-малка степен, отколкото във втората му част. Това съвсем логично се свързва с обстоятелството, че съществителното и глаголът се намират в отрицателна корелация.

В началото на всяко произведение авторът запознава читателя си с обстановката, с героите, изобщо в началото е необходимо повече неща да се назовават, затова съществителното има по-висока квота, отколкото във втората част на произведението. Във втората половина на произведението обаче разказът не е така статичен, както в първата половина, а е по-раздвижен, по-динамичен, тъй като категорията „действие“ е застъпена в по-голяма степен. Съответно на това квотата на съществителните се намалява, а квотата на глагола се увеличава. Във връзка с тази основна регресия между съществителното и глагола стоят в тясна връзка регресиите между останалите части на речта. Така напр. от 1-ва до 50-та проба средната квота на прилагателните у З. Стоянов е 9, у Вазов е също 9, а от 50-та до 100-та проба у З. Стоянов средната квота на прилагателните е 7, а у Вазов — 8. Прилагателното намалява квотата си, както

¹ Пробите в изследваните произведения са избрани последователно през определен брой страници, като се започне от 1-та и се стигне до последната страница на произведението.

² В статистиката е прието да се нарича „регресия“ изменението на един признак в зависимост от изменението на друг признак. Терминът „регресия“ от етимологична гледна точка е твърде неудобен, обаче и досега статистиката не е намерила друг по-удобен термин.

съществителното във втората част на произведението, тъй като и то се намира в отрицателна корелация с глагола.

В количествените изменения на останалите части на речта нашите наблюдения не откриха такава последователност, каквато се намери между съществителното и прилагателното, от една страна, и глагола, от друга.

В нашето изследване се разглежда само простата връзка между 2 признака, а в математическата статистика съществуват методи за изследване и на сложната връзка между много признаци. Частите на речта в своето количествено изменение влияят помежду си не само две по две, а изменението на една част на речта се намира във връзка с изменението на няколко части на речта и обратното. Затова е необходимо да се разгледат измененията им въз основа на теорията за множествената корелация. Тук обаче ще се задоволим само с разглеждане на простата връзка в количественото изменение между два признака, а сложната връзка на една част на речта с другите части на речта ще разгледаме другаде. Това обстоятелство ни наложи да представим някои от нашите твърдения в най-общ вид.

В заключение на казаното във връзка с таблица 5 може да се отбележи, че статистическият анализ при установяване на корелационните зависимости между частите на речта ни даде възможност да открием няколко общи закономерности в езика на белетристичните произведения по отношение на количественото изменение на различните лексикограматични категории. Разбира се, тези закономерности трябва да се проверят в повече произведения на художествената проза. Обаче у нас се оформи убеждението, че ще ги намерим и в другите произведения.

Необходимо е да се разреши още и въпросът, а именно да се види в каква степен тези закономерности се проявяват в стила на мемоара и на художественото произведение и да се открият специфичните стилни особености на двата жанра произведения.

За да се открие степента, в която се проявяват посочените закономерности, е необходимо да се изчислят корелационните коефициенти между различните части на речта и сравнението между тези коефициенти ще ни покаже дали стилът на мемоарното произведение се различава от стила на художественото произведение или прилича на него.

Коефициентът на корелацията, който се означава с латинската буква r , обикновено се изчислява по следната формула¹:

$$r = \frac{\sum (x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x - \bar{x})^2 \sum (y - \bar{y})^2}}.$$

Тук ще посочим корелационните коефициенти само между ония части на речта, за които в таблица 5 е отбелязано, че съществува корелационна зависимост.

Сравнявайки корелационните коефициенти, получени от данните на произведението на З. Стоянов и на К. Величков, от една страна, и на Ив. Вазов, от друга, установяваме следното:

Корелационните коефициенти и у тримата автори са сравнително ниски и при това твърде близки. Това ще рече, че степента на свърза-

¹ Вж. П. Ф. Рокицкий, цит. съч., стр. 110; А. Ф. Тотев, цит. съч., стр. 391.

Таблица 6

№	Части на речта	З. Стоянов		К. Величков		Ив. Вазов	
		r	степен на свързаност в %	r	степен на свързаност в %	r	степен на свързаност в %
1	Съществ. и глагол	-0,69	47%	-0,42	18%	-0,43	18%
2	Съществ. и прилагателно	+0,41	17%	+0,20	4%	+0,12	1%
3	Съществ. и местоимение	-0,55	30%	-0,57	32%	-0,65	42%
4	Съществ. и предлог	+0,44	19%	+0,48	23%	+0,40	16%
5	Съществ. и съюз	-0,55	30%	-0,53	28%	-0,36	13%
6	Глагол и прилагателно	-0,75	56%	-0,55	30%	-0,81	65%
7	Глагол и местоимение	+0,43	18%	+0,32	10%	+0,34	12%
8	Глагол и предлог	-0,49	24%	-0,68	46%	-0,66	43%
9	Глагол и съюз	+0,42	18%	+0,60	36%	+0,14	10%
10	Прилагателно и предлог	+0,32	10%	+0,27	7%	+0,46	21%
11	Местоимение и предлог	-0,41	16%	-0,51	26%	-0,24	6%
12	Предлог и съюз	-0,60	36%	-0,40	16%	-0,10	1%

ност¹ в изменението на вариантите на различните части на речта е твърде малко както в стила на мемоара, така и в стила на художественото произведение. Процентите на степента на свързаност между посочените части на речта в табл. 6 са твърде близки между мемоара и художественото произведение. Това показва, че стилът на мемоарните произведения от последното десетилетие на миналия век не се различава съществено от художественото произведение от същото време по отношение на количественото изменение на различните части на речта и следователно с право мемоарът се причислява към художествената литература. Въпреки това обаче данните от таблица 6 ни дават възможност да установим известни различия между стила на двата типа произведения.

На първо място повече от корелационните зависимости са твърде близки между мемоара и художественото произведение, затова и степента на свързаност е също така твърде близка в двата жанра произведения. Само степента на връзката между глагола и съюза, съществителното и съюза и предлога и съюза, както личи от същата таблица, е малко по-висока в мемоарното произведение, отколкото в „Под игото“ на Ив. Вазов. Дори може да се отбележи, че в произведението на Вазов корелационните зависимости между посочените преди малко части на речта са много ниски, затова изменението между тях е напълно случайно, без да се забелязва никаква закономерност. По всяка вероятност това се дължи на широкото използване на диалогичната реч в произведението на Вазов, както и на обстоятелството, че Вазов, като води основната линия на разказа си, почти винаги се съобразява със стила на разговорната реч. Всичко това се отразява върху разпределение на глаголните форми, на съществителните и на съюзите в художественото произведение. Следователно стилът на мемоара е по-еднороден, тъй като в него преобладава описа-

¹ Математическата теория за корелациите ни посочва, че степента на свързаност между вариантите на два признака (в нашия случай — части на речта) се измерва с квадрата на корелационния коефициент r . Следователно при $r=0,60$ ($r^2=0,36$) само 36% от вариантите от едната част на речта закономерно се изменят във връзка с изменението на другата част на речта. В останалите 64% случаи изменението между двете части на речта е случайно.

нието. Корелационните коефициенти при него с малки изключения са малко по-високи, отколкото в „Под игото“. Най-типични за мемоара в това отношение се представят коефициентите на корелациите между глагола и съюза, съществителното и съюза и предлога и съюза. Обстоятелството, че между тези части на речта съществува корелационна зависимост, говори за еднородността на мемоарния стил. На този факт се дължи и наличието на по-висок коефициент на корелациите в изследваните мемоарни произведения. По-голямото богатство на съюзи в мемоара, отколкото в художественото произведение говори, че изреченията в мемоара са отежнени и усложнени, докато Вазов в своя роман, съобразявайки се обикновено със стила на разговорната реч, е принуден да опростява изречението и по този начин да намалява процента на съюзите в произведението си, въпреки че глаголът запазва високия си процент. Този факт именно прави корелацията между глагола и съюза да е много ниска, та дори да се стигне почти до отсъствие на корелационна зависимост между тези части на речта.

И така мемоарното произведение от последното десетилетие на миналия век в стилно отношение прилича в повече от своите страни на художественото произведение. Въпреки това обаче мемоарът представя самостоятелен жанр белетристика, който има свои специфични черти и се отделя само в известно отношение от художественото произведение както по начина на пресъздаване на действителността, така и по организацията на езиковия материал. Така например стилът на мемоара е по-малко раздвижен и динамичен, отколкото стила на художественото произведение, но затова пък той е по-еднороден в смисъл, че повествованието му е изградено предимно въз основа на описание на картини и събития, а диалогичната реч е по-малко използвана. Нашата задача тук ще бъде да установим статистическата структура както на описанието, така и на диалога във всяко отделно произведение и като сравним тези структури помежду, предполагаме, че ще открием приликите и отликите между мемоара и художествено произведение. Това наше предположение ще се потвърди по-нататък още по-добре, когато се установи дали езиковият материал във всяко от разглежданите произведения представлява еднородна съвкупност от статистическо гледище или е разпределен в две или повече качествено различни съвкупности. Когато се установи от колко еднородни съвкупности е съставена тъканта на всяко произведение, за нас ще бъде твърде лесно да определим колко и какви езикови стилове има и кой от тях повече или по-малко преобладава в изследваните произведения.

Ние видяхме, че статистическият анализ ни даде възможност да установим, че в количественото изменение на частите на речта се откриват два основни центъра — съществително и глагол, които се намират в отрицателна корелация. Тази закономерност улеснява значително по-нататъшното наше изследване, тъй като е достатъчно да разкрием каква е дисперсията (разсейването) в цялата съвкупност на единия член в корелацията, напр. на глагола, за да характеризираме достатъчно точно дисперсията не само на другия член в корелацията — съществителното, но и на всички останали части на речта. Това е възможно поради факта, че глаголът стои в отрицателна корелация с всички части на речта, с които съществителното е в положителна корелация. Ето защо нашето внимание

ще се съсредоточи по-нататък върху количественото изменение само на глагола във всяко едно от трите произведения и въз основа на него ще установим в какви съвкупности е групиран езиковият им материал, т. е. колко и какви еднородни съвкупности преобладават в тях.

За да установим разпределението на глагола във всяко от изследваните произведения, ще използваме изследвания досегашен материал в отделните проби. Както видяхме, бяха взети от 71—100 проби (извадки) от всяко произведение от по 100 думи. Разбира се, отделната проба не дава достатъчно сведения за цялата генерална съвкупност, от която тя е взета. Обаче все пак въз основа на отделните проби може да се получи много ценна информация за генерална съвкупност, ако се осигури правилна организация на изследване на материала по проби, като се използват установените в статистиката методи за работа с отделните проби.

Известно е, че вариантите от всички проби на даден признак (напр. вариантите на количественото значение на глагола) образуват ред на вариантите или вариационен ред на вариантите на даден признак. Във всеки вариационен ред вариантите на един признак с едно и също числено значение се групират в отделни класове. Най-често срещаният клас се нарича модален клас, а най-рядко срещаните класове — лимити или предели.

Когато вариационният ред на даден признак е взет от една еднородна съвкупност, модалният клас е само един, т. е. кривата на разпределението на един признак, напр. в нашия случай на глагола в едно произведение има само един връх¹.

Твърде често са случаите, когато във вариационния ред се появяват два или повече модални класа. Тогава вариационната крива има два или повече върха. Причината за появата на повече върхове в кривата на разпределението може да се крие на първо място в недостатъчното количество на вариантите в изследваната съвкупност, т. е. в малкото количество на пробите в изследваните произведения.

Ако се увеличи броят на пробите в изследваната съвкупност и модалните класове продължават да са повече от един, т. е. кривата на разпределението има повече от един връх, тогава казваме, че генералната съвкупност е смесена или че е съставена от две или повече разнородни съвкупности.

Вариационният ред може да се изобрази и във вид на хистограма². Хистограмата съвсем нагледно показва еднородността или разнородността на генералната съвкупност.

Като приложихме тази методика при изследване на стила на разглежданите от нас мемоарни произведения, от една страна, и на стила на романа „Под игото“ от Ив. Вазов, от друга, ние получихме три хистограми (вж. хистограми 1, 2, 3 в края на изследването) за „Записки по българските въстания“ от З. Стоянов, за „В тъмница“ от К. Величков и

¹ Ако по абсцисата се нанесат различните значения на отделните класове варианти, а по ординатата се нанесат честотите на всеки отделен клас, се получава кривата на разпределението на признака, която още се нарича вариационна крива.

² Хистограмата представлява разграфен лист на квадрати. По хоризонталната права (абсцисата) се нанасят количествените значения на отделните класове, а по вертикалната права (ординатата) се нанася честотата на всеки отделен клас. Във всяко квадратче може да се поставя напр. номерът на всяка отделна проба от съответния клас. Тук не е необходимо да се отбелязват номерата на пробите, затова хистограмите са построени само с крайните си линии.

за „Под игото“ на Ив. Вазов. Хистограмите са построени само върху вариационния ред на един признак — в нашия случай на глагола, като една от основните граматически категории в езика.

Първото впечатление, което се получава от първите три хистограми, е, че езиковият материал и в трите белетристични произведения не е групиран в една однородна съвкупност, тъй като хистограмите имат повече от един връх. Следователно генералната съвкупност на всяко произведение е смесена от две или повече качествено различни съвкупности.

Хистограмата на Величковия мемоар „В тъмница“ показва, че при разпределението на вариантите на глагола по класове се появяват 3 модални класа. Ето защо ако се построи кривата на разпределението на глагола, тя ще има три върха. В случая класовете на пробите с 16 глагола, с 18 глагола и с 20 глагола представляват тези модални класове. Може само да се предположи, че пробите от модалния клас с 18 глагола е съмнителен, тъй като там се събират малко проби (само 5 на брой) и появата на този връх в кривата на разпределението може би се дължи на някаква случайност. В такъв случай езиковият материал в мемоара на Величков изглежда, че е групиран в две однородни съвкупности, но по този въпрос ще се говори по-нататък.

Хистограмата на „Записки по българските въстания“ от З. Стоянов показва, че и тук езиковият материал е групиран в две или три качествено различни съвкупности.

Хистограмата на романа „Под игото“ от Ив. Вазов отразява същото положение.

Сега възниква въпросът, защо езиковият материал във всяко едно от трите белетристични произведения не представлява една однородна съвкупност. На първо място най-вероятното предположение е, че тъканта на всяко от изследваните произведения е изградена от няколко стила, които имат различна статистическа структура. Изглежда, че това ще е основната причина, която прави хистограмите на изследвания материал от трите произведения да имат няколко модални класа и кривата на разпределението се представя като няколко върха.

Първоначално издаденият материал по 100 проби от всяко произведение ни даде възможност да получим достатъчна информация, за да се направи предположението, че генералната съвкупност на всяко от трите произведения е смесена. И сега вече възниква втори въпрос — колко и какви са тези разнородни съвкупности, т. е. езиковият материал на всяко произведение в колко статистически разпределения е организиран. За тази цел изследвахме от какъв тип текст са пробите, в които вариантите на глагола имат еднаква числена стойност и се групират в отделни модални класове на хистограмите.

При анализа на текста във всяко произведение се откри, че у К. Величков, у З. Стоянов и у Ив. Вазов първият модален клас, който се отличава със сравнително малка числена стойност на вариантите си и се намира близо до левия край на хистограмата, е събрал в себе си проби, в чийто текст повече от глаголните форми¹ стоят в спомагателните глаголни времена (минало несвършено, минало предварително, бъдеще в ми-

¹ Отбелязваме „повече от глаголните форми“, защото при първия подбор на пробите текстът не се разграничаваше с оглед на „основната линия на разказа“, на „отстъпление от основната линия на разказа“ и на „диалог“. Пробите от този подбор са смесени.

налото, бъдеще и(ли) сегашно историческо време предимно от трайните глаголи), т. е. това са ония глаголни действия, които стоят вън от основната линия на разказа¹.

Вторият модален клас стои почти в средата на хистограмата. Неговите варианти на глагола имат по-голяма числена стойност от първия модален клас. Пробите, от които са взети тези варианти, представляват текст, в който преобладава миналото свършено време или сегашното историческо време на вторичните несвършени глаголи, т. е. това са глаголни действия, които съставят основната линия на разказа².

Третият модален клас вече стои близо до десния край на хистограмата. Той е събрал в себе си вариантите с по-голяма числена стойност, отколкото вариантите във втория модален клас. Пробите, от които са взети тези варианти, представляват текст, в който повече от глаголните форми се намират в диалога на произведението.

Трябва да се отбележи, че пробите, с които работихме досега, са смесени. В тях може да се открие текст, в който едни от глаголните форми означават действия, които съставят основната линия на разказа, други стоят вън от нея, а трети се намират в диалога. Въпреки това обаче, те ни помогнаха да създадем хипотезата, че генералната съвкупност на всяко от трите произведения се състои от три по-малки еднородни съвкупности: съвкупност на езиковия материал, който е групиран около „основната линия на разказа“, съвкупност на езиковия материал, който е групиран около „отстъплението от основната линия на разказа“ и съвкупност на езиковия материал, който е събран в „диалога“.

За да се провери и докаже създадената хипотеза, анализира се допълнително по 100 или 150 проби текст от всяка една от посочените съвкупности, така че от всяко произведение се взе допълнителен материал от по 30 000 думи.

Въз основа на допълнителния материал за всяко произведение построихме за всяка една от посочените съвкупности още 8 хистограми (вж. в края хистограми 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 и 11): две за „В тъмница“, три за „Записки по българските въстания“ и три за „Под игото“.

Както се вижда от новите хистограми, нашата хипотеза се потвърждава, тъй като и в трите произведения за трите еднородни съвкупности кривите на разпределението на глагола имат приблизително един връх. Трябва да се отбележи, че във Величковия мемоар „В тъмница“ езиковият материал практически е организиран в две съвкупности. Диалогът у Величков е съвсем незначителен и въз основа на него не може да се получи никакъв стабилен резултат. Ето защо за него ние не даваме хистограма и по-нататък в нашето изследване с него няма да се занимаваме.

След като си създадохме хипотезата, че генералната съвкупност на всяко произведение не представлява еднородна съвкупност, статистическият анализ изисква да се докаже нейната правилност, т. е. дали тя отразява точно езиковата действителност в трите белетристични произведения.

¹ Вж. Р. Мутафчиев, Сегашно историческо време в съвременния български език, София, 1964, стр. 26—31.

² Вж. пак там, стр. 29—31.

Статистическият анализ ни дава прекрасна възможност да установим правилността на нашата хипотеза, ако се открие несъответствие между фактическия наблюдаваните и теоретически очакваните данни.

По-горе се отбеляза, че хистограмите за различните съвкупности във всяко произведение са едновърхи. Там, където в някои от тях се появяват нови малки върхове (предимно във „В тъмница“ и в „Под игото“), за сега може да се предположи, че появата им се дължи на някакви случайности. Това ще покажат статистическите изчисления, към които пристъпваме.

* * *

Както отбелязахме, количественото изследване на езиковите факти изисква въз основа на предварителните емпирични данни да се построи някаква хипотеза за организацията на езиковия материал във всяко от изследваните произведения.

Хистограмите показват формулирането на хипотеза¹, че във всяко произведение езиковият материал е групиран в две или три отделни разпределения. Следователно едно белегистично произведение от типа на изследваните представлява разнородна езикова съвкупност, като имаме пред вид дисперсията в разпределението на глаголните форми.

За да се провери правилността на така създадената хипотеза, необходимо е да се съпоставят емпиричните данни от фактическите наблюдения с данните на теоретически очакваните резултати.

В нашия случай, за да докажем с увереност от 99%, че нашата хипотеза се потвърждава, т. е. че езиковата съвкупност на всяко от изследваните произведения не е еднородна, използваме начин, предложен от Н. В. Смирнов², за проверка на хипотези дали две независими проби (извадки) от една и съща генерална съвкупност са еднородни или не са еднородни.

Като критерий за принадлежността или непринадлежността на две независими проби към една и съща генерална съвкупност по този метод се използва максималната разлика ($D_{n_1 n_2}$) между квотите на кумулативните честоти³ на пробите с едно и също количество глаголни форми в хистограмите на статистическите разпределения в изследваните текстове.

Другояче казано

$$D_{n_1 n_2} = \max |F_{n_1}^{(1)}(x) - F_{n_2}^{(2)}(x)|.$$

$$\text{Тук } F_{150}^{(1)}(x) = \frac{f_i}{150}, \text{ а } F_{100}^{(2)}(x) = \frac{f_i}{100},$$

¹ Авторът благодарни на доцент Б. Пенков от Математическия институт при Българската академия на науките, който при обсъждане на статистическата страна на изследването му посочи да използва метода на Смирнов, за да се докаже, че езиковият материал в изследваните произведения е групиран в две или три статистически структури. Изказва благодарност и на Ем. Симеонов от същия институт за оказаната помощ при статистическите изчисления.

² И. В. Дунин-Барковский и Н. В. Смирнов, Теория вероятностей и математическая статистика в технике (Общая часть), Москва, 1955, стр. 332.

³ Кумулативна честота (f_i) на определен брой глаголни форми (i) представлява сумата от броя на всички проби, съдържащи глаголни форми с брой по-малък от определения или равен на определения.

защото са изследвани 150 (n_1) проби от отстъплението от основната линия на разказа и 100 (n_2) от диалога у Ив. Вазов.

От таблица 7, колона 6 и 7 се вижда, че максималната разлика ($D_{n_1 n_2}$) за пробите, съдържащи 17 глаголни форми, е 0,7300 (0,7800—0,0500=0,7300).

Понеже n_1 и n_2 в нашето изследване са по-големи от 50, а $\lambda > 0$, може да се приеме, че вероятностната максимална разлика ($D_{n_1 n_2}$) между кво-тите на кумулативната честота на двете изследвани съвкупности, като е по-малка от

$$\lambda \sqrt{\frac{n_1 + n_2}{n_1 \cdot n_2}},$$

клони към разпределението на Колмогоров $k(\lambda)$.

Ако вземем за доверително равнище на значимост $\alpha = 0,99$, критиче-ската област за проверка на хипотези се определя от неравенството

$$D_{n_1 n_2} > \lambda_\alpha \sqrt{\frac{n_1 + n_2}{n_1 \cdot n_2}},$$

в което при доверително равнище на значимост $\alpha = 0,99$, а $\lambda_{0,99} = 1,627$.

С други думи разликата ($D_{n_1 n_2}$), която превишава предела, намиращ се от дясната страна на неравенството, може да се счита за съществена с вероятност не превишаваща α .

На първо място въз основа на емпиричните данни изчисляваме мак-сималната разлика последователно между всеки две от посочените три съвкупности във всяко произведение по следния начин. Напр. за романа „Под игото“ на Ив. Вазов от сравнението между глаголните форми, гру-пирани около отстъплението от основната линия на разказа и около диа-лога, получаваме максималната разлика $D_{n_1 n_2} = 0,7300$ в таблица 7.

От същата таблица се вижда, че емпиричната максимална разлика $D_{n_1 n_2} = 0,7300$ между посочените две съвкупности на Вазовия роман „Под игото“. Необходимо е сега да се види дали тази разлика се включва

в границите на предела $\lambda_\alpha \sqrt{\frac{n_1 + n_2}{n_1 \cdot n_2}}$ или ги превишава. За тази цел изчи-сляваме този предел въз основа на разпределението на Колмогоров, в който трябва да се съдържат 99% от всички максимални разлики, които изобщо може да се получат, ако двете извадки са от една и съща генерална съвкупност. Ако максималното отклонение се включва в пре-дела, това показва, че двете извадки са взети от една и съща однородна съвкупност със сигурност 99%. Ако обаче максималното отклонение е по-голямо, т. е. надхвърля предела, това означава, че двете емпирични разпределения принадлежат на различни съвкупности.

Както видяхме от същата таблица, максималната разлика между отстъплението от основната линия на разказа и диалога във Вазовия роман $D_{n_1 n_2} = 0,7300$. В нашия случай $\lambda_\alpha \sqrt{\frac{n_1 + n_2}{n_1 \cdot n_2}}$ (където $\lambda_{0,99} = 1,627$, $n_1 = 150$, $n_2 = 100$) има стойност 0,2115.

Понеже $D_{n_1 n_2}$ надхвърля предела $\lambda_\alpha \sqrt{\frac{n_1 + n_2}{n_1 \cdot n_2}}$, може да се твърди по-не най-малко с 99% точност на резултата, че двете емпирични раз-пределения принадлежат на две различни съвкупности. Това означава, че разпределението на глагола в отстъплението от основната линия на

Таблица 7

1	2	3	4	5	6	7	8
Честота на глаголите форми в отделните проби от по 100 или 150 слогоформа	Отстъпление от основната ли- ния на разказа. Брой на про- бите (n_1)	Диалог. Брой на пробите (n_2)	Отстъпление от основната ли- ния на разказа. Кумулативна честота на пробите	Диалог. Кумулативна честота на пробите	Отстъпление от основната ли- ния на разказа $\bar{F}_{n_1}^{(2)}(x)$	Диалог — $\bar{F}_{n_1}^{(2)}(x)$	Максимална разлика ($D_{n_1 n_2}$)
7	1		1		0,0066		
8	1		2		0,0130		
9	6		8		0,0530		
10	10		18		0,1200		
11	11		29		0,1930		
12	13		42		0,2800		
13	14		56		0,3730		
14	14		70		0,4660		
15	15	1	85	1	0,5660	0,0100	0,5560
16	15	1	100	2	0,6660	0,0200	0,6460
17	17	3	117	5	0,7800	0,0500	0,7300
18	10	5	127	10	0,8000	0,1000	0,7000
19	8	10	135	20	0,9000	0,2000	0,7000
20	8	9	143	29	0,9530	0,2900	0,6630
21	2	9	145	38	0,9600	0,3800	0,5800
22	3	14	148	52	0,9860	0,5200	0,4660
23	0	10	148	62	0,9860	0,6200	0,3660
24	1	13	149	75	0,9930	0,7500	0,2430
25	1	7	150	82	1,0000	0,8200	0,1800
26		9		91			
27		4		95			
28		1		96			
29		1		97			
30		0		97			
31		2		99			
32		0		99			
33		1		100			

разказа и разпределението му в диалога са различни. Следователно двете съвкупности в романа на Вазов имат различен статистически строеж.

Ние обаче отбелязахме, че езиковият материал, групиран около диалога във Величковия мемоар, е съвсем незначителен (само около 1500 думи). В този случай статистически не може да се сравнява тази съвкупност с останалите две. Затова заключението от статистическото изследване на мемоара „В тъмница“ е, че езиковият материал в произведението практически е организиран почти изключително в две езикови съвкупности.

В останалите две от изследваните произведения, както се вижда съвсем ясно от хистограмите 6, 7, 8, 9, 10 и 11, езиковият материал практически е организиран в три езикови съвкупности. Въпросът тук е да се установи еднородни или разнородни ли са те. За да не удължаваме изложението, привеждаме в таблици резултатите от изчисленията,

Таблица 8

Основна линия на разказа и отстъпление от основната линия на разказа

№	Автор	Максимална разлика (Dn_1n_2)	$\lambda_{0,99} \sqrt{\frac{n_1+n_2}{n_1 \cdot n_2}}$	Характер на съвкупностите	Брой на пробите n_1 и n_2
1	К. Величков	0,2100	0,2115	еднород.	$n_1=100, n_2=150$
2	З. Стоянов	0,3000	0,2278	разнород.	$n_1=100, n_2=100$
3	Ив. Вазов	0,5540	0,2089	—	$n_1=150, n_2=100$

Таблица 9

Основна линия на разказа и диалог

№	Автор	Максимална разлика (Dn_1n_2)	$\lambda_{0,99} \sqrt{\frac{n_1+n_2}{n_1 \cdot n_2}}$	Характер на съвкупностите	Брой на пробите n_1 и n_2
1	К. Величков	—	—	—	—
2	З. Стоянов	0,4400	0,2278	разнород.	$n_1=100, n_2=100$
3	Ив. Вазов	0,1930	0,2115	еднородни	$n_1=100, n_2=150$

Таблица 10

Отстъпление от основната линия на разказа и диалог

№	Автор	Максимална разлика (Dn_1n_2)	$\lambda_{0,99} \sqrt{\frac{n_1+n_2}{n_1 \cdot n_2}}$	Характер на съвкупностите	Брой на пробите n_1 и n_2
1	К. Величков	—	—	—	—
2	З. Стоянов	0,6400	0,2278	разнород.	$n_1=100, n_2=100$
3	Ив. Вазов	0,7300	0,2115	—	$n_1=100, n_2=150$

направени по същия начин, който вече показахме, за всички изследвани произведения.

От табл. 8, 9 и 10 се вижда, че в трите произведения максималните разлики превишават съответните предели с изключение на К. Величков по отношение на основната линия на разказа и отстъплението от основната линия на разказа и на Ив. Вазов по отношение на основната линия на разказа и диалога. Как трябва да се тълкуват тези изключения?

Ако се изследва текстът на тези съвкупности у Величков и у Вазов, ще се види, че повествованието в мемоара на Величков в отстъплението от основната линия на разказа, където квотата на глагола би трябвало да се очаква, че е значително по-малка от квотата му в основната линия на разказа, се оказва, че разликата между тях е съвсем малка (квотата на основната линия на разказа е 18, а квотата на отстъплението от основната линия на разказа е 17, вж. табл. 14).

Това означава, че Величков води разказа си почти еднакво бавно както в отстъплението от основната линия на разказа, така и в основната линия на разказа. В отстъплението Величков, като разширява фразата си с много подчинени изречения, повишава броя на изреченията си, а това води и до повишаване на квотата на глагола и по този начин я доближава до квотата на глагола в основната линия на разказа. Величков изобщо е спокоен разказвач. У него всичко е бавно и спокойно, затова статистическият анализ квалифицира двете съвкупности като еднородни. Колкото се отнася до Вазов, статистическият анализ показва, че съвкупностите на основната линия на разказа и на диалога също са еднородни. Това говори, че Вазов е еднакво динамичен както в основната линия на разказа, така и в диалога.

Максималните разлики в останалите съвкупности, както се вижда от същите таблици, и в трите произведения превишават съответните предели, а това говори, че разпределенията на глагола в „Записки по българските въстания“, във „В тъмница“ и в романа „Под игото“ принадлежат не на една еднородна съвкупност, а на две или три разнородни съвкупности.

Следователно въз основа на разпределението на глагола можем със сигурност от 99% да твърдим, че езиковият материал в мемоара на З. Стоянов е групиран в три разнородни езикови съвкупности, а именно съвкупност на езиковия материал, групиран около основната линия на разказа, съвкупност на езиковия материал, групиран около отстъплението от основната линия на разказа и съвкупност на езиковия материал, групиран в диалога.

В мемоара на К. Величков диалогът е съвсем незначителен, затова езиковият материал практически е организиран в две езикови съвкупности — съвкупност на материала по основната линия на разказа и съвкупност на материала по отстъплението от основната линия на разказа.

Като имаме пред вид разпределението на глагола във Вазовия роман, може да се каже, че на пръв поглед езиковият материал е събран в две съвкупности — съвкупност на материала по основната линия на разказа и съвкупност на материала по отстъплението от основната линия на разказа.

В основната линия на разказа Вазов води повествованието си напред, като се съобразява предимно с нормите на разговорния стил, затова статистическата структура на основната линия на разказа и на диалога у него си приличат. Квотите на глагола обаче в тези две съвкупности значително се различават (квотата на основната линия на разказа е 21, а на диалога — 23). Това обстоятелство може да ни даде основание и у Вазов да говорим за съвкупност на езиковия материал, събран в диалога. Привидното противоречие се дължи на самия статистически метод, използван в нашето изследване, за който ще стане дума по-нататък.

В по-нататъшния ход на нашето изследване си поставяме за задача да видим дали установените различни съвкупности във всяко произведение си приличат една на друга или се различават една от друга, т. е. дали съвкупността на езиковия материал, групиран по основната линия на разказа, по отстъплението от основната линия на разказа и в диалога от едно от произведенията представя сродни или разнородни съвкупности със съответните съвкупности в друго от произведенията.

За тази цел ние сравнихме последователно всяка една от посочените съвкупности поотделно у един от авторите със съответната съвкупност у друг от авторите. Така получихме следните резултати за максималните разлики и за критическите предели за проверка на хипотезата.

Таблица 11

№	Вид съвкупност	Автори	Максим. разлика (Dn_1n_2)	$\lambda_{0,99} \sqrt{\frac{n_1+n_2}{n_1 \cdot n_2}}$	Характер на съвкупността	Брой на пробите (n_1 и n_2)
1	Основна линия на разказа	К. Величков З. Стоянов	0,8000	0,2278	еднородна	$n_1=100$ $n_2=100$
2	Отстъпление от основната линия на разказа	К. Величков З. Стоянов	0,1600	0,2115	—	$n_1=100$ $n_2=150$

Таблица 12

№	Вид съвкупност	Автори	Максим. разлика (Dn_1n_2)	$\lambda_{0,99} \sqrt{\frac{n_1+n_2}{n_1 \cdot n_2}}$	Характер на съвкупността	Брой на пробите (n_1 и n_2)
1	Основна линия на разказа	К. Величков Ив. Вазов	0,3340	0,2115	разнород.	$n_1=100$ $n_2=150$
2	Отстъпление от основната линия на разказа	К. Величков Ив. Вазов	0,2660	0,2089	—	$n_1=150$ $n_2=150$

Таблица 13

№	Вид съвкупност	Автори	Максим. разлики (Dn_1n_2)	$\lambda_{0,99} \sqrt{\frac{n_1+n_2}{n_1n_2}}$	Характер на съвкупностите	Брой на пробите (n_1 и n_2)
1	Основна линия на разказа	З. Стоянов Ив. Вазов	0,4140	0,2115	разнород.	$n_1=100$ $n_2=150$
2	Отстъпление от основната линия на разказа	З. Стоянов Ив. Вазов	0,1330	0,2115	еднород.	$n_1=100$ $n_2=150$
3	Диалог	З. Стоянов Ив. Вазов	0,2200	0,2278	—	$n_1=100$ $n_2=100$

От табл. 11 се вижда, че съвкупностите на езиковия материал, групирани около основната линия на разказа и около отстъплението от основната линия на разказа, у К. Величков и у З. Стоянов си приличат, т. е. като че ли извадките са взети от една и съща еднородна съвкупност. Това показва, че стилът на мемоара както по отношение на основната линия на разказа, така и по отношение на отстъплението от основната линия на разказа си приличат у двамата мемоаристи, тъй като езиковият материал има само случайно различни статистически характеристики.

Колкото се отнася до диалога в двете мемоарни произведения, трябва да отбележим, че З. Стоянов предпочита по-често диалога, докато К. Величков обича повече спокойното повествование, а към диалога прибегва по-рядко, затова у Величков езиковият материал, събран около него, е съвсем незначителен. Ние смятаме, че предпочитанието на диалога от единия автор и неpreferирането на диалога от другия автор е особеност, която се отнася до индивидуалния стил на двамата мемоаристи.

От табл. 12 и 13 се вижда, че сравнените езикови съвкупности от основната линия на разказа у К. Величков и у З. Стоянов, от една страна, и у Вазов, от друга, не са еднородни съвкупности, т. е. като че ли тези съвкупности не са взети от една еднородна генерална съвкупност. Всичко това говори, че по организирането на езиковия материал от основната линия на разказа мемоарът се различава неслучайно от „Под игото“ (художествено произведение).

Във връзка с организацията на езиковия материал в отстъплението от основната линия на разказа и в диалога може да се каже, че мемоарът не е така различен от Вазовия роман. Както се вижда от същите таблици, докато К. Величков и тук е различен от Вазов, З. Стоянов твърде много прилича на него. Затова от статистическите изчисления се вижда, че двете съвкупности (на З. Стоянов и на Ив. Вазов) като че ли принадлежат на една еднородна съвкупност.

Може да се отбележи също така, че разликата между стила на мемоара и стила на романа „Под игото“ се различава твърде съществено при организирането на езиковия материал по основната линия на разказа. Организацията на езиковия материал в отстъплението от основната линия на разказа в стила на мемоара и в стила на романа „Под игото“ понякога твърде много се сближава.

За да се потвърди горната констатация за приликите и различията между стила на двата жанра, разглеждани тук, ще дадем в таблица средната аритметична (квотата) ($\bar{x}$), средното квадратично отклонение (σ) и средната грешка ($S_{\bar{x}}$) на глагола във всяко от изследваните произведения за всяка една съвкупност¹.

Както се вижда от таблица 14 езиковият материал, събран около основната линия на разказа, у двамата мемоаристи има за глагола една и съща квота $\bar{x}=18$, която е значително по-ниска от квотата на романа „Под игото“ — $\bar{x}=21$.

Отстъплението от основната линия на разказа обаче както в мемоара, така в романа на Вазов има съвсем близки квоти на глагола. Това обстоятелство говори, че в тези страни мемоар и художествено

¹ Всички статистически показатели в таблица 14 са изчислени върху 100 проби за всяка отделна съвкупност.

Таблица 14

№	Вид съвкупност	К. Величков			З. Стоянов			Ив. Вазов		
		$\bar{x}$	σ	$S\bar{x}$	$\bar{x}$	σ	$S\bar{x}$	$\bar{x}$	σ	$S\bar{x}$
1	Основна линия на разказа	18	3,2	0,32	18	2,5	0,25	21	3,6	0,36
2	Отстъпление от основната линия на разказа	17	3,4	0,34	16	3,2	0,32	16	3,5	0,35
3	Диалог	—	—	—	21	2,5	0,25	23	3,2	0,32

произведение съществено не се различават и тук трябва да се търсят само съвсем незначителни различия в индивидуалния стил на отделните автори.

Следователно статистическият анализ ни дава възможност да твърдим, че организацията на материала по основната линия на разказа се различава в двата жанра белетристични произведения и във всеки един от тях основната линия на разказа има строго определена статистическа физиономия.

Разказът по основната линия в романа „Под игото“ е динамичен. Тук Вазов разказва стремително и бързо, затова повествованието се отличава с повече глаголност. В мемоара положението е по-друго. Тук събитията са представени само като спомен. Тяхната отдалеченост налага по-спокоен тон на разказване и темпото на разказа е по-бавно, отколкото в художественото произведение, в което авторът може да говори за събитията не само като за спомен, но и сам си ги създава и преобразява. Затова в художественото произведение разказът по основната му линия се води по-динамично, без да се отрупва с различни вметнати и обособени части. В мемоара обаче се забелязва, че повествованието по основната линия много често се изпъстря с такива части и темпото на разказа е по-бавно. Всичко това води до намаляване квотата на глагола в мемоара, а в художественото произведение — до увеличаването ѝ.

Трябва да се отбележи, че основната линия на разказа отразява фактическата страна на събитията. Чрез тази страна на разказа се предават фактите, както авторът ги е видял в самата действителност. В отстъплението от основната линия на разказа обаче авторът изявява повече отношението си към света, към описваните събития. Затова именно тук се отразява индивидуалният му вкус, индивидуалният му стил. Следователно при организацията на езиковия материал в отстъплението може да се очаква голямо разнообразие. Това много добре се потвърждава от резултатите, които получихме във връзка с максималните разлики и критически предели за различните съвкупности. Статистическият анализ ни показва ясно, че отстъплението от основната линия на разказа в мемоара и художественото произведение са много близки и малките различия между тях по-скоро отразяват разнообразието в индивидуалните стилове на отделните автори. Ние видяхме, че в тази част от разказа З. Стоянов и Ив. Вазов си приличат, а Величков и Вазов се различават.

Организацията на езиковия материал по основната линия на разказа при мемоара се изгражда въз основа на едни закономерности, а въз

основа на други при художественото произведение. В заключение може да се отбележи, че системата по основната линия на разказа отразява особеностите на стила на жанра на произведението, а системата на отстъплението от основната линия на разказа отразява повече особеностите на авторския стил.

Както видяхме, диалогът е изследван само у З. Стоянов и у Ив. Вазов. Величков много малко използва диалог в произведението си, затова ние нямаме възможност да сравняваме Величков с останалите двама автори.

Както се вижда, наличните данни от таблица 13 показват, че максималната разлика на диалога не превишава съответния предел, следователно съвкупностите на диалога у З. Стоянов и у Вазов са еднородни. Очевидно в диалога както мемоаристът (З. Стоянов), така и белетристът (Ив. Вазов) са подчинени на необходимостта да се съобразяват със статистиката на естествения разговорен стил и поради това там не може да се очакват съществени различия. Щом авторът въвежда пряка реч, той се стреми тази пряка реч да бъде напълно естествена.

Не бива да се тълкуват като логически противоречиви констатациите, че, от една страна, основната линия на разказа и диалога в творчеството на З. Стоянов принадлежат към различни съвкупности (вж. табл. 9), макар че диалогът на Вазов и на З. Стоянов принадлежат към една и съща съвкупност (вж. табл. 13), а, от друга страна, диалогът и основната линия на разказа у Вазов принадлежат към една и съща съвкупност (вж. табл. 9). Привидното противоречие се дължи на това, че методът Смирнов не отчита дисперсията в разпределението на изследваните съвкупности, а има пред вид само максималните разлики между кумулативните честоти. У З. Стоянов диалогът и основната линия на разказа имат по-компактни разпределения, докато у Вазов по-голямото разнообразие както в диалога, така и в основната линия на разказа ги сближава. Това много добре личи от сравнението на хистограмите, които даваме събрани на едно място две по две за З. Стоянов и за Ив. Вазов в края на изследването (вж. хистограми 12 и 13).

От получените резултати върху стила на мемоара от последното десетилетие на миналия век и на романа „Под игото“ възниква въпросът, дали имаме основание да определим еднородните съвкупности, които открихме в изследваните от нас произведения като отделни стилове, различни един от друг.

Известно е, че всеки естествен човешки език от логическо гледище не представлява един език, а конгломерат от отделни формализирани сигнални системи¹, които постоянно се смесват в езиковата практика на хората. „Именно тези, смесващи се в практиката различни езици, езиковите наричат (езикови) стилове“².

Досега, обаче, тези формализирани сигнални системи лингвистиката не е окончателно установила и напълно описала, тъй като нашата езикова дейност не се изгражда само върху един от тези стилове. Статистическият анализ обаче ни позволи да видим някои от тях в чистия им вид и да установим поне в една от техните страни количествената им структура.

¹ Вж. М. Янакиев, *Език, код, диалект, стил*, стр. 63—64.

² Вж. пак там, стр. 63—64.

Както се вижда, досега изследваните белетристични произведения не са изградени езиково в един еднороден стил. В тях се смесват постоянно две или три статистически системи.

* * *

Дотук се установи, че всяко от изследваните белетристични произведения от гледището на статистическия анализ е изградено в две или три статистически разпределения, които приехме да наричаме стилове. Тук условно ще наречем статистическото разпределение на глаголните форми в основната линия — стил на разказа, разпределението на глаголните форми в отстъплението от основната линия — стил на описанието и разпределението на глаголните форми в диалога — стил на диалога.

С метода на Н. В. Смирнов доказахме, че всеки един от тези стилове представлява една еднородна статистическа съвкупност, различна от останалите две.

Нашето изследване показва, че стилът на разказа и на диалога в мемоара имат по-компактни разпределения. В романа „Под игото“ обаче откриваме голямо разнообразие в тези стилове и затова техните разпределения са по-разпръснати. Стилът на описанието в двата жанра произведения пък значително се доближават един до друг, въпреки че има известни малки различия.

За да се потвърдят получените досега резултати и да се даде още по-точна статистическа характеристика на посочените по-горе стилове, нашето изследване си постави за цел да изследва интервалите между глаголните форми във всяко от разглежданите произведения.

Всеки интервал между глаголните форми представлява броят на думите от глаголна форма до глаголна форма, като втората форма се изключва, тъй като се взема пред вид в следващия интервал.

Под „глаголна форма“ приемаме да се разбира всяка глаголна форма за всички времена, залози и наклонения, които влизат в системата на спрежението на глагола в българския език. За една глаголна форма също така се смята всяко „съставно глаголно сказуемо“¹, а така също и всяко „сложно съставно глаголно сказуемо“². Основанията ни да се смятат „съставното глаголно сказуемо“ и „сложното съставно глаголно сказуемо“ за една глаголна форма се налагат от статистически съображения. При статистическия анализ от особено значение е да се намали въздействието на закономерната поява на глаголните форми, каквито намираме при „съставното глаголно сказуемо“ и при „сложното съставно глаголно ска-

¹ „Сложното глаголно сказуемо“ се състои най-малко от две глаголни форми. Втората глаголна форма е носител на основното лексикално значение, а другата изпълнява помощна функция. Така двете форми образуват една синтактична цялост. Глаголната форма с помощна функция има модално или изобщо по-абстрактно значение и означава начало, продължение, необходимост, възможност, край или задължителност на действието на следващия глагол, напр. *почвам (започвам) да мисля, захващам да мисля, вземам да нося, продължавам да мисля, трябва да мисля, мога да мисля* и т. н.

² „Сложното съставно глаголно сказуемо“ се състои най-малко от три глаголни форми. Основното значение на сказуемото се изразява от последната глаголна форма, а първите две придават допълнителни или модални значения на смисъла на основната форма, напр. *трябва да почна да мисля, мога да почна да мисля, стига да почна да мисля, стига да мога да започна да мисля* и др.

зуюмо“. При тях след модалния глагол по необходимост в български език се появява съюзът *да* и глагол. Тази закономерна поява на *да* + глагол увеличава значително броя на един от интервалите, а това обстоятелство изменя не случайно картината на разпределението на различните интервали между глаголните форми. Именно затова всички съставни глаголни сказуеми и сложни съставни глаголни сказуеми смятаме за една глаголна форма, тъй като логически всяко едно от тях означава едно глаголно действие.

На тази база се направи изброяването на интервалите между глаголните форми във всяко едно от трите изследвани произведения. От всеки отделен стил на всяко произведение се взеха по 200 интервала, така че от „Записки по българските въстания“ и от „Под игото“ се взеха всичко 1200 интервала, а от „В тъмница“ — 400 интервала, тъй като в това произведение много малко е използван диалог и затова стилът на диалога във Величковия мемоар не може да се изследва статистически.

Хистограмите, получени от интервалите за всеки отделен стил, потвърдиха отново формулираната от нас хипотеза, че във всяко произведение езиковият материал е групиран в две или три отделни разпределения, т. е. всеки стил от статистическо гледище представлява отделна еднородна съвкупност, като се има пред вид дисперсията в разпределението на различните интервали между отделните глаголни форми.

И тук използвахме предложението от Н. В. Смирнов начин за проверка на хипотеза, дали две независими извадки от интервалите между глаголните форми от една и съща генерална съвкупност са еднородни или не са еднородни, т. е. използвахме метода за максималната разлика ($D_{n_1n_2}$) между квотата на кумулативните честоти на извадките с едно и също количество интервали между глаголни форми в хистограмите на статистическите разпределения на изследваните текстове.

Получените резултати от изчисленията на максималните разлики ($D_{n_1n_2}$) и на предела $\lambda_{0,99} \sqrt{\frac{n_1+n_2}{n_1n_2}}$ в трите произведения показват, че всеки отделен стил представя еднородна съвкупност по отношение на интервалите между глаголните форми, но статистически различна от другите. За да не се повтарят изчисленията и да не се усложнява изложението, не ги привеждаме в таблици, не даваме и хистограмите, а се задоволяваме само с посочената констатация.

Като сравнихме всеки отделен стил от едно произведение със съответния му стил в другите две произведения, получихме резултати, които ни показват, че статистическите им разпределения си приличат. И тук няма да даваме в таблици резултатите от изчисленията за опростяване на изложението.

И така дотук се установи въз основа на статистическите разпределения на глагола и на статистическите разпределения на интервалите между глаголните форми, че езиковият материал на всяко от изследваните произведения е организиран в две или три отделни статистически разпределения, които вече нарекохме стилове.

Нашето изследване обаче не трябва да спре само до тази констатация, че във всяко белетристично произведение езиковият материал се организира в три приблизително подобни статистически разпределения. Задачата е да се посочат какви са различията между тях. Защото всяка

разлика носи по-голяма информация, отколкото всяко подобие. Именно това беше и целта на нашето изследване дотук. Но получените резултати трябва да се потвърдят и от гледна точка на интервалите между глаголните форми.

За нас е твърде интересно да се определят дължините около средните интервали между две последователни глаголни форми в трите произведения. Чрез сравнението на резултатите ще може още един път да се потвърди хипотезата, че статистически езиковият материал в изследваните произведения е организиран в две или три еднородни съвкупности.

Изчисленията на дисперсията за всеки стил правим по следната формула $s^2 = \frac{\sum n_i (i - \bar{i})^2}{n}$, където s^2 е дисперсията, n_i броят на интервалите с дължина i , $\bar{i}$ — интервал между две последователни глаголни форми, $\bar{i}$ — средният интервал между последователни глаголни форми, n — броят на всички интервали.

Резултатите от изчисленията за средните интервали и за дисперсията за всички автори и за всички стилове даваме в следната таблица.

Таблица 15

№	Автори	разказ		описание		диалог	
		$\bar{i}$	S^2	$\bar{i}$	S^2	$\bar{i}$	S^2
1	К. Величков	5,43	9,04	6,14	12,09	—	—
2	З. Стоянов	5,67	9,84	6,63	17,06	4,39	5,97
3	Ив. Вазов	4,91	6,39	6,84	17,13	4,25	3,88

От табл. 15 се вижда, че средните интервали и у тримата автори за всички стилове значително не се различават помежду си. Друго не може и да се очаква, тъй като от анализа на средните честоти на глаголните форми в пробите по 100 думи бяха получени аналогични резултати.

Съществено нова интерпретация от анализа на интервалите между последователните глаголни форми може да се очаква при съпоставка на дисперсиите около средните интервали. Защото при статистическите изследвания на пробите от по 100 словоформи информацията за разпределението на дължините на интервалите между две последователни глаголни форми се губи. Това показва, че при средния интервал няма никакви съществени причини, които да внасят различие между тримата автори.

Този извод се потвърждава и при по-точен анализ за 99% надеждност с помощта на така наречения t -критерий на Стюдънт¹. Резултатите на този анализ са показани в табл. 16. Въз основа на t -критерий не можем да твърдим, че има съществени различия между дължините на средните интервали в мемоара и в художественото произведение.

Съпоставката на дисперсиите в трите произведения обаче говори преди всичко за значителни различия в стила на разказа и на диалога между мемоара и художественото произведение.

¹ t -критерий се изчислява по формулата $t_{0,99} = \frac{(\bar{z}_1 - \bar{z}_2)}{\sqrt{s_1^2 + s_2^2}}$. Неговата теоретическа стойност при $n_1 = n_2 = 200$ е 2,60.

Таблица 16

№	Автори	разказ		описание		диалог	
		теоретич. <i>t</i>	емпирич. <i>t</i>	теоретич. <i>t</i>	емпирич. <i>t</i>	теоретич. <i>t</i>	емпирич. <i>t</i>
1	К. Величков и З. Стоянов	2,60	0,92	2,60	1,30	—	—
2	К. Величков и Ив. Вазов	2,60	1,84	2,60	1,84	—	—
3	З. Стоянов и Ив. Вазов	2,60	2,64	2,60	1,51	2,60	0,61

На второ място, добре се очертава мемоарът с по-голяма дисперсия, отколкото художественото произведение. Изобщо стилът на разказа и на диалога в мемоара се характеризира с по-голямо разнообразие в големината на интервалите между последователните глаголни форми. Диалогът е наситен най-много с глаголни форми, след това идва стилът на разказа, а най-малко наситен с глаголни форми е стилът на описанието.

Да видим сега, като използваме данните за средните интервали и за дисперсиите за всички стилове у тримата автори, дали наистина езиковият материал в изследваните произведения е разпределен в три различни съвкупности, т. е. в три различни стила! За тази цел използваме за доказателство *F*-критерий. Резултатите ще изчисляваме с 99% точност.

Статистическият анализ показва, че когато емпиричното значение на *F*-критерий не превишава неговото теоретично значение, тогава въз основа на този критерий не може да се твърди, че статистическите структури на сравняваните текстове са разнородни. Когато обаче емпиричното значение превишава теоретичното значение *F*, тогава статистическите структури не са еднородни.

За да не се удължава значително нашето изложение, ще дадем в таблица 17 резултатите от изчисленията на теоретичното и на емпиричното значение на *F* при 99% точност¹.

Таблица 17

№	Автори	разказ		описание		диалог	
		теоретич. <i>F</i>	емпирич. <i>F</i>	теоретич. <i>F</i>	емпирич. <i>F</i>	теоретич. <i>F</i>	емпирич. <i>F</i>
1	К. Величков и З. Стоянов	1,39	1,09	1,39	1,41	—	—
2	К. Величков и Ив. Вазов	1,39	1,42	1,39	1,42	—	—
3	З. Стоянов и Ив. Вазов	1,39	1,54	1,39	1,00	1,39	1,54

От табл. 17 се вижда, че сравнението между емпирическите и теоретическите значения на *F* ни показва на първо място по-значително различие между З. Стоянов и Ив. Вазов по отношение на стила на описа-

¹ *F*-критерий се изчислява по формулата $F_{0,99} = \frac{s_1^2}{s_2^2}$. Неговата теоретична стойност при $n_1 = n_2 = 200$ е 1,39.

нието. На второ място, въз основа на F -критерий се забелязва такова различие между З. Стоянов и Ив. Вазов по отношение на стила на разказа и на диалога. За останалите стилове в трите произведения различията са съвсем незначителни.

Трябва да отбележим, че въз основа на същия критерий откривам голяма прилика между статистическите структури на стила на разказа у З. Стоянов и у К. Величков.

Мемоаристите от последното десетилетие на миналия век следователно организират статистически по един и същ начин стила на разказа, докато художественото произведение значително се различава от тях в това отношение.

От направения анализ въз основа на интервалите между последователните глаголни форми може да се отбележи, че резултатите от изчисленията по F -критерий потвърждават с много малки изключения нашето по-раншно твърдение, че системата на езиковия материал във всяко от изследваните произведения е организиран в три различни езикови стила. Получената информация от изчисленията по F -критерий затвърждава у нас убеждението, че стилът на основната линия на разказа, т. е. стилът на разказа, като отразява специфичните особености на съответния жанр, се явява надеждна основа, върху която трябва да се търсят различията между мемоар и художествено произведение от последното десетилетие на миналия век.

Останалите два стила, като се използват резултатите от изчислението по F -критерий, не дават основание да твърдим, че има някакви особени различия между двата изследвани от нас жанра.

* * *

Резултатите, до които стигнахме, използвайки статистическия анализ, ни дават възможност да направим следните изводи:

1. Всеки езиков стил има статистическа структура. Като един език се отличава от друг език по статистическите показатели на своите сигнали (фонемни, морфемни, лексемни и изречения), така и във всеки езиков стил отделните негови сигнали имат своя определена честота на появите си, въз основа на която много добре може да се търсят разграничителните особености на един или друг езиков стил.

Броят на езиковите стилове в даден език, по-специално в български език, не е установен. Критериите, с които различните лингвисти искат да разграничат езиковите стилове, не дават възможност да се дефинира точно даден езиков стил, тъй като не се използва количествената характеристика на езиковите средства, а стилът е статистическо понятие, чието описание може точно да се представи само като се използва статистическият анализ.

2. Нашето изследване, като имаше за цел с методите на статистическия анализ да разкрие структурата на стила на мемоарната литература от последното десетилетие на миналия век и да опише специфичните особености на стила на мемоара от това време, стигна до някои резултати, които имат по-общ характер. Тези резултати характеризират стила на което и да е белетристично произведение от различни страни. Затова ние, като установихме тези общовалидни характеристики на беле-

тристичното произведение изобщо, трябваше да потърсим и вариантите на тези характеристики в мемоара и в художественото произведение. Какви бяха тези общи характеристики?

Най-напред трябва да се отбележи, че различните лексико-граматични категории във всяко белетристично произведение се намират помежду си в точно определени количествени пропорции, изразени в положителни и отрицателни корелации (вж. табл. 5). Така например корелацията между глагола и съществителното се представя като основна в статистическата система на езика в белетристичното произведение. Тази корелация определя характера на всички останали корелации между другите части на речта. Както вече се изтъкна в нашето изследване, глаголът и съществителното се намират в отрицателна корелация помежду си. Това ще рече, че при увеличаване процента на глаголните форми в даден текст се намалява процентът на съществителните и обратното, с увеличаване процента на съществителните обикновено се намалява процентът на глаголните форми. Както се изтъкна, тази корелация определя характера на корелациите между всички останали части на речта, защото глаголът стои в отрицателна корелация с всички части на речта, с които съществителното е в положителна корелация.

На второ място трябва да кажем, че във всяко съобщение средните честоти на поява на съществителното в началото на произведението постепенно намаляват до известна граница, като за сметка на това обикновено средната честота на глагола се увеличава. Това означава, че логическата категория „номинация“ в началото на произведението е по-необходима, докато категорията „действие“ е по-необходима от средата към края на съобщението.

На трето място статистическият анализ ни даде възможност да установим, че езиковият материал на всяко белетристично произведение практически е групиран в две или три отделни статистически разпределения, които ние условно приехме да наричаме стилове, а именно стил на разказа — езиковият материал, организиран по основната линия на разказа, стил на описанието — езиковият материал, организиран във от основната линия на разказа, и стил на диалога — езиковият материал, събран в диалога на произведението.

Това са трите констатации, валидни за статистическата структура на езиковия материал във всяко белетристично произведение, до които стигнахме, като се използваше статистическият анализ.

3. След установяването на тези факти, общи за всяко белетристично произведение, се потърсиха техните варианти в мемоара, от една страна, и в художественото произведение, от друга, за да може да се даде характеристика на мемоарния стил. Във връзка с тази характеристика се установи следното:

Мемоарът се различава не случайно от художественото произведение по организацията на езиковия си материал по основната линия на разказа. Разказът по основната линия в мемоара не е така динамичен, както в художественото произведение. В него се забелязва, че повествованието се изпъстря с различни вметнати и обособени части и темпото на разказването е по-бавно, докато в художественото произведение разказът е динамичен. Всичко това води до намаляване честотата на глагола в мемоара, а в художественото произведение — до увеличаването ѝ. Изобщо

статистическите показатели за организацията на езиковия материал по основната линия са характерни за мемоара и те ни дават основание да твърдим, че именно тази страна на повествованието е специфична за мемоаристиката. Бавното темпо на разказа по основната линия се дължи на обстоятелството, че описваните събития са отдалечени от момента на тяхното писмено пресъздаване в мемоара и затова се налага по-спокоен тон на разказване.

В отстъплението от основната линия на разказа и в диалога организацията на езиковия материал почти прилича на организацията му в художественото произведение, затова стилът на мемоара и стилът на художественото произведение са почти сближени и тук никакви съществени различия не може да се търсят.

На края трябва да отбележим, че ако в белетристиката художественото произведение стои на първо място по раздвижеността и динамичността на своя стил, мемоарът от последното десетилетие на миналия век заема едно от последните места по своята отежнена и усложнена фраза. В това отношение стилът на мемоара стои на границата между стила на художествената проза и стила на публицистиката.

Таблица 1

Корелация между съществителното (x) и глагола (y) у К. Величков

y \ x	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	Всичко
8																	1						1
9																							
10																			1				1
11													1										1
12														1			1		1				3
13								1					1		1								3
14												1	1					1		1			4
15												2	2	1								1	6
16													1	1	2	1		1		1	1		8
17									1	1		1							1				4
18									1		2		2	1									6
19														1	1								2
20					1		2	1		2	2		1	1	1				2				13
21					1		2				1		1	1				1					7
22					1			2	1											1			5
23	1					1						2						1					5
24										1													1
25																							
26																							
27								1															1
Всичко	1				2	2	3	5	3	2	6	6	10	6	7	2	4	2	6	2	1	1	71

Таблица 2

Корелация между съществителното (x) и прилагателното (y) у К. Величков

у. \ х	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	Всичко
1						1																	1
2	1					1									1								3
3							1																1
4				1			1			1				1			1		1				6
5							1	1	1					1							1		5
6						1				2	2				1	1	1						8
7										1	2	2	1	2		2		2	1				13
8							1		1		1	1	3									1	8
9							2			1	1	4		2			2	1					13
10												1		1	1								3
11								1															1
12								1		1													2
13													1										1
14				1									1						1	1			4
15																			1				1
16																							
17																							
18																							
19																							
20																							
21																							
22																		1					1
Всичко	1			2	2	2	5	3	2	6	6	10	6	7	2	5	2	6	2	1	1		71

Таблица 3
Корелация между съществителното (x) и местоимението (y) у К. Величков

$\begin{matrix} x \\ y \end{matrix}$	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	Всичко
3													1						1				2
4																							
5																							
6																							
7																			1				1
8																1				1		1	3
9																1	1	1	1				4
10															2		1		2		1		6
11													1	1									2
12													2										2
13				1			1	1		1	1				2				1				8
14						1		2					3	1	1								8
15								1	2	2			3		1					1			11
16						1									1			1					3
17													1	1				1					3
18				1			1					1											3
19						1	1						1				1						4
20					1					1	1	1											4
21											1												1
22						1				1		1											3
23	1																						1
24																							
25											1												1
26																							
27																							
28																							
29																							
30								1															1
Всичко	1				2	2	3	5	3	2	6	6	10	6	6	3	4	2	6	2	1	1	71

Таблица 4
Корелация между съществителното (x) и предлога (y) у К. Величков

	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	Всичко
7				1																			1
8								1		1													2
9												1											1
10							1	1				1											3
11												1	1	1									3
12						1		1						1									3
13	1						1				3		1										6
14						1		1	1	1	2				1								7
15							1	1			1		1	1	1	2	2						10
16					1								1	1	1								4
17													1	1					2	1		1	6
18												2	1	1	1						1		6
19													2		1					1			4
20									2			1		1		1			3				8
21													2				2		1				5
22														1									1
23																							
24														1									1
Всичко	1				2	2	3	5	3	2	6	6	10	6	7	2	4	2	6	2	1	1	71

Таблица 5

Корелация между съществителното (x) и съюза (y)
у К. Величков

у \ x	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	Всичко
5								1					1				1		1				4
6																	2			1		1	4
7												1	1	1					2				5
8											1	2	1						1				5
9					1						2	3	2					1		1			10
10							1	2	1		1	2	1		1	1			2				12
11												1		1	1						1		4
12						1			1		1			2	1	1	1						8
13								1	1			2	2	1				1					8
14							1					1			1								3
15	1										1												2
16						1					1												2
17						1		1															2
18								1	1														2
Всичко	1				2	2	3	5	3	2	6	6	10	6	7	2	4	2	6	2	1	1	71

Таблица 6

Корелация между глагола (x) и прилагателното (y)
у К. Величков

	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	Всичко
1																1					1
2													2			1					3
3																				1	1
4										1	2			1	2						6
5									1				2		1		1				5
6						1								3	2		2				8
7					1		2	2	1	1	2		2		1						12
8					1		2	1	1	1	1		1								8
9					1	1	1	1	3			1	3	1		1					13
10					1			1	1												3
11														1	1						2
12										1	1										2
13				1																	1
14							1		1					1	1						4
15			1																		1
16																					
17																					
18																					
19																					
20																					
21																					
22	1																				1
Всичко	1		1	1	3	3	4	6	8	4	6	2	13	7	5	5	1		1		71

Таблица 7

Корелация между глагола (x) и местоимението (y) у К. Величков

y \ x	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	Всичко
3				1										1							2
4																					
5																					
6																					
7														1							1
8								1	1												2
9	1		1			2															4
10					2			1	1	1						1					6
11						1				1											2
12					1			1													2
13					1			1					2	1	2	1					8
14								1	1	2		1	1	1					1		8
15							1	2			1	1	4		1	1					11
16								2						1							3
17										1				2							3
18								1					2	1							4
19				1			1							1	1						4
20							1		1				1			1					4
21													1								1
22							1		1							1					3
23																1					1
24																					
25										1											1
26																					
27																					
28																					
29																					
30						1															1
Всичко	1		1	1	3	3	4	6	8	4	7	1	13	7	5	6			1	7	71

Таблица 8

Корелация между глагола (x) и предлога (y) у К. Величков

y \ x	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	Всичко
7																				1	1
8															1		1				2
9																1					1
10																1	1			1	3
11									1				1	1							3
12													2	1							3
13										1	1		1	2		1					6
14						1				1	1		2		1	1					7
15							1		2		2		2	2		1					10
16								1	1	1					1						4
17							1	1	1				2		1						6
18								2	1			2	1								6
19					1		2		1												4
20			1					1	1	1	2		2								8
21	1			1	2			1													5
22						1															1
23																					
24						1															1
Всичко	1		1	1	3	3	4	6	8	4	6	2	13	6	5	5	1		2	7	71

Корелация между глагола (x) и съюза (y) у К. Величков

Таблица 9

y \ x	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	Всичко
5	1					1		1					1								4
6					1		1	1						1							4
7				1	1	1						1			1						5
8					1	1		1		1			2								6
9					1			1	2	2	1	1		1							9
10			1					1	2	1	2		3	1	4						12
11							1	1	1		1										4
12									1				5	1		1					8
13							1	1		1	1		1	1	1						8
14									1				1			1					3
15																1	1				2
16														1		1					2
17														1	1						2
18																1				1	2
Всичко	1		1	1	3	3	4	6	8	4	6	2	13	7	5	5	1			1	71

Корелация между прилагателното (x) и предлога (y) у К. Величков

Таблица 10

y \ x	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	Всичко
7														1									1
8					2																		2
9						1																	1
10			1	1				1															3
11						1		1	1														3
12							1	1															3
13						3		1				1											6
14	1	1		1			2	1		1													7
15					1	2	3	3		1													10
16				1			2	1															4
17					1		2	1						2									6
18					1		1	1	2													1	6
19							1	1	1					1									4
20				2	1		2				1				1								8
21							1	1	1			1										1	5
22						1																	1
23																							
24								1															1
Всичко	1	3	1	6	5	8	12	7	13	3	2	2	1	4	1							2	71

Таблица 11
Корелация между местоимението (x) и предлога (y) у К. Величков

$y \setminus x$	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	Всичко
7																1													1
8													1				1												2
9																		1											1
10											1	1	1																3
11											2					1													3
12															1	1													2
13											1	1	1					1	1		1								6
14												2	1							1	1		1				1		7
15								2			1	2	2	2	1														10
16											2	1	1																4
17						1	2	1				1	1																6
18								2					2					1	1										6
19									1	1	1			1				1											5
20	1						1	1	1	1		1	1	1															8
21	1							1	1									2											5
22											1																		1
23																													
24											1																		1
Всичко	2					1	3	3	7	2	2	8	8	11	3	3	4	3	4	1	2	2		1				1	71

Таблица 12
Корелация между предлога (x) и съюза (y)
у К. Величков

y \ x	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	Всичко
5								1			1				2				4
6									1		1		1		1				4
7										1	1				2	1			5
8									1		1		2	1				1	6
9	1						1	1	1	1	1	2	1						9
10		1					1		4			2		4					12
11											1	1		2					4
12					1	2		2	2						1				8
13				1	2		1	2	1	1									8
14			1							1									3
15		1					1												2
16							1	1											2
17							1			1									2
18				2															2
Всичко	1	2	1	3	3	3	6	7	10	4	6	6	4	8	5	1		1	71

Таблица 13

Корелация между съществителното (x) и глагола (y) у З. Стоянов

$\begin{matrix} x \\ y \end{matrix}$	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	Всичко
8																	1	1								2
9																					1					1
10											1				1			2						1		5
11												1	1												1	3
12								1		1							1		1	1						5
13									1									2								3
14							2	1		1	1						1									6
15				1		1	1	1		2	3		2	1			2			1	1					16
16									1	1	1	1		1	1			1								7
17								1	1	2			1		1											6
18	1			1	1	3		3		3		1	2													15
19				1	1	1		1	2				1													7
20				1	2		2	1			1															7
21	1		2					1								1										6
22		1	1					1		1	1															5
23			2					1		1																4
24																										
25			1																							1
26																										
27																										
28		1																								1
Всичко	2	2	6	2	5	4	9	10	8	9	6	6	3	5	5	1	4	7	1	1	2			1	1	100

Таблица 14

Корелация между съществителното (x) и прилагателното (y) у З. Стоянов

$\begin{matrix} x \\ y \end{matrix}$	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	Всичко
1			1																							1
2			1	1				2							1											5
3									1						1											2
4	1		2		1		2		1	1	1															9
5				1		1	2					2		1	2					1						10
6			2	1			1	1	3	2							1									11
7	1						1		2	1			2	1	1		1									10
8					2	2	2		1	2	1							1	1					1		13
9		1							1						1			2			1					6
10					1		1			2			1					1						1		7
11						1		1			2					1	1									6
12												3						2								5
13								1													1					2
14								1							1											2
15					1			2					1													4
16																			1							1
17												1					1									2
18															1											1
19																										
20								1		1																2
21																										
22																										
23																										
24											1															1
Всичко	2	2	6	2	5	4	9	9	9	9	6	6	3	5	5	1	4	7	1	1	2			1	1	100

Таблица 15
Корелация между съществителното (x) и местоимението (y)
у З. Стоянов

$y \backslash x$	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	Всичко	
5																		1			1					2	
6							1	1				1															3
7									1					1	1			1	1						1	1	8
8										2								2									4
9											1			1	1	1	1		1								6
10		1			1				2	1	2			1	2												10
11								1		1	1	1					1					1					6
12			1						3		3	1			1			1									10
13					1	1	1						2						1								7
14							1	2	1	1	1	1	2	1	1			2									13
15			2		3	1	2	1	3					1						1							14
16							1																				1
17				1				1	1																		3
18	1		2				2																				5
19			1	1		1	1																				4
20	1												1														2
21		1				1																					2
Всичко	2	2	6	2	5	4	9	10	8	9	6	6	3	5	5	1	4	7	1	1	2			1	1		100

Таблица 16
Корелация между съществителното (x) и предлога (y)
у З. Стоянов

$y \backslash x$	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	Всичко
4									1																	1
5																										
6																										
7		1			1																1					3
8												1														1
9			1					3																		4
10				1	1			1											1							4
11			1	2	1		1		1	2		1														10
12	1		2			1	2	2	2	1								1						1		13
13					1		1	3	2			1		1												9
14	1		1		2	1	1	2	1	3							1		1							14
15						1	1	1		2		1	1			2			1							10
16									1		1			1	2		1	1		1						8
17									1	1		1		2							1					6
18						1				1	1	1					1	1	1							7
19										1	1							1								3
20										1					1									1		3
21																										
22											1								1							2
23																			1							1
24																										
25															1											1
Всичко	2	2	6	2	5	4	9	10	8	9	6	6	3	5	5	1	4	7	1	1	2			1	1	100

Таблица 17
Корелация между съществителното (x) и съюза (y) у З. Стоянов

$\begin{matrix} x \\ y \end{matrix}$	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	Всичко
4																		1								1
5																								1		1
6										1	1									1						3
7							1					3	1	1			1	3			1					11
8											1		1		3		1	2								8
9		1			1					1	2															5
10							2	1	1				1				1	1								7
11					2		1	2	2						1				1						1	10
12			1	1			3	1	1	2		1		3						1						13
13			2		1	1	2	2	2									1	1							12
14	1		1		1					1	2	1			1						1					9
15	1						1	1	1			1														5
16					1	1	1	1						1												5
17		1	1																							2
18				1	1		1	1																		4
19			1						1																	2
20																										
21										1																1
22								1																		1
Всичко	2	2	6	2	5	4	9	10	8	9	6	6	3	5	5	1	4	7	1	1	2			1	1	100

Таблица 18
Корелация между глагола (x) и прилагателното (y) у З. Стоянов

$\begin{matrix} x \\ y \end{matrix}$	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	Всичко
1																		1				1
2									1			1	1			1					1	5
3								2														2
4								1			1		2	2	2	1						9
5								1	3	1	2	1		1		1						10
6								1		1	2	2	1	3	1							11
7								1	1	1	3	1	1	1			1					10
8					1	1	1	2	1	1	2	2	1			1						13
9				1		1	1	2								1						6
10				1	1			2			1		1									7
11						1		2	1		2											6
12	1					1		1	1		1											5
13		1								1												2
14								1			1											2
15					1			1			2											4
16				1																		1
17	1							1														2
18				1																		1
19																						
20						2																2
21																						
22																						
23																						
24				1																		1
Всичко	2	1	5	3	5	3	6	16	7	6	15	7	7	6	5	4		1			1	100

Таблица 19
Корелация между глагола (x) и местоименето (y)
у 3. Стоянов

y \ x	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	Всичко
5			1				1															2
6				1				1					1									3
7			1	1	2	1		1	1		1											8
8	1								1	1	1											4
9					2		2	1					1	1								7
10			2			1		1	1		1	1	1	1	1							9
11	1	1						2					1		1							6
12							2	1	2		4					1						10
13						1		1		1	3			1		1						8
14				1	1			2	1	3	1	2										11
15			1				1	3		1	1	2	1	2	1	1	1					15
16															1							1
17									1			1	1									3
18							1	1			1			1		1						5
19											2	1		1								4
20								1						1								2
21													1							1		2
Всичко	2	1	5	3	5	3	6	16	7	6	15	7	7	6	5	4		1		1		100

Таблица 20
Корелация между глагола (x) и съюза (y) у 3. Стоянов

y \ x	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	Всичко
4			1																			1
5				1																		1
6			1					1								1						3
7	1					2	1	3	1		1	1										10
8			2		1		1	3		2												9
9							1	1		1	1										1	5
10	1				1	1	3			1					1							8
11				1	1				2		3	1					1					9
12				1	1			1		1	5	2	1			1						13
13					1		1	3	2		1	1	1	1		1						12
14		1						1	1		2		2	1	1							9
15								1		1					1	2						5
16												2	1	1								4
17									1							1	1					3
18								1			1	1	1									4
19												1						1				2
20																						
21										1												1
22								1														1
Всичко	2	1	5	2	5	3	7	16	7	7	14	7	7	6	5	4		1		1		100

Таблица 21
Корелация между глагола (x) и предлога (y) у З. Стоянов

y \ x	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	Всичко
4															1							1
5																						
6																						
7		1						1													1	3
8								1														1
9												1	1	1				1				4
10									1				2	1								4
11							1			1	1	1	2	1	1	1						9
12	1			1				1		1	2	3		2	2	1						14
13					1		1	3	1		3											9
14			1		1	2		1	1	4	1	1			1	1						14
15				1		1	1	1	1	3	1		1									10
16					1		3	1	1							1						8
17					1	1		1	1		1											5
18				1	1	1		2			1		1						1			8
19							1	1		1												3
20			2						1													3
21																						
22	1			1																		2
23			1																			1
24																						
25									1													1
Всичко	2	1	5	3	5	3	6	15	7	6	15	7	7	6	5	4		1	1		1	100

Таблица 22
Корелация между прилагателното (x) и предлога (y) у З. Стоянов

y \ x	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	Всичко
4					1																				1
5																									
6																									
7		1					1					1													3
8					1																				1
9	1					1	1	1																	4
10			1		1					2															4
11		1		2	1	1	1	2	1								1								10
12				3	2	4		1					1	1			1								13
13			1	1	2			1						1	2					1					9
14		1		1	1	1	3	3		1	2					1									14
15		1		1	1		1		2	2	1	1													10
16			1		1		2				2	1					1								8
17		1							2					1					1						5
18						1	4		1		2														8
19					1	1				1															3
20				1						1													1		3
21																									
22												1		1											2
23								1																	1
24																									
25						1																			1
Всичко	1	5	2	9	10	11	10	13	6	7	6	5	2	4	2	1	3			2				1	100

Таблица 23

Корелация между местоименето (x) и предлога (y)
у З. Стоянов

y \ x	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	Всичко
4															1							1
5																						
6																						
7										1					1						1	3
8																			1			1
9										1		1	1	1	1				1			5
10								1	1						1	1						4
11								1	1	1	1	2	1	2					1			10
12						1	1			1	1	1		1	2	1		1	1	1	1	13
13						1				1	1	1	1	1	1		1	1				9
14									1	1	2	2	1		4			2	1			14
15								1	1	2		1	1	2	1	1		1				11
16							2		1					3	1							7
17						1	2			1		1										5
18						1			1			1	3	2								8
19									1					1								2
20							2			1												3
21																						
22						1		1														2
23				1																		1
24																						
25										1												1
Всичко					2	3	8	4	6	10	7	9	7	12	15	2	2	5	4	2	2	100

Таблица 24

Корелация между предлога (x) и съюза (y)

y \ x	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	Всичко
4																				1			1
5																	1						1
6											1	1					1						3
7								1			2	2		3				1			1		10
8										1	3	2	1		2								9
9			1				1	1							1	1							5
10						1		1	1	2				1	1								7
11							1	2	1	2	1	1		1		1							10
12						1		2	1	1	2	1	1	2	1				1				13
13						2	1	1	4	1	2				1								12
14				1	1			1	2		2	1	1										9
15	1								3	1													5
16					1		1	1		1													4
17							1			1				1									3
18				1	1	1				1													4
19					1			1															2
20																							
21								1															1
22									1														1
Всичко	1			3	1	4	4	10	13	9	14	10	8	5	8	3	3		2	1		1	100

Таблица 25
Корелация между съществителното (x) и глагола (y) у Ив. Вазов

y \ x	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	Всичко
9																		1							1
10										1			1												2
11											1		1					2						1	5
12																									
13					1								1	1				1	1	1					6
14						1							1	2	1		1								6
15				1			1		1								1	1	1						6
16					1				1				1				1								4
17									1	2	1	1	2				1	1	2						11
18				1			1						4	1	2	1		1							11
19					1		1	1	1								1	1		1					6
20				1		1		1	1																4
21					1	1	1	1		1															5
22				1			1			1	1	3	2												9
23	1				1								2												4
24		1		1					1									1							4
25				2		1				2	1														6
26						1						1	1												3
27					1					1	1														3
28			1																						1
29					1							1													2
30																		1							1
Всичко	1	1	1	7	5	4	7	2	6	7	6	15	9	5	2	4	7	4	4	2				1	100

Таблица 26
Корелация между съществителното (x) и прилагателното (y) у Ив. Вазов

y \ x	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	Всичко
1										1															1
2					1	1					1														3
3	1											1	1												4
4			1	1	2	1					1						1								7
5				1			1				1	2					3		1						9
6							1					2	2	1			1		1						8
7				1			1		2		1	2						1							8
8	1		1	1		1	1	1	3		2								1	1					13
9					1							1			2	1		1							6
10							1	1	1	2		2	1				1						1		10
11				1		1	2		1			1	1				1	1							9
12				1										1			1	1							4
13				1									2				1			1					5
14												1		1							1				2
15										1			1												2
16												1		2				1							4
17																									
18										1		1													2
19										1															1
20																		1							1
21											1														1
Всичко	1	1	1	7	5	4	7	2	6	7	6	15	9	5	2	4	7	4	4	2				1	100

Таблица 27

**Корелация между съществителното (x) и местоимението (y)
у Ив. Вазов**

$\begin{smallmatrix} x \\ y \end{smallmatrix}$	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	Всичко
5														1				1							2
6																		1		1				1	3
7														1				1							2
8													2					1		2					5
9				1					1			1	1	2						1					7
10										1	1							2							4
11		1								2	2	1						1	2						9
12						1	1	1	1		1	2	2	1						1					12
13				1	1					1		2	2		2			1		1					11
14									1	1		3					1								6
15				1			4			1	2	1						1							11
16					2		2		1	1		3	1				1								11
17				2		1			1																4
18		1		1			1				1														5
19				1					1																2
20				1	1																				2
21					1		1				2														4
Всичко	1	1	1	7	5	4	7	2	6	7	6	15	9	5	2	4	7	4	4	2				1	100

Таблица 28

**Корелация между съществителното (x) и предлога (y)
у Ив. Вазов**

$\begin{smallmatrix} x \\ y \end{smallmatrix}$	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	Всичко
4					1													1							2
5		1		1																					2
6										2		2						1							5
7					2						3					1									6
8			1			1	2																		4
9					1		1	1				1	1												5
10						1	1			1		2	2			1									8
11		1			3		1		1	2	2	1	2	1			3							1	18
12					2					1	2		3	1	1					1					11
13						1	1	1												1					4
14											2	2	1	1				1		1					8
15							2		2				1		1		2		1						9
16				1								1		1			1	1							5
17									1			1	1	1					1						5
18												1	1	1					1						4
19																		1	1						2
20																			1						1
21																				1					1
Всичко	1	1	1	7	5	4	7	2	6	7	6	15	9	5	2	4	7	4	4	2				1	100

Таблица 29
Корелация между съществителното (x) и съюза (y) у Ив. Вазов

y \ x	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	Всичко
4																		1	1	1					3
5				1		1				1								1	1						5
6										1	1						1	1							4
7				1		1					2	4		1	1	2			1						13
8					1	1	1	2			1	2	3		1	1	1	1		1					16
9				1		1	1			3	1	5		3				1	1						17
10		1		1		1				2	1	2	1	1					1						12
11	1			1	2		1				1	1	1				1								9
12				1				1	1	2		1					2								8
13			1	1			1		1			1													5
14				1		1								1										1	4
15				1	1				2																4
Всичко	1	1	1	7	5	4	7	2	6	7	6	15	9	5	2	4	7	4	4	2				1	100

Таблица 30
Корелация между глагола (x) и прилагателното (y) у Ив. Вазов

y \ x	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	Всичко
1																			1				1
2												1						1	1				3
3															2		1	1					4
4												2					1		1	1	1	1	7
5						1		2		1				2		1		2					9
6								2	1					2	2		1						8
7								1	1	2	2						2						8
8				1				1	2	1		2	2		3						1		13
9					1			1	1	1				1	1								6
10			1					1	2	1	2			1	2								10
11					2	2	3			2													9
12			1		1			2															4
13					1	1	1		1	1													5
14					1		1																2
15			1						1														2
16	1				1	1				1													4
17																							0
18			1	1																			2
19		1																					1
20			1																				1
21									1														1
Всичко	1	2	5		7	5	6	4	11	11	6	3	6	9	4	4	6	3	3	1	2	1	100

Таблица 31

Корелация между глагола (x) и местоимението (y)
у Ив. Вазов

y \ x	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	Всичко
5			1							1													2
6			1			1					1												3
7					1						1												2
8		1			1	1									1		1						5
9				1	1			3	1					1									7
10								1	1							1						1	4
11		1	1	1	1					1			1	1		2							9
12			1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1				1						12
13			1		1	1			2	1			2	1	1		1						11
14								1	1	1						1	1	1					6
15					1	1		1	1	1	1	1	3			1		1					11
16						1		1	4	2			1					1	1				11
17								1					1	2									4
18												1	1				2				1		5
19																			1	1			2
20							1	1															2
21					1									1		1	1						4
Всичко	1	2	5		7	5	6	4	11	11	6	3	6	9	4	4	8	3	3	1	2	1	100

Таблица 32

Корелация между глагола (x) и предлога (y) у Ив. Вазов

y \ x	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	Всичко
4																					1	1	2
5							1									1							2
6														1		1	1	1	1	1			5
7										1			1	1			1		2				6
8													1				1	1		1			4
9													1	2	1		1						5
10			1			1				2	2	1		1									8
11			1				1	1	2	1	1	3	1	1	2	2	1	1					18
12			1			1	1			2	1				2	1	2						11
13						1			1	1	1	1											4
14			1			1	1	1	2	2			1										9
15						1	2	2		1	1		1										8
16				1					2	2													5
17			1					1	1		2												5
18						2				1	1												4
19		1					1																2
20				1																			1
21						1																	1
Всичко	1	2	5		7	5	6	4	11	11	6	4	5	9	4	4	6	3	3	1	2	1	100

Таблица 33

Корелация между глагола (x) и съюза (y) у Ив. Вазов

$\begin{matrix} x \\ y \end{matrix}$	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	Всичко
4			1						1		1												3
5								2	2												1		5
6				1					1					1						1			4
7				1	2		2	3		2			1					1				1	13
8	1			2	2	2		1	3	1	1		2						1				16
9			1	2		1		1	2	1		1	2	2	1	1	1						16
10		1	2		1	1	1		2			2			2	1							13
11		1						1	1				1	1	2		1	1					9
12							1		1			1	1	1		1	1	1					8
13									1					1			1		1	1			5
14			1						1		1						1						4
15							1	1			1	1											4
Всичко	1	2	5		7	5	6	4	11	11	6	3	6	9	4	4	6	3	3	1	2	1	100

Таблица 34

Корелация между прилагателното (x) и предлога (y)
у Ив. Вазов

$\begin{matrix} x \\ y \end{matrix}$	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	Всичко
4								2														2
5								1		1												2
6	1				2			2														5
7		1		2	1	1		1														6
8				2		1	1															4
9				1		1	1	2														5
10		1				1			2		1	1	1							1		8
11		1	3	1	1	2	3	2	2	2	1											18
12			1	1	1	1	1	1	2			1		1	1		1					11
13					1			1		1	1											4
14					1	1	1	1	1	1			2						1			9
15					1		1	1		4	1											8
16					1		1		1							1				1		5
17					1	2			1									1				5
18										1	1	1			1							4
19												1			1							2
20												1										1
21								1														1
Всичко	1	3	4	7	9	8	8	13	6	10	9	4	5	2	2	4		2	1	1	1	100

Таблица 35

Корелация между местоимението (x) и предлога (y)
у Ив. Вазов

y \ x	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	Всичко
4												2						2
5							1									1		2
6						2				1	1	1						5
7								2		1	1		1				1	6
8								2		1			1					4
9					1			1			1	1		1				5
10								2	2		1	1	1		1			8
11		1		2		2		3	2	2	1	1	1	1	1	1	1	18
12			1		1		2		2	1		1	1	1			1	11
13										1						1	1	4
14		1	1	1		1		2	1		2							9
15					1		1	1	1		1	2	1					8
16	2					1		1			1							5
17				1	2					2								5
18					2		1				1							4
19		1					1											2
20							1											1
21				1														1
Всичко	2	3	2	5	7	4	9	12	11	6	11	11	4	5	2	2	4	100

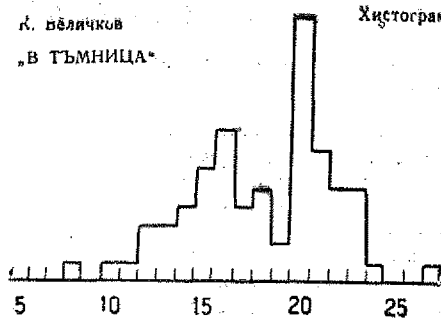
Таблица 36

Корелация между предлога (x) и съюза (y)
у Ив. Вазов

y \ x	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	Всичко
4											1	1					1		3
5	1				1						1	1			2				5
6			1	1				1				1							4
7	1					2	2	3		1	1	1			1	1			13
8				2			2	4	3	2	1	1				1			16
9					2		1	2	3		3		1	3	1				16
10		1				2	1	2	3		1	1	1					1	13
11				2		1		2				1	1	2					9
12			2		1			1	1		1	2							8
13			2		1		1	1											5
14							1	1	1				1						4
15		1		1				1						1					4
Всичко	2	2	5	6	4	5	8	18	11	4	9	8	5	5	4	2	1	1	100

К. Величков
„В ТЪМНИЦА“

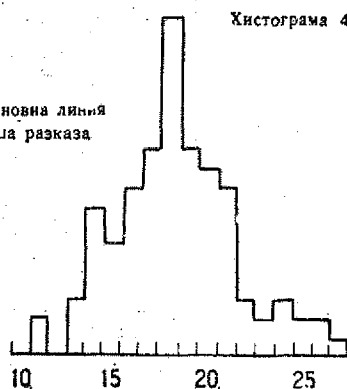
Хистограма 1

К. Величков
„В ТЪМНИЦА“

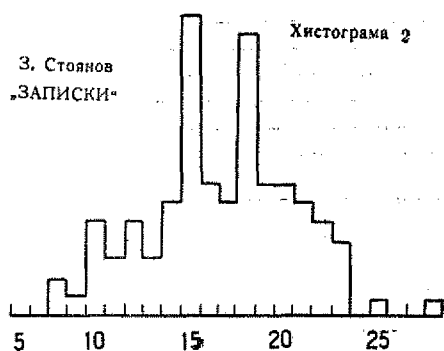
Хистограма 4

Основна линия
на разказа

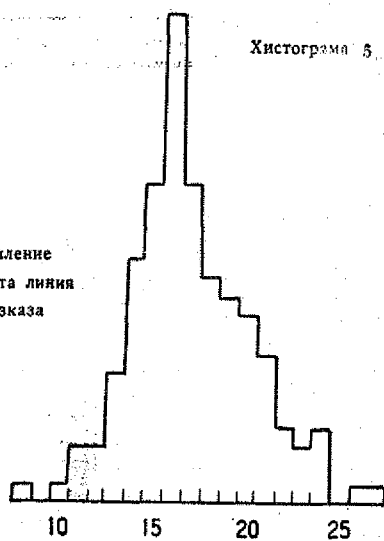
З. Стоянов
„ЗАПИСКИ“

Хистограма 2

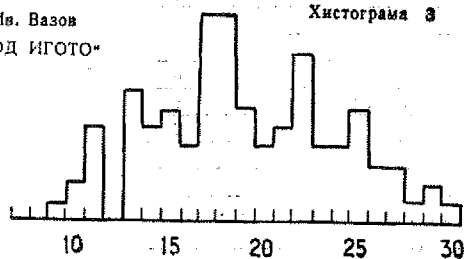
Хистограма 5

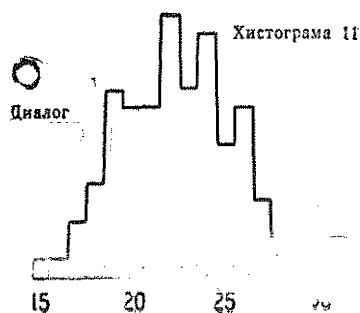
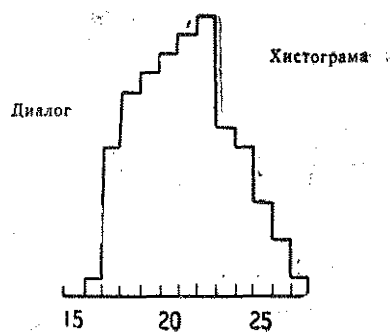
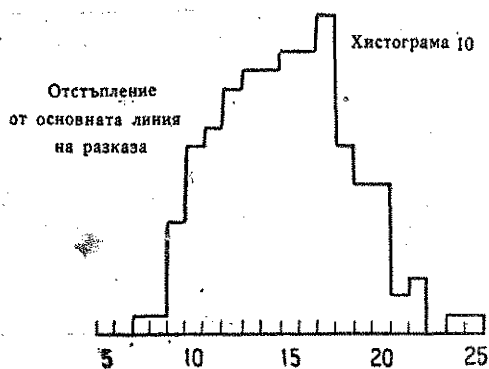
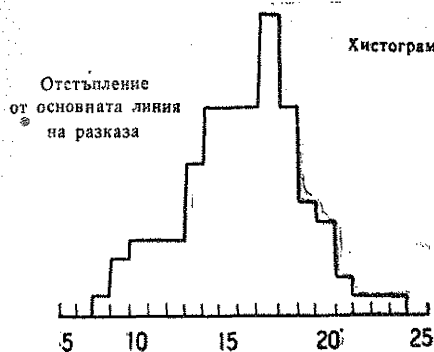
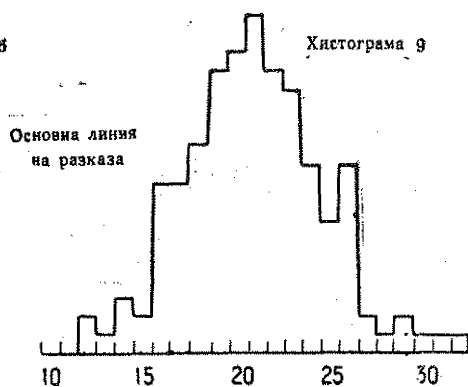
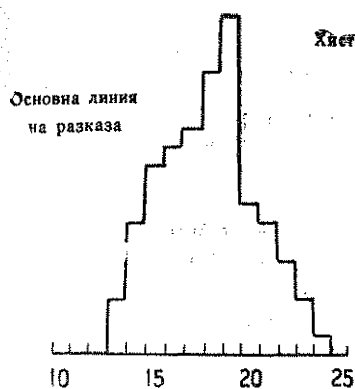
Отстъпление
от основната линия
на разказа

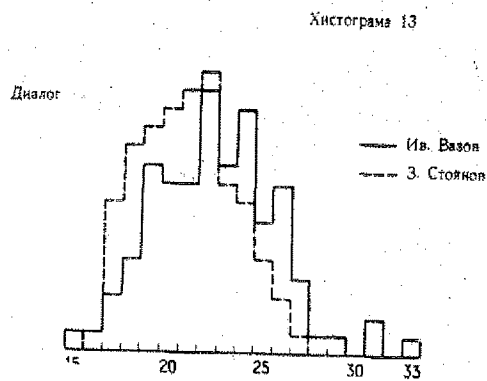
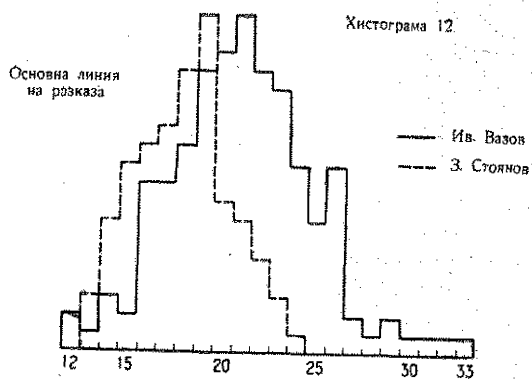

Ив. Вазов
„ПОД ИГОТО“

Хистограма 3

ПРИНОС КЪМ ИЗСЛЕДВАНЕ ИЗВОРИТЕ НА РЕЧНИКА НА НАЙДЕН ГЕРОВ

Елена Машалова-Начева

I. КЪМ ИСТОРИЯТА НА РЕЧНИКА НА Н. ГЕРОВ

1. Уводни бележки

Първият завършен български тълковен речник, изработен от българин, е „Рѣчникъ на Българскій языкъ, съ тълкувание рѣчи-ты на българскы и на русскы“ от Найдено Геров. Това е огромен труд, излязъл в пет тома, с едно допълнение от Т. Панчев, и съдържащ 67 358, а с допълнението 78 620 заглавни думи¹. В този речник за пръв път е събрана на едно място и изтъкувана огромна част от българското словно народно богатство и фразеология. Работен близо 50 години, „Рѣчникъ на Българскій языкъ“ е паметникъ из историята на българския език, понеже отразява народния български език от II половина на XIX в. Речникът на Геров е необходим пръв съветник при всяко лексиколожко изследване на българския език. Той се смята от мнозина като критерий за установяване дали дадена дума е съществувала през XIX в.

Речникът на Н. Геров е труд с неопценима езиковедска стойност. В своята студия за Найдено Геров по случай 130-годишнината от рождението му Л. Стоичкова прави подробна лексикографска характеристика на речника и го преценява като труд с огромно практическо и научно значение и с изключителна важност в историята на българската лексикография². Тя изтъква също, че в края на миналия век с него Н. Геров „полага основи на същинската научна българска лексикография, като пръв разработва и утвърждава нейните методологични положения и така се явява неин истински създател“³.

¹ Рѣчникъ на българскій языкъ съ тълкувание рѣчи-ты на българскы и на русскы. Събралъ, наредилъ и на свѣтъ изважда Найдено Геровъ, Пловдивъ. Частъ прва, А—Д, 1895 г., 396 стр. + LII; частъ втора, Е—К, 1897 г., 448 стр.; частъ третa, Л—О, 1899 г., 439 стр.; частъ четвърта, П, издадена под редакциjтъ на Теодоръ Панчевъ, 1901 г., 416 стр.; частъ пята, Р—ѢА, издадена под редакциjтъ на Теодоръ Панчевъ, 1904 г., 638 стр. + VII. Дополнение на българския рѣчникъ от Н. Геровъ. Събралъ, наредилъ и изтъкувалъ Т. Панчевъ. На свѣтъ издали наследниците на Н. Геровъ, Пловдивъ 1908 г., 336 стр. + VIII.

² Л. Стоичкова, Найдено Геров, сп. Български език, год. III, 1953, кн. 1, стр. 25—44; Речникът на Найдено Геров, сп. Български език, год. III, 1953, кн. 3, стр. 223—242; Речникът на Найдено Геров (II), сп. Български език, год. IV, 1954, кн. 1, стр. 10—39.

³ Л. Стоичкова, Речникът на Найдено Геров (II), сп. Български език, год. IV, 1954, стр. 12.

Речникът на Найдено Геров получи пълна и заслужена оценка и признание през последните десетилетия. В първите критични отзиви за речника от специалистите М. Дринов, Д. Матов и до известна степен Ал. Балан, публикувани след излизането на част първа от А—Д, големият труд на Геров е подценен и подложен на крайно несправедлива критика¹. По някои пунктове авторите са прави, но и прекалено строги. Те едва ли не казват, че Н. Геров не е трябвало да се залавя с тази работа, щом като не е направил пълен речник на българския език, включващ всички думи от диалектите и от книжовния език. Но в други също ранни печатани отзиви се изтъква големият принос на Н. Геров. Стоян Чакъров във в. Денъ (г. II, бр. 456, от 30. III. 1905 г.) под заглавие „Едно капитално литературно дѣло“ и пак във в. Денъ (бр. 492 и 493 от 9 и 10. V същата година) под заглавие „Речникът на Найдено Геровъ“ дава висока оценка на изключителното дело на Геров. „Признавамъ, че на стари години азъ станахъ ученикъ на Герова черпя отъ неговитѣ извори богатства за да допълня моето знание...“ казва между другото той. Друга много по-ранна оценка на речника на Геров намираме в Цариградски вестник (год. 7, бр. 239 от 18 май 1857 г.) от Сава Филаретов, за излезлите от печат няколко коли от речника до думата *въкамъ* в Русия през 1855—1856 г. като приложение на Известията на Второто отделение на Императорската академия на науките.

Повод за връщане назад към историята на речника на Геров дава една малка част материали (фишове и други листове) от архива на речника, които се съхраняват в Архивния отдел на Народната библиотека „Кирил и Методий“ в София². Едни от тях са много ранни, а други по-късни — от средата на работата по речника и трети от 1903 — т. е. от времето, когато речникът е бил почти завършен. С помощта на тези материали и с някои обяснения на Т. Панчев може да се хвърли светлина върху някои въпроси около историята и работата върху речника. Разпространено е например и сега убеждението, че думите в речника са чути в разговор с различни хора и записани лично от Найдено Геров. Л. Стоичкова засяга бегло този въпрос на няколко места в студията си, но смята, че Геров е събрал всички думи, изрази и примери лично от хора от народа, а не и от писмени извори. В своите рецензии обаче М. Дринов и Д. Матов критикуват Геров, че речникът не съдържа само думи, които той сам е чул, събрал и записал от хора из народа, а и думи и примери от народни песни, приказки и др. народни умотворения от книжовни източници, но за използването, на които той не споменава³.

Този упрек повдига един голям въпрос за източниците на речника. Той се основава върху буквалното схващане на израза на Геров за не-

¹ М. С. Дриновъ, Найдено Геровъ, „Рѣчникъ на българскій языкъ съ тѣкуване рѣчиты на българскы и на русскы“. Часть I, А—Д. Пловдивъ 1895. (Прѣводъ от русски. Выж Г. I, 2 кн. Изв. отд. рус. яз. и слов. Имп. Ак. Наукъ). Периодическо списание на Бълг. книжовно дружество, Сръдецъ, год. 10, 1896, кн. LIV, стр. 895—911; Д. Матовъ, Рѣчникъ на българскій языкъ, часть прѣва, А—Д, Пловдивъ, 1895, сп. Български преглед, год. II, 1895, кн. 6, стр. 101—109; А. Т. Найдено Геров, Рѣчникъ на българскій языкъ, Пловдивъ, 1895, сп. Български преглед, год. II, 1895, кн. 6, стр. 109—111.

² Използвам случая да изкажа моята най-голяма благодарност на др. Й. Заимов, който ме насочи към тези интересни материали от архива на речника на Н. Геров, на др. Ив. Гълъбов, К. Костов и М. Младенов, както и на сътрудниците от Архивния отдел на Народната библиотека, с които съм се консултирала по различни въпроси.

³ Срв. М. Дринов, цит. съч., стр. 899—909; Д. Матов, цит. съч., стр. 105—106.

обходимостта да се съберат думите „изъ устата на народа“, употребен в Предисловието към част I на речника. Там Н. Геров казва: „На языкъ, който има книжнинъ, може да ся стъкми рѣчникъ по книги-ты, които има на него. На языкъ, който нѣма книжнинъ, за да ся изработи рѣчникъ, трѣбва да ся събержтъ рѣчиты му изъ уста-та на народа, който го говори“¹. По-нататък Н. Геров обяснява, че когато е почнал да работи речника, е имало много малко книги и в тях едва ли е могло да се съдържа $\frac{1}{4}$ от думите на езика. По-късно, през 40-годишния период на неговата работа, наистина са излезли много книги на български език, но те са били пълни с чуждици, главно русизми, а неговата цел от самото начало е била да представи в речника народния език и само с онези чужди думи, които народът употребява. „Затова от книги-ты, что имамы сега, азъ не съмъ земалъ нито една рѣчъ, нито едно изречение за примѣръ на нѣчто, и всичко, что имамъ внесено въ рѣчника си, имамъ записано отъ уста-та на народа и отъ народны-ты творения: пословици, пѣсни и проч., та безпогрѣшно да можъ да кажъ, че изваждамъ *Рѣчникъ на живый Българскый народенъ языкъ*, и така оставямъ единъ памятникъ, от който да ся види какъвъ е былъ Българскый языкъ въ народа прѣдъ зачатото на новъ-тъ Българскъ книжнинъ“². Найдено Геров ясно очертава облика на речника не на едно място в Предисловието към част I като речник на живия народен български език. Декларацията му, че от книгите, които са излезли, не е взел нито една дума или изречение, се отнася за книжовните думи и книжовния език, на който са написани те. Освен това Н. Геров не одобрява новия книжовен език и смята, че българският литературен език трябва да се изгради и обогати на първо място с думи от народния език. Печатаните народни умотворения — народни песни, приказки, пословици и др., са събрани от народа, който ги е създал, т. е. „отъ устата на народа“. Тях той няма пред вид, когато говори общо за книгите и книжовния език. И наистина разглежданите в тази работа материали, вадени от книжовни извори, са от печатани народни умотворения — народни песни, приказки, пословици и др.

Да се мисли, че Найдено Геров умишлено е скрил, че използва народни умотворения от печатани източници, е недопустимо, понеже това не намалява стойността на речника, а напротив, показва старателността на автора да следи и вестници, и списания, и книги, където би могло да се напечата някое народно умотворение, за да не пропусне да обогати словника с някоя интересна и неизвестна за него дума.

При едно сравнение между две оцелели части от предисловието на Н. Геров (едната е на руски и съдържа в по-съкратен вид предисловието, което е било предназначено за издадената в Русия начална част на Речника през 1855—1856 г., а другата е също част от предисловието, но на български, и то вече в окончателния вид, в който е отпечатано към част първа на речника) в руската редакция се намира също изразът на Геров „изъ уста-та на народа“, цит. дословно: „Такимъ образомъ въ десятилѣтнемъ прѣбываніи въ Болгаріи я записалъ въ этой книгѣ изъ устъ, такъ сказать, народа болѣе десяти тысячъ словъ...“ Както изглежда, Геров е обикнал този израз и го е използвал и след 40 години в раз-

¹ Срв. Предисловието към част I, А—Д, стр. I.

² Пак там, стр. IV.

ширеното предисловие на речника, но задрасква вметнатата част „такъ сказать“ и така изразът му добива по-категоричен смисъл.

Н. Геров не отговаря на критиката на част I на речника, който излиза до края без промени. В Послесловието към част V Т. Панчев засяга и въпроса за изворите на речника. Той обяснява, че не са посочени източниците на думите поради обема на речника, който бил много нараснал, и поради цената, която щяла да се увеличи много. По същата причина не са посочили и данните за географията на думите, но съобщава, че те ги имат и винаги могат да ги посочат в една студия¹.

Непосочването на данните за географското разпространение на думите е голям недостатък на речника, изтъкнат с основание още в споменатите рецензии и виждан от всекиго, който си служи с него за научни изследвания. Нарасналият обем на речника би могъл да е сериозна, приемлива и единствена причина, ако бяха дадени пълни сведения и за информаторите, както твърди Т. Панчев в Послесловието, но означението само на името на селището, където се употребява думата, не би увеличило толкова обема, а то е най-важното. Не може да се съмняваме обаче, че Геров е знаел значението и важноста на тези данни. Фактът, че при събирането на думите те са били посочвани, показва, че той е знаел стойността им и необходимостта от отбелязването им. Смятам, че освен посочената причина от Т. Панчев има и други причини, свързани с предназначението на Речника, особено за времето, в което Н. Геров е живял — епохата на Българското възраждане, когато се оформява българският национален език. По негово време се решава въпросът за книжовния език, като се възприема и утвърждава говоримият език вместо църковнославянския. В тази епоха всички интелигентни хора и книжовници се занимават дейно с въпросите на българския език. Започната е била борба и срещу чуждите заемки в българския език — турцизмите и гърцизмите, а по-късно и срещу руските думи, които масово навлизат в езика ни. В тази епоха, когато дейци като Н. Рилски, К. Фотинов, Ив. Богоров, В. Априлов, П. Р. Славейков и много други градят книжовния български език, от 40-те години на XIX в. в това дело се включва и Найден Геров, занимавайки се с литературни, езикови, исторически и други въпроси. Той израства като забележителен познавач на българския език и още съвсем млад, като студент в Одеса, у него назрява идеята за създаване тълковен речник на българския език и още там той започва подготовителна работа за него. Без съмнение Найден Геров най-напред проучва малобройната българска възрожденска книжнина и след като се уверява, че оттам не може да се събере и $\frac{1}{4}$ от думите на езика ни, се обръща към богатството на народния език. Много естествено е, че от самото начало на започване на работата върху речника, т. е. през 40-те години на XIX в., Геров не е имал ясна представа за облика на речника си. През 50-годишния период на събиране и обработване на материала той натрупва голям опит и се задълбочава и в лексикографски проблеми. От най-ранния период на неговата работа са стигнали до нас няколко листа с думи, които разкриват първите стъпки в работата му по речника. В тях не виждаме най-ранния етап от неговите лексикографски и филологически занимания. На единия от тези листове, разделен на две колони, в

¹ Т. Панчев, Послесловието към част V, Р—ФА, стр. 636—638.

лявата страна са извадени 31 думи и изрази, над които е описан подробно източникът: „Лѣтній крынь или страданіе Святія Великомученицы Марины. Печатано въ Цариградѣ 1848. Огняновича“. На дясната страна на този лист пък са извадени думи от друг източник: „Български народни пѣсни и пословици. Сжбра Иванъ А. Богоевъ. Книжка пѣрва. Пеша, в Баимеловата Типографія. 1842“ (сигн. 592, л. 176)¹. На други два листа, също в две колони, са вадени думи, озаглавени „Пѣрвичка Българска граматика. Написа Иванчо Андреовъ. Букурещъ 1844“ (сигн. 592, л. 177). Освен тези материали има и един лист с думи, вадени от непечатаната сбирка с народни песни от Ел. Мутева, предадена на Н. Геров от нея, за да ги използва за речника си. Думите от сборничето с народни песни от Ив. Богоев (Богоров) са влезли в речника, но думите от другите два източника показват други неща. Те не са само народни думи, което може да означава напр., че първоначално Н. Геров не е смятал да прави само речник на народния български език. Думите от граматиката на Богоров са вадени от теоретичната част на граматиката, от примерите, посочени за илюстриране на граматичните правила, но по-голямата част е от речничето, което е приложено след граматиката. Между тях има и богоровски думи, които не можем да си представим в речника на Геров.

Не може да има съмнение, че думите от житието на великомъченица Марина, които са на един лист с думите от сборника с народни песни и пословици от Ив. А. Богоев, са вадени по едно и също време и във връзка с речника. Житието е напечатано със старобългарски шрифт и макар авторът му да заявява, че е написано на прости народен български език, езикът му е до голяма степен книжовен, съдържащ много църковнославянизми, руски лексикални елементи и синтактични особености, но и западни диалектизми².

Тъй като характерът на тези списъци е по-различен, не съм ги включила в общия списък на думите от другите извори. В тях, както отбелязах по-горе, личат първите лексикографски и филологически занимания на Геров. Без съмнение той е преглеждал всички книги, които са излизали на български, и е отбелязвал всичко, което му е правилно впечатление, вероятно за да използва бележките си и за други свои езиковедски занимания. Списъкът с думите от граматиката на Богоров вж. на стр. 212 и сл., а списъкът с думите от житието вж. на стр. 215 и сл.

След като проучва възрожденската книжнина, Найдено Геров съвсем правилно се обръща към народния език. Той преценил, че трябва първо да се изчерпи богатството на народния език, а после да се прибягва до други езици за заемане на думи за липсващи в езика ни понятия. В Предисловието към част I Найдено Геров посочва руски заеми, срещу които има по осем и девет български съответствия в народния език, напр. „Старѣяся (старѣться), блѣгарскы: залѣгамъ, застамамъ, настамамъ, глѣдамъ, мѣжжѣся, трудѣся, силѣся, радѣя“, ... „Подстрѣжѣвамъ (подстре-

¹ В Архивния отдел на Народната библиотека всичките материали, които са предмет на това изследване, се намират във фонд 22, архивна единица 591—594. В изследването посочвам, където е необходимо, архивната единица и номера на листа.

² Авторът е Константин Огнянович, който според описанието в „Българска възрожденска книжнина“ от М. Стоянов, т. I, стр. 270, е от сръбски произход, учителствувал през 1821 и 1822 г. (?) във Враца, във Видин и в богословското училище на о-в Халки. От него има още едно житие, един буквар, календар за 1843 г., превод от гръцки на „Свитех Богоматере или молитва пресветая Богородици“ и др.

кaтъ), бългaрскы: подбуждамы, подбутвамы, подсторвамы, подуствамы, науствамы, подучвамы, подкуструвамы, насъсквамы“¹. По-нататък в Предисловието Геров обяснява, че езикът ни не може и не трябва да остане само с тези думи, които народът употребява. „Съ разпространение: просвъщение-то, като добывамы различни познания за разны нѣща, които не смѣ имали досега, щжѣ нѣ трѣбвать и новы рѣчи за тѣхъ. Такива рѣчи, колкото ся може щемъ нагласявамы отъ языка си, а колкото не ще трѣбва, да заимамы отъ другы языци, и най-право ще е да ги заимамы от Русскый языкъ, който от всичкы-ты Словянскы языци е най-близо до Българскый. Нъ да заимамы само такывы рѣчи, на които равносилны нѣма въ языка нѣ, па и тѣхъ да зимамы в такъвъ видъ, каквото да иджѣ спорядъ Българскый языкъ и да не бжджѣ противны на неговы-ты свойства“².

Така според тогавашните нужди за създаване на новия български книжовен език Н. Геров смята за необходимо да придаде на речника общонароден и до известна степен нормативен характер. При диалектни разновидности или варианти, той възприема например да дава тълкуването при един от тях, а останалите препраща на първия. По негова преценка и може би и по сведенията, които е имал, тази форма е била по-разпространена или по-правилна и затова я посочва като общонародна. Напр. *туку* се препраща на *токо*, *тукъ* се препраща на *тука*; *стрѣдъ* и *стрѣдъ* се препращат на *срѣдъ*; *стрѣта* и *стрѣдба* се препращат на *срѣща* и *срѣща*, като е посочено предпочитанието към *срѣща* и *срѣща* с „вм.“ 'вместо'. Освен това Геров нормализира диалектните фонетични и морфологични особености на заглавните думи и примерите в речника, за което ще се говори по-подробно малко по-долу. За основа той взема родния си диалект — копривщенския, което показва, че тази говорна област той смята, че трябва да бъде и основа на книжовния език. Също може да се смята, че нормализирането е направено, за да се придаде общонароден характер на речника.

2. Описание и характеристика на материалите

Твърденията на Т. Панчев, че притежават в ръкописите данните за географското разпространение на думите, се подкрепят с факти. Освен посочените по-горе материали в Архивния отдел на Народната библиотека се съхраняват материали от речника, които засега са само едно снопче листчета (фишове) с думи от различни букви, 5 списъка с думи, изпратени на Геров от различни хора, и няколко листа, на които са вадени думи от печатани и непечатани сборки от народни песни. Листчетата са една съвсем малка част от архива на речника на Н. Геров. По-голямата част от тях са намерени през 1950 г. от сътрудници на Архивния отдел в мазето на къщата на Ив. Теодоров, внук на Н. Геров, София, ул. „Славянска“ № 17. За тези листчета най-първо съобщава Л. Стоичкова в своята студия за Н. Геров³, а за съществуването на ръкописните фишове

¹ Предисловието, стр. II.

² Пак там, стр. IV.

³ Л. Стоичкова, Речникът на Найдено Геров, сп. Български език, год. III, 1953, кн. 3, стр. 238.

на целия речник съобщава Н. П. Николаев, сродник на Н. Геров, от когото научаваме, че са били запазени благодарение на Тодор Панчев, а след това Н. П. Николаев ги е пазил до 1944 г. в къщата, в която и той е живеел на ул. „Славянска“ № 17¹. Тъй като старата сграда на Народната библиотека на ул. „Раковски“ не му се струвала достатъчно сигурна през време на бомбардировките, той чакал завършването на новата сграда на Народната библиотека, за да ги предаде там. Но за съжаление това не е станало и целият архив на речника на Геров, едно богатство с неизмеримо значение за българския език, диалектология и лексикография, е бил унищожен. На тези листчета именно е посочено мястото, където се срещат думите или източниците, от които са извадени, и чрез тях би могло да се покажат данните за географското разпространение на почти всички думи в речника.

Публикуването на тези материали позволява около 1200 думи от речника на Геров да бъдат допълнени със сведения за мястото, където са се употребявали.

Повечето от листчетата са написани с почерка на Т. Панчев и това дава основание да се предполага, че Т. Панчев се е занимавал главно с екскерпирането на материалите и вероятно е фиширал и тези, събрани от самия Геров, докато през по-късните години Геров се е занимавал изключително с обработката на материалите и със съставянето на статиите, а Т. Панчев е попълвал словника и архива до заболяването на Н. Геров.

Тази част от фишове, които са намерени през 1950 г., са с един и същ размер 8.2/5.3 см и са част, както изглежда, от една картотека². Друга по-малка част листчета са размесени с други бележки за речника. Те са откупувани на няколко пъти от наследниците на Н. Геров заедно с други документи. Последните листчета са с различен формат. Едни са с горния формат, други са 14.5/11.5 см, трети са 4.4/4 см, а някои са още по-дълги, като листове от бележник, но на тях са написани по няколко думи. На всяко от последните листчета има сигнатура, поставена от Архивния отдел, която отбелязвам след цялото съдържание на фиша.

Има една част листчета, размесени с останалите, на които не е посочен извор или географско име. Те са на брой 205 срещу листчета с посочен източник 743. Както изглежда, на тях са отбелязвани думи или изрази с цел да не бъдат изпуснати в речника. На някои листчета има написана само по една дума, без да е дадено някакво значение, и се отличават от другите листчета като недописани. Тези листчета разглеждам отделно на стр. 201 и сл.

Развързването на съкращенията на писмените извори беше интересно. Още при първото разглеждане на листчетата се вижда, че напр. 129/III, 119. II, Н. П. З. К., Н. П. В. 70 и др. означават някакъв извор. Съкращението „ПСП.“ беше съвсем ясно „Периодическо списание“ (което и сега така се съкращава). Първите съкращения от типа 129/III показваха някаква известна поредица, която е могла да из-

¹ N. P. Nikolaev, Some Comments on Naiden Gerov's Dictionary, *Studia Slavica Gunnaro Gunnarsson Sexagenario Dedicata*, Upsala, 1960, стр. 68.

² В Архивния отдел те се намират в един общ плик под сигнатура Н. Геров, фонд 22,593, Материали за речника 1107 л. В този плик не всички листчета са от този вид, а има размесени и други листчета, които не се отнасят до Речника и не са дори от Т. Панчев и Н. Геров.

лиза още през времето, когато Геров е работел вече над речника, т. е. през 80-те години на миналия век. При сравнението още на първото листче със Сборник за народни умотворения на посочената страница се намери същата дума. Така всички листчета с такива съкращения бяха сверени със съответните томове на този сборник. Други листчета, означени само с цифра, без римско число, се оказаха от том I на същия сборник. Малко по-късно намерих един списък от Т. Панчев, който ми помогна за развързването на някои съкращения. Списъкът не е пълен, липсват напр. книгите: „Жива старина“ от Д. Маринов, а съкращението Н. П. З. К. е пропуснато да бъде развито. Последното ме затрудни доста, но накрая установих, че се касае за „Народни песни от Захари Круша“, а от сп. „Наука“, „Читалище“ и от сборника на А. И. Дозон няма фишове между тези, които имаме налице.

Списъкът на Т. Панчев е следният:

Изъ кои книги ся избрани думы-ты за въ речника

- 1-во Периодическо списание „Знание“.
 - ✓ 2-ро Български народни пѣсни от братя Миладиновы. Съкращение: Н. П. М. ...⁵ (5-та пѣсьнь), или М. стр. ..., или Посл. М. ...⁵ (5-та посл.), или пакъ Гат. М. ...⁵ (5-та гат.).
 - ✓ 3-то Народне песме Македонски Бугара. Ст. И. Верковичъ. Съкращение: Н. П. В. ...⁵ (5-та пѣсьнь).
 - 4-то. Народни пѣсни от С. и З. К. Съкращение: Н. П. С. ...⁵ или Н. П. З. К. ...⁵ (5-та пѣсьнь).
 - 5-те Български народни пѣсни от Аид. Дозон. Съкращение: Д. ...⁵ (5-та пѣсьнь).
 - ✓ 6-то. Периодическо списание. „Книжици“ и три-ты години. Съкращение: Н. п. Кн. год. ... стр. ...
 - 7-мо. „Читалище“ и пятьты години. Съкращение: Ч. год. ... бр. ... стр. ...
 - 8-мо. „Наука“ Всички-ты книги. Съкращение: Наук. кн. ... год. ... стр. ...
 - ✓ 9-то. Софийско и Браилско, „Периодическо списание“. Съкращение: П. сп. кн. ... стр. ...
- Забѣлѣжка. 1) Да сж намѣрѣтъ книжки III и IV от Софийск. „Периодическо списание“, та да ся извадѣтъ думы-ты, за въ рѣчника. 2) Да сж прѣгледатъ думы-ты въ „Периодическо Спис.“ кн. XV, стр. 447. 3) Не сж прѣгледанѣ и статийты отъ Славейкова в това Списание.
- 10-то Пословицы-ты изъ „Цариградскый вѣстникъ“ от № 255 до № 264. Съкращение: Ц. В. бр. ...

* * *

Листчетата или фишовете са от различни букви. По-значителни групички са от буквите *n*, *p*, *c* и *m* и по няколко от останалите букви. Най-много на брой думи са запазени ексцерпирани от „Сборник за народни умотворения“. Така от том III — 217 листчета, от том II — 131, от том I — 21, а от останалите томове — IV, V, VIII по 3—4 фиша, от XVI—XVII — 2 листчета. Почти всички са от отдела „Народни умотворения“. От Научния отдел са малко, и то само от студии, които разглеждат диалектоложки въпроси. От сборник „Български народни песни“ от братя Миладинови има 25 листчета; от сборника на В. Чолаков — 10 листчета; от сборника на Ат. Илиев — 47; от сборника на К. Шапкарев 4; от К. Иречек, „Княжество България“ — 1 листче; от сборника на Веркович — 18; от сп. „Труд“ — 1; от „Български книжици“ — 1; от сборника на П. Безсонов — 2; от Периодическо списание — 11; от „Жива старина“ на Д. Маринов — 8.

До каква степен са ексцерпирани диалектоложките материали от горните източници, не може да се каже точно, тъй като разполагаме с нещожна част от архива на речника. Д. Матов твърди, че Н. Геров „взел от съратниците си само туй що му се поревнало“, а това показва, че Геров е правил подбор на думите за речника.

От всички листчета, на които е отбелязан изворът, не можах да установя писмените извори на 7 думи и тях не включих в подредените по азбучен ред материали. Думите са следните:

Листчета

Пушѹка Ни дыра ни пушука. 151

Тѣракъ Сборн. 18

Око Омѣнж Омѣль си очитѣ отъ него, изгубилъ го, умрѣло му 685/XII

Мечорка рыба, калжѣ баля (Шоповъ, обр. 28)

Разчевратены устни (Шоповъ, обр. 20)

[неясно...] ряли на боговыты си (Шоповъ, обр. 56)

Хой вм. ой (Сл. 126). — 592, 27

В речника на Н. Геров

Пошукъ, с. м. стѣпкы-ты на чловѣкъ, дѣто сѣ поминжли; дыра, дыра, трагъ; ...

*Тѣракъ, с. м. Единъ съставъ отъ различни нѣща за цѣрнене нѣкои болести; ...

Окѣ, очѣ, с. ср. ... — Омѣль си очитѣ отъ него, изгубилъ го, умрѣло му.

Хой, междум. Казвася: 1) Въ извѣкъ отъ разны чюства; ай, ей, вой, хай, ой; ...

На листчето за *пушука* има отбелязано число, вероятно за страница, но то не отговаря на страницата в Сборник за народни умотворения, т. I. При думата *теракъ*, означена от „сборник 18“, може би не е доизписано сведението за страниците или друго нещо. Същото се отнася и за думите *тучни-а* и *санокъ*, при които е отбелязан „сб. 17“, но понеже е посочено и географско име, те са включени в общия списък на съответно азбучно място.

Трябва да се каже също, че листчетата, за които се говори вече, че са намерени през 1950 г., са в лошо състояние. Някои от тях непрекъснато се разпадат, понеже са били мокри или плесенявали и са изсушавани от сътрудниците на Архивния отдел на Народната библиотека след прибирането им. Текстът по тях не винаги е ясен, тъй като много от тях са писани с молив и на места моливът се е поизличил. Другите листчета, които са откупувани, са в по-добър вид, но те са по-малко и са прѣснати между други най-различни малки и големи листове и материали, на които Н. Геров е правил различни бележки във връзка с речника. На тези материали в тази статия не се спирам. Искам само да отбележа най-интересните според мене, които са в пряка връзка с речника. На няколко листчета са отбелязани турски заемки по десетина и повече на лист, напр. *калфа*, *калпавѣй*, *калпазанъ*, *калжѣ*, *кама* и др., срещу които са дадени турските им съответствия с арабица (сигн. 592, л. 114; 592, л. 157; 592, л. 145 и др.). Запазено е листче с изработената в окончателен вид статия на глагола *клонѣ* (сигн. 592, л. 153), така както е отпечатана в речника. Има също отделни листчета от други работени думи, напр. на межд. *бе*, разработвано на 5 листчета, на които са отбелязани различни примери, всичките от които не са останали в окончателния вид на статията в речника. На други листчета има набелязана фразеология за думите *колко* (сигн. 592, л. 116), предл. *отъ* (сигн. 592, л. 119), предл. *изъ* (сигн. 592, л. 130), гл. *имамъ* (сигн. 592, л. 128).

На едно листче (сигн. 592, л. 54) Геров е отбелязал 6 думи от буква б във връзка с речника на Дювернуа. Фишът има следния текст:

У Дювернуа

Баж Данеле, хубава, Дане *баюва*
Бълушкѣ, название дѣтскаго бѣля (качура)
в берж / за изречения
Бобъ: Попове-тъ разгледватъ на бобо.
Бодка, остень вм. дукато.
Божекъ / просякъ смѣсилъ съ Божикъ
Бравъ (глава добытъкъ) жертвений баранъ.

При сравнението на посочените думи от речника на Дювернуа със същите думи в речника на Геров се оказа, че те са извадени поради погрешното им обяснение от Дювернуа. Така под *баа*, *баювамъ* у Дювернуа погрешно стои примерът „Коня води, китки вие, Дане ле, хубава Дане, баюва! Навила е десетъ китки, Десята ѝ продумала: „Не ма давай на момити“ — З. 93“. Формата *баюва* е прил. от *бае* 'бате', а не от гл. *баа*, *баювамъ*, което Н. Геров е виждал.

Думата *бълушки* у Дювернуа е обяснена погрешно. Там се казва: „употребителное во мн. ч. название дѣтскаго бѣля, ум. къ сл. *бѣлы*: Да шиешъ ситни бѣлушки, Да сѣдишъ и да сѣдяквашъ И да повивашъ дѣцата. З 276.“ В речника на Геров думата е обяснена правилно: „*Бълушка*, ... Шаръ, что шиѣтъ по ржавы, гржды и огръле на риж; пошеница ...“

Думата *бобъ* у Дювернуа е дадена като чужда заемка от арабски с форма *bab* 'глава на книга; работа, дело; обект, предмет', които значения са извадени на френски от френски речник. Той приема, че в български *бобъ* означава 'дело, предмет', което илюстрира със следния пример: „Зетъ-тъ се явява на попове-тъ, на които разказва, кое момиче ще вземне; попове-тъ разгледватъ на бобо и по кормче-то, да не сж роднинж, после му даватъ запискж за вулж. Ч. 83.“ Изглежда, че Н. Геров се съмнява както в значението, така и в произхода на думата. От примера не може да се разбере точното значение на думата. *Кормчето* означава 'номоканон, църковен законник', но дали предхождащият го израз „разгледватъ на бобо“ се свързва с него, не може да се каже.

Думата *бодка* у Дювернуа е обяснена с 2 значения: 1) топлийка и 2) остен, бичъ. Геров е отбелязал на листчето, че второто значение е погрешно, а то е изведено от приведения пример у Дювернуа: „Селенинъ-тъ криво ляво си впрѣгна воловитѣ, потъркули са въ празнитѣ кола и хайди назадъ, безъ пари, безъ бодка. Зк. 87.“ В речника на Геров има два омонима: *бодка* 'бодилка' и *бодка* 'третия-та частъ от цѣнж-тж на парж; аспра, дукато'. Според бележката на листчето *бодка* в случая означава 'дукато'.

За думата *божекъ* Геров с основание е отбелязал, че е допусната грешка. Смесено е западнобългарското съществително *божек* в значение 'просяк' със същ. *божик*, което означава 'Коледа (зап. българско Божиц)'. Това се установява от примера у Дювернуа: „Царъ си царица будеше: Я стани либе царице, Че божек тропя на порти. З. 156“, тук *божек* може да се тълкува само като 'просяк'.

От приведения пример у Дювернуа под думата *бравъ* 'жертвений баранъ', който гласи: „На Илинъ-день сяка една коща си закала единъ

бравъ (овенъ) за курбанъ. Ч. 110⁴ се вижда, че Дювернуа смята; че се касае за специализирано значение на *бравъ*, което Геров с право е отбелязал като невярно.

* * *

Друг вид са думите, вадени от ръкописните сборки с народни песни, които са били дадени на Найдено Геров от събирачите, за да ги използва за речника си. Такива са от Захари Икономович Круша от Самоков, който е записал 17 песни от майка си на самоковски диалект. Тях пък Н. Геров дал на А. Дозон, който включил една част в своя сборник от български народни песни. Чрез сборника на Дозон можах да сверя някои от тези думи, извадени на листчета за речника. Думите от сборката на Захари Круша са на фишове, а думите от ръкописната сбирка на Ел. Мутева и от печатания сборник на Ив. А. Богоев и една част от сборника на Веркович са вадени на големи листове. Всеки списък е озаглавен, както следва: „Слова отъ блъгарскы пѣсны, земени отъ [...] Мутевы, съ первый стихъ на секая пѣсень“ (сигн. 592, л. 175); „Български народни пѣсни и пословици. Сѣбра Иванъ А. Богоевъ. Книжка пѣрва. Печѣна въ Баимеловатѣ Типографія. 1842“ (сигн. 592, л. 176); „Верковичъ“ (сигн. 592, л. 99).

Ваденето на думите на листове е ранен метод на Н. Геров на събиране на материали. Повечето от тях са извадени в съчетание с други думи или в цял стих и не са обяснени, напр. „вѣра и клятва сторили“, „оборъ не обрали“, „обземете го“, „калино зѣлво булена“, „приплещи пушка далискъ“, „тя го на рѣцѣ обзяла“, „конь шарколия“, „кабранъ дукати“, „лека тигалтия“, „лѣтна грозница“ и др.

На голям лист, надписан „Имена собствены (записаны отъ Кост. Миладина)“ (сигн. 592, л. 233) в две колони са извадени лични имена — мъжки 23 и женски 27. Мъжките са: *Деспотъ, Огненъ, Тръпче, Бълче, Момчилъ, Неро, Велянъ, Босилко, Грозданъ, Калѣ, Темелко, Ньданъ, Ньде, Траянъ, Трайче, Секула, Кръстанъ, Кипре, Тренче, Угринъ, Доре, Солунъ*. Женските имена са: *Деспина и Дена, Грозда, Арса, Биляна, Тръпена, Ангелина, Митра и Мита, Румена, Магда [?], Нетя, Грозда, Стамена, Каля, Бисера, Румена, Темяна, Кира, Ньда, Доля, Доста, Кръсца, Трена, Петра, Маля, Рақыда*. Някои от тези имена, напр. *Деспотъ, Трайче, Деспина, Ангелина, Магда [?]* и *Нетя* не са дадени в списъка на собствените имена на края на сборника на братя Миладинови. Също така в списъка от собствени имена в речника на Геров към част V не се намират пък следните имена от листа: *Деспотъ, Бълче, Угринъ, Доре, Нетя, Кръсца, Маля, Рақыда*. Една малка част от имената от списъка са дадени и вътре в речника на азбучно място, напр.: *Момчилъ, Босилко, Грозданъ, Кале, Темелко, Ньданъ, Ньде, Секула, Кръстанъ, Каля, Бисера, Румяна, Темяна, Трена и Петра*. В речника са дадени доста имена на азбучно място, но не може да се каже от какви източници са. На няколко фиша има извадени напр. имена от народни песни и всичките са отразени в речника.

Четири списъка с думи са подписани от различни хора и са изпратени на Геров от различни места. Макар и четири на брой, те показват от какви

хора Н. Геров е събирал и получавал думи за речника. Към техните материали и Геров се е отнесъл различно. Единият списък, който съдържа 75 думи, е от Димитър Ралчов, озаглавен „Думи употребявани в Ломско, записани през 1883—1886 г.“ с едно допълнение „Думи употребявани в Бургаско, записани през 1888 год.“ (сигн. 593,27). Тези думи са интересни народни думи, свързани с бита и материалната култура на народа. Информаторът е образован човек. От книгата на неговия съгражданин Димитър Попов „Ломъ, града и околията“, 1927 г., стр. 123, и от архивата на Алекси Ангелов, приятел на Ралчов и също от Лом, се разбира, че Д. Ралчов е бил участник в Освободителната война като опълченец, участник и в боевете на Шипка. След Освобождението се установил във Варна като адвокат. От тези 75 думи Геров не е включил в речника си само една — *мумякъ* 'сърцето на изсъхнало дърво'. Обясненията на думите, общо взето, са направени много добре от Ралчов и някои от тях Геров не променя съществено, а други използва без промени, напр. *греждель*, *туль*, *падина*, *лопатарякъ*, *кърндель* и др.

Друг списък, надписан от Т. Панчев „Серафимовъ отъ Чепино“ и подписан от самия информатор с името Георги Серафимов, без означение на годината, съдържа 40 думи (сигн. 593). Г. Серафимов е също образован човек. Неговите думи са обяснени по-непълно от тези на Ралчов. Почти половината от тях са обяснени със синоними. Интересно е, че първата дума в неговия списък е литературна — *газетъ* 'вѣсникъ'. От този списък Геров не е включил 16 думи в речника. Те са: *нагребене* 'двѣте дървета, гдето се тура бръдото на разбоя', *бакоръ* 'качамакъ', *лукуме* 'малки хлебчета', *кажель* 'лахна (зеле)', *гуле* 'цвекло', *чикаме* 'цвекло', *аршало* 'булчините дрехи', *калци* 'потури', *керлеме* 'тупавица', [л]

пиаво 'горна дълга синя женска дреха', *маджунки* 'картофи', *костене* 'картофи', *оздравоване* 'честитяване', *тачо* 'бива', *гио* 'чакай', *корцама* 'ушкимъ'. Не е ясно какви са били съображенията на Н. Геров, за да отпаднат тези думи от словника на речника, но както се вижда, думите са интересни.

Третият списък, на лист от тетрадка, съдържащ 24 думи, е подписан с името Лавренов (сигн. 593, л. 26). Липсва сведение за мястото, където са записани, но изглежда, че са от Южна България, защото 4 думи са означени, че са от Родопите. Лавренов е образован човек. Обясненията на думите, с малки изключения, са само с по един или два синонима. Но в неговите думи има някои книжовни и русизми. Напр. *нагла* 'безсрамна', *стилъ* 'печатъ', *грамота* 'царско писмо', *завоевавамъ* 'завзикамъ', *злование* 'лоша миризма', *глума* 'подигравка', *не всуе* 'не напразно', *хохоти* 'кискания, силни смехове'.

Четвъртият списък е подписан само с името Милушев без указание за времето и мястото, където са записани думите (сигн. 593). Само на 5 названия на различни породи гълъби е посочено мястото, където се срещат: *пачакъ* (Търново), *Герменлия* (Русе), *мавия* (Варна), *Фенерлия* (София), *карабашлия* (София). Този информатор изглежда е бил по-малко образован от предишните трима, което личи от правописа и стила на обясненията на думите. От неговите 27 думи в речника се намират 16 думи, между които не влизат и названията на видовете гълъби. Вероятно Геров не се е доверил на неговите сведения.

При горните списъци в Архивния отдел се намира един списък с 55 думи на лист от тетрадка (сигн. 593, л. 24), на който няма подпис или някакви данни за информатора. Но на друго място в Архива на Герров, между кореспонденцията на Т. Панчев под едно писмо, отправено до Панчев (сигн. 706, л. 20—21), се намират същите думи, преписани постарателно и обяснени. От писмото се вижда, че думите са изпратени на Панчев след отпечатването на четири тома от речника, понеже информаторът моли Панчев да му даде останалите две части от речника, тъй като имал първите две. В писмото си той обяснява, че първият списък бил написан набързо и затова сега отново ги преписва, за да бъдат думите по-ясни и разбрани. Подписът е от ученик на Панчев: „Милошевъ Павелъ, уч. от фр. пансионъ, роденъ въ Цари-бродъ живее въ с. Маслово: тези думи тамъ се говорятъ“.

При едно внимателно сравнение на последните два списъка (сигн. 593, л. 24 и 706, л. 20—21) със списъка на думите от Милушев (593) става възможно да се допусне, че авторът и на трите списъка е един човек. Т. Панчев е писал на първия списък с молив „Милушев“, авторът на другите два списъка сам се е подписал Милошев, но това не е съществено различие. Почеркът може да бъде на един и същ човек, макар че първият списък на Милушев е писан много невнимателно, вероятно по-бързо и с много грешки. Но не малко грешки по недоглеждане има и в „грижливо“ преписаните думи на П. Милошев. Много от буквите са писани по един и същ начин. Голяма прилика има между двата списъка и в начина на обясненията на думите — стилно са негладки, а в техническо отношение се забелязва следното: 1) В няколко случая обясненията завършват с думата, която се обяснява, и за да не я повтаря, слага две тирета, т. е. тилда. След думата преди обяснението обикновено слага двоеточие. 2) Производните от *талчокъ* обяснява „*талчоводецъ* момъкъ; *талчоводка* мома“, а в списъка на Милушев по същия начин от *тлака*: *тлакачарка* мома, *тлакачар* момчѐ. 3). И в двата списъка има названия на гълъби, вероятно информаторът е имал слабост към гълъби.

Може да се приеме, че Милушев и Милошев са едно и също лице, затова има доста основания, но все пак възможно е думите, подписани от Милушев, да са по-ранни и затова ще останат в общия списък на думите в настоящата работа.

Последният информатор, който е оставил сведения за себе си, е Васил А. Радусhev: „уч. III кл. гр. Пловдивъ. 1903 год.“, но липсва сведение за мястото, откъдето са събрани думите. Според устното сведение на др. Ст. Илчев той е от Шумен. Т. Панчев в Послесловието към част V на речника, стр. 636, споменава между имената на една част от лицата, от които са събирали думи, „В. Радусhevъ отъ Шуменъ“. Все пак някои негови думи могат да се локализируют, но не сочат Шуменско или североизточна употреба, напр. *кина* в знач. 'какво' се среща в Хасковско, в Ахърчелебийско, Рупчосъ и др.; *скомень* в знач. 'стол' се среща в Поморийско, Сливенско, Айтоско; *съкамъ* в знач. 'мисля' — в Сев. изт. България; *кошуля* — в зап. част на Югоизточна България. Думите на Радусhev са 128, написани на половината на разрязана на две тетрадка, надписана първоначално за занимания по френски. Те са подредени по букви и по азбучен ред. Между тях има интересни диалектни думи, но и други, които учудват с присъствието си и явно са френски и

руски, напр. *виланъ* 'селенинь', *вополь* 'плачь', *не прелищай се* 'не се мами' и др.

Струва ми се по-целесъобразно списъците на П. Милошев и на В. Радушев, които са предадени на Панчев в края на работата му по речника, може да се каже, когато и последната част е отишла за печат, да не се смесват с останалите материали, за които няма съмнение, че са били използвани в речника. Думите на тези двама информатори са подредени в общ списък по азбучен ред, вж. на стр. 218 и сл.

Очевидно е, че Т. Панчев не е престанал да събира речникови материали и думи, макар че е приключвал Геровия речник. Вероятно той е имал намерение да направи нещо повече от издаденото допълнение. Панчев е работил и върху голям енциклопедически речник, от който има запазени малко фишове в Народната библиотека, а голяма част от ръкописа в тетрадки се намира в Института за български език при Българската академия на науките.

* * *

Първоначално Геров е започнал работата върху речника на тетрадки. На разстояние една от друга е записвал думите, а между тях е вмъквал допълнително записаните и чути думи¹. Без съмнение този начин на работа е бил изоставен от него, когато броят на думите е нараснал много и тогава той е възприел съвременния лексикографски метод да пише всяка дума на отделно листче или фиш. Голяма част от листчетата, на които са вадени думите за архива, са с един формат, както беше посочено по-горе, и са рязани специално за тази цел на машина, защото ръбовете им са съвършено гладки. Има и по-малки листчета, които по съдържание не се отличават от горните и са от различни видове хартия. Материалите от речника на Н. Геров, които са предмет на това изследване, са част от архива на речника. Изработването на статиите на отделните думи е ставало на други листчета, от които са запазени много малко (вж. по-горе на стр. 111).

* * *

Материалите от речника дават възможност за много наблюдения върху лексикографската работа на автора. От тях може да се добие представа за начина на събирането на материалите, за дефинирането на значенията на думите, за използването на примерите от изворите и предаването им в речника и пр. Настоящите бележки не са пълно изследване на материала, а набелязване на по-главните и общи черти в работата на Найдено Геров.

¹ В Архивния отдел на Народната библиотека се съхранява една тетрадка-тефтер, в която Н. Геров е почнал да вписва думи от буква *и* на първите пет страници. Листовите са много тънки, като днешния пелюр, и написаното почти не се чете, понеже маслото е избледняло. Освен тях са запазени и 12 големи листа от твърда хартия, подшити като тетрадка (сигн. 593, л. 2—23), на които има записани думи във вид на речник в 2 колони. Думите започват от буква *е* до думата *ешъ* — 65 думи; от буква *ж* са 92 думи; от буква *з* — 610 думи; от буква *и* — 238 думи. Някои имат кратко обяснение и примери или изрази, а други са отбелязани само като заглавки. За почерка не мога да твърдя, че е на Геров, но може да се предположи, че някой негов близък ги е преписал, за да му помогне, а тук-там има допълнения от Н. Геров. Може да е и материал, даден на Геров от някой друг българин, за да го използва за речника.

✓ а. Тълкуване на думите. Във връзка с тълкуването на думите се установяват следните неща. Известно е, че Н. Геров използва описателно, синонимно и граматично тълкуване на думите. За основа на дефинициите на значенията служат кратките обяснения на значенията на думите от листчетата от архива на речника. Те са извлечени от писмените източници или са формулирани според сведенията на информаторите.

1. На някои места Н. Геров е използвал за дефиниция на някои думи в речника същото тълкуване, което стои и във фиша. Срв. под *папуцонъ, пепелникъ, пасъмце*.

2. В повечето случаи Н. Геров развива обяснението от фиша, поправя го и го допълва, като напр. под думите *подпрагъ, подтръмъ, подшък-вамъ, поздно, половина, попрълка, пасыненикъ, патаножци, папуръ, парлогъ* и др. Към повечето от обясненията, дадени в списъците от информаторите, са направени подходящи добавки и поправки. Напр. под думите *маторица, завеска, бранявище, блана, ватралъ, връчва, жабаръ*. При думите *праша, приставям, раченикъ, сало, сбъхтавамъ, повои-ница, раздрумъ, списвамъ* и др. може да се види езиковият и лексико-графски усет на автора при изработването на тълкуванията, като се проследи думата в извора, после на фиша и накрая изтълкувана в завършен вид в речника.

3. В някои фишове думите са обяснени само със синоними, а в речника са обяснени описателно и са дадени същите синоними или са прибавени още към тях. Срв. под *раздрумъ, спанъ, списвамъ, разклоцвамся, връчва*. При *бранявище* Н. Геров изпуска втория синоним — *позиция*, посочен от Ралчов, понеже е чужда и нова дума в български.

4. При други думи е обратно. В речника думите са изтълкувани само със синоними, напр. *жъмка*, а в списъка на Ралчов тази дума е обяснена описателно. За *бозайниче* Н. Геров дава шест синонима от различни диалекти, а като пример използва посоченото от Ралчов съчетание „бозайниче дѣте“, но в обратен ред „дѣтя бозайничя“.

* При думата *падина* е използвано съвсем същото тълкуване на Ралчов, но са добавени още четири синонима.

5. В някои случаи значението на думите в речника се различава от отбелязаното значение във фиша. Срв. под *кюркъ, пждеръ, проносвамъ, свиленица*, и може да се твърди с основание, че Н. Геров е имал повече материали, от които е установил значенията, дадени в речника.

6. На фиша на думата *пѣй* две от значенията, отбелязани там, в речника са слети основателно в едно.

7. На фишовете не винаги е спазен принципът синонимите да идват след описателното тълкуване, напр. при *богородичя*, но в речника това е съобразено според възприетата структура на статиите.

8. Друг случай е на фиша да не е дадено обяснение на думата, а само откъс от народна песен, понеже определянето на значението навярно е затруднявало Т. Панчев в момента, срв. под *омразилъ и омразитъ, онде, развивамъ*. За безличните глаголи *снѣма, снѣмало и споймва* Н. Геров не дава тълкуване в речника, макар че на фиша за *снѣмало* има, а ги обяснява чрез примери, които са изтълкувани.

9. Понякога на фиша са отбелязани две значения, а в посочения извор се намира само едното, срв. при *прощавамъ*. Вероятно при експерпирването Т. Панчев се е сетил и за второто и го е отбелязал на същото

листче, за да не го изпусне. Друг случай пък е на листчето, на което са отбелязани думите *низя*, *плитка*, *вжженица*, *вънець* стои и думата *сплитъ*. В извора обаче синоним *сплитъ* няма.

Подобни случаи могат да се посочат и при следните думи: на фиша е отбелязана думата *заутрешиникъ*, заедно с *ондънь*, но в източника се намира само думата *ондънь*. Думата *дойници*, отбелязана от сборника на Веркович, не се намира на посочената страница, а там е употребена думата *млазници*. Вероятно във връзка с *млазници* и *ондънь* е бил написан и по един фиш за *дойници* и *заутрешиникъ*, но по недоглеждане е бил отбелязан и изворът. Същото е станало и на фиша за *патица*. В текста от посочения извор стои формата *паики* (Прилеп), която в скоби е обяснена от записвача в сборника с „патки“ и посочването на Прилеп за формата *патица* в такъв случай е неточно.

10. При някои думи тълкуването в речника е по-общо. Например при *топило* във фиша е отбелязано, че се отнася за *лен*, а в речника и за *лен*, и за *коноп*.

11. Поради краткостта на обясненията има и някои неясноти. Напр. *прѣкотрупа* (Прилеп) със значение 'не из пътя' в речника е изтълкувана с конкретно и преносно значение и не може да се каже в Прилеп с кое значение се употребява. Фразеологичното съчетание *лятна грозница*, отбелязано от песните на Мутеви, е без обяснение и също не е ясно към кое значение в речника се отнася. Най-вероятно изглежда да означава болестта треска и затова го сравних с това значение.

В някои случаи тълкуването на думите в речника е по-общо и не личи към кое от значенията се отнася отбелязаната дума на листчето. В такива случаи обикновено довеждам всичките значения, към които може да се отнася, срв. при *прѣкуткавъмъ*, *туркамъ*, *устрѣлъ*, *прѣкотрупа*, *развадниця*.

Неясно е тълкуването на *плетиво* в речника, което е започнато с едно обяснение, но не се разбира най-същественото — какъв е обредът, и със синоним *космение* е препратено на тази дума. *Космение* пък е обяснено с граматично тълкуване и от там се отива на гл. *космѣ*, който пък е с две значения.

Има разлика в значението на *милина* на фиша, което според посочения извор означава 'млин, баница', а в речника думата е само мн. ч. и с по-друго тълкуване.

За *навиляк*, отбелязана от Ралчов, Н. Геров е дал по-точно тълкуване в речника.

При *садиво* обаче по-точно изглежда тълкуването във фиша, отколкото в речника, където не на място е даден примерът при 3-то значение. *Садиво* означава 'зеленчуци, които се садят', а 3-то знач. е 'бахча, бостанъ, градина'.

Думата *стенцвамъ*, записана в Родопите със значение 'от ничто напращамъ нѣчто', в речника е обяснена с почти противоположно значение 'напращамъ нѣчто как да е, скалосвамъ, скопосвамъ'.

12. При *грехчато масло* (от Ралчов) Н. Геров изважда съвсем правилно като заглавна дума прилагателното *грехчатѣй*, тълкува го и накрая дава съчетанието *грехчато масло*.

13. При думата *мръсѣ* липсва значението, което е дадено във фиша. Думата *съкаменца*, записана от Сливен, в листчето е отбелязана със зна-

чение, което се отнася само за дървото *черница*, а в речника е влязла само формата за мн. ч. *съкаменци* за плодовете ѝ 'бобонки'. Вероятно Н. Геров е имал повече сведения за тази дума със значение за плодовете. Същият извод може да се направи и за *стенцвамъ*, *топило*, *стрижба*.

14. Интересно е значението на *калена* 'за вода — бистра, студена', записана в Родопите. Тук е разширено значението на прилагателното, което в същност е причастие от глагола *каля* и от каленето на желязото чрез изстудяването му във вода, студената вода почва да се нарича *калена*, а студената вода е обикновено изворна и бистра.

6. Илюстративен материал. Друг въпрос е за използването на илюстративния и фразеологичен материал в речника от писмените източници. В речника има 4936 откъса от народни песни, 15 000 пословици, клетви и гатанки. Освен това значенията на думите са илюстрирани с 26 000 изрази. Към примерите Найдено Геров се е отнасял с голямо внимание и грижа, за да осветли значението или думата по-добре. В използването на илюстративния материал могат да се набележат няколко момента.

1. При предаване на примерите често Н. Геров не се е придържал напълно към текста, а доста свободно го е използвал, срв. под *разперъ* —вамся. Примерът под *разперъ* е съчинен от обяснението, което е дадено в извора за този вид риба. При *повтарямъ* е изпуснал едно пояснение в скоби и променя *едно* с *друго*. Примерът под *ставя* в извора гласи *та су болен многу...*, а в речника е *та съмъ старъ и боленъ...* В примера под думата *погодъ*, който е от Сборник за народни умотворения, т. III, Н. Геров вмъква също от себе си един израз *Не щъли да ся погаждатъ*. Под думата *поризливъ* Н. Геров съкращава и променя текста, като го почва с *они* и така го съобразява със западните особености на говора и от две изречения в оригинала умело прави едно. При *усборвамъ* също са съчинени примери от текста.

При думите *стржкъ*, *рудина*, *порижнъ*, *спружвамъ*, *турвамъ* умело е извадил примери от по-дълги изречения. При *сървамъ* е извадил съсем кратко *Влъкъ го сървалъ*, също при *ровя*. При *спущамъ* е взел за пример само края на изречението в източника, но е променил глагола — в извора формата е *спуснала*, а в речника *спустила* от гл. *спустъ*.

2. Други случаи представят примери от народни песни, преразказани в речника в проза, напр. под *суходолъ* е използвал три стиха за тази цел. Също под *скжпливъ*, *седло*, *пръкованъ*, *свъртка* примерите са предадени в проза.

Под думата *утокъ* може да се види как народната песен за р. Дунав е дала повод да бъде съчинен пример пак във връзка с Дунава.

От посочените източници за думите *сека*, *пръотимамъ*, *сенова*, *рътливъ*, *рогъ* извлича само по един израз, напр. за *сека* *сръдце мя стъче*. Под думите *сыне*, *скрупецъ*, *танисвамъ* и др. са извадени илюстративни примери от изворите: *Съне дъждъ*, *вали*, *скрупецъ соль*, *стовна-та танисва*, *пропуска вода...*

Също може да се отбележи, че Н. Геров не дава откъсите от народните песни съвсем пълни, а често изпуска стихове, които смята, че не са необходими и не пречат на целия смисъл, срв. под *тланичарка* и др. От посочената народна песен за илюстриране на гл. *притисвамъ* Н. Геров е взел само един стих. Същото е и под думата *славнъ*. От песента от Самоковско за употребата на *троестрой* Н. Геров е взел пак един стих, но е променил времето от минало в сегашно.

3. В своя архив Н. Геров е имал за някои думи, както личи от материала, повече листчета и примери и от тях е подбрал кои да влязат в речника. Често в речника са дадени други примери, а не тези, които са посочени в листчетата, с които разполагаме сега, напр. под *приплещвамъ*, *прилъгвамъ* и др. Същото се вижда и от вариантите на песните, на които се натъкваме под думите *порядомъ*, *ушиквамъ*, *подклепъ*.

Примерите към *станувамъ*, *расквасвамъ* в речника също не са от посочените във фишовите извори, но при тях случаят е по-друг. Думите, заради които са посочени, влизат в постоянни изрази, разпространени в народните песни, напр. *стан станувам*, *ябълка да си разреже*, *уста да си разкъса* и за тях без съмнение е имало много песни и голяма възможност за избор.

4. Друго различие, видно при сравнението на примерите, е изпускане на рефрена на песните, приведени в речника. Под думата *пчелинъ* е изпуснат рефренът *Лозице лозо*, под *росеновѣй* Н. Геров е махнал рефрена *Милке*, който е в средата на стиха и придава по-жаловен тон на песента.

Промените, които Н. Геров е правил в някои стихове на откъсите от народните песни, се отразяват на стихосложението. Това ще бъде разгледано малко по-долу във връзка с нормализацията на диалектните особености на примерите.

5. Макар и да има в архива си фишове от писмени извори, Н. Геров понякога не използва примери от тях за речника и изобщо оставя думата или значението без пример, срв. под *книжѣвничъ*, *лъскавьць*, *прикиъ*, *моренѣй*, *моръ*, *наомразъ*, *примичъ*, *притѣга*, *раззикамъ*, *саа*, *свапирясвамъ*, *силамичка*, *синека* и др. За формата *веземамъ* има например три фиша с посочени примери, даже извадени на фишове, но в речника Н. Геров не дава примери.

6. Прави впечатление, че Найдено Геров не дава обикновено примери, които са от сборника на Ив. Богоев. Ако пък някъде дава пример от него, той е с поправки и не може да се каже дали е вариант на същата песен или пък и двамата, Н. Геров и Богоев, са нанесли промени на народната песен, срв. примера под *болишь*.

7. Както бе казано и по-горе, листчетата от архива на речника не са имали предназначение да дават изчерпателно обяснение на думата. На тях има често откъси от народни песни и други примери. Понякога тези откъси са пълни, т. е. предадени са със същия брой стихове в речника, както са във фишовите. В други случаи има разлика между тях и примерите в речника. Напр. под *туртурица* във фиша примерът е с два стиха, а в речника Н. Геров е дал откъс със 7 стиха. Това се среща и при други думи и показва, че Найдено Геров непрекъснато е работил и с източниците при изготвянето на статиите на речника, което не е било леко.

8. Някъде примерите, посочени в изворите, са неясни по смисъл. Може да се допусне, че това се дължи на печатни грешки. Срв. напр. под *вржсть* — *Стоянъ от орманъ гледаше, | съ вржста ми пладнина станала, | и меджия се прибрало, | Камъ мѣтна сѣнка дебела | Кам вода студена*. В думата *махмеме* (вместо *мамене*), извадена от сборника на Веркович, вероятно има печатна грешка, понеже на две различни места стои в източника *махмеме* и *мамеме*.

Значението на израза *халовита работа* под думата *халовитѣй* в речника не е в смисъла, който има в извора. В извора изразът е употребен за нещо, което е извършено от *хала* 'змей', а не в преносен смисъл.

в. Нормализиране. Сравнението на думите и примерите в речника с посочените текстове в изворите позволява да се види още една друга страна от работата на Найден Геров. На етимологическия правопис в речника се дължат доста промени на думите. Според този правопис Н. Геров възстановява старобългарския писмен вид на думите. Така звукът „и“ се предава в речника с *ѣ*, когато застъпва старобългар. *ѣ*, и с *и* за старобългар. *и*; звукът „е“ в речника се предава с *ѣ* за старобългар. *ѣ*, с *я* за старобългар. *ѣ* и с *е* за старобългар. *ѣ*. Освен това етимологически са разграничени *ж* от *ѣ* и *ѣ* от *ѣ*; употребяват се йотувани гласни, напр. *ѣ* за старобългар. *ѣ* днешно *ѣ*, *ѣ-ѣ*, *ѣ* и пр. Навсякъде по старобългарски образец предава съчет. *ѣр* и *ѣл* с *рѣ* и *лѣ*. Освен това навсякъде в речника предава косвените падежи на думите от женски род с окончание *ѣ* и *ѣ*, независимо от това как са в извора. Така под думата *подкревамъ* „*ѣ* *поткрени се, бре камен, троа за да подизлезам со глаата*“ в речника е предаден „*ѣ* *подкренися троа за да подизлѣзамъ со главѣж*“ или под *просѣченикъ* „*Провикна се Германа | Воз крива река воз Искар*“ в речника е „*Провѣкнѣся Германа | Воз крива рѣкѣ въз Искѣрѣ*“. Но освен на правописа много промени на диалектните особености в примерите от писмените източници се дължат и на нормализиране. Под нормализация в речника трябва да се разбира нормализиране от гледището на Найден Геров 1) на диалектните явления във фонетиката; 2) в областта на морфологията, и 3) в заместване на една лексикална единица с друга, напр. *ѣве* с *ѣто*, *каѣ* с *където*. Така в следните примери са нормализирани фонетични и морфологични диалектни особености: под думата *прѣвѣрне* (Дебър) „*Прѣвѣрна дождот на трѣбет клашенчето*“ в речника става „*Прѣвѣрна дѣждѣ-тѣ, не трѣбеа клашенчѣ-то*“; под *сдодѣвамъ* (Воденско) „*Адну ден он ка му сѣ сздудуѣла да седе се дома*“ в речника е „*Единѣ ден му сѣ сдодѣѣло да сѣди се у дома*“. Какво е накарало Н. Геров да възприеме този метод не може да се каже точно. Може да се предположи обаче, както се каза и по-горе, че той е смятал да предаде до известна степен нормативен характер на речника си. Започнат с една главна цел — да покаже лексикалното богатство на народния език, което да се използва за допълване на новоизграждащия се литературен български език, вероятно Найден Геров е смятал, че не са от значение диалектните черти и особености.

Нормализирането не е направено системно в речника. Едни и същи форми и думи в едни случаи са нормализирани, а в други са запазени. Например под думата *прошетъ* примерът от Кюстендил не е нормализиран, също примерът под *прощавамъ* пак от Кюстендил е предаден в речника почти с всички особености на говора, само предлогът *одѣ* е станал *отѣ* и *мажско* — *мѣжско*.

В нормализирането на типични фонетични диалектни особености влиза възстановяването на начално и средисловно *х* в различни думи и форми от говорите. Доста последователно думи като *ѣала*, *ѣири*, *ѣазаѣ*, *ѣроа*, *ѣеани*, *ѣадни*, *ѣнаѣѣ* в речника се срещат с *х* — *ѣала*, *ѣиѣри*, *ѣазаѣх*, *ѣроаѣ*, *ѣеаниѣ*, *ѣадниѣ*, *ѣнаѣѣхѣ*. Обаче при *ѣабѣрина* глаголната форма *ѣавна* 'ѣхна' е запазена, както е в източника. В примера при думата *ѣрепѣтъ* от Прилеп, формата *ѣтрав* в речника е станала *ѣтраѣхѣ*, макар че диалектните форми *ѣошѣло* и *ѣо* са запазени.

Местоименията *се, сите, секому* в речника са предадени с *все, всите, всякому*, обратно диалектната форма *вистина* в речника е станала *истина*. Западните форми на следните думи също са нормализирани: *лага* е предадено с *лъжа*, *бракъа* с *братиа*, *што* с *что*, *поткрени* се с *подкренися*, *глаата* с *главж-тж* (вин. пад.), *цвекъе* с *цвѣтие*, *че живее* с *ще живѣе*, *та че го удри* с *та ще го удари* и пр. и пр. В примерите под думите *тряскотъ* и *тулъ* са запазени диалектните форми *тевните* (облаци) и *тевна тевница*, а другаде *тевен*, *тевница* са нормализирани — *тъменъ*, *тъмница*.

2. Обикновено наречието *каи* е нормализирано *къде* (срв. под *прѣпадамъ*), но в примера под *рудина каи* е запазено. Същото е със западната форма *како*, която някъде се среща *като* (срв. под *пораждамъ*), а в същия пример, даден при *породъ*, е запазена *како*, също при *рудина*. Формата *каину* е запазена в примера под *притжжнѣй*. Западната частица *ке* е запазена при *порижнѣж*. Също *кукъа* обикновено се предава с *кѣща*, а при *соголвамъ* е запазена. В примера под *раздрумъ* (Софийско) формата *фѣрлило* е станала *врѣлило*, а в речника има глаголна форма *фрѣламъ* като заглавка.

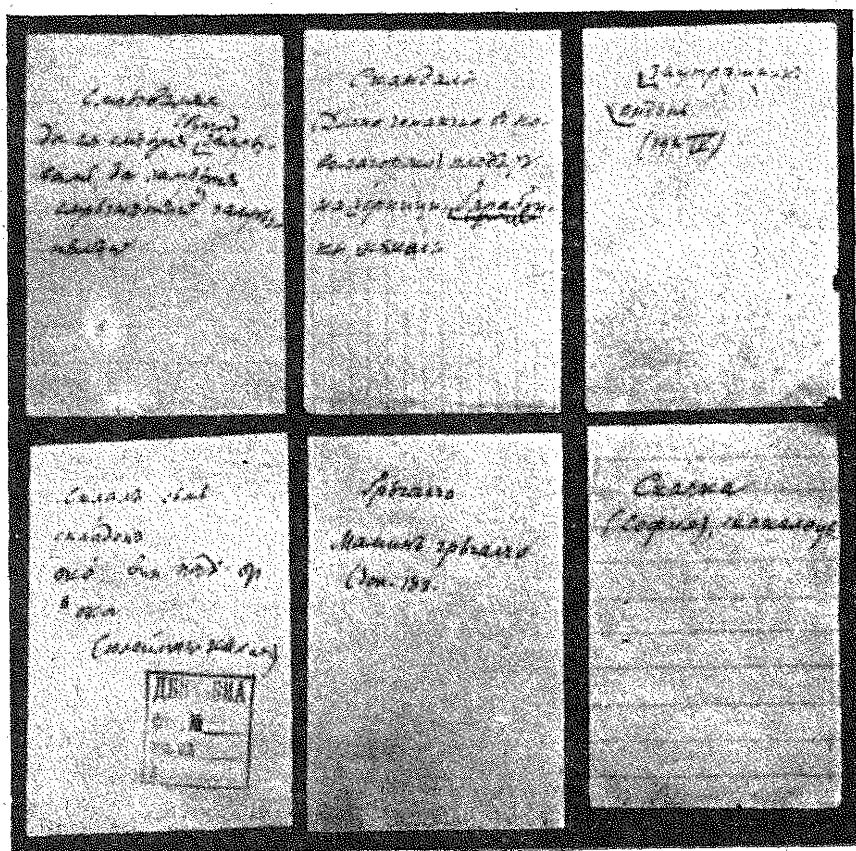
3. Нормализирането в областта на морфологията засяга:

а) Глаголните окончания в сегашно време 1 л. ед. и мн. ч. В примерите под думата *размирамъ* стихът *Когу ли да проводимеа* (Ахъ Челебийско) в речника е станал *Кого ли да проводимъ*. При *пролѣтнина* (Софийско) стихът *Нали питаш да ти кажем* е станал *Нали питаши*, *да ти кажѣж*, т. е. западното окончание за 1 л. ед. ч. е нормализирано, но на други места е запазено. При *прѣдѣламъ* (Софийско) също са нормализирани глаголните окончания в някои стихове, напр. *Та че д'ида код милного Бога*, / *та че д'ида закон да пределъ*, в речника гласят *Та че д'иджъ кодъ милного Бога*, / *Та че д'иджъ законъ да прѣдѣлятъ*. В примера под *прѣвѣрне* (Дебър) *не требет* е станало *не трѣбва*. Под думата *прибирамъ* обаче диалектните глаголни окончания са запазени в речника — *Той не припуцать никого да ся приберить до шопуркжтж за да не му уплашишь мѣскж-тж*.

б) В някои случаи нормализацията се е отразила на стихосложението в примерите в речника. Така стиховете на примера под думата *тока* имат по 10 срички. В речника обаче стихът *Кога видъ дѣвойкж у дворовѣ* има 11 срички, понеже формата в източника *дворой* е развита. В извора този стих се римува с друг стих по-горе, който гласи *По край порти Папа-Николо'и* (с 10 стѣпки) и в речника този стих е римуван с по-долния, като *-в-* е възстановено в *Папа-Николови*. Н. Геров е възстановил формата за мн. ч. *дворове*, заради римуването ѝ с *Папа-Николови*. Обратно, в друга песен под думата *протресе* (в речника под *протрѣсамъ*) същата дума в извора е *На стрѣде равни дворове*, а в речника е предадена *На стрѣде равни дворѣ*, стихът е съкратен с една сричка и ритъмът е изменен. В примера под думата *раздрумъ* (Софийско) стиховете в извора са с по 10 срички, а в речника също, с изключение на един, който е намаден с една сричка: *Да би зашто, да би за ни зашто* е станал *Да би зашто да би ни зашто*, като е изпуснат предлогът *за*. При *проказвамъ* стихът в извора *Тие не шжт ма проказжат* в речника е станал *Те не шжтъ мя проказжтъ* и пак е скъсен с една стѣпка, понеже показателното мест. *тие* е подменено с личното местоимение *те*.

в) В някои случаи променя форми за мн. ч. в ед. число, срв. в примера под думата *ручѣкъ* носила му *ручки* и *вечери* в речника става *носила му ручекъ и вечерѣж*.

г) В речника Н. Геров запазва обикновено членните форми *-нъ*, *-на*, *-но*, *-ни*, напр. под *подвърлювамся* (Ахърчелебийско), макар че доста

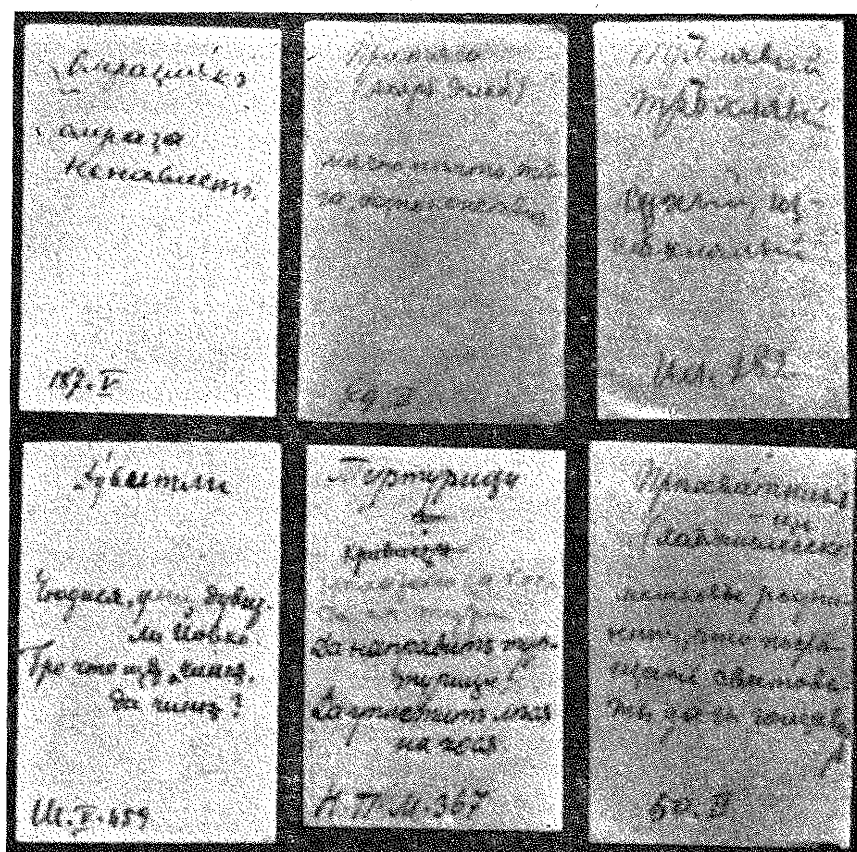
Обр. 1. Факсимилета от листчета на Н. Геров. Нам. с $\frac{1}{3}$

морфологични особености на говора е нормализирал в същия пример. Също в примерите под *сосвамся* (Ахърчелеб.) и под *сътънвамся* (Широка Лъка, Рупчос) тази членна форма е запазена в думите: *пазаръ-нъ*, *парѣ-нѣ*, *невъста-на*. Под думата *садно* в примера от Прилеп е запазена членната форма *садна-ва*. Но вокала пред членните форми на *тъ* винаги нормализира, напр. западният гласеж *дождот* в речника се предава с *дъждъ-тъ*.

4. Забелязва се, че на фишовете не навсякъде е отразен напълно етимологическият правопис, като се има пред вид, че те са писани от Т. Панчев, а не от Найдено Геров. Често се среща *ѣ* вм. *ѣ* и *я* вм. *ѣ*.

Понякога на фишовете има известни грешки и несъобразности, допуснати при екскерпирането. Напр. *лулалѣ*, посочено „вм. *люлюли*“ от

сборника на братя Миладинови е неточно, понеже на посочената страница има *люлале* и други форми все от глагола *люлея*. Във фишовите на някои места не е отбелязана още метатезата на *ър*, *жр* в *ръ*, *рж*, напр. имаме *тжрлж*, а в речника е *трълж*, също *пригорица*, а в речника е *пригръща*.

Обр. 2. Факсимилета от листчета на Т. Панчев. Нам. с $\frac{1}{3}$

5. На фишове са извадени и стари инфинитивни форми на *-ти* от песните на Захари Круша и от сборника на В. Чолаков — *лъти*, *ковати*, *разтурити*, *ручати*, *вечеряти*, *грохотѣти*, *трѣперети*, *довѣсти*, *клати*. В речника тези форми не са влезли, с изключение на *грохотѣти*, дадена след *грохотж*, като заглавна дума.

6. Формите за мн. ч. на съществителните в речника са дадени само при думите, при които според Н. Геров има неправилно образуване и двойни форми, а думи, които образуват правилно множествено число, са оставени без това граматично пояснение. Така например едносричните думи *гвоздь*, *дизь* нямат форми за мн. ч., вероятно той ги смята, че образуват правилно на *-ове*, докато за *црѣвикъ* дава *црѣвие* мн. ч., и то отделно на азбучно място. При думите *лжж* и *лжъ* има двойни форми *лжкове* и *лжци* и *лжгове* и *лжжје*, на думата *дворъ* също *дворове* и *двори*.

II. МАТЕРИАЛИ ОТ РЕЧНИКОВИЯ АРХИВ НА Н. ГЕРОВ

1. Думи от листчета и списъци на информатори с посочен извор или географско име

Всички думи от листчетата, на които са посочени изворите или са дадени географски сведения за разпространението им, думите от списъците на информаторите: Д. Ралчов, Г. Серафимов, Лавренов и Милушев и думите от листовете, на които са вадени думи от сборниците с народни песни от Ив. А. Богоев, от Веркович и от сбирката на Ел. Мутева, следват подредени по азбучен ред във вид на речник. Освен това за по-голямо удобство при използването на материалите думите, в които звукът „е“ е предаден по правописа на Геров с ъ, я, е във всяко положение, са подредени на буква е. Същото се отнася и за думите със звук „и“, като думите с ѝ са дадени на буква и; думите със звук „ъ“, а с правопис ъ, ж и ъ са на азбучно място на буква ъ. В лявата страна на страницата, разделена на две, първо е дадено съдържанието на фиша или листчето. След него, заграден в <> скоби, следва текстът от книжовния извор, в който е употребена думата — обикновено пример от народна песен или от народна приказка. Накрая стои поредният номер на думата в този списък с арабски цифри, заграден с обикновени скоби. На отсрещната страна, в дясната половина на страницата е посочена думата така, както е изработена в речника на Н. Геров или в Допълнението на Т. Панчев. При многозначни думи е отбелязано само значението, което е необходимо за сравнението. Когато думата не е влязла в речника, мястото в дясната колона остава празно, което показва, че Геров е преценявал думите и материалите си за речника.

С едно ъгълче L, поставено обикновено долу от ляво на първата дума на фиша, е означавано в много случаи от Геров или от Панчев, че думата е заглавна. Има случаи, когато на един фиш са отбелязани по няколко синонима или други думи и пред тях също стои такова ъгълче, което означава, че те трябва да бъдат дадени отделно на азбучно място. За по-голяма прегледност съм приела съдържанието на листчето в тези случаи да стои само под първата дума, а на отсрещната страна са изредени дефинициите от речника на всичките отбелязани с ъгълче думи. На съответното азбучно място в квадратни скоби препращам всяка дума към първата, срв. напр. [низя] [плитка] [сплитъ] [вжженица] [въннець] [вяза-ница]. В други случаи на едно листче има посочени по две или три думи, различни по значение, но е пропуснато ъгълчето пред тях. В тези случаи, а те са само няколко, съм възприела същата практика, срв. *тряперъти*, *грохотъти*; *ручяти*, *вечеряти* и др.

Географските имена, посочени в някои листчета или извадени от изворите, съм дала според материалите и изворите. Вж. за тях показалеца накрая, в който са посочени днешните имена на преименуваните селища. Освен това при всяко селищно или местно име в показалеца са отбелязани думите с поредните си номера.

След текста на някои от листчетата е отбелязана в списъка сигнатурата им на Архивния отдел на Народната библиотека, понеже се намират извън плика, в който са събрани по-голямата част листчета. Срв. напр. под *бабунйосалъ*, *бйшу*, *бйшка*, *ванзаливгй* и др.

Думи от списъци
на информатори, от сборници
с народни песни и от листчета

(Алища в. халища (Прилѣпъ) дрѣхы (1)

Аршало булчинитѣ дрѣхы (Чепино, Серафимов). (2)

Бабуниосалъ (Дебър) папуниосалъ, жлътъ, подпухналъ. — сигн. 592, 251. (3)

Багашатъ рунтавъ, косматъ (Ломско, Ралчов). (4)

Баквамъ Бакнж Цалувамъ 119. II < Срв.: Ангелина излезе предъ Марка, / Со рубата, лѣли, катадепска, / За да бакнитъ Маркоа дѣснаца. Прилеп, СБНУ, т. II, 119 >. (5)

Бакоръ качамакъ (ядене, което се прави отъ царевично брашно) (Чепино, Серафимов). (6)

Басканлжкъ (Богоев, I пес. стр. 2). <Срв.: Нигдѣ нищо оборъ не обрали, / Нито басканлжкъ нигдѣ сторили. / Дружина думатъ Ивану. Ив. Богоев, пес., стр. 3>. (7)

Быволчя татулъ *Datura stramonium* 129/III <Срв.: Татулъ или биволче (*Datura stramonium*, СБНУ, т. III, Науч. отд., стр. 129). (8)

Быждамъ бывамъ незаписано въ рѣчника Мене мя глава боляше, / Тодора моя не быжда Н. П. В. 70. — сигн. 592, 37. <Срв.: Мене ми глава болеше, / Тодора моя не бижда. Просеникъ, Сярско, Веркович, пес. 70, стр. 79>. (9)

Было гредя (Ломско, Ралчов). (10)

Бышу! за викане свиня. — сигн. 592, 277. (11)

Бйшка (Битоля) свиня. — сигн. 592, 277. (12)

Бйше (Брацигово) прасе. — Сигн. 592, 277. (13)

Бланѣ пита отъ гюбре, което селяните горатъ вмѣсто дърва, поради скжпотия на дърва (Ломско, Ралчов). (14)

Богазия или подланица: на долната му частъ [на ръкав], която ще служи като подвить ръкав на напрѣко шито се казва — (Милушев). (15)

Богородичя срѣщичя, срѣщише раст. трѣва, съ която пушатъ при родилка, много омайва. 120/III. <Срв.: Срѣщище, срѣщиче или богородиче. Съ изсушенитѣ листа на срѣщището пушатъ въ къщи при родилницитѣ, като турятъ на вжлища 2—3 листа отъ срѣщище. Повече се божатъ да турватъ, защото омайва, ... СБНУ, т. III, Науч. отд., стр. 120>. (16)

В речника на Н. Геров

Алище с. ср. в. халище.

Халище, с. ср. ... 2) мн. ч. Дрѣхы, рухо, ритища, рутища.

Бабунйосамъ, гл. свѣр. отъ бабунйосвамъ. Да подпухна. -санъ, прич. стр. Съ надутото, подпухнало лице. Ми се виде нещщо бабунйосана. МСб. VII. Науч. отд. 454. [Т. П.]

Багашатый, тѣ, та, то, пр. Косматый, рунтавый, рошавый; ... (Ломско)

Бакамъ (баквамъ, да бакнж), гл. д. Бацамъ, цалувамъ, цѣлувамъ, полюбвамъ; ... Бакай кунж. ...

*Баскжнлжкъ, с. м. Т. Ненадѣйно налѣгане, нападане; ...

Бывѣла, с. ж. Раст. *Datura stramonium*, бишка, быволь, дивъ орѣхъ, крава, магарешкый костень, плюскачъ, татула, татулъ; ...

Было, с. ср. ... 3) Гряда, что ся туря на било на уградж. ...

Бйшка (Тиквешко), с. ж. Бише, свиня, свинка. МСб. XII, 259. [Т. П.]

Бйше (Брацигово), с. ср. Свине, свиня. МСб, XI, 183. [Т. П.]

Бланѣ, с. ж. Отъ торъ пита за горение или паление съ нежъ пещи; правятъ го селянети, дѣто нѣма дърва; ...

*Богасия, с. ж. Т. Единъ платъ.

Богорѣдичя, с. ср. Едно растение, с което пушатъ при родилжъ, нѣ по малко, защото упоава; срѣщичя, срѣщище.

Бозайниче (дѣте) — когато суче дѣтето.
(Ломско, Ралчов) (17)

Болишъ вм. болѣшъ (Богоев, пес. II, стр. 20). (Срв.: Дуйчине болень ступане, /Като ми лежишъ та болишъ / И Арапи хаберъ проваждѣтъ / Гдѣ ми е Дуйчинъ не дойдѣ? Богоев, пес. 3, стр. 20). (18)

Браздене не, а бръстене и бръста Ир. Ки. Бълг. II, 336. (Срв.: Зимно врѣме овчитѣ и козитѣ стада се хранѣтъ съ събрани прѣзъ лѣтото листа; тѣхното събиране по горитѣ като се сѣчжтъ цѣли клонѣе се нарича въ Копривщица браздене (глагола бразда), самите купови листа въ Кюстендилско и другадѣ листници. Иречек, Ки. Бълг. II, 336). (19)

Бранявице позиция, пусия (Бургаско, Ралчов). (20)

Брусоянка (самодива), (Богоев, пес. II, стр. 13). (Срв.: Юнаци млади юнаци, На шо ми сж гласъ зачува, / Да ли ми е Добра Загорка, / Или ми е брусоянка. [В бележка под линия обяснено:] самодива. Богоев, пес. II, стр. 14). (21)

Брусйло с. ср. мн. брусъ за коса. — 592, 250. [Вероятно от Щолско, защото е на едно листче с думи, означени от там.] (22)

Бръвъ бродъ презъ рѣка, за преминаване на добитѣка. (Ломско, Ралчов) (23)

Бутове чукове (Лавренов) (24)

Бърва? (вѣрба?) Кривана бърва крива да бидитѣ, / Ни путъ да путитѣ, ни родъ да родитѣ. Н. П. М. 36 Бѣлѣж. (Срв.: Тонка-на евла тонка да бидитѣ, / ни путъ да путитѣ, ни родъ да родитѣ. [В бележка под линия обяснено:] Вместо тои стихъ други кладѣтъ; Крива-на вѣрба крива да бидитѣ. Струга, бр. Милад., пес. 36, стр. 36). (25)

Вагашъ трапчина 85/III. (Срв.: Азъ се заветекохъ на поляната подъ лознето, дѣто, на междата имаше въ единъ вагашъ (трапчина) бжъе... СБНУ, т. III, Науч. отд., стр. 85). (26)

Валѣакъ кълбо (Ломско, Ралчов) (27)

Ванзаливѣй Че е вужа ванзаливо, / Ке се скинетѣ, ке да паднетѣ. Н. П. В. 25. — сигн. 592, 55. [Вж. следващата дума] (28)

Ванзаливѣй вм. вжзливѣй Нар. Пѣсн. Верк. 25 пѣс. — сигн. 592, 36. (Срв.: Ми люляйте моето любн високо, / Че е д'рво мравльиво, / че е вѣже ванзаливо, / Ке се скине ке да падне. Просеник, Сярско, Веркович, пес. 25, стр. 33). (29)

Бозайнича, ум. ср. отъ бозайникъ. Крѣмилнича, крѣмача, подойнича, сисалча, сѣкалча, пицѣйча; ... Дѣтя бозайнича ...

Болиж, йшъ, -лѣлъ, гл. ср. ... 2) Лѣжиж болень, болѣж, болѣдувамъ; ... Дойчине болень стопане? / Ты си ми лѣжишъ, та болишъ, / Арапи хаберъ проваждатъ: / Дѣ ми е Дойчинъ, не дойде! Пѣс.

Бръстене, с. ср. от бръстѣж. Хранене съ бръстѣ.

Бранявице, с. ср. Прикрито мѣсто, отдѣто чловѣкъ може да пушка възъ другого, безъ да ся види той, та да не може да ся пушка и възъ него; пусица, митиризъ; ... (Бургаско).

Бръвъ, с. ж. ... 2) Бродъ на рѣкж за прѣкарване на добитѣка.

Бутъ, с. м. Чюкъ на теповицж, който бие и заедно валла тепиво-то; тотмакъ; ...

Вагашъ, с. м. Падина, трапъ, трапчина, лама; ...

Валѣакъ, с. м. Нѣчто обло, отсждѣ коелато; валмо, валѣкъ, валивуга, валка, топъ, тонка; ...

Ванзаливѣ, ва, во, пр. Вжзливѣ. Ми люляйте моето любн високо, / Че е д'рво мравльиво, / Че е вуже ванзаливо, / Ке се скине, ке да падне. Верков. Песме. 33 стр. [Т. П.]

¹ Вер. написано погрешно вм. вѣрба, както е и в извора.

Варашъ съд за буклука си (Милушев) (30)
Ватрълъ кункувалката (лопатката) на рже-
нътъ. (Бургаско, Ралчов) (31)

[Вязаница вж. при низя.] (32)

Веземамъ Отидохъ царю на дворовъ, Та
везехъ царевътъ дщеркѣ. Н. П. З. К.
[Самоков] 12. — сигн. 592, 33. (33)

Веземамъ Везель е Михо хубавъ Тонж,
Та сж водихъ деветъ години. Н. П. З.
К. 13. — сигн. 592, 34. (Срв.: па седнѣ
Турчин да обѣдува, / робинка вѣзе мѣжко
дѣтенце, / Та го отнесе на планина-та. Са-
моков. Зах. Круша, у Дозон, пес. 37,
стр. 65)¹. (34)

Везми вм. земи Н. П. В. 87. — сигн. 592,
32. (Срв.: Море Боано, гюзель Боано!
/ Везми ме везми, гюзель Боано! / Остави
ме мене лѣдо та младо. Просеник, Сярско,
Веркович, пес. 87, стр. 92). (35)

[Вѣнецъ вж. при низя.] (36)

Вѣнъ шатъръ палатка (Лавренов) (37)
На юнашкѣ **вересия** (Богоев, пес. II, стр. 22.
(Срв.: Подими кончето заведи, / На побра-
тимчето налабантъ, / Кончето да ми под-
кове / ... / На юнашка вересия. Богоев,
пес. 3, стр. 21—22). (38)

Вересия Божия вересия (Мил. пѣс. 127,
обр. 182). (Срв.: Ясь ке зготвамъ господ-
ска вечера, / Ке ѣж земамъ божия вереса.*
Бр. Миладинови, пес. 127, стр. 184). (39)

[Вечеряти вж. при ручяти.] (40)

Вы [... ?] окъ-тъ (сюл. Кех.). — Сигн. 592,
96. (41)

Влашки кукурузъ (Бургаско, Ралчов) (42)

[Впивъ вж. при запивъ.] (43)

Врѣбови гащи (Климентиново) лѣтни плат-
няни селски гащи. — сигн. 592, 244. (44)

Врѣчва кюпъ (Чепино, Серафимов) (45)

Съ **врѣста** ми пладнина станала (Богоев,
пес. I, стр. 9). (Срв.: Стоянтъ отъ орманъ
гледаше, / Съ врѣста ми пладнина станала,
/ И меджия ся прибрало, / Камъ мѣтна сѣнка
дебела / Камъ вода студена. Богоевъ, пес.
I, стр. 9). (46)

Вулия чавта (Лавренов) (47)

Вуница или **юнъ**: едно като тирпликъ
служи за шиене (Милушев) (48)

[Вжженица вж. при низя.] (49)

Азъ **възможихъ** единъ синъ да ме гледа
(Павлик. Пловд.) — Сигн. 592, 240. (50)

Кждѣ вои сива **вълковина** (Богоев, пес. V,
стр. 33). (Срв.: Дрѣво ако незнаешъ из-
лѣзъ та послушай, / Напредъ слѣнце кжде

Ватрълъ, с. м. Желѣзна посыпалка съ свитъ
врѣхъ, за да може да ся гребе и разгриба
съ неѣж жаръ въ пещъ, въ фурнѣ; рѣ-
женъ, лопата, загрѣдачъ, кункувалка, оже-
гъ; ...

Веземамъ, гл. д. Веземамъ, земамъ.

Веземамъ, гл. д. Веземамъ, земамъ.

***Вересия**, с. м. Т. ... — Юнашка вере-
сия, на вѣра, на добръ е Господъ.

Влашка, с. ж. Раст. и плодъ Zea mays,
арапка, грѣчка, гугуци ... кукурузъ, ма-
мули ... царевича ...

Врѣчва, с. ж. 1) Голѣмъ сждъ отъ прѣстъ
за дръжаніе водж и др., кюпъ, ...

Врѣстъ, с. ж. Вѣсочина на чловѣка или на
животно, възраст, израстъ, растъ, рѣстъ,
бой; ...

Вулѣна, с. ж. Мѣхъ за дръжаніе въ него
брашно или нѣчто вариво; ...

Вълковина, с. ж. Вълкъ, вълчина, Кжде
граче чѣрна гърванина, / Кждѣ воие сива
вълковина. Безс. Пѣсни 70. [Т. П.]

¹ Посочвам друга песен, също от Захари Круша, отпечатана в сборника на Дозон.

граче черна гарванина, / Кжде вой сива
вжлковина. Богоев, пес. 5, стр. 33). (51)
[вълненикът вж. при завъска.] (52)

Вѣра и клятвж сторили (Богоев, пес. I, стр. 2.
<Срв.: Стоянъ дружина посъбра, / И вѣра
и клятвж сторили, / кога на пжтъжъ
тржгнѣмы, / Който ся боленъ разболи, /
Порядомъ да го гледамъ, / И на ржцѣ
да го носимъ. Богов, пес. I, стр. 3). (53)
Вжскы (Пиротъ) Прыщкы. (54)

Гагалки сарми (Чепино, Серафимов) (55)

Газетъ вѣсникъ (Чепино, Серафимов) (56)
Гайка (Войничѣ) мѣшинка надъ каишъ,
да го закачатъ кога е закопчанъ. — 592,
244. (57)

Галиовница любовница (Дѣдово) (Лавре-
нов) (58)

Гардѣ нанизъ отъ пари, герданъ (Ломско,
Ралчов) (59)

Гвоздове пироны (Богоев, пес. II, стр. 22).
<Срв.: Подими кончето заведи, / На по-
братимчето налабантъ, / Кончето да ми
подкове, / Съ девять оки подкови. И де-
вятъ стотень гвоздове. Богоев, пес. 3, стр.
21—22). (60)

Герменлия: име на гълъбъ: Русе (Милу-
шев) (61)

Гид чакай (Чепино, Серафимов) (62)

Главеникъ годеникъ (Бургаско, Ралчов) (63)

Глобоко вм. гълбоко (Мил. 347 пѣс.). —
сигн. 592, 30. <Срв.: Глобоко море глетъ
нематъ, / Широко поле 'отъ нематъ. — Бр.
Милад., пес. 347, стр. 398). (64)

Глума подигравка (Лавренов) (65)

Гмура се въ вода се казва нѣкому, когато
влиза и съ глава въ водата. (Ломско, Рал-
чов) (66)

Гмурецъ птица, която се гмура въ водата,
гдѣто търси храна. (Ломско, Ралчов) (67)

Грамота царско писмо (Лавренов) (68)

Гребенъ бръдо (Чепино, Серафимов) (69)

Гредъ съвсемъ малкъ ржтъ. (Ломско, Рал-
чов) (70)

Греждѣль дървена заключалка на врата.
(Ломско, Ралчов) (71)

Грехчато масло съ негладка повърхность
масло, когато изглѣжда сипкаво (Ломско,
Ралчов) (72)

[На грижа вж. при на кахаръ.] (73)

Лятна грозница (Мутеви) (74)

[Грохотѣти вж. при тряперѣти] (75)

Гръгальчо Маминъ гръгальчо (Чол. 183). <Срв.:
Маминъ Гръгальчо! Сб. Чолаков, стр. 183).
(76)

Вѣра, с. ж. . . . 4) Завѣрение, вѣренъ сго-
воръ; . . . Стоянъ дружинж посъбра; /
Вѣра и клятвж сторили: / Кога на пжтия
тржгнѣмы, / Който ся боленъ разболи, /
Порядомъ да го гледамъ, на ржце да го
носимъ. Пѣс.

Вжска, **вжскы**, с. ж. в. **вўска**.

***Вўска**, с. ж. Гр. Фуска, мѣхуръ; . . . Фус-
кы, вжскы.

Гагалка, с. ж. 1) ІАстие; оризъ или склъ-
цано месо, увито въ листъ отъ купусъ,
отъ лозж или др. растение и варено;
гушка, цѣлоглѣтка, виткы, сарма; . . .

Галевница, с. ж. Любовница, либовница,
любовъ, либя, любя, галница, драговница
Грждя, с. ср. Нанизъ, ривце, врьвъ, гер-
данъ отъ пары.

Гвоздъ, с. м. 1) Гвоздий, гвоздѣй.

Главеникъ, с. м. Годеникъ, углавникъ; . . .
Глжбокъый, къ, ка, ко, пр. Дълбокъый: . . .
2) Казвася за воды-ты, на които лице-то
е навъисоко отъ дѣно-то; . . . Глжбока
рѣка.

Глумѣ, с. ж. Глумене, подигравка клонъ,
шяга . . .

Гмўрамся (да ся гмурнж), гл. об. Гму-
ржся, спущамся цѣлъ и съ главж-тж въ
водж, гуркамся, нурамся, шивамся; . . .

Гмўрецъ, с. м. Птица отъ рода Podiceps,
когато ся шива въ водж-тж и плува подъ
неж; криво патя, норчя, потапникъ, шют-
ка, далгжжъ; . . .

Гребенъ, с. м. . . . 2) Бръдо за тъкане,
зжбци; . . .

Гредъ, с. ж. (Грядъ) Малкъ проточень
ржтъ, гряда; . . .

Греждѣль, с. м. Дървяна заключалка на
врата.

Грѣхчѣтый, тъ, та, то, пр. Что е като на
зръна и сипкаво; . . . Грѣхчѣто масло.

Грозница, с. ж. . . . 2) Болестъ треска . .

Гръча = (Копр.) Дръча?.. Лошо време
пролѣтъ, слабиятъ добитѣкъ мори. Кога

фане некога дръча. (77)

Гуле цвѣкло (ако е червено цвѣкло казватъ
червено гуле. (Чепино, Серафимов) (78)

Дава пель (Мил. пѣс. 140)¹ Дава не го си
купишь, чева, не го си купишь, та не го
си купишь я; Дава не ти съмь робъ, дати
работя даромъ. (79)

Давамъ срьдце Давамъ срьдце насрьдча-
вамъ 148. III. (Срв.: Другарут му за му
даде сѣрце му рѣкъл оти тоа не е нйшчу,
ама силѣаниут не сж лжжил, и знагал
шѣ сж. Воден, СБНУ, т. III, стр. 148). (80)

Съ крыла трепти съ нѣкты дады троши
(Богоев, пес. V, стр. 32). (Срв.: Ойта тебе
черна гарванино, /Що ми грачешъ, що съ
очи долу гледашь, /Що ми съ ногкты
дады трошишь, /Та ми черны очи пра-
шешъ. Богоев, пес. V, стр. 32). (81)

Деветъ деветы Станимла е млада Павле-
вица, /та е пошла кодъ царя да иде, /Съсь
неиж е Павелъ добръ юнакъ, /Съ неиж
до девети сынове. . . .

[Друга песен]:

Двори ми сж сама азе млада, /... / А пауне
до девети сынове, / Пауници до девети
снашници. Н. П. З. К. 7. [Самоков] (82)

Джавгало една часть на ралото. (Милу-
шев). (83)

Джелѣтя мжчж, ямъ. Само ще джелетѣ
майка си. [Вер. от Копривница, защото
е на единъ фиш с думи от там.] — сигн.
592, 246. (84)

мъжките [чорапи без стѣпала] се казватъ
дизове и тѣ биватъ обикновено отъ аба.
(Ломско, Ралчов) (85)

Дѣба врѣме. Лѣтна дѣба вечъ е минала.
(Лавренов) (86)

Довѣсти Сб. Ч. 353. — сигн. 592, 48. (Срв.:
Бре Турци бре Дрънополци! / Не самъ
прашала Стояна: / Ако ѣж Стоянъ. бре
пуци, / А чемъ ви неиж довѣсти." Че-
линци, Радомирско, Сб. Чолаков, пес. 115,
стр. 353). (87)

136 Дойници² Верк. (88)

Достойнѣй (Безс. пс. 18, 12) за църква до-
стойни ли сте. — сигн. 592, 97. (Срв.:
Тѣ хора имѣтни ли сж? /Съ комшии жи-
вѣтни ли сж? / За Цѣрквж достойни ли
сж? Безсонов, стр. 18 [Авторътъ предпо-
лага от Изт. Бълг., взета от Цариград.
вестн. 1853 г.]) (89)

Дръгелъ дръгливъ конъ мършавъ (Милу-
шев) (90)

Дръжѣтесж вм. държтесж Н. П. М. 45. —
сигн. 592, 39. (Срв.: Държтесж съ за
поли-те, / за поли-те за ракави!* Прилеп,
бр. Милад., пес. 45, стр. 49). (91)

Дърча (Софийско), с. ж.? Ште вали даш и
млогу лоша дърча, виалица и стут. МСб.
XII. 134. [Т. П.]

Дава, нар. Дѣвъ, нали, нели, чева, като,
та . . .

Давамъ (давамъ, да дамы, да даднж),
гл. д. . . . — Давамъ срьдце, насрьдча-
вамъ; . . .

*Далъ, с. м. Т. 1) Клонъ на дръво; . . .

*Дизъ, с. м. Т. Дизликъ, калцуни безъ хо-
дила, доколѣнници, бечвы.

Дѣба, с. ж. Врѣмя, кова . . .

Дѣйница, с. ж. Жена, что подаа или има
лѣтя бозайница; дойка, дойка; . . .

Дѣстойнѣй, -стойнѣ, -стойна, -стойно, пр.
. . . 3) Комуто ся стои нѣчто; . . .

Дъргелъ (Ловечъ: дъргълъ [sic !], с. м. Дръ-
глашъ. [Т. П.]

¹ Посочената страница не отговаря на песента в сборника.

² У Веркович в пес. 136 няма дойници, а има млазници 'за овце, които се доят'.

Дрътище (Скутаре, Пловд.) Много време
доенъ добитъкъ. — сигн. 592, 277. (92)
Дръща валявица (Чепино, Серафимов) (93)

Дувитли Чюдися, уми дувитли Йовко :/ Бре
что щж чинж, да чинж ? Ш. V. 459.
(Срв. : Чуди се, юми дувитли Йовка, / Бре
шд кье чинам, да чинам ? Юнджиево, Со-
лун. Шапк. сб., отд. IV, кн. V и VI, пес.
1280, стр. 459). (94)

Дума хващамъ Не хваща думж, не слушж,
не вѣрва. 88, Ш. (Срв. : Милушь дума на
Лазар не фата . . . [В бел. под линия :]
Не фата дума не слуша и не вѣрва. Раз-
ложко, СбНУ, т. III, с. 88). (95)

Дяволъ козий болѣсть далакъ, лоша пжпка,
сладка пжпка Carbunculus 90/Ш. (Срв. :
Carbunculus . . . Зовжтъ го далакъ овчия
и козня гяволъ (в Орѣховски окржгъ),
якма — Гагаузитъ, якмаджа у Лѣсковецъ,
сладката въ Търновско, нѣгде, лошавата
пжпка, . . . СбНУ, т. III, Науч. отд., стр.
80). (96)

Дяволъ овчий болѣсть далакъ лоша пжпка,
сладка пжпка Carbunculus 80/Ш. [За из-
вора, вж. предишната дума]. (97)

Езъ плоть бентъ (Лавренов) (98)

Жабаръ щъркелъ (Чепино, Серафимов) (99)

Живо срѣбро (Прилѣпъ) Живакъ (100)

Жѣмка сѣно или слама толкова, колкото
една ржка може да вземе. На пр. Ценке,
я донеси една жѣмка сѣно да стѣкнемъ
огъня. (Ломско, Ралчов) (101)

Жѣмбовъ човѣкъ съ разцѣпена джуна.
(Ломско, Ралчов) (102)

Забойна заглавка (Милушев) (103)

Завеска или другоаче : вълненикъ — фу-
стата на селянката, която покрива само
задната страна (задняка), а преднята се
покрива отъ престилката. (Ломско, Рал-
чов) (104)

Завоевавамъ завзимамъ (Лавренов) (105)

Загынж (Богоев, пес. I, стр. 7). (Срв. : Ма-
леле, милчка мале, / Поди ми сабѣтж
извади, / На животжтъ да си я погледамъ,
/ Кога си, мале загинж, / Да не ми е
жално за сабѣж . . . Богоев, пес. I, стр. 7).
(106)

Загрѣлямъ Прѣгрѣлямъ (Пиротъ) прѣгрѣ-
щамъ прѣзъ шия-тж. (107)

[Задавамъ [Записвамъ на сапунъ осо-
бенъ видъ магия, [. . . неясно] 117/Ш.
(Срв. : Сапунъ зададенъ. Споредъ народ-
ното повѣрие, човѣкъ може да се за-
дава или записва на сапунъ и тоъ сапунъ,
като се хвърли въ вода или се зарови въ

Дръща, с. ж. Направа на водж да ся валиатъ
абы, чергы, рованици и проч. ; бара, ва-
лавица ; . . .

Дувитли (с. Юнджиево, Солунско), пр. не-
изм. Чуди се, юми дувитли (?) Йовко.
Шапк. Сб. VI, 459. [Т. П.]

Дума, с. ж. . . . — Не хваща думж, не
слушиа, не вѣрва. Той ми не хваща ду-
мы-ты, не мя вѣрва. . . .

Козий дяволъ. Прѣщка Carbunculus, ов-
чий дяволъ, далакъ, лоша пжпка, сладка
пжпка ; . . .

Овчий дяволъ. Прѣщка Carbunculus, да-
лакъ, лоша пжпка ; . . .

Плътъ, с. м. Бентъ, плоть ; . . .

Жабаръ, с. м. . . . 3) Птица Cicopia, Щра-
кукылъ, щръкукылъ, щръкъ, щръкълъ,
щръкылъ, хаджия ; . . .

Живо сребро. Металъ живакъ ; . . .

Жѣмка, с. ж. Грьсть, грьща, грьшь, при-
грьща, шыпа, шыа, стиска, кривача ; . . .
Донеси едж жѣмкж сѣно, да стѣкнемъ
огъня.

Жѣмбавый, въ, ва, во. пр. Въ пѣсень : . . .

Забойниа, с. ж. Забой въ 1-во знаменова-
ние.

Завѣска, с. ж. Вълняна задня прѣстилка,
кожто селянкы понѣйдѣ носятъ намѣсто
сукманъ ; вълняникъ.

Вълняникъ, с. м. Вълняна задня прѣстилка,
кожто селянкы понѣйдѣ носятъ намѣсто
сукманъ ; завѣска.

Загынвамъ и загынувамъ (да загынж),
1) гл. ср. Умирамъ насилно, погынвамъ,
отбавямъся ; . . .

Загрѣлямъ (да загрѣлж), гл. д. 1) Прѣ-
грьщамъ нѣкого прѣзъ шия-тж, прѣгрѣ-
рлямъ. . . .

Задавамъ (да задамъ), гл. д. . . . 3) Вра-
чювамъ на сапунъ, записвамъ на сапунъ
(единъ видъ врачювание) ; . . .

земята, зададениятъ се разболѣва, топи се, както се топи сапунятъ и най-после умира. СБНУ, т. III, Науч. отд., стр. 117). (108)

Занели вм. занесли (Богоев, пес. I, стр. 4).
(Срв.: Тя Стояна занели, / Та го на нивѣж оставили, / Сичкиѣ выкатъ та плачѣтъ: Богоев, пес. I, стр. 4). (109)
'Занича загледва (Ломско, Ралчов) (110)

Заноктица болѣжъ въ ноктитѣ когато престинатъ, на пр.: Имамъ заноктица. (Ломско, Ралчов) (111)

Запивъ, Впивъ, Прѣпивъ, Съпивъ Ил. 25. (Срв.: Въ Радилово различаватъ гудеш и запиф (годеж и запивъ, т. е. кога пропромѣнитѣ прѣстенитѣ и се сговарятъ, какво ще се даде на момата, като запиватъ на добъръ часъ. Въ Разложко казватъ и препивъ, а по нѣйдѣ си — и сопивъ и впивъ. Илиев сб., стр. 25). (112)

[Записвамъ на сапунъ, вж. при задавамъ на сапунъ.] (113)

Зарадъ шж, мале, да умрѣж, вм. не шж умрѣж. (Богоев, пес. I, стр. 7). Стоянъ ми выка та плаче: / Мале ле, та не си личюла / Зарадъ шж мале, да умрѣж, Богоев, пес. I, стр. 7. (114)

Застругъзи гаванки (Ломско, Ралчов) (115)

Заутрѣшникъ, ондѣнь (194 IV).¹ (116)

Званицимъ Дат. пад. мн. ч. 341 стр. Сб. Ч. (Срв.: Гълѣбе да ми гукай, / Званици да ми веселя, / Пауне перя да редатъ, / Званицимъ сѣнка да чиня. Софийско, Сб. Чолаков, пес. 88, стр. 341). (117)

Зглавница възглавница На халиѣж отъ кидифе зглавница. [Самоков] Н. П. З. К. 17. (118)

Здѣ'ови Това е мои здѣ'ови, / Что здѣ'а яска за тебе, Аке изгорж край тебе. Н. П. М. 317. (Срв.: Я опули сѣ, моме мала, / На вая тука планина, / Що мѣгла има на неа? / Да не ѣж речешъ отъ бога, / Току да речешъ отъ мене. / Това е мои здѣ'ови, / Що здѣ'а яска за тебе, / А ке изгора край тебе. Костурско, бр. Милад., пес. 317, стр. 387). (119)

Зеленый яворъ (Богоев, пес. V, стр. 32).
(Срв.: Залежа ся заболя ся Гюро добжръ юнакъ, / Та ми лежи подъ зеленый яворъ. Богоев, пес. V, стр. 32). (120)

Записвамъ и записувамъ (да запишѣж), гл. д. 5) . . . Записвамъ на сапунъ, написвамъ имя-то нѣкому на кжсъ сапунъ и го връгамъ въ водѣж, отъ дѣто той налива, та да ся магноса.

Заничѣамъ (да занѣкнѣж), гл. д. 1) Уничѣамъ, надничѣамъ, глѣдамъ нѣчто съ внимание за да го видѣж добре; . . .

Заноктица, с. ж. Болѣсть въ ноктиѣ-то отъ озябване.

Запивъ, с. м. 1) Годажъ, главажъ, огляди, тъкмежъ, впивъ, прѣпивъ, съпивъ; . . .

Впивъ, с. м. 1) Оброкъ на сватѣж, сговоръ какви дарове щѣтъ ся дадѣтъ отъ момѣжъ и момѣка. 2) Запивъ, прѣпивъ, съпивъ на сватѣж.

Прѣпивъ, с. м. Запивъ, впивъ, съпивъ, голѣмъ годѣжъ.

Съпивъ, с. м. Голѣмъ годѣжъ, запивъ, впивъ, прѣпивъ.

Зарадъ, прѣдл. Заради.

Зѣстругъ, с. м. в. зѣстрѣгъ.

Зѣстрѣгъ, с. м. Зѣстругъ, гаванкы, гаванци, захлупци, заклупкы, лигодавино, паница, пахлупци, похлупци, склопци, склопецъ;

Заутрѣшникъ, с. м. День-тъ, что е слѣдъ утрѣшний, другъй день, ондѣнь; . . .

Званикъ, с. м. Зъваникъ, който е поканѣнъ, повыканъ на сватѣж, на гостѣж и на какѣвъ да е сборъ. Гълѣбе да ми гукають, / Званици да ми веселятъ / Пауни пера да рядятъ, / Званицимъ сѣнка да чинятъ. Пѣс.

Сглавница, с. ж. Възглавница, възглавие, възглавка, главница, лъганица, перница, сидѣлка, чючка; . . .

Сдыхамъ, гл. ср. Въздыхамъ, въздыхамъ, въздышамъ; . . . Това е мои сдыхове, что сдыхамъ ѣзка за тебе.

Сдыхъ, с. м. 1) Пара-та съ въздуха, что излизать изъ уста-та нѣ като дѣхамы; дѣхъ, дѣхъ, душа; . . . 3) Въздышка, въздышаніе, издыхъ, издышаніе; . . .

Залѣный, нъ, на, но, пр. . . 2) За дръвие-то: когато сж прокрыты съ листа. Зелено дръво. . .

¹ В извора СБНУ, т. IV, стр. 194, стои думата ондѣнь, а не заутрѣшникъ.

Злата кела Жет. III. 219. (Срв.: 5) Злата кела сж пришове, които пушатъ жълта вода и тая вода, дѣто капне никижтъ нови пришове. Злата е наречена, защото много мѣчно се лѣкува. Стакъовци, Белоградч., Жива старина, кн. III, стр. 219). (122)

Зловоние лоша миризма (Лавренков) (124)

Зѡбакъ (Дебъръ) ямурлукъ, гуня. — сигн.
592, 251. (126)

Зуница коланъ (Чепино, Серафимов) (128)

Исписано много хубаво да дори исписано
(Милушев) (130)

Инаквѣмъ Онождамъ Инакво-то
Оно-то Шуменско (132)

Златце, ум. ср. отъ злато. Малко злато.
Сребрьце, ум. ср. отъ сребро. Малко сребро.

*Зунка, с. ж. Гр. ... 2) Поясъ, зунца, ...

Изба, с. ж. . . . 2) Земникъ, зимникъ, пив-
ница, поница, плѣтъ; . . .

Изіасно, нар. І-Асно, наввысоко. . . .

Онѣждамъ, гл. д. Употрѣблявася намѣсто
всякой другъ глаголь, когато не ны дойде
той изведижа на умъ, или когато не ис-
камъ да го кажемъ; инаквямъ . . .

Оно, мѣст. като с. Въмѣсто имя, което ся употребява намѣсто всяко друго, кога не дойде то изведиждѣ на умъ; иначе-то;
... Подай оно-то. ...

Истиненце (малко кученце) (Богоев, пес. I, стр. 10). (Срв.: Стоянтъ ся въ синоржтъ привлече, / Като вжлченце истиненце.* [В бел. под линия обяснено:] *малко кученце, Богоев, пес. I, стр. 9—10). (133)

Иже (Мак.) вѣже. — сигн. 592, 41. (134)

Кабранъ дукати (Мутевы) (135)

Кадънки черни върви на царвули (Селджиково). [Добавена на листа на Серафимов, Чепино, но с друг почерк]. (136)

Кажелъ лахна (зеле) (Чепино, Серафимов) (137)

Калена студена, бистра. Калена вода (Дѣдово — Родопитѣ). (Лавренов) (138)

Калци потуре (Чепино, Серафимов) (139)

Капишки чушки (Чепино, Серафимов) (140)

Карабашлия: име на гълѣбъ: София (Милушев) (141)

269 **На кахаръ**, на грижа, на сръдце. Веркович. (Срв.: Море ты ми беше на кахаръ, / На кахаръ дѣшо, на грижа. Сярско, Веркович, пес. 269, стр. 289). (142)

Керлеме тупавица (Чепино, Серафимов) (143)

Килио човѣкъ недѣгавъ, който не сж го удобрили за войникъ (Дѣдово) (Лавренов)¹ (144)

Кыска (Мак.) кытка. — сигн. 592, 19. (145)

Клати Сб. Ч. 356. (Срв.: А тебе шемъ курбанъ клати, / Курбанъ клати на църквитѣ, / Курбанъ да си дуръ до вѣка. Сб. Чолаков, пес. 117, стр. 356²). (146)

[Клѣшня] (Дебрь) прѣтеница платъ аба, прѣтеница (147)

Клинило житото — началото на прорастването, когато зърното се разпукне и изъ него се подаде шипѣтъ. (Ломско, Ралчов) (148)

Клякнж (Богоев, пес. II, стр. 28). (Срв.: засука да го удари, / Да удари боленъ Дуйчина. / Кончето на колѣна клякнж / Маленъ го топузъ надхвжрли. Богоев, пес. III, стр. 28). (149)

Книджѣвничя Разболѣлсж Русо книджѣвничя, / Врѣмя лѣже до деветъ години. Н. П. М. 230. — сигн. 592, 18. (Срв.: Разболил сѣ Русо книжовниче, / Време леже до деветъ години. Бр. Милад., пес. 230, стр. 341). (150)

Корцамаъ ушъ кимъ, ушка (Чепино, Серафимов) (151)

Костене картофи (Батакъ) (Чепино, Серафимов) (152)

[Ковати вж. при лѣти.³ (153)

Коловодъзъ брездата по пѣтъ, направена отъ колелетата. (Ломско, Ралчов) (154)

Кордѣлъ (Конр.) врѣхъ, било, продълговатъ хлѣмъ. По кордѣла до врѣха. — сигн. 592, 248. (155)

[Конькъ вж. при змиѣкъ]. (156)

Иѣжѣ, с. ср. Вѣже.

Кабранъ, с. м. Мѣра за жито, шиникъ.

Сръдце, с. ср. — **На сръдце**, спорядъ мене, както азъ обичамъ, по права ми, мило, обично. Не му е на сръдце, не го обича, не му е милъ, не е като за него.

Клѣшня с. ж. Платъ аба, прѣтеница, шапакъ.

Клиниж, йшъ, -нйлъ, гл. ср. За посѣяно зръно: разпуквамся и пушамъ растѣкъ като шипъ.

Клякам (кляквамъ, да клякнж, клякнувамъ), гл. ср. 1) Подвивамъ си колѣнѣ-тъ и сѣдамъ безъ да ся допирамъ съ задника си до земѣ-тж, клячѣж; . . .

Книжѣвничя, ум. ср. Малѣкъ, младъ книжевникъ.

Коловодъзъ, с. м. . . . 2) Бразда на пѣтъ, направена отъ колелата-та на кола; . . .

Кордѣлъ, с. м. Врѣхъ междж два дола.

¹ В списъка на думите от Лавренов тази дума е зачеркната с една черта.

² От автора [В. Чолаков]: „Незабѣлѣжено, гдѣ е записана.“

³ В сборника на Дозон формата е *кова*, а на фиша у Н. Геров е *ковати*.

Кръкачъ прыпнячъ (Пиротъ) който съ екнате и просение омръзва, дотягва, който всякога дльба. (157)

На булка **кржстъ** да давамъ. (Богоев, пес. I, 10). <Срв.: Султанжтъ дума Стояну; /.../ Искашъ ли дребны доката? / Не щж на свадбж да пойдж, / На булка кржстъ да давамъ. Богоев, пес. I, стр. 10). (158)

Кръчь (Сюлейманъ кехая) Скръжь. (159)

Кукла се казва хлѣбъ печенъ въ тепзия. (Чепино, Серафимов) (160)

Кутелъ, мн. число кѹти, вдлъбната лопата за брашно (Ломско, Ралчов) (161)

137 **Кучка** машеа (Веркович). <Срв.: За-любихи се до две ми лѣди, /.../ Никой не ги разнаа, / Разнаа ги кѹчка маштеа. Просеник, Сярско, Веркович, пес. 137, стр. 144). (162)

Кърндель исхабенъ, нашърбенъ ножъ (Ломско, Ралчов) (163)

Кюркъ женска горна дреха до поесъ оши-та съ тель отъзадъ. (Чепино, Серафимов) (164)

Лакъ Лжкъ (Македония) М. 592 п. — сигн. 592, 31. <Срв.: „Айде вие мой сеймени! / Що стоите що гледайте, / Донесите лакъ и стрела. Струга, бр. Милад., пес. 592). (165)

Лѣгѹшь (Броди) [Полагъ сѣдѣло полагъ за кокошкы, лѣгало, сѣдѣло. (166)

Лѣлямы и люлѹж [на малко фишче след лулали, но не означено отъ къде са формите]. — сигн. 592, 38. (167)

Лѣскавьць Свѣтковица 128. II. <Срв.: Саб-ли са лѣскав, Ену мари, кану лѣска-вжц, / Полж са тросж, Ену мари, от то-пувинж. Широка-Лжка, Рупчосъ, СбНУ, т. II, стр. 128). (168)

Лѣти, ковати, разтурити Та кжтъ [турци] църквы разтурити, / Отъ сребро кжтъ сѣдла ковати, / Отъ злато кжтъ узды лѣти. Н. П. З. К. 14. <Срв.: Наше царство достанало, / турско царство настанало, / та кят църквы разтурити, от сребро кят сѣдла кова, от злато кят узды лѣти. Самоков, Зах. Круша [пес. 39, стр. 67—68 от сборника на Дозон.]] (169)

Линкъ, една рыба (Шилка, въ манастира)¹ (170)

Лно чогло, недостатъкъ въ нѣщо, на пр.: — Чогло ми е нѣщо². (Ломско, Ралчов) (171)

Лихъ хитъръ (Ломско, Ралчов) (172)

Кръкачъ, с. м. Който съ екнате, съ дльбане, съ крътение и просение дотягва, омръзва, който всякога дльба; прыпнячъ. ...

Кръсть, с. м. ... 10) Пары, что ся даватъ в разны случая на булкж, на отроця или на колядары. ...

Кръчь, с. м. 1) Замръзнжлъ по сжчкы-ты на дръвие-то ледъ отъ влажнж. мьглж; скръжь. ...

***Кукла**, с. ж. Гр. ... 2) Хлѣбъ кравай, что прилича на куклж.

Кутелъ, тли, с. м. ... 3) Вдлъбната лопата за загрибане брашно. ...

Кѹчка, с. ж. ... 2) Зла жена, мома ...

Кърндѣлъ, с. м. 1) изхабенъ нашърбенъ ножъ. ...

***Кюркъ**, кѹркове, с. м. Т. Горниа дрѣха, подплата сѣ съ кожи; ...

Лжкъ, лѣкове и лѣци, с. м. ... 2) Спра-ва обтягнжта съ кютювж за врьгане стрѣлы съ негж; джитало ...

Лѣгѹшь, с. м. Пологъ, сѣдѣло, лѣгало.

Полагъ, с. м. Подогъ.

Лѣскавьць, с. м. Блѣскавица, блѣскавица въ облаци-ты, свѣтковица, вѣда, мѣтния, мѣтня; ...

Лихъый, хъ, ха, хо, пр. ... -хо, нар. Не-достатокъ въ нѣчто, кога нѣчто куца, чогло, чогадно. — Лихо ми е, мжчно ми е, тжжко ми е, криво ми е.

Лихъый, -хъ, -ха, -хо, пр. ... 3) Хытрый, дяволитый, лукавый, злый, врагови-тый. ...

¹ В Речника на Геров има риби с подобни названия: линѣ, линчя, линѣцъ, линаръ.

² Погрешно, вм. Лно ми е нѣщо.

Лопатарякъ копакъ оплетенъ на широко, като джска (Ломско, Ралчов) (173)

Лубъ околестата част на крината и на ситото. (Ломско, Ралчов) (174)

Лукуме се казва хлебчета малки турени въ една тензия и ги съединяват така щото да се познава само черти, те не се слѣпватъ отъ зайтина и като го опечатъ може да се разчупи пакъ на хлебчета и това го носатъ на свадба . . . [последната дума неясна] (Чепино, Серафимов) (175)

Лулалѣ вм. люлели Н. П. М. 45. — сигн. 592, 40. (Срв.: Я сумъ дойла свѣти Петра, / Я сумъ люлала свѣти Петра, / Вие не сте го дойле, / Ни па сте го люлале. Прилеп, бр. Милад., пес. 45). (176)

Лупаръ Съчѣсѣмка лебеница, на която сѣмкы-ты ся още зеленѣ, та ся лесно сѣкжтъ. П. Сп. XXXV, 643. (Срв.: *Cucumis citrullus*, . . . арбузъ: . . . когато сѣмкитѣ ѣ са недозрѣли, та лесно се сѣкжтъ“ Се-чѣсемка — Лупаръ (Неготинъ, Тиквешко). Пер. Сп. XXXV, стр. 643). (177)

Маленъ бичкиджийница (Чепино, Серафимов) (178)

Маджунки картофи (говори се лашеници [?] Чепино, Серафимов) (179)

Мавния име на гълъбъ (Варна) (Милушев) (180)

Макюрдъ (Шопско) Ергенинъ Макюрда ли е? (181)

Маленъ малъкъ (Богоев, пес. II, стр. 24). (Срв.: Извади ми и маленъ топусъ, / Маленъ ми деветъ оки, / И мойтѣ сабѣж мѣненкѣ, / Мѣненкѣ деветъ пѣди. Богоев, пес. III, стр. 24). (182)

Маркѣфи (Шопско) мустаки. — сигн. 952, 250 (183)

Маторица кобила, крава, овца и пр., която дои (кърми) малкото си. (Ломско, Ралчов) (184)

Махмеме мамене Н. П. В. 243. — сигн. 592, 20. (Срв.: Азѣкъ Мито на тебе, ѡ грѣхъ на мене, / Толко лажѣ Митро, толко махмеме, / . . . / Толко лажѣ Митро, толко мамеме¹. Сярско, Верк., пес. 243, стр. 265—266). (185)

[**Медъкъ**, вж. при змиѣкъ.] (186)

Меджия (клака, тлака). (Богоев, пес. I, стр. 9). (Срв.: Сноче въ Бакаджикѣтъ замржкнахъ, / Кехаята въ село выкаше: / Султанѣтъ има меджия [в бел. под черта обяснено: *Клака; тлака. Богоев, пес. I, стр. 9). (187)

Мерджанени капки капки като мерджанъ, корачеви [?] капки (Лавренов) (188)

Камъ мѣтна сѣнка дебела (Богоев, пес. I, стр. 9). (Срв.: Стоянтъ отъ орманъ гледаше, / Съ вржста ми пладнина станала, /

Лопатарякъ, с. м. . . . 2) Копакъ уплетенъ нашироко като дѣска.

Лубъ, с. м. 1) На сито, на рѣшето, тѣнка-та дѣска наоколо. . . .

Луламъ, гл. д. Люлѣя, Горна-Джумая . . . [Т. П.]

Лупаръ, с. м. Лебеница, на която сѣмкы-ты сѣж още зеленѣ, та ся лесно сѣкжтъ; сѣчѣсѣмка.

***Маданъ**, с. м. Т. Направа, дѣто работятъ желѣзо-то; самоковъ, видна.

Маленѣй, нѣ, на, но, пр. смякч. Маленѣй. . . .

Маторица, с. ж. Кобыла, крава, овца, свина и друго женско животно кога дои малко-то си . . .

***Меджия**, с. ж. Т. Работение нѣкому безъ заплаѣж като данъкъ; тлака; . . .

Мерджаненъ, на, но, пр. Мерджанов, мерджанлия.

¹ Вер. *махмеме* и *мамеме* са печатни грешки на формата *мамеме*.

И меджия ся прибрало, / Камъ мѣтна сѣн-
ка дебела, / Камъ вода студена¹. Богоев,
пес. 1, стр. 9). (189)

Милина млинѣ, баница Сб. Ч. 24. — сигн.
592, 21. (Срв.: Кога-то ще ги армаса
попѣ-тъ, кумѣ-тъ полага на единѣ столѣ
еднѣ милинѣ (баницѣ), коѣ-то наричатъ
шюга . . . Татар-Пазарджишко, Сб. Чола-
ков, стр. 24). (190)

Милна ме майка не пуста Верк. (Срв.:
Юначе лѣдо гиду! / Милна ме майка не
пѣстна. Просеник, Сярско, Веркович, пес.
111, стр. 117). (191)

Минтанѣ мѣжска дрѣха кѣса до поясъ.
(Чепино, Серафимов) (192)

Морна долама Верк. (Срв.: Кѣпи ми
тейко, кѣпи ми, / Кѣпи ми б'рза конѣ,
/ . . . / Кѣпи ми морна долама. Верк., пес.
250, стр. 271. (193)

Морѣ фереджа Верк. (Срв.: С писанѣ
кафалѣ на рѣките, / Съ морѣ фереѣ на
рамото. Просеник, Сярско, Веркович, пес.
200, стр. 213). (194)

М'ра Той си лѣжа м'ра много, 137, 146, 275
Веркович. (Срв.: Залюбили се до две ми
лѣди, / Любили се до м'ра много, Просе-
ник, Сярско, Верк., пес. 137, стр. 144.
Каго сретѣ разболело. / Той си лежѣ м'ра
много, / М'ра много три години. Просе-
ник, Сярско, Веркович, пес. 58, стр. 66).
(195)

Мрьсѣж Омрьсѣж 265. IV. (Срв.: Свинярѣтъ,
като кара свинкята у кочината, тѣ ѣж от-
бѣсватъ и който ѣж удари, свинярѣтъ
търчи да му пипне на пика и това нари-
чатъ „мрьси, омрьси го!“ казватъ. Ко-
гото свинярѣтъ омърси, той става сви-
нярь. Софийско, СбНУ, т. IV, стр. 265).
(196)

Мумякъ сърцето на изсѣхнало дърво. (Лом-
ско, Ралчов) (197)

Мажж 301/Обр. 331 мажж се Веркович. (Срв.:
Невестата ти се мажи. / Претѣ портата
бараците. / Оу дворови сватовите. Ве-
леско, Верк. пес. 31, стр. 329). (198)

Мъркѣ брашно — чърникава соль. (Ломско, Рал-
чов) (199)

Навилякъ толкова сѣно, колкото може единѣ
човѣкъ да го носи на гърбѣ. На пр.: Ко-
ле, иди на кошарата, та донеси единѣ
навилякъ сѣно. (Ломско, Ралчов) (200)

Нагла бѣзсрамна (Лавренов) (201)

Нагребене (двѣте дървета гдето се тура
брѣдото на разбоя) (Чепино, Серафимов)
(202)

Найдѣла вм. нашла (Богоев, пес. I, стр. 6).
(Срв.: Мене мя болестъ найдѣла, сестро, /

Милйни, с. ж. Тѣстени питки съ (или безъ)
сирене, пѣржени въ масло (МСб. XV. 186.
Котелъ. [Т. П.]

Милнѣй, -лѣнѣ и -ленѣ, -лна, -лно, пр. Ми-
лѣй, умилнѣй, жалнѣй . . .

***Минтанѣ**, с. м. Една дрѣха. Сукнянѣ мин-
танѣ.

Моренѣй, нѣ, на, но, пр. Моравѣй.

***Морѣ**, пр. неизм. Т. Моравѣй.

Мра, нар. Мошнѣ, твѣрдѣ, яцѣ. Залюбили
се до две ми луди, / Любили се до м'ра
много. Верков. песме, 144, стр. 137. [Т. П.]

Мрьсѣж, ишѣ, -силѣ, гл. ср. и д.

Омрьсѣж, ишѣ, -силѣ, гл. свр. отъ омрьсѣ-
вамъ. 1) Да огалатѣ, да омрьлѣж, да омун-
ларѣж.

Мажжлѣж, ишѣ, -жилѣ, гл. д. . . -жѣжся,
гл. възвр. За женѣж, за момѣж: зимама си
мажж, женѣжся, задомиавамся; . . .

Мрькѣй, кѣ, ка, ко, пр. За брашно, за
соль: чърникавѣй, мургѣй.

Навилякъ, лапи и лѣпи, с. м. 1) Сѣно кол-
кото може да дигне единѣ мажж съ ви-
лѣж . . .

Найдѣж, ешѣ, -найдохѣ, -нашѣлѣ, -нашла,
нашлѣ, гл. свр. отъ нахождама . . .

¹ Текстът е неясен.

Поди на мама да кажешъ. Богоев, пес. I, стр. 6). (203)

289 Наканиль Веркович¹ (204)

Намито накриво, казва се обикновено за платъ, когато е не право отрѣзанъ крайтъ му, и за мѣсто, когато междата на нѣкоя страна е неправа. (Ломско, Ралчов) (205)

Наомразъ 234. VI. <Срв.: Омразъ, ако сѣди нѣкой гѣзнемъ срѣщо нѣкого, той сѣди на омразъ. Зимно врѣме котката на омразъ сѣди срѣщу огня. Орханье, СбНУ, т. VI, стр. 234). (206)

Невѣста Им. вин. и зв. ѣ сж чюе като я, а дат. като е, невѣсти Сб. Ч. 308. <Срв.: Вярвашъ ли си булкж-тж. / Булкж-тж, младж невестж. / Стоянь й нищо не речи, / Ами си ф'кжши утѣди / Та чи невести говори: / Невясто младж 'убавж, / ... / И невѣстж гу послушж. [В бел. под черта:] Въ рѣчь невѣста второй слогъ ся чюе всякога на я, а в дателный само надежъ на е. Аджаръ, сб. Чолаков, пес. 50, стр. 308). (207)

Не всуе не напрасно (Лавренов) (208)

Незнана гидие (Мутеви) (209)

[Низя [Плитка [Сплить [Вжженица [Вѣнецъ [Вязаница лукъ или кромиць П. Сп. XXXV. 658. <Срв. Една плитка лукъ = едно нисе лукъ — Рѣсенъ. Една възеница лукъ — Воленъ; една въжженица лукъ, една въжженица кромиць — Дойранъ; един венець лукъ или кромиць — Тиквешъ, Прилѣпъ, Охридъ]. (210)

Ните нищелки (Чепино, Серафимов) (211)

Нички лѣгналь — когато човѣкъ лѣгне по очи. (Ломско, Ралчов) (212)

[Ной [Найа [Ное Мѣст. [Оный Тр. II. 705. <Срв.: Отъ тукъ пжтника захваща да слуша тройнитѣ членове тѣ, та, то; съ, са, со; нѣ, на, но; ... тройнитѣ показателни мѣстоимѣния ... ной, ная, ноя. Еникъой, Труд, год. II, кн. VI, стр. 705). (213)

Ноа човѣкъ (Батакъ) вм. она човѣкъ. Както тоа е станжло отъ тѣ, така ноа е станжло отъ нѣ. (214)

Обземети го (Богоев, пес. I, стр. 4). <Срв.: Дружина вѣрни сговорни, / Недѣйте батж оставя, / Нія смы вѣрно кжляли, / Дружина обземети го, Отъ рже вѣвъ ржцѣ носете. Богоев, пес. I, стр. 4). (215)

Намито, нар. Казвася за платъ, за шивъ, за мѣсто, кога ся рѣже, кога ся шие, кога ся дѣли криво, накриво, не по правж чрѣтж, полегато. Шие намито. Рѣжж платно намито. Нива-та нѣ отива намито.

Наомразъ, нар. Сѣди наомразъ, заднимъ, грѣбомъ, гжзомъ камъ нѣкого.

Омразъ, с. м. ... — Сѣди на омразъ, сѣди заднимъ, грѣбомъ, гузомъ камъ нѣкого. Зимѣ котка-та на омразъ сѣди срещж огня.

Незнанъй, нѣ, на, но, пр. 1) Незнабъй, непознатъй, неизвѣстъй; ... Отговаря дѣтя Голомѣше: / Далъ Богъ добро, не-знанъй делио! Пѣс.

Низя, ... 2) Плитка, плить, сплитка, сплить, вжженица, вѣнецъ, вязаница, лукъ.

Плитка, с. ж. Нѣчто сплетено на рядица; плеткы, плить, сплѣткы, сплит; вѣнецъ, вжженица, вязаница. Една плитка лукъ.

Сплить, с. м. Сплитка въ прѣвъ-ты двѣ знаменование.

Вжженица, с. ж. Плитка, плить, сплитка, сплить, низя, вѣнецъ, вязаница лукъ.

Вѣнецъ, нѣй, с. м. ... 4) Сплитка лукъ или друго нѣчто, низя, плитка, вжженица, вязаница, сплить ...

Вязаница, с. ж. Врѣзаница, сплить отъ нѣчто. Една вязаница чесень.

Нѣты, с. ж. мн. 1) Нищелкы, нищкы ... Нѣчкы, нар. Ничко, ничкомъ.

Ной, наа, ное и ноа, мѣст. указат. Онъй, онѣ, она, ноа; ...

Ноа, наа, ное, мѣстоим. показ. вм. ной.

Обзймамъ (обзѣмвамъ, да обзѣмж), гл. д. Обузймамъ: 1) Земамъ, зимама. ...

¹ Няма такава дума или форма в сборника на тази страница.

Тя го на рѣцѣ **обзяла**. Богоев, пес. I, стр. 6.
(Срв.: Тя го на рѣце обзяла / Като сираче пилначе, / Та си го у тѣхъ занела / Въ тѣмнытъ избы глѣбоки. Богоев, пес. I, стр. 6). (216).

Оборъ не обрали. (Богоев, пес. I, стр. 2).
(Срв.: Нигдѣ нищо оборъ не обрали, / Нито басканлжкъ нигдѣ сторили. / Дружина думатъ Ивану. Богоев, пес. I, стр. 3). (217)

Обриснемъ ти козитѣ! да ги попикая, да ги зарѣжа. — сигн. 592, 250. [Вероятно от Шопско, защото е на едно листче с думи от там.] (218)

Овде-онде **Ондѣ** III. III 69. (Срв.: Во дворове, дърво јаворово; / На дървото, до три кукавици, — / Първа кука, туку овде-онде; / Фтора кука туку осипнала; / Трѣкѣ кука и 'ич не пристае.* Самоков, Шапк., отд. III, кн. III—IV, пес. 398, стр. 69). (219)

Овлига (Габрово) < а. — сигн. 592, 96. (220)

Сватовници — **ци огледникъ**, **сгледникъ** Ил. 27. (Срв.: Нигѣ ни сме угледници, / Угледници, удумници. [В бел. под черта:] Угледници = сгледници, сватовници. Радлово, Пешерско, Ил. сб., стр. 26, 27). (221)

Огърље яка, околоратникъ. (Ломско, Ралчов) (222)

Оздравоване честитяване. (Челино, Серафимов) (223)

Око вин. пад. отъ ока Сюлейманъ кехаа (224)

Олевички чорапи безъ стѣпала, само горницата, така щото покриват само цифаритѣ на краката, носятъ се отъ женитѣ; а мѣжкитѣ се казватъ дизове и тѣ биватъ, обикновено отъ аба. (Ломско, Ралчов) (225)

Омякне. **Олекиж**. Мене че омякне, / тебе че олекне. VIII 236. (Срв.: Мене че омякне, тебе че олекне. Граховско, СбНУ, т. VIII, стр. 236). (226)

Оमितъ Мрѣжа, съ която омитатъ жито-то на врахъ. Жст. II. 111. (Срв.: Оमितъ (мрѣжа, съ която омитатъ житото въ врѣме на врѣшидба). Северозап. Бѣлг., Жива старина, кн. II, стр. 111). (227)

Омразилъ Па слезнала у гора зелѣна, / Па набрала грѣва омразита, / Омразила до два луди млади, / Мома бѣга при майка, при татко. III. I. 154. [Вж. следващата дума]. (228)

Оборъ, с. м. ... 4) Обиръ. Оборъ обрахмѣ.

Овдѣ и

Овдѣка нар. ... Овдѣ ондѣ: а) Тук тамъ. б) Сегысь тогысь. На дърво-то до три кукавици; / Първа кука токо овдѣ ондѣ, / Втора кука токо осипнала, / Третя кука и хичъ не прѣстала. Пѣс.

Угледници, с. м. мн. Огледници, сгледници, сватовници, удумници. Нигѣ не сме угледници / Угледници, удумници. Илиев сб. I. 26 и 27. [Т. П.]

Огрълие, с. ср. 1) Пришивка на дрѣхъ около шиѣж-тѣ; нашийникъ, нашиеникъ, кориль, така, трахила; ...

***Ока**, с. ж. Т. 1) Мѣра за тежестъ отъ четърестотинъ драма, отъ 1282 грамма ... 2) Сѣдъ за мѣрене тежестъ отъ окж ... 3) Нѣчто тѣжко една окж ...

Олевичкы, с. ж. мн. Женскы чорапе безъ ходила, само съ горница като калци, та покриватъ само цифары-ты, свиркы-ты на краката.

Олѣквѣмъ и **олѣкнувѣмъ** (да олѣкнѣж), гл. ср. Ставамъ лекъ, ставамъ по лекъ ... — Менѣ че омякне, тебѣ че олекне.

Омяквѣмъ и **омякнувѣмъ** (да омякнѣж), гл. ср. 1) Ставамъ мякъ, мякнѣж; ... Менѣ че омякне, тебе че олекне. ...

Оमितъ, с. м. Метла, с която омитатъ мякынѣж-тѣ, кога вѣятъ нѣчто на врахъ.

Омразивѣмъ (да омразѣж), гл. д. ... 3) Направѣмъ нѣкои да ся не обичатъ, да ся намразятъ; смразивѣмъ, скарвѣмъ; ... Набрала ми трѣвѣж омразитѣж, / Омразила до два луди млади; / Мома бѣга при майкѣж, при татко, / Момѣ бѣга у града Стамбола. Пѣс.

Омразитѣ. Гледала ги жена бездушница. / Па' слезнала у гора зелѣна, / Па' набрала трава омразита, / Омразила до два лѹди млади. III. I. 154. (Срв.: Гледала ги жена бездушница! / Па' слезнала у гора зелѣна, / Па' набрала трава омразита, / Омразила до два лѹди млади, / Мѡма бѣга при майка, при татко; / Мѡмче бѣга у града Стѡмбола. Шипско и Кочанско, Шапк., отд. I, пес. 232, стр. 154). (229)

Омразлѣжѣ омраза ненависть 187. V. (Срв.: „поганци, доста те вече омразлѣж и не навис помеждѹ вас и менека; затова ѿидете да се опрѡстиме... Софийско, СбНУ, т. V, стр. 187). (230)

[Омразѣ вж. при наомразѣ.] (231)

[Омръзвамъ | Омръзѣинамъ. Что е съ обычѣ, оно не омръзѣина. Жст. III. 45. (Срв.: „Що е съ обычѣ, оно не омръзѣина“. Северозап. Бѣлг., Жива старина, кн. III, стр. 45). (232)

[Омръсѣж вж. при мръсѣж.] (233)

Омязитѣй VI. 42. (Срв.: Да Бог даде мѡтата кумица / Вековита, като качунчица, / Омязита, като игличица / Род да роди, като врѣба грозѣе / Да исчува, като кукувица. Горна Джумая, СбНУ, т. VI, стр. 42). (234)

[Омясѣ = лице омѣсѣ да не виде. VIII. 246. (Срв.: Омѣсѣ, да не виде. [В бел. под черта:] Лице. Шип, СбНУ, т. VIII, стр. 246). (235)

[Онде Овде, юнак неженет, ѿѡ Лазаре, / Онде мѡма хѹбава — / Смѣсли да го оженишѣ. III. I. 87. (Срв.: Овде, юнак неженет, ѿѡ Лазаре, / Онде, мѡма хѹбава, — Смѣсли да го оженишѣ. Охрид, Шапк. I, пес. 83, стр. 87). (236).

Онѡнѣ вдругѣй день, заутрѣшникъ 194. IV. (Срв.: Онѡнѣ = други день. Солунско, СбНУ, т. IV, стр. 194). (237)

[Онѡгѡдинѣ и онѡгенѣ (Котель) лани, (238)

[Онѡждамъ, Онѡ-то вж. при инакѣамъ]. (239)

[Онѡсица | Еде кой си | Нѣкой си Нов. II. 30. (Срв.: Онѡсица неопр. мѣстойм. = еди кой си; гърц. *деѣна* тур. фаланкиши (Виж прик. № 41, „кога се продѣвѣваше онѡсица“). Новини, год. II, 3. I. 1892 г., бр. 30). (240)

Осийлѣ малѣжѣ, сламенѣ трѣнѣ, острѣ и на двата края, който излиза изъ сѣното. (Лѡмско, Ралчѡв) (241)

[Остругѡчка острѡгѡлка (Пирѡтѣ) стрѣгѡчка. | огрибка, острѡжѡка (242)

Отбѡрѡча (да се) Радомирско да се издѣлѣжѣ. — сигн. 592, 238. (243)

Омразлѣжѣ, с. м. Омраза.

Омръзѣинамъ, гл. ср. Омръзвамъ. Что е съ обычѣ, оно не омръзѣина.

Омязитѣй, тѣ, та, то, пр. Приличнѣй, личнѣй, хубавѣй, лѣпѣй. Вѣковита като качунчица, омязита като игличница.

***Омѣсѣ**, с. м. Гр. ... 2) Лице. Омясѣ да не види!

Онѡѣ, онѡѣва, онѡѣй и онѡѣка, нар. ... — Овѡѣ онѡѣ: а) Тук тамѣ. б) Сегѣсь тогѣсь. Овѡѣ юнакѣ неженетѣ, / Онѡѣ мѡма хубава, / Смѣсли да го оженишѣ. Пѣс.

Онѡнѣ, с. м. День-тѣ, что е слѣдѣ утрѣшнѣй; другѣй день, заутрѣшникѣ; ...

Онѡгѡдинѣ и онѡгенѣ, нар. Минѣлѣж-тѣ гѡдинѣ, лани; ...

Онѡсица и онѡница, мѣст. Еде-кой-си, нѣ-кой си; ...

Осийлѣ, с. м. 1) Мустачѣкѣ-тѣ по шѡшѡкѣ-тѣ на житѡто, на класѡвѣ-тѣ на житѡ; чѣклѣсѣ; ... 2) Вѣ житѡ-то зрѣна като овѣсѣ, нѣ само сламка, само мѣкѣна.

Острѡгѡлка,

Острѡгѡчка и

Острѡжѡка, с. ж. Огрибка.

Отбѡрѡчѣ (да сѣ), ишѣ, -чилѣсѣ, гл. вѣзѣвр. срв. Да сѣ отплатѣж; да сѣ наплатѣж, да сѣ отѣрѣнѣж за нѣчто. ...

Отвъртки. (Богоев, пес. II, стр. 11). (Срв.: Да идимъ, Добро, да идимъ, / На друго село нагости, / У майченитъ на отвртки. Богоев, пес. II, стр. 11). (244)

Отимѣ големо имане, спечели. Радомирско. — сигн. 592, 238. (245)

Отмрътви (Карлово) Да туримъ фасула да се погрее, да го поотмрътвимъ. — сигн. 592, 251. (246)

Падамъ (Прилъпъ) Падамъ на разговоръ, подкачамъ да сж разговарямъ. (247)

Падамъ -днж кацвамъ, клѣквамъ Ил. 247. (Срв.: Летале ми летале — Лазаре! / Девет рала гулаби. / Коде шчо ми паднале? / Паднале ми паднале / Во царевы дворови. [В бележка след песента обяснено:] паднале = кацнжли. Тресанче, Дебърско, Илиев сб., стр. 246, 247). (248)

Падамъ паднж на станъ кондисвамъ Ил. 364. (Срв.: Шту ми сж бѣляе, / Бѣляе, люляе? / Дж ли сж снягувѣ, Дж ли сж лебждѣ? / ... / Нж ми је цар паднжл / С двастѣ ієничѣрѣ / С тристѣ бинбжшии. [Илиев тълкува думата в бел. след песента:] Паднжл = расположилъ се на станъ, лагеръ, кондисалъ. Радилово, Пешерско, Илиев сб., 363, 364). (249)

Падйна съвсемъ плитка долина въ равно полѣе. (Ломско, Ралчов) (250)

• **Палѣшникъ** остро то желѣзо на плугътъ. (Бургаско, Ралчов) (251)

Паличя -чета (Сливенъ) кибритъ (252)

Палиж -ишъ трѣсѣж, дирѣж, бръкамъ 151. III. (Срв.: ... зану су джрванарут утишле да гу палат Димитри. ... и палале су видѣлу сжте тѣа мѣста наркулу ... На утруту на он-динут пак утишле гу палале. Воден, СбНУ, т. III, стр. 151). (253)

Паметвамъ помнѣж 184. III. (Срв.: Друг пжт дедо Госпо, за да узнаѣ, дали овчѣрчето го памѣтва доброто шо му го сторил дедо Госпо, или не, се престѣрил да заумбасва на ногу стар човек. [В бележка под черта изтълкувано:] Паметва = помнѣж. Леринско, СбНУ, т. III, стр. 184). (254)

Панджа Пачя Кракъ, нога, пачя 153. III. (Срв.: ... гъзуюло влегнижл помегъо свадбарите, раздѣпил нѣкои пиѣани да се стѣпат и се фатѣле пѣрче за пѣрче, панджа за панджа. [В бележка под черта изтълкувана:] Панджа = пача = крак-нога. Леринско, СбНУ, т. III, стр. 154). (255)

Панѹгерскѣй Облѣ рухо панугерско. 18. III. (Срв.: Облѣ рѹо панѹгерско. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 18). (256)

Отвъртки, с. ж. мн. Обычай на сватѣж да си ходять момини и момкови на гостие за отвръщане; отвратки, повратки, повратъ.

Отимамъ (да отѣмж, да отѣмнж и да отмж), гл. д. Отемамъ, отнемамъ, отнимамъ, отъмвамъ: 1) Зимамъ людско нѣчто; грабамъ, присвоивамъ, усвоивамъ, засвоивамъ, обсебивамъ; ...

Падамъ (падвамъ, да паднж, паднувамъ), гл. ср. ... — Падамъ въ разговоръ, на разговоръ, подкачамъ да сж разговарямъ, заговарямся, захоратаивамся за нѣчто, влизамъ въ разговоръ; ...

Падамъ (падвамъ, да паднж, паднувамъ), гл. ср. ... 10) За птици: кацвамъ, клѣквамъ, сѣдамъ, застамамъ; ... Лѣтѣли ми, лѣтѣли / Деветъ рала гължби. / Кждѣ что ми паднжли? / Паднжли ми, паднжли / Въ царевы дворовы. Пѣс. ...

Падамъ ... 11) Слизамъ на конакъ, кондисвамъ, запирамъ, спирамъ; ... Что ми ся бѣлѣе, / Бѣлѣе, люлѣе? / Да ли сж снѣгове, / Да ли сж лебеди? ... / Нѣ ми е царь паднжл / Сѣ двѣстѣ іаничарѣ, / Сѣ триста бинбашии. Пѣс.

Падйна, с. ж. 1) Съвсѣмъ плитка долина въ равно поле; долинка, сѣсѣднжликъ, ропа, рупа; ...

Палечникъ и палешникъ, с. м. На рало желѣзо-то, което рови земѣж-тѣ; емежъ, лажеж, лемежъ, пилижникъ, ралникъ; ...

Паличя, с. ср. Кибритъ клѣчка; ...

Паламъ, гл. д. 1) Барамъ, бръкамъ, дырѣж, биркамъ, бродж, терамъ, тражѣж, трѣсж; ... Что пала, что трѣси? ...

Памѣтвамъ, гл. д. Памѣтувамъ.

Памѣтувамъ, гл. д. Памѣтвамъ, памѣж, помнѣж, не забравямъ, что то сѣмъ видѣлъ, чюлъ или научилъ; ...

Панджѣа, с. ж. Стжпало-то, длань-та на крака на нѣкои животны; пачиавица, пачѣа; ...

Панѹгерскѣй, ска, ско, пр. Срѣщася въ пѣсенъ. Облѣче рухо панугерско.

Панѹкла Врѣла чюма, зла панукла. 152. III. (Срв.: „И мене, вжрла чѹму зла панѹклу, и мене дуйдѣ да мж изѣдиш? Воден, СбНУ, т. III, стр. 152). (257)

Папратъ сладка Райковъ корень *Polipodium vulgare* 111/III. (Срв.: Папратъ сладка или Райковъ корень (*Polipodium vulgare*) СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 111). (258)

Паприйца (Броди) Желѣзо-то, что врьти горний камѣкъ на воденицѣ. (259)

Папѹръ (Пиротъ) мякышь, сазъ за потягане кащи и пр. (260)

Папуцѡнъ (Броди) на право орало желѣзо-то, что рови земѣж-тж. (261)

Паралию софра (Чепино, Серафимов) (262)

Парлогъ напущено лозѣе (Ломско, Ралчов) (263)

Паровіе Клоніе Ил. 133. (Срв.: Израсло ми је дрво високо, / На дрвото ветки, парови. / А на ветките стребрени лисіе, / А на лисіето поройни пчели. [В бележка след песента изтъкувано:] парови = кло-ни. Тресанче, Дебърско, Илиев сб., стр. 133). (264)

Пасынѣкъ храненикъ, посыненникъ 191. III. (Срв.: Пасинокъ (посинетъ) да отѣпа татка си. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 191). (265)

Пастрокъ не сжщій баша 33. III. (Срв.: „Иване, либе, Иване, / Сичкити лжчат, шж вжрѣт, / Ти кжтѹ лжчиш, шж вжрѣш, / Мѣња на кугѡ іустѡиаш? / Да ли на маѣж маѣштѡи, / Или на бжштѡ зжл паструк?“ Добричко (Хаджиоглу Пазарджикъ, СбНУ, т. III, стр. 33). (266)

Пасѣмце 1) ум. отъ пасмо 2) (Пиротъ) глава на пасмо. (267)

Патанѡжци (Софійско) Конѣвци патанѡжци (268)

Патица патка 170. II. (Срв.: Паиките (патици), ако се капат в рѣка и ако шлѣкаат с крилата прѣку водата, да прѣат плѣс плѣс, ... чѣкаи врѣме да вжрни нѣшто дѡж или снег. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 170). (269)

Пѣдравѣй, Пѣтрѣй (Пиротъ) Съ кривы крака навжтрѣ. (270)

Пѣтрѣж (Хаджиелеско) баж за нѣчто тяжко на людие Пѣтрение 79. (Срв.: Ако ще патрѣжт на уручѣсало момиче, събиратъ се на едно мѣсто двѣ момичета и едно

***Пѣнѹкла**, с. ж. Гр. Чюма. Надворѣ кѹклѣ, дома панукла. ... Врѣла чюма, зла панукла.

Пѣпра, пѣпратъ, пѣпретъ и пѣпрѣтъ, с. ж. Раст. папѣръ.

Пѣприйца, с. ж. Четвѣртито желѣзо, что врьти горниа камѣкъ на водяницѣ, в. пѣприйца.

Пѣпѹръ, с. м. ... 2) Раст. папуракъ, мякышь, мякыишь, сазъ.

Пѣпуцѡнъ и пѣпѹцъ, с. м. На право ора-ло желѣзо-то, что рови земѣж-тж.

***Пѣпарлиа**, с. ж. Т. Низѣкъ, крѣглисть столъ за слагане на него лѣстие-то да ся ладе; софра, трапѣза, паралешка.

Пѣрлогъ, с. м. Напустѣжто парѣасано, батѣлъ лозѣ; бранѣиа, нерѣзина, нерѣзъ, парѣасина, парѣизъ, парѣасина.

Пѣръ, с. м. ... 2) Клонѣ. Израсло ми е дрво високо, / На дрво-то вѣткы, парове, / А на вѣткы-ты стребрены лѣстие, / А на лѣстие-то поройны пчелы. Пѣс.

Пѣсынокъ и пѣсынѣкъ, с. м. ... 2) Зе-менъ за сынъ, посыненъ, усыновенъ; храненикъ, посыненникъ; ...

Пѣстрокъ, с. м. Пѣсторокъ, отчѹхъ, отчѹвъ, прѣтатко; ... Иване, либѣ Иване, / Всичкы-ти лжчатъ, шжтъ врьвѣтъ, / Ти като лжчишъ, шѣшь врьвишъ, / Мѣня на когѡ оставѣашъ, / Да ли ни маѣж маѣхѣж, / Или на башж зѣлъ пѣстрокъ? Пѣс.

Пѣсѣмце, 1) ум. ср. отъ пасмо; ... 2) с. ср. Глава на пасмо.

Пѣсмо, с. ср. 1) Прѣжда отъ шѣстнаѣсѣтъ главѣ намотана околѡ мѡтовилѣж; гранка, гранъ, мѡндулъ, мѡвила, мѡтовилѣка, повѣсмо, шѣстакъ; ...

Пѣтанѡженѣцъ, с. м. Пѣтанѡгъ добытѣкъ.

Пѣтанѡгъ, га, го, пр. 1) Конѣ, добытѣкъ съ бѣлы копыта и съ бѣлж козинѣ на крака-та, а другѣдѣ съ другъ цѣтъ. Пѣтанѡга кобыла. 2) Живѡтно съ раздвое-но копыто.

Пѣтица, с. ж. Птица пѣйка, патка.

Пѣдравѣй, вѣ, ва, во, пр. Что има кривы навжтрѣ крака; кривокракий, пѣтрѣй ...

Пѣтрѣж, ишъ, -риѣл, гл. ср. Бѣлж, вражѣж, глѣдамъ на бѡбъ. Патрѣтъ на бѡбъ за уручѣсало.

Пятопръстица (Пиротъ) ржка (287)
Пешималъ престияка (Чепино, Серафимов) (288)

Пиде видъ баница която е полена съсъ млѣко (Лавренов) [Зачеркната на листа] (289)

Пѣкамъ (Прилѣпъ) внасямъ 96. (Срв.: ... под водѣница едни [хора] пикаше, други носеше подупени каменѣ и испровираше. [В бележка под черта пикаше е обяснено с внасяше.] Прилеп, СБНУ, т. I, стр. 96). (290)

Пилначе вм. пеленаче. (Богоев, пес. I, стр. 6). (Срв.: Тя го на ржѣвъ обзяла / Като сираче пилначе. Богоев, пес. I, стр. 6). (291)

Пирость (Хасковско) драгость (292)
[Пировина] [Пиръ], [Пирѣй] [Троскотъ] [Троскъ] 131. III. (Срв.: Троскъ или троскотъ, пировина, пирѣй, СБНУ, т. III, Науч. отд., стр. 131). (293)

Писристеръ (Плевня — Драмско) Кугато има на писристеръ искри, пари ста са броиатъ. XVI—XVII, 225. (Срв.: Кугато има на писристеръ искри, пари ста са броиат. Плевня, Драмско, СБНУ, т. XVI—XVII, стр. 225). (294)

Пѣтане (Макед.) Просене. (295)

Пи(л)аво горна дълга синя женска дрѣха (Чепино, Серафимов) (296)

Плакета баница (Чепино, Серафимов) (297)

Плетенкъи кога плетжтъ чорапѣ 190. II. (Срв.: Преденки — кога преджтъ, трушенки — кога трошжтъ мисиръ, лющенки — кога бѣлжтъ мисиръ... плетенки — кога плетжтъ чорапи. Търновско, СБНУ, т. II, стр. 190). (298)

Плѣтиво (Пиротъ) старъ обрядъ космене. (299)

Плетушка (Софийско) Плетеница. (300)

Плиматъ примка за ловени птички (Лавренов) [Зачеркната в оригинала.] (301)

Плитаръ (Прилѣпъ) Кирпичъ 195. II. (Срв.: Со вино намѣсто вода праеде плитари, за да се прикажуат. [В бележка под черта плитари обяснена: Кирпичи.] Прилеп, СБНУ, т. II, стр. 195). (302)

Плитѣнка (Броди) Глава нишкы. (303)

[Плитка вж. при низя.] (304)

Поарвамъ -рамъ развалямъ, поврѣждамъ 160. III. (Срв.: — I-A днеска поарахъ една воденица с девет витла и нема никога да промелѣ. Софийско, СБНУ, т. III, стр. 160). (305)

Пятопръстица, с. ж. Ржка. ...

*Пештемалъ, с. ж. Т. Прѣстилка съ кожто ся завиватъ въ банѣж — за да не имъ ся видятъ срамны-гы чясти.

Пѣкамъ (пѣкнамъ, да пѣкнѣж, пѣкнувамъ), гл. д. Пѣхамъ в 1-то знаменование. Едни пѣкаше подъ водяницѣж, други подъ каменъ. ...

Пелнѣчя, с. ср. Пеленачя.

Пирѣвина, с. ж. Раст. Трѣва пиръ.

Пиръ и Пирѣй, с. м. Раст. трѣва *Cynodon dactylon* (*Triticum repens*), пировина, пача трѣва, троска, тросковецъ, троскотъ, троскъ, бѣлузнакъ; ...

Троскотъ и трѣсъкъ, с. м. 1) Раст. трѣва *Cynodon dactylon* (*Triticum repens*), тросакъ, троска, тросковецъ, бѣлузнакъ, пача трѣва, пиръ, пирѣй; ...

Пѣтане и пѣтуване, с. ср. отъ пѣтамъ и пѣтувамъ. ...

Плакетъ, с. ж. Плакеда в 1-то знам.

Плакеда, с. ж. 1) Плакенда, баница, мазникъ, млинъ, плакета, платека, плѣтека, тутманикъ.

Плѣтенка, с. ж. ... 2) Кога ся сбержтъ момъ, женѣ да плетжтъ чорапѣ и да ся надплитатъ. ...

Плѣтиво, с. ср. ... 2) Старъ обрядъ, что ся пази повѣйдъ, кога крыщаватъ малкы дѣца; космене. ...

Плетушка, с. ж. Пленница, пленникъ.

Плитаръ, с. м. 1) Кирпичъ, керпичъ; ...

Плитѣнка, с. ж. ... 4) Глава нишкы' ...

Поарамъ и похарамъ, гл. д. свр. Да развалѣж, да поврѣдѣж, да напакоствѣж; ... I-A днеска поарахъ едни водяницѣж съ девет витла.

Побратимявамъ зимама нѣкого да ми бжде за братъ 82. III. <Срв.: Чѹзѹда је маѹка пумаѹчил, / Чѹзѹди је сѣстри пусѣстрил, / Чѹзѹди је братаа пубратил. Ахър-Челебийско, СбНУ, т. III, стр. 82). (306)

Побугарчивамъ побългарявамъ 106. III. <Срв.: Двама нашиа детѣ побугарчи / И па Марко у Прилѣпа града, / И он тамо двама побугарчи. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 106). (307)

Повалниѹа Сабѹа повалниѹа 97. III. <Срв.: Да му прати ду чѣтири добра: / Едно добро ждрѣлца добра коња, / А другото саблѹа повалниѹа, / а трѣтѣто жебе поклопено. Самоковско, СбНУ, т. III, стр. 97). (308)

Повалъ (Броди) наѣчени дръвие и повалени да лѣжѹт така малко врѣмя. (309)

Повѣлямаъ заповѣдамъ 227. III. <Срв.: ... по-вильаи, шѹ сакаш! Шо работа, имаиш? Воден, СбНУ, т. III, стр. 227). (310)

Повѣсмѹ (Броди) Снопчѹа ленъ. (311)

Повитица раст. павитъ 78/III. <Срв.: Брѣй ... цѣвти бѣлъ цѣвѹт, като повитицѹа. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 78). (312)

Повѹдилка (Броди) водило (313).

Поводникъ (Родопы) Танчеръ, танчеводецъ, хороводецъ 57. II. <Срв.: Момѹта шо играе на чело на хорото, казва се че играе на танецъ. (В родопскитѣ села поводникъ). СбНУ, т. II, стр. 57). (314)

Повѹдникъ юларъ (Ломско, Ралчѹв) (315)

Повѹйница Погачѹа повойница што ся носи на родилкѹа кога си повива дѣтя-то. 21. III. <Срв.: Ка се роди млада Бѹга, / Млада Бѹга и Божѹча, / ... / Мама оидѣ сѣс погачѹа, / Сѣс погачѹа повѹйница. [В бележка под черта обяснено]: Погачѹа, коѹто се носи на жена скоро родила, коѹто има дѣте да повива. Суходол, Соф., СбНУ, т. III, стр. 21). (316)

Поврати-душѹж 135. III. <Срв.: „Добрѹвечер поврати-душѹа.“ — Дал ти Гѹспѹд добрѹ, веселѹ-кѹкѹа“. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 135). (317)

Повръщанка повръщанѹе 90. III. <Срв.: Пругѹвори Ивѹна Кусѹче: / „Ой пубратим, Кубилики Милуш! / Немѹи си се, бре, надѹзѹт пуврѹшта / Пуврѹштѹанкѹа пруклѣтѹа си бѹва! Разложѹк, СбНУ, т. III, стр. 90). (318)

Повтѹриамъ повторѹж вторѹй пѹтѹа ся женѹл или мѹнѹж 186. III. <Срв.: ... една жена повториѹа (втори пѹт се ожениѹа). Тѹа заварилѹа едно момичѹе и едно — завѣла. Пирдоп, СбНУ, т. III, стр. 186). (319)

Побратиѹамъ (да побратѹж), гл. д. Зимама нѣкого за братъ, казвама му: братѹе; братимѹж; Чѹждѹа е майкѹа помайчилъ, / Чѹждѹа е сѣстры посѣстрилъ, / Чѹждѹа е братѹе побратилъ. Пѣс.

Побугарчиж, -ишъ, -чилъ, гл. д. свр. Да побългарѹж. Двама нашиа дѣтя побугарчи, / И па Марко у Прилѣпа града / И он тамо двама побугарчи. Пѣс.

Повалниѹа, с. ж. Назѣвание на сабѹа въ пѣсѣнь: Да му прати до чѣтѹре добра: / Едно добро ждрѣлца добра коѹна, / А другѹ-то саблѹа повалниѹа, / А трѣте-то жебе поклопено.

Повалъ, с. м. Наѣчени дръѹа, повалени на земѹж-тѹа да лѣжѹт малко врѣмя.

Повѣлямаъ и **повѣлявамъ** (да повѣлѹж), гл. д. 1) Велиж, заповѣдамъ; ...

Повѣсмѹ, с. ср. ... 2) Кѹдѣѹа, снопчѹа ленъ. ...

Повѹтица, с. ж. Раст. павитъ.

Повѹдилка, с. ж. Повѹдникъ, повѹдъ, водило, влаѣтъ, юларъ.

Повѹдникъ, с. м. ... 2) Коѹто води хорѹто; хороводецъ, танчеръ, танчѣводецъ ...

Повѹдникъ, с. м. 1) На оглавъ вѹже, за коѹто водѹтъ добѹтъѹж; повѹдилка, повѹдъ, водило, влаѣтъ, юларъ; ...

Повѹйница, с. ж. 1) Погачѹа, пита, што ся носи на родилкѹа, кога си повива дѣтята прѣвъ пѹтѹа; богородична пита, богородиченъ хлѣбъ. Ка ся роди млада Бѹга, / Млада Бѹга и Божѹчка, / Мама оидѣ сѣс погачѹа, / Сѣс погачѹа повѹйницѹа. Пѣс. ...

Поврати-душѹж. Така е наречѣн ячимикъ-тѹа въ еѹнѹа народѹа приѹказѹа: Добрѹвечеръ, поврати-душѹж! — Дал ти Богъ добрѹ, весѣли кѹшѹж!

Повръщанка, с. ж. Повръщанѹе, повратка. Прѹговѹри Ивѹна Кусѹче: / Ой побратимѹе, Кѹбилики Милушъ, / Не мой си ся брѹъ, назадъ повръща, / Повръщанка прѹклѹѹа си бѹва! Пѣс.

Повтѹриамъ и **повториѹамъ** (да повтѹриж), гл. д. ... Повтѹриамъ женитѹж, женѹжѹа, мѹжѹжѹа вторѹй пѹтѹа. Еѹна жена повториѹа; тѹа заварилѹа едно момичѹа и друго завѣла.

Повторѣнки (Карловско) Второ сѣно; ота-
ва. — Сигн. 592, 244. (320)

Повѣдили (Софийско) Низъ мяса му прѣ-
вие поведали 53. (Срв.: Поболил се Ни-
кола татарче, / Та лежало тѣмко девет
годин, / Низ кости му трава проникала, /
Низ уши му мухи пролетали, / Низ мяса
му цѣрве поведали. Горна баня, Соф.,
СбНУ, т. I, стр. 53). (321)

Поганенъ нечистъ 179. II. (Срв.: Една жѣ-
на била отъ глѹшець (мышка) по погана.
Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 179). (322)

Поганѣць (Пиротъ) Мышка (323)

Поганшрькъ -ци (Пиротъ) мышяци (324)

Погодъ Погодяване, съгласие, миръ 137.
III. (Срв.: Когато нѣкой бѣрка съ ножъ
въ огъно, не било добро, защото нешѣло
да има погоду у тая кѣща, шѣли да се ка-
ратъ. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 137). (325)

Подбитина убито, натрѣтено. 93/III (Срв.:
Когато бере нѣкой слѣлъ цирѣй или под-
битина, или какъвъ да е отокъ, распарятъ
сухоземна жаба и налагатъ отока. СбНУ,
т. III, Науч. отд., стр. 93). (326)

Подбрѣници (Родопы) женский наикъ 270
II. (Срв.: Срѣбърнитъ наикити (синджиръ,
манокеру, трепка, курешница, подбрѣни-
ци, ...) що носѣтъ женскитѣ, се зо-
ваѣтъ съ едно име гиздилу. Родопитѣ,
СбНУ, т. II, Науч. отд., стр. 270). (327)

Подвалъ дърво, което стои подъ бѣчва или
изподъ бурѣта въобще, та ги пази отъ
влага. (Ломско, Ралчов) (328)

Подведенъ наведенъ, прѣгрѣбенъ 157.
III. (Срв.: Тоѣ бѣше еден. висок чоек, та
дури бѣше подведен малку. Прилеп, СбНУ,
т. II, стр. 157). (329)

Подвождамъ подвеждъ скръпшемъ довож-
дамъ 93. II. (Срв.: Стоѣан си вѣиска под-
веде, / Подведе, до три хилѣди; / Та па
црѣкви вѣиска обиколи, / И с саблы на врати
стоѣа. Софийско, СбНУ, т. II, стр. 93). (330)

Подврѣлювамъ ставамъ врѣлъ зѣлъ. Ил. 111.
(Срв.: Царѣан са я пудгулямил, / Пудгу-
лямил и пудвоарил: / С кончену ми ф
чорка флиза, / Ут кончену комка зима.
[В бел. след песента обяснено:] Пудвоар-
ил — станѣлъ врѣлъ, зѣлъ. Чокманово,
Ахъчелебийско, Илиев сб., стр. 109, 111).
(331)

Подгазвамъ Дума-тѣ си не подгазва, дръжи
ѣж, не ѣж потѣпка. 208. III. (Срв.: Ја на
нѣашио башта лакарѣята не подгазвамъ.
Софийско, СбНУ, т. III, стр. 208). (332)

Поддоявамъ -доѣж давамъ да бозаѣж, по-
даамъ 83. III. (Срв.: — Агѣнице милу баѣ-

Повѣдя (да ся), -ишь, -дился, гл. възвр.
свр. Да ся вѣдж малко врѣмѣ, да ся раз-
вѣдя. Поболилсѣ Никола Татарча, / Та лѣ-
жало тѣмко деветъ годинъ, / Низъ кости
му трѣва проникала, / Низъ уши му му-
хы пролѣтали, / Низъ мяса му прѣвие
повѣдили. Пѣс.

Поганѣй, нѣ, на, но, пр. Мръсѣй, гну-
савѣй, гнусѣй, ганадѣй, галатѣй,
нечистѣй, несмасенѣй, неспрѣтѣй, мун-
дарѣ; ...

Поганѣць и поганѣць, -нци, с. м. ... 2) Жи-
вотно плѣхъ. Поганѣць-тѣ едно мѣсли, а
мачка-та друго. ...

Поганшрькъ, с. м. Мѣшѣ лайно; мѣшекъ,
мѣшпакъ, мѣшина.

Погодъ, с. м. Погода. Не шѣло да има по-
годъ въ тѣж кѣщѣ, не шѣли да ся по-
гаждатъ, шѣли да ся каратъ.

Подбитина, с. ж. Болка, чирей, отекло отъ
натрѣтено, отъ много ходене; набой, на-
биване, подбиване; ...

Подбрѣдникъ, с. м. ... 2) Накытъ като
подбрѣдникъ съ старѣ парѣ и съ рясы
отъ копринѣж ...

Подбрѣдникъ, с. м. Подбрѣдникъ отъ ста-
ри пари. Алена шапка съ черенъ подбрѣн-
никъ, за да се държи шапката. Рупчосъ,
ПСП. 57, 592. [Т. II.]

Подвалъ, с. м. Дърво подложено на бѣчва,
на каѣж или на друго нѣчто; подмолъ,
балванъ; ...

Подведенъ, нѣ, на, но, пр. Наведенъ,
прѣгрѣбенъ, грѣбавѣй.

Подвождамъ (да подвеждъ), гл. д. Подвеж-
дамъ: 1) Скрѣпшемъ довождамъ ... Сто-
ѣанъ си воиска подведе, / Подведе до три
хилѣды, / Та па црѣквы воиска обыко-
ли / И съ сабли на вратѣ стоѣахъ. Пѣс.

Подврѣлювамъ (да ся подврѣлѣж), гл.
възвр. Ставамъ врѣлъ, зѣлъ. Царѣ-нѣ ся
е подголѣмилъ, / Подголѣмилъ и подврѣ-
лилъ: / Съ конѣ-но ми въ черквѣ вли-
за. / Отъ конѣ-но комкѣ зима. Пѣс.

Подгазвамъ и подгазувамъ (да подгажъ),
гл. д. ... 2) Не пазѣж, не тачѣж, не вар-
дѣж, не дръжѣж нѣчто; потѣпкамъ, погаз-
вамъ; ... Думѣж-тѣ си не подгазва, дръ-
жи си думѣж-тѣ, не ѣж потѣпка. ...

Поддоявамъ (да поддоѣжъ), гл. д. Давамъ
на дѣтя да бозаѣ; подаамъ, крѣмѣж.

нуву, /.../ Зж тебе банку їстави / Дур
девит маїки сирици, / Банку шти дж тж
пудуїи, / Іубжву шти сж нжсучиш. Тър-
новско, СбНУ, т. III, стр. 83). (333)

Подї вж. Пойди (Богов, пес. I, стр. 7). <Срв.:
Малеле, миличка мале, / Поди ми сабіжтж
извади, / На животжт да си я погле-
дамъ. Богов, пес. I, стр. 7). (334)

Подї подъ 14. III. <Срв.: Пубї копъе, вжр-
за конъа, / Па се шетна, та намерї, Та
намерї студна вода, / Подї дърво ябле-
ново. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 14).
(335)

Подизлазямъ -излѣж излизамъ изъ-подъ
нѣчто. 199. III. <Срв.: „іа поткрени се,
бре камен, троа за да подизлезам со гла-
ата... Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 199).
(336)

Подклѣпы Да правимъ раю прѣквы, / Раю
прѣквы и подклѣпы 23. III. <Срв.: Ние не
сме два гжлаба, / Ние сме си два анге-
ла / От Бога сме допратени, / Да сечеме
божур дърво, /.../ Да правиме раїу
цжрки, / Раїу цжрки и потклѣи. с. Чу-
петлово (Краище Палакария), Самоков.
СбНУ, т. III, стр. 23). (337)

Подкрѣвамъ подкрѣж (Прилѣпъ) повди-
гамъ 117. II. <Срв.: Со гаргиа торба си
наденал, / И опнал їунак за да іа поткрѣ-
нит; / Тої не могол, Бѣме, да іа крѣ-
нит, / Гаргиа се на парчинна скжрши,...
Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 117). (338)

Подкрѣвамъ повдигамъ 199. III. <Срв.: „іа
поткрени се, бре камен, троа за да подиз-
лезам со глаата, да го клукнам за тѣтица
чоѣков“. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 199).
(339)

Подкрѣвамъ -крїнж повдигамъ, отмѣствамъ
152. III. <Срв.: Плочата сж путкрїнаїла
малце и адна глава сж пудадѣла удїжтре.
Воден, СбНУ, т. III, стр. 152). (340)

[Подлачица вж. богазїи] (341)

Подлизвамся (Софийско) събирамся Подли-
захся съ татаре, та пойдохъ на старж
Софїж (342)

Поднехте Копыто на добытъкъ 79. III.
<Срв.: Рѣшквеа шта ти обкувам / С
їунацї жьолти алтоанеа; / Поднеахтеа
шта ти поткувам, / С їунацї дьукиѣ
шеареани. [В бележка под линия объясне-
но:] Поднеахтеа = копитата на добытъкъ.
Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 79).
(343)

Подница Зимникъ, изба Ил. 27. <Срв.:
Зимникъ = изба, подница. Илиев сб.,
стр. 27). (344)

Подокливый (Софийско) Подокливы и вак-
лы овце 26. II. <Срв.: Сжбирали се їуна-
ци, / Се едноїики у лице, / Се руси, се
чембазїи, / Се вакїи, се подокливи, /

Агънне мїло байново, / За тебе банко
остави / Доръ девять майкты стїрици, /
Банко ше да тя поддои, / Хубаво да шенъ
ся насучешъ. Пѣс.

Пойдж, ешь, пойдохъ, пошълъ, гл. св. свр.
Да тръгнж, да ся упжтж. ...

Подї, прѣдл. Подъ. ... Поби копъе, врьза
коня, / Па ся шетнж, та намѣри, / Та на-
мѣри студнж водж / Поди дърво ябле-
ново. Пѣс.

Подизлазямъ (да подизлѣж), гл. ср. Из-
лазамъ изъ-подъ нѣчто. ІА подкренися,
бре каменъ, троа за да подизлѣж.

Подклѣпъ, с. м. На врата два-та прага съ
два-та стлѣба отъ двѣ-ты страны. Ны
не смѣ два гжлжа, / Нѣе смѣ си два
ангела, / Два ангела до два брата, Отъ
Бога смѣ допратени, / Да сѣимъ бо-
журъ дърво, / Да правимъ раю прѣквы
(враты) / Раю прѣквы и подклѣпы. Пѣс.

Подкрѣвамъ и подкрѣнувамъ (да подкрѣ-
нж), гл. д. Повдигамъ; ... Со гаргїж
торбж си надѣнжлж, / И опнжлж юнакъ
за да іж подкрѣнитъ, / Той не моголъ,
Богъ ми, да іж крѣнитъ, / Гаргїа ся на
парчинна скжрши. Пѣс. ...

Подкрѣвамъ и подкрѣнувамъ ... -мся,
гл. възвр. и стр. Повдигамся; ... ІА под-
кренися троа за да подизлѣзамъ со гла-
вж-тж.

Подлизвамся и подлизнувамся (да ся
подлїжїж), гл. възвр. ... 2) Събирамся.
Подлиззахся съ Татары, та пойдохъ на
старж Софїж.

Поднехте, с. м. мн. Копыта на добытъкъ.
Рожковъ шж ти обковж / Съ юнашкы
жлѣты алгжты, / Поднехте шж ти под-
ковж / Съ юнашкы дьукиѣ шїарены.
Пѣс.

Подница, с. ж. Зимникъ, изба под кжщж;
понца.

Подокливый, въ, ва, во, пр. Срѣщася въ
пѣсенъ за гыздавъ юнакъ: Събиралися
юнаци, / Все едноїикы у лице, / Все ру-
си, все чембазїи, / Все вакїи, все подок-

Се стоіанова прилика, / У блато злато да плѣва. Суходол, Соф., СбНУ, т. II, стр. 26). (345)

Подпи́кавамъ Соль-та ся подпикава, начина да овлѣгва 163. II. (Срв.: Врѣмето се разваля: кога се подпикава солта, кога цвѣрти лулата ... Търновско и др. места, СбНУ, т. II, стр. 163). (346)

Подплѣ(х)а уплашване, страхуване (Бургаско, Ралчов) (347)

Подпрѣгъ (Броди) Коланъ (348)

Подтрѣмъ (Броди) сайванъ подъ одѣра приждъ обора; прустъ. (349)

Подѣтина надуту, поддута, подпухнѣло 92/ III. (Срв.: Листата на жиловлака ги бержтъ, варижтъ ги и ги употрѣбаватъ за лапи отъ подутина. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 92). (350)

Подхвѣтина 112/III болѣстъ что боде подъ лѣжичкж-тж или въ слабины-ты; става, кога нѣко газѣ босъ изъ росжтж или изъ студенж водж. (Срв.: Потхвѣтина се зове оная болѣстъ, която боде подъ лѣжичката или подъ малкитѣ ребра. Тя става кога газѣжтъ босѣ изъ росата или изъ студена вода. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 112). (351)

Подшѣквѣмъ выкамъ шъ, шъ на кокошкы 16. III. (Срв.: Долетѣа два гѣлабе, / ... / А момѣ ги подшѣкуа: / „Ишу, ишу два гѣлабе, / Не ронете калѣнчица, / Калѣнчица оште сочна. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 16). (352)

Позвахъ-алъ Поканвѣмъ, повѣквѣмъ, калесвѣмъ. 96. II. (Срв.: Дарила ме Божа майка. / Кога роди млада Бога, / Та позвала сѣте жени, / Сѣте жени на погача. [В бележка след песента обяснено:] позвала = поканила, калесала. Горна Баня, Соф., Илиев сб., стр. 95, 96). (353)

Поздно кжсно, доцкана 150. III. (Срв.: Утишла на вудиницата поздно, / гу клѣдела мливуту да сж мѣле. Воден, СбНУ, т. III, стр. 150). (354)

Позовджѣя калесаръ, калесвачъ, каначъ. 96. II. (Срв.: Проговори цар Милутинъ, / На слугата свет Илиа, / Свет Илиа позовджѣя: / „Фала тебе свет Илию, / Свет Илию позовджѣю, / Што не доиде цар Костадинъ? Софийско, СбНУ, т. II, стр. 96). (355)

[Полагъ вж. при лѣгушь.] (356)

Полъ Онъ ся родилъ безъ полъ ни мжжско, ни женско 176. III. (Срв.: Он се родил безъ пол — ни мжжско, ни женско. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 176). (357)

Половина (Прилѣпъ) Кръсть (358)

ливи, / Все Стоанова прилика, / У блато злато да плавиѣтъ.

Подпи́кавамъ ... -мѣя, гл. възвр. ... 2) За соль: начинамъ да овлѣгвамъ.

Подплѣха, с. ж. Подплашване, уплашване, уплаха, страхуване.

Подпрѣгъ, с. м. Поясъ отъ рѣмькъ или отъ друго нѣчто за стягане съ него сѣдло, самаръ на добѣтъкъ; попрѣгъ, подстягъ, коланъ; ...

Подтрѣмъ, с. м. Подслонъ подъ трѣма, подъ одѣра на кжшж прѣдъ обора; прустъ.

Поддѣтина, с. ж. Надута, издута, поддута, подбухнѣло мѣсто.

Подхвѣтина, с. ж. Болѣстъ, что боде подъ лѣжичкж-тж или въ слабины-ты; хваща, кога нѣкои газѣ босъ по росж или изъ студенж водж; подхвѣтъ.

Подшѣквѣмъ и подшѣкувѣмъ (да подшѣквѣмъ), гл. д. Съ шѣкане пѣдж кокошкы, птици. Долѣтѣха два гѣлѣба, / А момѣ гѣ подшѣкуа: / Ишу, ишу, два гѣлѣба, / Не ронѣте калѣнчицж, / Калѣнчицж оште сочнж! Пѣс.

Позвж, -ешъ, -звѣлъ, гл. д. свр. Да позвѣж, да повѣквѣмъ, да поканѣж, да калесамъ, ... Кога роди млада Бога, / Та позвала вси-ты женѣ, / Вси-ты женѣ на погачж. Пѣс.

Поздно, нар. Не рано, не когато е врѣмя; кжсно, доцна, доцкна, доцкана, досна, одѣчна, сугаръ; ... Отишла на водѣни-цж-тж поздно. ...

Позовджѣя Каначъ, калесаръ, калесвачъ. Проговори цар Милутинъ / На слугж-тж свѣтъ Илиж: / Хвала тебѣ, свѣтъ Илие, / Свѣтъ Илие позовджѣю, / Что не доиде цар Костадинъ? Пѣс.

Полъ, с. м. Разлика-та междж мжжѣ-ты и женѣ-ты; ... Онъ ся роди безъ полъ: ни мжжско, ни женско.

Половина, с. ж. ... 2) У чловѣкъ и четвероногъ животно онаѣа частъ на грѣба,

Помайчвамъ зимамъ нѣкожъ женъ за май-
кж. 82. III. (Срв.: Тоѣ си са болан разбу-
леа, / Та си је тамо устанал, / На чѹзда
земеа прѣтажна; / Чѹзда је маѣка пу-
маѣчил, / Чѹзди је сѣстри пусѣстрил, /
Чѹзди је брѣтеа пубрѣтил. Ахжрчеле-
бийско, СбНУ, т. III, стр. 82). (359)

Попѣтвамъ поискивамъ, посаквамъ Ил. 133.
(Срв.: попитал = посакал, поискалъ за
жена. Тресанче, Дебърско, Илиев сб.,
стр. 133). (360)

Попрѣлка сѣдѣнка (Бургаско, Ралчов) (361),

Попъ булванъ отъ прѣстъ, направенъ за
подпиране грѣницѣ съ ѣстѣе на огни-
щето. (Ломско, Ралчов) (362)

Порѣждамъ породжамъ, раждамъ, добывамъ.
Нѣма породъ да породи. 105. II. (Срв.:
Евѣ станѣ дѣветъ годѣинъ врѣме, / Како во-
димъ Еленѣ неврѣста, / Оти нема породъ да по-
роди; / Или мажко, или женско. Кю-
стендилско, СбНУ, т. II, стр. 105). (363)

Порѣжнѣжъ (да) (Прилепъ) да послушамъ
194. II. (Срв.: „аѣ носи му здраѣи живо
на лѹгето; ѣте те порѣзавъ тебѣ и како не
посакат, секому на кеѣт ке му давамъ.“
[В бележка под линия те порѣзавъ обясне-
но:] Те послушахъ. Прилеп, СбНУ, т. II,
стр. 194). (364)

Порѣзливъ (Прилепъ) Послушность 44.
(Срв.: Што по-бжрго да прѣжаламъ: / Да
ли твоѣ личѣтиѣ, / Да ли твоѣа умнѣтиѣ, /
Да ли твоѣа кроткѣтиѣ, / Да ли твоѣа по-
рѣзливосъ? [В бележка под линия порѣ-
зливосъ обяснено:] послушност. Прилеп,
СбНУ, т. I, стр. 44). (365)

Порѣзливый послушный, послушливый 69.
III. (Срв.: [В бележка под линия обясне-
но:] Порѣзѣи = послушѣи; порѣзливо
дете = послушно дѣте. Прилеп, СбНУ,
т. III, стр. 69). (366)

Порѣзливый покорный, послушный, мирный
135. III. (Срв.: Сѣве и чѹле си биле брѣт
и сѣстра. Арно ама биле непорѣзливи на
маѣка си. [В бележка под линия обяснено:]
непокорни. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 135).
(367)

Породъ плодъ, родъ, рожба. 105. II. (Срв.: Евѣ
станѣ дѣветъ годѣинъ врѣме, / Како во-
димъ Еленѣ неврѣста, / Оти нема породъ да по-
роди: Ели мажко, или женско. Кюстен-
дилско, СбНУ, т. II, стр. 105). (368)

Породъ родъ, рожба, заврѣзъ, врѣзъ. Ил.
320. (Срв.: Едно дрѣво кленово / Оно се
не поклонило, / Девѣйка го је прокле-
ла: / — Отъ него породъ да нема. [В бе-
лежка след песента обяснено:] Порот =

коѣто достига до бутовѣ-тѣ; крѣстъ,
половина; ...

Помайчвамъ и **помайчювамъ** (да **помай-
чѣжъ**), гл. д. Зимамъ чѹжджъ майкж за своѣжъ,
казвамъ на чѹжджъ майкж мамо. Той си
сея болѣнъ разболѣ, / Та си е тамо оста-
нѣлъ / На чѹжджъ земѣжъ прѣтѣжнѣжъ; /
Чѹжджъ е майкжъ помайчилъ, / Чѹждѣ е
сѣстры посѣстрилъ, / Чѹждѣ е братѣ
побрѣтилъ. Пѣс.

Попѣтвамъ и **попѣтувамъ** (да **попы-
тамъ**), гл. д. ... 3) Поискивамъ, посак-
вамъ. ...

Попрѣлка, с. ж. Сѣдианка, кога се сѣбе-
рѣжѣ дѣвойки и невѣсты да прѣдѣжѣт и
да се надпрѣдѣт; попрѣдка. Сѣдианкѣ и
попрѣдѣ. ...

Попъ, с. м. ... 4) Булванъ отъ прѣстъ за
подпиране сѣдѣвѣ съ ѣстѣе на огнище;
попникъ.

Порѣждамъ (да **породжъ**), гл. д. ... 2) Раж-
дамъ, добывамъ; ... Евѣ станѣ дѣветъ
годинъ врѣмѣ, / Како водимъ Еленѣ не-
врѣстѣжъ, / Оти нѣма породъ да породи, /
Или мажко, или женско. Пѣс.

Порѣзвамъ и **порѣзувамъ** (да **порѣзамъ**
и да **порѣжѣжъ**), гл. д. Послушвамъ. Ете
те порѣзахъ и всѣакому на кеѣа ке да-
вамъ. ...

Порѣзливый, с. ж. Качество на порѣзли-
вый; послушност; ... Чѣто по-брѣго да
прѣжаламъ: / Дали твоѣжъ личѣтиѣжъ, / Дали
твоѣжъ умнѣтиѣжъ, / Дали твоѣжъ кроткѣтиѣжъ, /
Дали твоѣжъ порѣзливостъ? Тѣжъ.

Порѣзливый, въ, ва, во, пр. Коѣто порѣз-
ва, коѣто слуша и прави, кога му казѣ-
ватъ нѣчѣто; послушнѣи, послушливѣи,
покорнѣи, мирнѣи; ... Порѣзливѣи дѣца.

Порѣзливый, ... Они были братѣ и сѣс-
тра, ама были непорѣзливи на майкж си.

Породъ, с. м. 1) Рожба, дѣца; ... Евѣ
станѣ дѣветъ годѣинъ врѣмѣ, / Како во-
димъ Еленѣ неврѣстѣжъ, / Оти нѣма породъ
да породи, / Или мажко, или женско?
Пѣс.

Породъ, с. м. ... 2) Родъ, рожба, плодъ,
врѣзъ, заврѣзъ; ... Едно дрѣво клѣново /
Оно се не поклонило, / Дѣвойка го е
проклѣла, / Отъ него породъ да нѣма.
Пѣс.

породѣ, рожба, завързѣ. Г. Джумая Дуничка, Македония, Илиев сб., стр. 320). (369)

Порода (Прилѣп) рода и порода 46. <Срв.: Како сама ке жйвеіам, /.../ Немам татко, немам маіка, /Немам рода ни порода. Прилеп, СбНУ, т. I, стр. 46). (370)

Порядомъ (Богоев, пес. I, стр. 2). <Срв.: Стоянь дружина посѣбра, / И вѣрж и клятвж сторили, /.../ който ся боленъ разболѣ/ Порядомъ да го гледамы, / На ржпе да го носимъ. Богоев, пес. I, стр. 3). (371)

Прамата (Родопы) праматарскы дребны стоки, разпраматосаны на пазарѣ, въ прѣковѣнь дворѣ и пр. (372)

Прахутка Пряхвица [следва неясна дума...]. Лусорогдоп 115/III. <Срв.: Когато неможе да се намѣри ни ремѣкъ ни паяжина, тогава турватъ пѣрхавица (лусорогдоп). СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 115). (373)

Прашиж 53. III. Прѣвъ пѣтъ слѣдъ изникване на посѣвъ окопавамъ прѣстытъж около му за да ся очисти отъ бурени и трѣвы. <Срв.: Садил еа Стоіку, кйтка бусилеак, / Кйтка бусилеак, чеарвѣн треандѣфеал; / Нѣма коі да гу праши вазрива. [В бележка под линия обяснено:] Праши казватъ когато на царевицата или какво и да е друго растение пѣрви пѣтъ слѣдъ изникването му, окопаватъ прѣстыта наоколо, за да се очисти отъ другитѣ изникжли и непотрѣбни растения. Ахър-челебийско, СбНУ, т. III, стр. 53). (374)

Пращи (Броди) Люлѣкы на самарѣ (375)

Прѣблйквамъ -бликнж Прѣливамъ, изтичамъ. 191. III. <Срв.: Кога глѣдаат: от гавата прѣбликнѣало (претечѣало) кжрв. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 191). (376)

Прѣбрѣдвямъ изходвямъ накрѣсть 83. III. <Срв.: — Три пѣтъе стаду прибрѣдив, / Моіетж мамж ни видѣв, / Джли іе вѣлци іызѣадвж, / Или сж е бѣульук зжмеси. Търновско, СбНУ, т. III, стр. 83). (377)

Прѣврѣкница [Вж. следващата дума за извора] (378)

Прѣврѣкнѣвамъ (Ахър-челеб.) прѣврѣкница Соп. прѣгорявамъ (за крава за млѣкото и) 78. <Срв.: Ага души крѣва, еа друк дубитак, с не мити роаки, прифоаркнѣва хми млеаку-ту. И фоганъ аку испуниш капка млеаку, фата хи преафаркница. Устово, Левочово и Долно-Райково, Ахър-Челеб., СбНУ, т. I, стр. 78). (379)

Прѣврѣла твърдѣ врѣла, зла 98. III. <Срв.: „да почѣкаі, рѣнена іунака, / Да ти свѣлим

Пѣродѣ, с. м. 1) Рожба, дѣца; ... Нѣмамъ породѣ отъ сръдце, нѣмамъ отъ сръдце рожбж, нѣмамъ дѣца. Нѣмамъ рода ни порода, нѣмамъ си никого...

Порядомъ и **порядѣ**, нар. Единъ слѣдъ другъ; нарядѣ; ... Посѣбра Стоянь дружинж, / Дружинж вѣржж сговориж, / Вѣра сж клятвж сторили: / Който ся боленъ разболи, / Порядомъ шемъ го гледамы, / На ржпѣ шемъ го носимы. Пѣс.

***Прамата**, с. м. Гр. Праматина, праматарска стока, като басмы, платна, платове и др.; ...

Прахутка, с. ж. Раст. прахуница.

Прашиж, -ишѣ, -ишѣлѣ, гл. д. ... 4) Слѣдъ изникване на посѣвъ окопавамъ прѣстытъж около му за да ся очисти отъ бурения и трѣвы; прѣкопавамъ; ...

Праща, с. ж. Пращка.

Пращка и **пращова**, с. ж. Праща:...

3) На самарѣ отъ вѣже зенгин; люлѣкы, странѣкы, стрѣниці.

Прѣблйквамъ и **прѣблйкнѣвамъ** (да прибликнж), гл. ср. Бликвямъ много, та излизамъ изъ краищата навънъ; прѣливамъ, прѣплѣвамъ, изтичамъ. Отъ тавж-тж прѣбликнѣло крѣвъ.

Прѣбрѣдвямъ и **прѣбрѣждамъ** (да прѣбрѣдж), гл. д. ... 2) Бывамъ на много мѣста, изходвямъ накрѣсть; крѣстосвамъ. ... Три пѣти стадо прѣбрѣдихъ, / Моіж-тж мамж не видѣхъ: / Дали іж вѣлци изадохж, / Или си ся в билѣукъ замѣси! Пѣс.

Прѣврѣкница, с. ж. Кога добѣтъкъ прѣврѣкнѣ, прѣгори, та не дава вѣче млѣко.

Прѣврѣкамъ (прѣврѣквямъ, да прѣврѣкнж, прѣврѣкнѣвамъ), гл. ср. ... 5) За добѣтыя, что ся дои: прѣставамъ да давамъ млѣко: прѣгорявамъ. Кравата вѣче прѣврѣкнж, не дава вѣче млѣко.

Прѣврѣлѣй, лѣ, ла, ло, пр. Твърдѣ врѣлѣй, злѣй, лоший. ІА почѣкай, рѣнена

сабля од рамена; / Да не ти е рани на-
легнала. / Не сетя се ранена юнака, / Че
зашто је преврла измама, / Откачи му
сабля од рамене. Софийско, СбНУ, т. III,
стр. 98). (380)

Прѣврьне (да) (Дебрь) да прѣвали 218.
II. (Срв.: Превърна дождот, не требет
клашенчето. Дебрьско, СбНУ, т. II,
стр. 218). (381)

Прѣдавачка (Прилѣп) прѣдателство (382)

Прѣдѣлямъ -лѣжъ раздѣлямъ 35. III. (Срв.:
Сжбрали се чѣтири светий: /.../ Та че
д ѿда код милнаго Бога, / Та че д ѿда
закон да предѣла, / Кому што че на дел
да се падне. Софийско, СбНУ, т. III,
стр. 35). (383)

Прѣска (Прилѣп) Прѣди нѣколко врѣмя.
112. (Срв.: „А бре чоече, зашто непри-
познааш ти крал и патрик, кога влезе ф
црква прееска, за да се поклониш,...
[В бележка под линия прееска обяснено:]
Прѣди нѣколко врѣме. Прилеп, СбНУ,
т. I, стр. 112). (384)

Прѣденувамъ (да) (Ярлово) да прѣминж
денж. (385)

Прѣзморскый чюдный, хубавый Като прѣз-
морскж трѣстикж. 31. III. (Срв.: Провик-
на се левен Гѣуро / Низ Цариградска гради-
на! /.../ Збирайте се Гѣуровите, Гѣуровите
дружина, /.../ Да видите левен Гѣуро, /
Какво Гѣуро либе либи: / Снага му тжн-
ка висока, / Като презморска трѣстика; /
Лице му бело червено, / Като Петровка
ѿбжлка. Локорско, СбНУ, т. III, стр. 31).
(386)

Прѣзржжъ нар. Пиж водж прѣзржжъ,
отъ извртенж на лакътж опрѣтж стовиж
на едик ржжж. 138. III. (Срв.: Не било
добро да се пие вода презржжъ. [В бе-
лежка под линия презржжъ обяснено:]
Когато нѣкой земе стовната за дрѣжката
и я изврти тѣй, шото да лежи на съ-
щата ржжж и се напие съ една ржжж,
това пиенние наричатъ: презржжъ. Со-
фийско, СбНУ, т. III, стр. 138). (387)

Прѣйска (Прилѣп) прѣди малко. 169. II.
(Срв.: „ѿас на рабуш не глеам, момче,
туку прѣйска кога си дойде кравата от
гоѣда, прао на ѿсли в куки си влѣзе, да
от тоѿ знам оти ке вѣрнит, чѣнки ѿште
от малечок ѿс тоѿ сум го запазил, да не
е чѣре да не завѣрнит“. [В бележка под
линия прѣйска обяснено:] Прѣди малко.
Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 169). (388)

Прѣклянямъ заклинямъ нѣкого нѣколко
ишти. 93. II. (Срв.: Стоѿн се верно за-
клинья, / Заклинья и па преклинья; „Не-
боѿ се, шуру Юруше, / Та чем ли да те
издаѣм, / Като си правим крѣштеньѣ.“
Софийско, СбНУ, т. II, стр. 93). (389)

юнака, / Да ти свалимъ саблѣж отъ ра-
мена, / Да не ти е ранѣ налѣгнѣла. /
Не сѣтися ранена юнака, / Че зашто е
прѣврла измама, / Откачи му саблѣж отъ
раменѣ. Пѣс.

Прѣврьне, -нжло, гл. безл., свр. Да прѣ-
стане, да врьне; да прѣвали, да прѣлѣти.
Прѣврьнж дѣждъ-тѣ, не трѣбва клашен-
ча-то.

Прѣдавачка, с. ж. Прѣдателство, прѣдат-
ничество;...

**Прѣдѣлавамъ и прѣдѣлямъ (да прѣдѣ-
лѣжъ)**, гл. д... 5) Давамъ кому что ся
пада; раздѣлямъ. Сѣбралися чѣтыре свя-
тии, / Та че д'иджѣ кодъ милнаго Бога, /
Та че д'иджѣ законъ да прѣдѣлѣтѣ, /
Кому что че на дѣл да ся падне. Пѣс.

Прѣѣ и прѣска, нар. Прѣгж, прѣгѣска,
прѣиска, прѣди малко, одѣвѣ, одѣвѣка.
Влѣзе въ црѣквж прѣска.

Прѣденувамъ, гл. ср. свр. Да прѣминж,
да прѣкарамъ денѣ; да прѣденувамъ.

Прѣзморскый, ска, ско, пр. Что е отъ прѣзъ
море, отъ отвѣдъ море-то;... Провѣкнѣся
левентъ Гѣуро / Низъ Цариградскж гради-
нж: / Сбирайтеся Гѣурови-ти, / Гѣурови-ти
дружина, / Да видите левентъ Гѣуро, / Какво
Гѣуро либа либи: / Снага му тѣнка-высо-
ка / Като прѣзморскж трѣстикж, / Лице
му бѣло-червено / Като петровкж ѿбжлж-
кж! Пѣс.

Прѣзржжъ, нар. Пиж водж прѣзржжъ, съ
извитж ржжж, та стовна-та сложена на
рамо-то. Нехвѣла да ся пие вода прѣз-
ржжъ че, кой пие вторъ по него, ше му
ся влигне подстриница, ше го боли грѣ-
ло.

Прѣйска, нар. Прѣди малко; прѣска. I-Азъ
на рабушѣ не глѣдамъ, момчѣ, токо прѣ-
иска, кога си дойде крава-та отъ говѣѣда,
право на ѿсли во куки си влѣзе, да
отъ това знамъ, оти ке врьнитъ.

Прѣклянямъ (да прѣклянѣжъ), гл. д...
-мѣся, гл. вѣзвр. С клятвж ся обричамъ,
давамъ клятвж за нѣчто; заклинамъ,
клянѣся;... Стоѿнѣ ся вѣрно заклиня, /
Заклиня и па прѣклиня; / Не бойся шуру
Юруше, / Та чемъ ли да ти издаѣмъ, /
Като си правимъ крѣщение! Пѣс.

Прѣкованъй Рогъ прѣкованъ 2. II. (Срв.: Бжрна Нойкъо ф китен силаф, / Та извади танка свѣрка, / Танка свирка осепѣва, / И извади рог прекѣван. Софийско, СбНУ, т. II, стр. 2). (390)

Прѣкорецъ -рци прѣкоряване Ил. 293. (Срв.: — Горете ми танки дари, / Така гори мене сѣрце, / От бащини ми страове, / От майчини ми жалбове, / От снаи ни ми прекорци. [В бележка след песента прекорци обяснено:] Прѣкорци = прѣкорявания. Джумая Дуничка, Македония, Илиев сб., стр. 289, 293). (391)

Прѣкоридскъй (Прилѣпъ) отгатыкъ рида 207. II. (Срв.: Село Никодим (прекуришко Тиквешко). [В бележка под линия обяснено:] Отгатыкъ рида. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 207). (392)

Прѣкотрупа (Прилѣпъ) Не изъ пѣтѣж (393)

Прѣкрыва (Ахѣръ-челеб.) особена червена крыпа, съ коѣж-то прѣкрываѣ лице-то на невѣста. 132. II. (Срв.: Прикрѣй. Въ Ахъ-Челебийско, когато сватоветѣ отидѣтъ да земѣтъ невѣстата, цѣлото ѣ лице е покрито съ особна червена покрива „преакрива“. СбНУ, т. II, стр. 132). (394)

Прѣкровка прѣвѣзъ, було, дулакъ 96. III. (Срв.: Пулукхѣл е силен буен вѣтар, / Та е открил мѣмина прекрофка. Самоковско, СбНУ, т. III, стр. 96). (395)

Прѣкрѣквамъ (Прилѣпъ) прѣскачѣмъ, прѣкрачѣмъ. (396)

Прѣкѣтквамъ -камъ прѣврѣшѣмъ, прѣтурѣмъ, прѣобрѣшѣмъ. 153. III. (Срв.:... гѣвѣуло немѣжел да живе по мѣгѣу лѣуигѣта, затѣ се крѣел ву водата кѣѣ шо прѣкѣтѣл гимѣите и удѣвал лѣуигѣта. [В бележка под линия обяснено:] Прѣкѣтѣл = преврѣшѣл. Леринско, СбНУ, т. III, стр. 153). (397)

Прѣлѣгъ Прѣлѣжѣване, прѣнощуване 19. II. (Срв.: „Да прѣди близу, невѣсто, / ѣа прѣди близу, прѣстѣпи, / Нѣшѣо кѣу да ти продѣмам, / Продѣмам, да те попѣтам, / До дома да ме заведѣш / У вас на прѣлег да лѣжа. Софийско, СбНУ, т. II, стр. 19). (398)

Прѣялица прѣяца ум. хурка Ил. 251. (Срв.: Две друшки, другарки, /... / Идно любѣи любѣят, / Една дума думат, / Идна прѣяца прѣидѣт. [В бележка след песента обяснено:] прѣяца от прѣялица = фурка. Сърт

Прѣковъ ж, ешь, -валъ, гл. свр. отъ прѣковавамъ, -ванъй, прич. стр. Кованъй, обкованъй, накованъй. Тѣнка свирка осѣнова и рогъ прѣкованъ.

Прѣкорецъ, ум. м. отъ прѣкорѣ.

Прѣкорци, с. м. мн. Прѣкоряване, корѣние, укори, ... Горѣте ми тѣнкѣ дари, / Така гори менѣ сѣрдѣце / Отъ бащинѣи ми страховѣи, / Отъ майчинѣи ми жалбѣи, / Отъ снахѣишѣи ми прѣкорци! Пѣс.

Прѣкоридскъй, ска, ско, пр. Что е отгатыкъ рида, отвѣдѣ рида.

Прѣко, нар. и прѣдл. ... — Прѣко трупа:

а) Не изъ пѣтѣа, не по пѣтѣ, безъ пѣтѣ. Чѣункѣ ходѣлѣ прѣко трупа, на много мѣста находѣлѣ загодѣи и си ѣадѣлѣ.

б) Безъ да му мыслѣмъ, безъ да смѣтамы по тѣнѣо; намѣрѣкѣи, напѣмѣрѣкѣи, напѣсокѣж, наприѣмѣниѣж, напѣрѣумѣниѣж, напѣобумъ, карламаданъ, тахмина; ...

Прѣкрѣва и **прѣкрѣвка**, с. ж. Прѣкрѣвка, прѣкрѣвъ, прѣкрѣвѣи.

Прѣкрѣвка, с. ж. Прѣвѣсѣ, прѣвѣзѣ, прѣкрѣвъ, прѣкрѣва, прѣкрѣвка, було, дувакѣ, дулакѣ, прѣнѣчѣ. ...

Прѣкрѣквамъ и **прѣкрѣкѣнувамъ** (да прѣкрѣкѣнѣж), гл. д. Прѣкрачѣмъ.

Прѣкѣтквамъ и **прѣкѣтѣкувамъ** (да прѣкѣтѣкамъ), гл. д. Прѣкѣтѣвамъ.

Прѣкѣтѣвамъ и **прѣкѣтѣнувамъ** (да прѣкѣтѣнѣж), гл. д. Прѣкѣтѣквамъ: 1) Извѣрѣ, шѣамъ, прѣврѣшѣмъ, обрѣшѣмъ, завѣрѣтамъ, прѣмѣтамъ, прѣкуцѣвамъ; ... 2) Гѣтѣамъ-завѣламъ, кѣтурѣамъ, кѣтѣвамъ, кѣтѣкамъ, прѣвалѣамъ, повѣламъ, прѣврѣшѣмъ, прѣтурѣамъ, прѣобрѣшѣмъ, прѣкуцѣвамъ, рутинамъ, ручѣамъ, сѣбарѣамъ, сѣрѣмѣласѣамъ, бѣчѣж; ...

Прѣлѣгъ, с. м. Прѣлѣжѣване, прѣнощуване лѣжѣачѣка; ... Нѣчѣо кѣу да ти продѣмамъ, / Продѣмамъ, да тѣ попѣтамъ, / До дома да мѣ заведѣшъ, / У вас на прѣлѣгъ да лѣжѣж. Пѣс.

Прѣялица, с. ж. Дрѣвяна справа съ кѣдѣлѣж врѣзанѣж на неѣж за прѣяденѣе, втѣйка въ пѣзѣухѣж-тѣж подѣ лѣвѣж-тѣж мѣшѣниѣж; прѣяца, прѣялка, прѣяло, хурѣка, фурѣка. Надѣварѣатѣся, коѣа пѣ-тѣнѣко да прѣяде на прѣялицѣж.

Кюйлеръ, Шуменско, Илиев сб., стр. 250, 251). (399)

Прѣлѣчямъ прѣлѣчѣся прѣправямъ, прѣсторвамъ 105. II. (Срв.: Та си слеза на друм на раздруме / У тѣсни клисури, / Направѣ се, прелечѣ се, / Направѣ се млада прошлакѣна. Кюстендилско, СбНУ, т. II, стр. 105). (400)

Прѣлѣбници (Софийско) нѣкаквы морскы сжества, что сж могли да сж прѣправѣть различно, та сж мамилѣ людѣ-то да гы даватъ. 92. II. (Срв.: Груица ѣе конѣа послушало, / Ка извади сабѣла дѣвет рас-тедзи, / Та расѣчи две морскы прѣлѣб-ници, / Та си пливна през бѣли Дунаве, / Та отидѣ у ладни меанѣ. Софийско, СбНУ, т. II, стр. 92). (401)

Прѣмалнѣль (Пиротъ) прѣмалѣль, отслаб-нѣль. (402)

Прѣмарѣж (Ахѣръ-чел.) изпрѣцамъ, изѣ-рѣж. (403)

Прѣмренѣй Вранѣ имъ конѣе прихванѣж / Црѣны си очѣ прѣмренѣ. 31. III. (Срв.: Кога дойдоа на госкѣе, / Гѣуровѣ млади дружина, / Петка иде на срѣшта, / Танки им порти отвори, / Вранѣ им конѣе при-фана, / Цхриите очѣ премренѣ. Локорско, СбНУ, т. III, стр. 31). (404)

Прѣнадамъ прѣстаѣмъ да ся надѣж 90. II. (Срв.: Чекала го до дѣвет годѣни, / ... / Настѣпило у десѣта годѣн. / Тогаѣ му се Гѣурица прѣнада, / Прѣнада се и се пожѣниѣла, / Довѣла ѣе на крѣльовѣ двѣри, / Довѣла ѣе, нова стопѣнина. Со-фийско, СбНУ, т. II, стр. 90). (405)

Прѣотѣмамъ прѣотѣмѣж и прѣотѣмѣж прѣв-зимамъ, зимамъ 86. II. (Срв.: Сжбрал си ѣе цар султан Мурѣта, / Сжбрал си ѣе таѣа сѣлна воѣска, / Да си ѣде зѣмѣа Карадѣч-ка. / Да погубѣ цар Бѣновик Пѣтѣж, / Та на Пѣтѣж царство да прѣотѣне. Суходол, Соф., СбНУ, т. II, стр. 86). (406)

Прѣпадамъ (Прилѣпъ) Изпадамъ, нами-рамъ нѣйдѣ 116. (Срв.: — „Каѣ шѣташ, оче“, го прѣшал офцарот духовнико, „ва-ка во оваа пустѣлина, от каѣ си прѣпад-нал?“ Прилѣп, СбНУ, т. I, стр. 116). (407)

Прѣпашка поясъ 59. III. (Срв.: Со прѣ-пашка ѣловна, со кѣски нарѣсѣна е опѣ-шана. Прилѣп СбНУ, т. III, стр. 59). (408)

Прѣпекъ ракия (Софийско) (409)

Прѣперица (Радило) пѣдпѣждѣкъ Ил. 13. (Срв.: Трѣгнѣжѣ ѣе луду млади / Низ гурицѣ, низ зѣленѣж / Дѣж си луви дреб-нѣж ловѣж, / Дребнѣж ловѣж ѣрѣбици, / И по-дребнѣж прѣперици. В бележка след пѣ-

Прѣпѣчивамъ и прѣпѣчивамъ (да прѣпѣ-чѣж), гл. д. ... -мѣя, гл. възвр. Прѣпѣ-чивамъ, прѣмѣчивамъ лице-то си, дрѣхѣ-ты си да ся не познавамъ; прѣпѣчивамъ, прѣ-сторнамъ, прѣмѣчивамъ, прѣдрѣшнамъ. ... Направѣся, прѣпѣчѣся, / Направѣся млада прошлакѣнина. Пѣс.

Прѣлѣбници (Софийско) нѣкаквы си мор-скы русалкѣ, коѣто сж могли да се прѣпѣчиватъ и сж мамилѣ людѣ-то да гы даватъ. Груица е конѣа послушало, / Извади си сабѣлѣ дѣвѣтъ разѣдѣзѣ, / Та разѣче дѣвѣ морскы прѣлѣбници, / Та си пливнѣж прѣзѣ бѣлѣй Дунаве, / Та си отидѣ у хладнѣ механѣ. Пѣс.

Прѣмѣлнѣвамъ (да прѣмѣлнѣж), гл. ср. Прѣмѣлѣвамъ, отпадамъ, прѣмирамъ, малак-свамъ. Прѣмѣлнѣль отъ гладѣ.

Прѣмѣрѣж, -нѣшъ, -нѣль, гл. д. свр. Да изпрѣцамъ, да изѣрѣж. ...

Прѣмѣрѣвамъ и прѣмѣрѣнѣвамъ (да прѣмѣрѣж), гл. д. Прѣмѣрѣжвамъ. Кога дойдохѣ на гостѣе / Гѣуровѣ млади дру-жина, / Петка иде на срѣжѣж. / Тѣнкѣ имъ порти отвори, / Вранѣ имъ конѣе прихванѣж, / Црѣны-ты очѣ прѣмѣрѣнѣ. Пѣс.

Прѣпадамъ и прѣпадувамъ (да ся прѣпадамъ), гл. об. Прѣпѣвамъ да ся надамъ, изгубѣвамъ надѣжѣж. Чѣкала го до дѣвѣтъ години, / Настѣпило у десѣтѣ го-динѣ, / Тогаѣ му ся Гѣурица прѣпада, / Прѣпадѣся ѣе ся пожѣниѣла, / Довѣла е на крѣлевѣ двѣри, / Довѣла е нова стопа-нина. Пѣс.

Прѣотѣмамъ (да прѣотѣмѣж), гл. д. Зи-мамъ, прѣвзимамъ, отнимамъ, прѣотѣни-мамъ, прѣотѣмамъ; зимамъ назадѣ. Прѣотѣ-му царство-то.

Прѣпадамъ и прѣпадувамъ (да прѣпад-нѣж), гл. ср. 1) Изпадамъ, намирамъ нѣйдѣ случайно, наврѣтамъ. Кѣдѣ шѣташ, отчѣа, вака во овѣжѣж пустѣлиѣж, откѣдѣ си прѣпаднѣжѣж? ...

Прѣпашка, с. ж. Поясъ, повасъ, опасъ; ...

Прѣпекъ, с. м. Ракия два пѣти прѣпече-на; люта, врѣла ракия. Прѣпекъ ракияѣ пѣнаѣж.

Прѣперица, с. ж. Птица пѣдпѣждѣкъ, прѣ-пѣлиѣжа, прѣпѣлиѣжа. Отидохѣ на плани-нѣж, / Та найдохѣ дребна лѣва, / Дребна лѣва ѣрѣбици, / А пѣдребна прѣперици. Пѣс. 1

сента обяснено:] Пряперици = пждпж-
джци. Радилово, Пешерско. Илиев сб.,
стр. 12—13). (410)

(Прѣпивъ вж. при запивъ) (411)

Прѣпивамся (Прилѣпъ) прѣпирамся (412)

Препсва приличж. 201. II. (Срв.: Не ме
гледаш по алыштава, оти несум от ової
грат, іанлжш си види некої друк да не
бараш, что да прѣпса на мене. [В бележ-
ка под линия препса е обяснено:] При-
лича. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 201).
(413)

Прѣсжда (Прилѣпъ) прѣсжда, илямъ.
(414)

Прѣтчивамъ надприпквямъ надбѣгвамъ 12.
III. (Срв.: Пѣвали се млат неженет, /
Сношти вечер на кладенец, / При сви
браќка и дружина: / „Имам конѣа виро-
гона, / Та прѣтча вири ветжр, / Пре-
текжл би іасно сжлнце“. Софийско, СбНУ,
т. III, стр. 12). (415)

Прѣтварямся Чинж ся, струвамся прѣпра-
вамся 18. II. (Срв.: „Сину Тодѣре, Тодѣ-
ре! / Што ти у книжѣ казува? / Што
ти се жално претвара? / Цѣрквите ме-
теш и свиршш, / Куните рѣдиш и пѣеш, /
У книжѣ гледаш и плачеш. / Кажи ми,
сину, кажи ми! / Што је у книжѣ писа-
но?“ Софийско, СбНУ, т. II, стр. 18—
19). (416)

Прѣтервамься прѣминувамъ 136. III. (Срв.:
Волци кога да се претеруаат на многу
бѣлуци по планинѣто, не било на арно,
тие кобеле іа джѣгон голѣми, іа умѣрач-
ка на живото иманье. Прилеп, СбНУ, т. III,
стр. 136). (417)

Прѣтленый (Софийско) Прѣсѣяный 8.
(Срв.: Тази вита колачина, / Превита,
премлена, претлена. [В бележка под ли-
ния обяснено:] прѣсѣяна. Горна Баня,
Соф., СбНУ, т. I, стр. 8). (418)

Прѣхвѣтникъ -ци (Хаджиелеско) Момины
роднини, что посрѣщатъ сватовѣ-тъ да
ги гошаватъ 50. II. (Срв.: Тѣзи момини
роднини, които ще посрѣщнжтъ сватове-
тѣ, за да ги гошаватъ, се наричатъ прѣх-
ватничи. Хаджиелеско, СбНУ, т. II, стр. 50).
(419)

Прѣхѣждамъ За годеници: изходили, из-
траяли врѣмя-то отъ годежъ до сватѣж.
61. III. (Срв.: Ф петѣк Милѣна главѣа, /
Ф сабота са преодили. [В бележка под
линия обяснено:] Преодили = прѣходи-
ли; употрѣбыва се за годеници; всѣки
отъ тѣхъ е прѣходилъ врѣмето отъ годе-
жтъ до свадбата. Разложко, СбНУ, т. III,
стр. 61). (420)

Прѣчекорвамъ прѣчекоржъ (Прилѣпъ)
Прѣкрачвамъ прѣскачамъ (421)

Прѣпивамся (да ся прѣпинамъ), гл. вз.
Прѣпирамся.

*Прѣпсамъ и прѣпцамъ Гр. 1) гл. ср. При-
личамъ, мазамъ. Прѣпса на мене, прили-
ча на мене.

Прѣсжда, с. ж. Сждебно рѣшение; ил-
ямъ; ...

Прѣтчивамъ (да прѣтекжъ), гл. ср. ...
3) Надприпквямъ, надбѣгвамъ, надмину-
вамъ, преварямъ, надбрѣзамъ, надтчивамъ,
надтрѣчавамъ: ... Похвалися млада не-
женетъ / Сношти вечер на кладенецъ /
При вси брати и дружинж: / Имамъ ко-
ниа вихрогона, / Та прѣтчиа вихры, вѣ-
тьрь, / Прѣтекълъ бы іасно слѣнце.
Пѣс.

Прѣтварямъ и прѣтвориамъ (да прѣ-
творжъ), гл. д. ... -мѣя, гл. възвр. и стр.
Прѣправямся, прѣсторвамся, прѣзнача-
вамся. ... - Сину Тодоре, Тодоре, / Что ти
у книжѣ казува, / Что ти ся жално прѣ-
твара, / Прѣквѣ-тъ метеш и свиршш, /
Кунѣ-тъ радиш и пѣеш, / У книжѣ
гледаш и плачеш, / Кажи ми, сину,
кажи ми, / Что е у книжѣ писано? Пѣс.

Прѣтѣрвамъ и прѣтѣрувамъ (да прѣтѣ-
рамъ), гл. д. ... -мѣя, 1) гл. възвр. Прѣ-
минувамъ. Кога ся прѣтѣруватъ вѣщи на
много билюци по планинѣто, не было на
харно: тии кобѣли іа дженковѣ, іа уми-
рачж на живото имане. ...

Прѣтлѣный, нѣ, на, но, прич. стр. Прѣ-
сѣяный. Тази вита колачина, прѣвита,
прѣмлена, прѣтлѣна.

Прѣхвѣтникъ, ници с. м. Моминѣ родни-
на, что шѣтатъ и посрѣщатъ на сватѣж;
прѣстройникъ.

Прѣхѣждамъ (да прѣхѣджъ), гл. д. ...
2) гл. ср. За годенѣ: изминувамъ врѣмя-
то отъ годежѣа до сватѣж-тѣж. Въ пятѣкъ
Милѣнж годихж, / Въ сѣботж сж прѣхо-
дили. Пѣс. ...

Прѣчекорвамъ и прѣчекорювание [sic],
(да прѣчекоржъ), гл. д. Прѣкрачвамъ,
прѣкраквамъ, прѣскачамъ, прѣстжшамъ;
... Она прѣчекорила овчѣрѣа.

Прѣчесь (Софийско) Причящение 27. II. (Срв.: Да видите тої чудо голѣмо, / Да тамо се Бога не гледало. / ... / Да тамо се прѣчес не зимало. Суходол, Соф., СбНУ, т. II, стр. 27). (422)

Приберичъ кръстѣхъ го рѣзничъ приберичъ 129. (Срв.: Лесицата утишла на месоту, та прибрала врутъ резните, че са воарнала. „Как гу коарсти кумице [детето]?“ іеа пушители; пак та хми рекла: „коарстихъ гу резничъ приберичъ“. Устово, Ахър-челебийско, СбНУ, т. I, стр. 129). (423)

Прибирамъ -ржся Приближавамъ 177. II. (Срв.: Тої не припуштатъ нѣкого за да се приберитъ до шопурката за да не му іа уплашитъ маската. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 177). (424)

Привой (Броди) рѣмници за връзване хомогъ на оишето. (425)

Привой (Пиротъ) рѣмыкъ, съ когото привръзватъ ярема съ воище-то на рало. (426)

Привои една кожа съ която върватъ въ оране процапа съ ярема (Милушев) (427)

Пригорша (Ахър-Чел.) Кривача. 221. II. (Срв.: Царіетъ извадилъ та хми далъ пу іедноа пригоаршта іелтоаніе и си ги упратилъ. Левочево, Ахър-Челеб., СбНУ, т. II, стр. 221). (428)

Призвамъ приѣзжъ погляждамъ съзирама 240. III. (Срв.: ... кога, наї-напкун, да приѣне гут курѣиѣжъ, ѣт ти адну казанъ сѣлде фурини. [В бележка под линия обяснено:] Да погледне, да съзре. Воденско, СбНУ, т. III, стр. 240). (429)

Приѣджъ (да) да доѣджъ при. 93. II. (Срв.: А іурушъ му се огласи / Нисъ таїа гора зелена: / „Зѣту ле, зѣту, Стоане! / Не смеіемъ, зѣту, да придемъ, / Да придемъ, близу котъ тебе; / Да не іе врѣла помама.“ Софийско, СбНУ, т. II, стр. 93). (430)

Приказище приказване 153. III. (Срв.: Гу поканила сѣту сѣлу и му дала гѣзба за приказище. Воден, СбНУ, т. III, стр. 153). (431)

Приказна приказка 184. II. (Срв.: Приказна знаѣв, приказна ви казавъ: вамъ вѣстина, мѣне лага. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 184). (432)

Прикаламисвамъ (Пиротъ) примѣквамъ безъ да съмъ каненъ и потрѣбенъ (433)

Прикія прикіа Богоев, пес. IV, стр. 29. (Срв.: Я земи мене, Стоане, / Прикія да ти донесъ: / До триста чавгаръ биволи. Богоев, пес. IV, стр. 29). (434)

Прилѣгвамъ Приличамъ 181. II. (Срв.: По пагот, што ке стретишъ лугъе, што да

Прѣчясть, с. м. Прѣчястіе, причастіе, причастъ, комка....

Приберичъ, с. м. Така кума лѣса кръстила дѣтя-то въ извѣстнѣ приказниѣжъ, кога отрѣбила меда.

Прибѣрамъ (да прибѣржъ), гл. д. -мъ, 3) Доближавамъ, приближавамъ, пристѣпамъ; ... Той не припуштатъ нѣкого да ся приберитъ до шопуркѣжъ за да не му уплашитъ мѣскѣ-тѣ.

Привой, с. м. Рѣмыкъ, каишъ за връзване воище-то, грядела о ярема.

Пригрѣша, с. ж. Една-та или двѣ-ты рѣцѣ направѣны на копанѣжъ; грѣсть, грѣша, грѣщъ, кривача, стиска, шѣпа, шѣпа; ... Царь-тѣ извадилъ, та имъ далъ по еднѣ пригрѣжъ алѣжъ и си ги упратилъ.

Приѣждамъ и приѣдвамъ (да приѣджъ), гл. ср. ... 2) Приближавамъ, доближавамъ, дохождамъ при нѣчто; ... Юрошъ му ся огласи / Низъ тѣїжъ горѣ зеленѣ: / Зѣту-ле, зѣту Стоане, / Не смеіемъ, зѣту, да придемъ, / Да придемъ близу котъ тебе, / Да не е врѣла помама! Пѣс.

Приказище, с. ср. Приказване. За приѣще, да ся приказва. Поканила все-то село и му дала гостѣжъ за приказище.

Приказна, с. ж. Приказниа, приказниа, приказница ... Приказниѣ знаѣхъ, приказниѣ вы казахъ: вамъ истина менѣ лѣжіа, така обѣковено свръшатъ приказниѣ-ты.

Прикаламисвамъ и прикаламисувамъ (да ся прикаламѣшжъ), гл. об. Отивамъ нѣїдѣ, сбирамъ съ нѣкого безъ да съмъ каненъ или потрѣбенъ; присламѣвамъ, примѣквамъ.

Прикія, с. ж. Гр. Прике, прикіа, зѣстра, приданъ.

Прилѣгвамъ (да прилѣгнжъ), гл. ср. ... 3) Приличамъ.

прилегаат како мене, кај што ќе работат,
прашај за патот и тие ќе ти го кажат.
Прилеп, СБНУ, т. II, стр. 181). (435)

Примичь отъ примѣквѣмъ 187. III. (Срв.:
... [тя] зафашта да вика: измич, а вие
да ја измакнете, а като изгаснее оганѣа,
тъа зафашта да вика: примич, и вие да
ја примакнете. Пирдоп, СБНУ, т. III,
стр. 187). (436)

Примракъ въ тъмно 49. III. (Срв.: Момнеа
леа мари хубава, / Ни ходи примрак на
вода, / Чи са вудео-на деалеку; / ... /
Та та штеа дреамка привари, / Та та штеа
јунак измами, / Та та штеа, мари, полѣу-
би. Ахър-челебийско, СБНУ, т. III, стр. 49).
(437)

Приниквѣмъ Приникнѣж (Прилѣпъ) навож-
дамся (438)

Припадничѣвъ (Прилѣпъ) който страда отъ
вънкашиж болѣсть. (439)

Припѣлѣвамъ -пѣламъ подырвамъ, потръс-
вамъ 152. III. (Срв.: „иѣх мори, шо ми
мириса на чувѣчку мѣсу, аѣде вѣж да гу
припѣламе дѣка е!“ Воден, СБНУ, т. III,
стр. 152). (440)

Припѣвамъ (Родопы) плачѣж и наряддамъ
надъ мрътвецъ. (441)

Припѣвъ (Родопы) плачение и нарядждане
надъ мрътвецъ. (442)

Приплеши пушкѣ Далѣйскѣ. Богоев, пес. I,
стр. 5. (Срв.: Станка си срѣпѣжъ остави,
/ Запаса кобурѣ пищовы, / Приплеши
пушкѣ Далѣйскѣ, / Припаса сабѣж Чер-
кескѣ. Богоев, пес. I, стр. 5). (443)

Припомощь (Софийско) на помощъ 5.
(Срв.: „Испраштах си своѣа брата / У
дружина коледаре; / Дружина го очѣ-
куѣа, / Онѣ безъ него немѣжа, / Че им
трѣба на зли мѣста, / На зли мѣста и на
добри, / На зли мѣста на припомощ, / Ја
на добри за разговор“. Горна Баня, Соф.,
СБНУ, т. I, стр. 5). (444)

Приставѣямъ -вѣж измивамъ мясо или друго,
посолявамъ го и го турѣямъ с водѣж да вари.
213. III. (Срв.: „...маѣкѣа им отишла на
вода, да донесе вода, та да пристѣви
чорба отъ ѣаребицата“. [В бележка под
линия обяснено:] „Когато зематъ месото
или друга нѣкоя вещь, да ѣж измиватъ,
да турнѣжтъ въ гърнето или тенджерѣа и
оставѣжтъ вече на огъня за да се вари
ястието, това наричатъ пристѣви, да при-
стави“. Софийско, СБНУ, т. III, стр. 213).
(445)

Пристанѣуша жена оженена противъ жѣла-
нието на родителитѣ си, следъ като при-

Примѣчь, междом. Показвамъ примѣквѣ-
ние.

Примракъ, нар. Вечеръ кжсно, кога ся
стѣмни, по тъмно, въ тъмно. Момнеле мари
хубава, / Не ходи примракъ на водѣж, /
Че е вода-на далеко / Та ще тя дрѣмка
привари, / Та ще тя юнакѣ измами, / Та
ще тя, мари поллоби. Пѣс.

Приниквѣмъ и приникнѣвамъ (да при-
никнѣж), гл. ср. Приничѣамъ: 1) Навождам-
ся, наклонѣвамъ, нагѣбамъ, слагамъ,
климам, поваламъ, напунавамъ; ...

Припадничѣвъѣй, въ, ва, во, пр. Комуто
припада, който има болѣсть припадане,
надворѣж; ...

Припѣлѣвамъ (да припѣламъ), гл. д. По-
трѣсвамъ, подырвамъ, потражвамъ. ... Ми-
рише ми на чловѣшко мясо, хайде да го
припѣламъ дѣка е. ...

Припѣвамъ (да припѣж), гл. д. ... 2) Пла-
чѣж, оплакѣвамъ и рядѣж, наряддамъ надъ
мрътвецъ; тѣжѣж. ...

Припѣвъ, с. м. Плачение и нарядждане надъ
мрътвецъ; тѣжѣжѣка.

Приплѣщѣвамъ и приплѣщѣвамъ (да при-
плѣщѣж), гл. д. Зимамъ, окачѣамъ нѣчто
прѣзъ рамо, опрѣно на плещѣ-тъ ми. ...
Че е Калинка станѣла, / Чернѣ си дрѣ-
хѣ съблѣкла, / Сини зеленѣ облѣкла; /
Осѣдла конѣа хранѣна, / Приплеши сабѣж
френѣж, / И длѣга пушкѣ бойлиѣж.
Пѣс.

Припомощь, с. ж. Дохождане нѣкому на
помощъ. Испраштахъ си своѣа брата / У
дружинѣ коледари; / Дружина го очѣ-
кува, / Они безъ него не можѣжтъ, / Че
имъ трѣба на зли мѣста, / На зли мѣста
на добри: / На зли мѣста припомощъ, /
I-А на добри за разговоръ. Пѣс.

Приставѣямъ (да пристѣвѣж), гл. д. ...
3) Турѣямъ нѣчто на огънь да ся вари, да
ся готви; ... Приставѣямъ мясо. ...

Пристанка и пристанѣуша, с. ж. Мома,
която сама ся е сговорила съ ергѣнъ да

стана̀ла, оставила тайно родителите си.
(Ломско, Ралчов). (446)

Притисвамъ Се е полне войска притиснѣла
86. II. (Срв.: Па по̀гледна од ладна пѣн-
джара, / По̀гледнала през ширѣко пѣлье, /
Се је пѣлье вѣйска притиснала. Суходол,
Софийско, СбНУ, т. II, стр. 86). (447)

Притѣга (Ахѣрѣ-Челеб.) мѣчно нѣчто,
тѣга, безпокойствие 79. II. (Срв.: Иванчу
си са разбулѣа / Уд нѣаа болеас притѣж-
на. [В бележка под линия обяснено:]
Притѣжна тѣжна, мѣчна. Тѣга в говора
нѣма но има притѣга мѣчно нѣщо, без-
покойствие. Ахѣрчелебийско, СбНУ, т. II,
стр. 79). (448)

Притѣжнѣй много тѣжнѣй тѣжнѣй 81.
III. (Срв.: — Еаштеа и пѣитеа, иудѣашеа, /
И дубрѣа дѣма дѣмаитеа, / С дубрѣм да са
запѣвним / На сѣаа зѣмеа чѣудинѣка. /
Чѣузда је зѣмеа притѣжна, / Кѣйну ми
майка маштеаха. Устово, Ахѣрчелебийско,
СбНУ, т. III, стр. 81). (449)

Прихотѣ (да) заискамъ, поискамъ 95. III.
(Срв.: Проговори цара Кустадына: /.../
Пусий са Краля Арапина, / Низ онаѣа
града Анадѣла. / Прихотѣ ми седем ка-
джлѣка, /.../ Прихотѣ ми седемдесѣт
сѣла, / И се фали, Бог да го убие, / Да
ми ѣтме и Стамбола-града, / И менека
младу да пугуби. Самоковско, СбНУ, т. III,
стр. 95). (450)

Пробѣй (Бродѣ) Желѣзно шило за пробива-
не дупкѣ на желѣзо. (451)

Пробурѣккамъ пробурѣккамъ (Прилѣп-
ско) Разбѣрккамъ огнь или друго. (452)

• **Пробѣхникъ** (Карлово), хлѣбъ съ квасъ, но
невтасалъ колкото трѣбва. (453)

Провалиамъ Къльне и провалиж 42. III. (Срв.:
„Либе, либе — пѣрво либе! / Дѣрво ли
си, камѣк ли си, / Камѣну ли сѣрце по-
сиш, / Тѣ ни додиш на сиденки, / На
сиденки, на бѣаленки? / Да та видиш, да
ма видиш, /.../ И да ти са пууплачѣ /
Ут моѣта пуста майка — / Кѣк ма кѣльне
и прувальѣ: / Куго либѣ — да ни зем-
нѣ, / Куго лѣжѣ — да гу земнѣ. Тѣр-
новско, СбНУ, т. III, стр. 42). (454)

Провиснѣ Изцивилѣ Ил. 19. (Срв.: Конѣ
ми виснѣ и прувиснѣ, / Па на Вранку
удгуварѣ. [В бележка след песента обяс-
нено:] Виснѣ — исцивили от старобѣлг.
виснѣжн. Радилово, Пешерско, Илиев сб.,
стр. 17, 19). (455)

Прозѣпла (Пиротъ) рѣпа (456)

Прокѣзвамъ изказвамъ, издавамъ, обаждамъ
126. II. (Срв.: Богдана, итра гѣдиѣа, /

го земе, коѣто е пристѣнѣла на момѣкѣ,
та ся е омѣжила за него безъ волиж отъ
родители-ты си; бѣгалка, бѣганка, бѣгул-
ка, мрѣднѣла мома.

Притѣскамъ (притѣсвамъ, да притѣснѣ,
притѣснувамъ), гл. д. ... Мѣжѣж, при-
сѣлвамъ, приволавамъ, притѣснѣвамъ, на-
спрѣчѣвамъ, натѣскамъ нѣкого да направи
нѣчто; ... Все е поле войска притѣснѣ-
ла, ...

Притѣга, с. ж. Мѣчно нѣчто; тѣга без-
покойствие.

Притѣжнѣй, -жнѣ и -женѣ, жна, жно,
пр. Много тѣжнѣй, тѣжѣвнѣй, тѣжкѣй,
мѣчнѣй, лоший. ... I-Ажте и пѣйте, йол-
даши, / И добрѣж дѣмѣж дѣмайте, / Сѣ до-
бромъ да ся запомнимъ / На сѣжѣ земѣж
чѣудинѣкѣж: / Чѣжда е земѣа притѣжна /
Кѣйно ми майкѣ маштеж. Пѣс.

Прихотѣ, ѣшѣ, -тѣлѣ, гл. д. свр. Да пои-
скамъ, да заискамъ, да приискамъ, да по-
сакамъ; ... Проговори царѣа Костадына: /
Посѣлися краля Арапина / Низ онаѣа гра-
да Анадѣла; / Прихотѣ ми седемѣ кадѣж-
лѣка, / Прихотѣ ми седемдесѣтѣ сѣла, /
И ся хвали, Богѣ да го убие, / Да ми
ѣтме и Стамбола-града, / И менека младо
да погуби. Пѣс.

Пробѣй, с. м. Остро сѣчиво, отъ коѣто про-
бивѣть дупкѣ на желѣзо; ...

Пробурѣккамъ, гл. д. свр. Да разбѣрккамъ
огнь или друго нѣчто; да разровѣж.

Пробѣхникъ, с. м. Пѣта, турѣа, намазана
ѣторѣ и замѣсѣна съ квасъ, ала невта-
сала колкото трѣбва; мѣсѣтъ ѣж на свѣт-
бѣ, на годежѣ, на панудѣ, на крѣчение и
проч.

Провалиамъ (да провалиж), гл. д. ... 2) Кѣ-
нѣ нѣкого съ разперѣнѣж рѣжѣж; пропи-
намъ, пустосѣвамъ. Либѣа, либѣа, прѣво ли-
бѣа, / Дрѣво ли си, камѣкѣ ли си, / Камѣно
ли сѣрѣце носѣшѣ, / Та не додѣшѣ на сѣ-
дѣнѣкѣ, / На сѣдѣнѣкѣ, на бѣлѣнѣкѣ, / Да тѣ
видѣж, да мѣ видишѣ / И да тѣ са пооплачѣж /
Отъ моѣжѣж пустѣж майкѣж, / Какѣ мѣ кѣльне
и провалиѣ: / Кого либѣж, да не земнѣж, /
Кого лѣжѣж, да го земнѣж! Пѣс.

Провиснѣ, ешѣ, -нѣлѣ, гл. свр. Да провис-
камъ, да изцивилѣ. ... Конѣ провиснѣж.

Прозѣпла, с. ж. Раст. *Raphanus*, рѣпа, ра-
понѣ, рѣдовкѣ; ...

Прокѣзвамъ и прокѣзувамъ (да прокѣ-
жѣж), гл. д. ... 2) Изказвамъ, издавамъ,

На майка си говори: / „Мале ле, мила мале ле! / ... / И ја штж идж во войска, / Со чичовете синове, — / Тје не штжт ма прокажат, / Че има мома во войска“. Челенска Каменица, СБНУ, т. II, стр. 126). (457)

Пролѣтнина сѣяно пролѣтъ, лѣтнина. 35. III. (Срв.: Свет ѝ Ѓеорги одговара: / „Хвала мале, стара мале, / Нали питаш, да ти кажем: / Есеници клас фжрлиди, / Пролѣтнини у вретенце, / Овчарете по бачиѝ, / Сичко ми полѣе весело / Та това сжм весел дошжл“. Софийско, СБНУ, т. III, стр. 35). (458)

Пронѣсвамъ начинамъ да носж 98. III. (Срв.: „Хвала, браино, бре Мустафа-аго, / Като ойдох рано на Марица, / ... / Та течеше бистра и студена, / Та потече мжтна и кжрвава / И пронѣси глави од јунаци, / Та пронѣсе ранана јунака. Софийско, СБНУ, т. III, стр. 98). (459)

Прообѣсеный (Прилѣпъ) прѣвиснжтый, провисеный. (460)

Проплитамъ -плетж. едно прѣзъ друго вплитамъ 17. III. (Срв.: „Леле браино, Михайле, / ... / Да заградимъ брату двори, / Невен пжркѣе да проплетѣмъ, / Да оставимъ три вратници. Софийско, СБНУ, т. III, стр. 17). (461)

Просеникъ качамакъ (Чепино, Серафимов) (462)

Просѣница просѣникъ, хлѣбъ отъ просо. 60. III. (Срв.: Калинче ле дробно и ижрвено, / Да што си ми дробно останало? / Дал си расло в дробни каменѣе. / Дал си пило вода бигорлива, / Дал си јало леба просѣница? Дебърско, СБНУ, т. III, стр. 60). (463)

Просѣченикъ Камыкъ просѣченикъ 81. II. (Срв.: Провикна се Германа / Воз крива река воз Йскар, / Воз камык воз просѣченик. Софийско, СБНУ, т. II, стр. 81). (464)

Прѣслячкый прѣсяшкый — вечера, кога јаджт прѣсяци-ты 137. III. (Срв.: Не е јрно да се рѣча у прѣслячки заманъ; [В бележка под линија објаснено:] Прѣслячки заманъ наричатъ около западъ слънце; понеже прѣсяцитъ прѣсяжт по цѣлъ день и сѣ по това врѣме вечеряли, зашто, като се стевни, нѣматъ свещъ да си запалижт; та затова думатъ: у прѣслячки заман или у прѣслячка вечера; казватъ оше икиндѣа. Софийско, СБНУ, т. III, стр. 137). (465)

Прос(ш)ня просѣя 177. III. (Срв.: „да се хранѣат [циганите] сжс прошња“. Софийско, СБНУ, т. III, стр. 177). (466)

Прособокъ единъ прособокъ, колкото мошъ да (узнешъ) предъ себе -си. (Милушев) (467)

обаждамъ. Богдана хѣтра гидѣа / на майкж си говори: / И ја шж идж во войска / Со чичевѣ-ты сыновѣ, / Тѣ не шжт ма прокажѣт, / Че има момж во войска. Пѣс.

Пролѣтнина, с. ж. Сѣяно пролѣтъ; лѣтнина, лѣтнина; ... Святѣ ѝ Ѓеорги отвора: / Хвала мале, стара мале, / Нали пѣташ, да ти кажж: / Есеници класъ врѣлили, / Пролѣтнини [sic!] у врѣтенце, / Овчари-ти по бачиѝ. / Всичко ми поле весело, / За това сѣмъ веселъ дошѣл. Пѣс.

Пронѣсамъ и **пронѣсвамъ** (да **пронѣсж** и **да пронѣсж**), гл. д. Пронисамъ и пронасамъ: ... 2) Носж, влѣкж покрай нѣчто. Хвала, браино, бре Мустафа-аго, / Като ойдохъ рано на Марицж, / Тѣа течаше бѣстра и студена, / Та протече [sic!] мжтна и крѣвава / И пронѣси глави отъ јунаци, / Та пронѣсе ранена јунака. Пѣс.

Прообѣсвамъ (да **прообѣсж**), гл. д. Прообѣсвамъ, провисвамъ, провѣсвамъ.

Проплитамъ (да **проплетж**), гл. д. Заплитамъ, вплитамъ едно прѣзъ друго; сплитамъ, уплитамъ. ... Леле браино, Михайле, / Да заградимъ брату двори, / Неванѣ пржтѣе да проплетѣмъ, / Да оставимъ три вратници. Пѣс.

Прѣсяникъ, с. м. Хлѣбъ отъ прѣсяно брашно; прѣсяница. ...

Прѣсяница, с. ж. Голѣма пита отъ прѣсяно брашно; прѣсяникъ. Калинче-ле дробно и прѣвено, / Да что си ми дробно останжло? / Далъ си расло вѣ дробно камене, / Далъ си пило водж бигорливж, / Далъ си јало хлѣба прѣсяница?

Прѣсѣченикъ, с. м. Срѣщасѣ вѣ пѣсѣнь за прѣсѣченъ камыкъ: Прѣвикнжсѣ Германа / Возъ кривж рѣкж возъ Йскъръ, / Возъ камыкъ возъ прѣсѣченикъ. Пѣс.

Прѣслачкый, чка, чко, пр. Прѣсяшкый. Прѣсячка вечера.

Прѣсяшкый, шка, шко, пр. отъ прѣсякъ. Прѣсячкый, бѣжачкый, прѣсячкый; ... Прѣсяшка вечера, кога вечерѣатъ прѣсяци-тѣ. ...

Прѣсѣня, с. ж. Прѣся, прѣсячина, прѣсѣние. Да сѣ хранѣатъ сѣ прѣсѣж!

Прѣсѣня, с. ж. Прѣсѣня, прѣся, прѣсячина. По прѣсѣж да појдѣш.

Просурниче трюва или просфорникъ? просурясамъ се Стара-Загора XVI—XVII. 266. (Срв.: И съ просурниче да се просфуряса (просуряса) до три пжти и да се каже: „свита Бугородице, ти даї дъар и лъак! Ст. Загора, СбНУ, т. XVI—XVII, стр. 266). (468)

Протрѣсе изтрѣси Ил. 154. (Срв.: Цар ми Асен вино пие / На стреле равни дворове. / Извиши се сиво соколенце / ... / Та протресе десно крилце / Та испадна бело книже, / Бело книшче пржно писмо. [В бележка след песента обяснено:] Протресе = истърси. Дяково, Дупничко, Илиев сб., стр. 152, 154). (469)

Протурка най-после му турне нѣкои шарки [на ръкав] съ в част и те се казватъ протурка [неясно, може да е и прошурка]. Милушев. (470)

Прохалачъ (Броди) шишъ за пробиване варника отдолъ да тече разтопентый металъ, сгуръ-тъ. (471)

Профирвамъ (Родопы) прогонвамъ нѣкого далечъ (472)

Прѣшетъ (Кюстендилъ) разходъ, разхождане 103. II. (Срв.: Пойдѣ Марко на прѣшет да иде, / Уахна си таја Шарца конья / И си зема тої бѣли чадър. Кюстендилско, СбНУ, т. II, стр. 103). (473)

Прошлякыня просякыня 105. II. (Срв.: Направй се, прелечй се, / Направй се млѣда прошлякыня. Кюстендилско, СбНУ, т. II, стр. 105). (474)

Прошавамъ 1) годеницъ или женъ напушеницъ 2) булжъ слѣдъ сватбъ кога иде на прошкж. 106. II. (Срв.: Евѣ станѣ девѣт годинъ време / Како водимъ Елена невѣста, / Оти немѣ пород да породи: / Или мажко или женско; / ... / Че іа прѣста, друга че си тражимъ. / Изговара Милъа, мила сестра: / ... / Од мене прѣсто на тебе, / Да іа прѣстиш, друга да си тражиш“. Кюстендилско, СбНУ, т. II, стр. 105—106). (475)

Прояздвамъ разяздвамъ, разигравамъ. 29. III. (Срв.: „Братче, Стојане, Стојане! / ... / Не кови конья от вечер, / На кови конья от заран / Каде пладне го проязди, / Край Стојанкини дворове. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 29). (476)

Прояздувамъ прояздж (Прилѣпъ) разяздувамъ, яздж на горѣ на долѣ. (477)

Прустъ (Броди) в. Подтрѣмъ (478)

Пръвецъ (Софийско) пръва година отъ женитбж. (479)

Пръвнина Пръво любя 79. II. (Срв.: „Радке ле, пръвнино мож, / Изнес ми, Радке, гъатету. Котел, СбНУ, т. II, стр. 79). (480)

Пръстатый пръстатъ тестемелъ, съ жлъты ивици натканъ по края 55. III. (Срв.: Склоацах хи перстѣт тистимѣл, жеаным.

Просурниче (Стара Загора) с. ср. И съ просурниче да се просфуряса (просуряса) до три пжти. МСб. XVI—XVII. 266 [Т. П.]
Просурясамъ, гл. д. свѣр. Да просфоросамъ, в. примѣра при просурниче. [Т. П.]

Протрѣсамъ и **протрѣсувамъ** (да протрѣсж), гл. д. Разтрѣсамъ, разтрѣсамъ, протрѣсамъ, раздрѣсамъ. Цар ми Асѣнъ вино пие, / Насрѣдъ равны дворы; / Извышиися сиво соколенце, / Та протрѣса лѣсно крылце, / Та изпадиж бѣло книжя, / Бѣло книжця, прѣно писмо. Пѣс.

Прохалачъ, с. м. Шишъ за пробиване варника отдолъ за да тече разтопентый металъ, сгуръ-тъ.

Профирвамъ и **профирвамъ** (да профирвамъ), гл. д. Прогонвамъ, пропждамъ, прокудвамъ нѣкого надалечъ.

Прѣшетъ, с. м. Прошетка, разходка; ... Пойде Марко на прѣшетъ да иде, / Уахна си таја шарцъ коня, / И си зема той бѣлтый чадъръ. Пѣс.

Прощавамъ (да простж), гл. д. ... 8) Годеницъ, женъ оставямъ, напушамъ, парясвамъ; ... Евѣ станѣ девѣт годинъ врѣмя, / Како водимъ Елена невѣстж, / Оти нѣма породъ да породи / Или мажко или женско, / Че іж простж, другж че си тражимъ. / — Изговара Милла, мила сестра: / Отъ мене просто на тебе, / Да іж простиш, другж да си тражиш. Пѣс.

Прояздвамъ и **прояздувамъ** (да прояздж), гл. д. І-Аздж конъ нагорѣ-надолу; разяздвамъ, разигравамъ, разкарвамъ. Братчя Стојане, Стојане, / Не кови коня отъ вечер, / На кови коня отъ заран, / Кждѣ пладне го проязди / Край Стојанкыны дворовы. Пѣс. ...

Прустъ, с. м. ... 3) Подтрѣмъ.

Пръвецъ, с. м. Пръва-та година отъ женитбж.

Пръвнина, с. ж. ... 2) Пръво любя, пръво вѣнчило. Радке-ле пръвнино мога! ...

Пръстатый, тѣ, та, то, пр. За тестемелъ: пръстатъ тестемелъ, что има жлъты ивици, натканъ прѣзъ краишата.

Пѣпка лоша или сладка болѣсть далакъ овчий или козий дяволъ, *Carbunculus* 80/III. (Срв.: *Carbunculus* ... Зовѣтъ го далакъ, овчий и козий гяволъ (в Орѣховски окръжъ), якма — Гагаузите, якмаджа у Лѣсковецъ, сладката въ Търновско, нѣгдѣ лощавата пѣпка, ... СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 80). (497)

Пърлица муцуна, устата на животно. (Ломско, Ралчов) (498)

Пърпъръ (Пиротъ) Спуза съ водж или отцетъ полѣна и въ кръпж за загрѣване. (499)

Разваждамъ (Пиротъ) разтрѣвамъ раздѣламъ (500)

Разва̀лничя цв. 71/III. (Срв.: Имената на лѣковититѣ билки ни показват строгата наблюдателност на нашия народъ върху устройството имъ, цвѣта имъ и цѣлебнитѣ имъ свойства: жилѣвлѣкъ ... развалниче ... и др. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 71). (501)

Развивамъ Никола стадо развива / по Богданово ливадѣ. 75. II. (Срв.: Никола стадо развива, / По Богданово ливадѣ: Панаярище, СбНУ, т. II, стр. 75). (502)

Раздѣлина (Прилѣпъ) Им. соб. (503)

Раздѣнвася (Охридско) (504)

Разденвася разденися (Прилѣпъ) съгнувася (505)

Раздѣнвася разденися (Прилѣпъ) разсъгнувася (506)

Раздрѹмъ Кръстопжѣ, разпжѣ 33. II. (Срв.: От обѣд се мома расплакала, / Да би зашто да би за ни зашто, / Че поминѣ едно лудо-младо, / Та и зело венѣц от главѣта, / Занело го доле под селѣто, / Под селѣто у рѣсно ливагѣ, / Фжрили го на друм на раздрума, / На раздрума, на пат на расплакѣ. Софийско, СбНУ, т. II, стр. 33). (507)

Раззѣмамъ (Хаджиелеско) развалямъ (за хлѣбъ) 50. II. (Срв.: Зѣлвата, ..., чака да възиде тѣстото и когато възиде, раззима го въ три кравая, които се наричатъ замѣска и ги опича в пещъ. Хаджиелеско, СбНУ, т. II, стр. 50). (508)

Разкло̀нвася разрытвася, раззипвася 155. II. (Срв.: ... тогѣй ко̀но ка го приболѣло се раско̀кал, се раскло̀цал, му се скинал подпрако и превжрнал товаро су се човеко. Сегина, Леринско, СбНУ, т. III, стр. 155). (509)

Разкрѹчвамъ (Пиротъ) -ся разкрачвамъ -ся (510)

Пѣпка, с. ж. ... 4) ... — Лошна (сладка) пѣпка, болѣсть прѣщка *Carbunculus*, овчий (козий) дяволъ, далакъ, лоше зрѣно; ...

Пърлица и прѣлница, с. ж. Зурла на животно; муцуна, муцка, дзурла, дулица, джюрулка; ...

Пърпъръ, с. м. Спуза, горящъ пепелъ, залѣнъ съ водж или съ отцедъ, въ кръпж за да ся тури още топѣлъ на болно мѣсто за загрѣване; пърпъръ.

Разваждамъ (да разва̀дж), гл. д. Двама схванжти отдѣламъ единъ отъ другъ: раздѣламъ, разнемамъ, разтрѣвамъ.

Разва̀лничя, с. ср. 1) Растение разваленка в 1-то, 2-то и 3-то знаменования. 2) Раст. *Valeriana officinalis*, дѣленка, дѣленчя, деланка, кочие биле, чернокося; ...

Развивамъ (да разви́ж), гл. д. ... 6) За стадо, за калабалжъ: накарвамъ да ся врьти и прѣска нѣидѣ на равнинѣ, на рудинѣ; заврътѣвамъ, разврътѣвамъ, разкарвамъ. Никола стадо развива / По Богданово ливадѣ. Пѣс.

Раздѣлина, им. соб. женско.

Раздѣнвася и разденивася (да ся раздѣней), гл. безл. Става день, разсъгнувася, развидѣлавася; ...

Раздрѹмъ, с. м. Мѣсто, дѣто ся кръстосватъ пжтища, дѣто единъ пжѣ ся раздѣла на два или на три други; кръстопжѣ, разпжѣ, разпжѣта, разкрѣстница, разкрѣстѣкъ, разколъ; ... Отъ обѣдъ ся мома расплакала, / Да би зашто да би ни зашто, / Че поминѣ едно лудо-младо, / Та и зело вънецъ отъ главѣ-гж, / Занесло го долѣ подъ село-то, / Врьлило го на друмъ на раздрума, / На раздрума, на пжѣ на разпжѣте! Пѣс.

Раззѣмамъ (да раззѣмж), гл. д. Раззѣмамъ. Разнѣмамъ и разнѣмамъ (да разнѣмж), гл. д. ... 2) Фтасало тѣсто направамъ на питы да ся пече; развалинамъ хлѣбъ. ...

Разкло̀нвася и разкло̀нувася (да ся разкло̀памъ), гл. възвр. Начинамъ да кло̀намъ твърдѣ много; разрытвася, раззипвася. Конь-тъ ся разскачалъ, ся разкло̀далъ и скиналъ подпрѣжа. ...

Разкрѹчвамъ и разкрѹчювамъ (да разкрѹчѣж), гл. д. Разкрачвамъ.

Разкрѣстница (Прилѣпъ) кръстопѣть (511)

Разкрѣстница Кръстопѣть, разпѣть, раздурѣмъ 155. III. <Срв.: ... пу раскрѣстни-ците се субирале ветрите и самувилите, дѣка свирѣле су гѣиди и играле. ... стигнал до една раскрѣстница, дѣка биле собрани самувилите и вампирите... [В бележка под линия обяснено:] Раскрѣстница = кръстопѣть. Сетина, Леринско, СБНУ, т. III, стр. 155). (512)

Размѣямъ (Софийско) мамѣ нагорѣ надолѣ (513)

Размѣямъ -мрѣся, подкачатъ да умиратъ мнозина 77 III <Срв.: Кѣгу ли да прувѣдимеа, / Чи са ѣе сѣлу размѣялу, / Размѣялу и разбѣялу? Ахърчелебийско, СБНУ, т. III, стр. 77). (514)

Разнимамъ разнѣмъ раздѣламъ 104. II. <Срв.: И катѣ излезнала неговата маѣкѣа, / Къ какѣ се пригжрѣли сос нѣната штѣрка, / Жѣви са са пригжрѣли, / И такѣ душа разнѣли. Кюстендилско, СБНУ, т. II, стр. 104). (515)

Разнишвамъ -шямъ разигравамъ, разбрѣк-вамъ, развлѣнувамъ 8. III. <Срв.: Подухнал ми тихъ белъ вѣтѣр, / Та разнишалъ Белѣ Морѣ, / Та откаралъ три гѣмѣи, / На зло мѣсто безбродливо, / Безбродливо, тѣнѣливо. Върбница, Софийско, СБНУ, т. III, стр. 8). (516)

Разѣкавѣи -ѣкавица (Пирѣтъ) разногледѣи, шѣявѣи. (517)

Разпѣръ една рыба 162. II. <Срв.: Които риби иматъ въ главата си кръстѣ, те ставатъ само за курбанѣ. Такѣва сѣ: шарана, платиката и распѣра. СБНУ, т. II, стр. 162). (518)

Разпѣсвамъ написвамъ 92. III. <Срв.: I-А си зѣми дивѣт и писѣлка / И си зѣми пуста бѣала кнѣга! / Да расписѣш сѣдем, ѣсем кнѣги. [В бележка под линия обяснено:] Расписѣш = напишѣш. Разложко, СБНУ, т. III, стр. 92). (519)

Разпѣчамъ -пѣжъ начинамъ да пѣжъ, да грѣжъ много. 153. III. <Срв.: ... шѣм распѣкло сѣжнѣго, излѣгжѣ от езѣрѣто и се спрѣжѣл на брѣгу да се пѣче на сѣжнѣе. Леринско, СБНУ, т. III, стр. 153). (520)

Разпрамѣтѣсвамъ да разпрамѣтѣсамъ (Рѣдопы) разлагамъ праматарскѣ стѣжъ на показѣ. (521)

Разкрѣстница и **Разкрѣстница**, с. ж. Разколѣ, разкрѣстѣкъ, разпѣть, разпѣжѣа, раздурѣмъ, кръстопѣжѣа, кръстопѣть, врѣзкрѣстница; ...

Размѣямъ и **размѣямъ** (да размѣямъ), гл. д. Мамѣ нагорѣ надолу, сѣ мамѣне разпрѣсвамъ.

Размѣжъ (да сѣ), ешѣ, -рѣся, гл. вѣзвр., свр. Да начнемъ да мрѣмъ мнозина. Кѣгу ли да проводимъ, / Чѣ сѣ е село размѣжѣло, / Размѣжѣло и разбѣжѣло? Пѣс.

Разнѣмамъ и **разнѣмамъ** (да разнѣмъ), гл. д. 1) Раздѣламъ двамѣнѣ или повѣче, които сѣ сѣ хванжѣли да сѣ биѣжѣт; разтрѣсвамъ, разтрѣгамъ, разваждамъ; ...

Разнишвамъ и **разнишвамъ** (да разнишѣжъ), гл. д. Влѣнувамъ, разигравамъ, разлѣжѣвамъ, разбрѣкѣвамъ; ... Подухнѣжѣ ми тихъ бѣлѣ вѣтѣр, / Та разнишѣжалъ Бѣло морѣ / Та откарѣл три гѣмѣи / На зло мѣсто безбродливо, / Безбродливо тѣнѣливо. Пѣс.

Разѣкавѣи, вѣ, вѣа, во, пр. Разногледѣи, крѣвогледѣи.

Разѣкавица, с. ж. Разногледѣа, разѣкажѣна, момѣа; ...

Разпѣръ, с. м. Рѣба Aspius гарах, ласпѣръ, стрѣлка, харѣмина, хвѣчанѣ; ... Рѣба разпѣръ бѣва за курбанѣ.

Разпѣсвамъ и **разпѣсвамъ** (да разпѣшѣжъ), гл. д. ... 2) Написѣвамъ. I-А си зѣми дивѣт и писѣлка / И си зѣми пуста бѣла кнѣга, / Да разпѣшѣш сѣдемъ ѣсемъ кнѣги! Пѣс.

Разпѣчамъ (да разпѣжѣжъ), гл. ср. Начинамъ да пѣжѣ, да грѣжѣ много; припѣчамъ. Чѣмъ разпѣкло сѣжнѣ-то, излѣгжѣ изѣ езѣро-то.

Разпрамѣтѣсвамъ и **разпрамѣтѣсвамъ** (да разпрамѣтѣсамъ), гл. д. Разлагамъ, нарѣждамъ, праматарскѣ стѣжъ на показѣ, отвѣрамъ сѣргѣжѣ.

Разпѹлвамся -лѹжся разцѣтѣвамся Ил. 117. (Срв.: Позовае свет Георгия пролетни, пролетни — / Свет Георгию се му цвекѣ распуле, распуле. [В бележка след песента обяснено:] Распуле = расцѣтѣ. Тресанче, Дебърско, Илив сб., стр. 116—117). (522)

Разпѹжъ раздрумъ, кръстопѹжъ. 102. II. (Срв.: „Мѹла ти се, Ралине, ѹначе! / Не губи ме в това пѹсто поле, / На ме вѹди на пат на крѹстопат, / На распѹкѣ на друм на раздрума. Локорско, Софийско, СбНУ, т. II, стр. 102). (523)

Разпѹжъ (Софийско). Кръстопѹжъ, раздрумъ 33. II. (Срв.: Че поминѹ едно лѹдо-мѹло, / Та и зело венѣц от главѹта, / ... / Фжр-лило го на друм на раздрума, / На раз-друма, на пат на распѹкѣ. Софийско, СбНУ, т. II, стр. 33). (524)

Разсипвася -сипесж время-то ся разсыпало, развалило. 198. III. (Срв.: Во жниѣнето згрѹсе се расипало врѣмето и дошло на вжрѣне. Прилѹско, СбНУ, т. III, стр. 198). (525)

Яболѹж да си разрѹжж / Устата да си раскваса Богоев, пес. II, стр. 17. (Срв.: Я си дай, либе, сабѹжтж, / Яболѹж да си разрѹжж, / Устата да си раскваса. Богоев, пес. II, стр. 17). (526)

Разставямся (Софийско) раздѣлямся. Съ душж сж разстави. (527)

Разсѹквямъ наточвамъ, разточвамъ петуры 104. II. (Срв.: Ти да станѣш ѹтре по рано / Да мѣсиш две бѣли погѹчи, / Да разсѹкаш две тѹнки баници, / Да нато-чиш две златни здравичи, / И да справиш до два добри конѹа. Кюстендилско, СбНУ, т. II, стр. 104). (528)

Разтѹчвамъ (Софийско) Разточило саблѹа на сглабовѹ 61. (Срв.: Па си тжргнѹ пре-мѹло дѣверче, / Тжргнѹло си тѹа острѹ саблѹа, / Расточило саблѹа на зглабове, / Па си махнѹ сжс острѹта саблѹа. Софий-ско и Трънско, СбНУ, т. I, стр. 61). (529)

Разтѹчница Кола съ чѣтире колела, съ разтока, а не колесарка 131/III. (Срв.: Вѹ пѣснитѣ се споменува, че се поливать „на кола, на расточница“ т. е. не на кола само съ двѣ колела — колесарка, а на кола, която е съ чѣтире коелета и има растока. СбНУ, т. III, Науч. отл., стр. 131). (530)

Разтрѣзвамся отрѣзвамъ, отрѣзнѣвамъ 23. III. (Срв.: Пиѹан ли си, разстрѣзни се; / За-спѹл / Заспѹл ли си, разбуди се. Студена, Самоковско, СбНУ, т. III, стр. 23). (531)

Разтрѣвямъ (Пирѹт) Изгубямъ, загубямъ, изтрѣвямъ (532)

Разпѹлвамся и **разпѹламся** (да ся раз-пѹлж), гл. вѣзвр. ... 2) Пукамся, раз-пуквамся, цѣвамъ, разцѣтѣвамся, разтва-риамся. Святѹ Георгию му ся цвѣтѣ раз-пули.

Разпѹжъ, с. м. и **разпѹжѹа**, с. ж. Разкрѣ-стница, крѹстопѹжъ. Молиж ти ся, Ра-лине, ѹначе, / Не губи мѹ вѹ това пѹсто-поле, / Нѣ мѹ води на пѹжъ на крѹсто-пѹжъ, / На разпѹжѹа на друмъ на раз-друмъ. Пѣс.

Разсѣпвамъ и **разсѣпувамъ** (да разсѣ-пж), гл. д. ... -мѣя, ... 5) За врѣмя-то: развалиамся, замѣглавамся, заоблачвамся. Вѹ жниѣние-то сгора ся разсѣпало врѣ-мя-то и дошло на врѣние. ...

Разквѣсвамъ и **разквѣсамъ** (да разквѣсж), гл. д. Намокровѹамъ нѣчто, изсѣхнало, прѣ-сѣхнало; ... Тодорѹ Николу думаѣе: / ІА дай ми ножѹа касѹпскѹй / Да си заблѹжж разрѹжж, / Да си уста-та разквѣсж. Пѣс.

Разстѹвямъ (да разстѹвж), гл. д. ... -мѣя, ... 2) Разстѹамся, раздѣлямся, от-дѣлямся; ... Разстѹвихся съ душж, ум-рѣхъ. ...

Разсѹквямъ и **разсѹкувамъ** (да разсѹ-чж), гл. д. ... 2) С разсѹкалѹ изгѹна-вамъ тѣсто на петуры; разточвамъ, насѹк-вамъ, наточвамъ. Тѹ да станѣш ѹтрѣ по-рано, / Да мѣсиш двѣ бѣлы погѹчи / Да разсѹкаш двѣ тѹнки баници, / Да на-точѹиш двѣ златѹи здравичи / И да спра-виш до два добри конѹа. Пѣс.

Разтѹчвамъ и **разтѹчювамъ** (да разтѹ-чж), гл. д. Разтакамъ: ... 4) Разтѹariamъ. Разточило саблж на сглабовѹ.

Разтѹчница, с. ж. Кола съ чѣтире колела и съ разтокж, а не колесарка.

Разтрѣзвамъ и **разтрѣзнувамъ** (да раз-трѣзнж), гл. ср. Прѣминува ми пиѹанство-то, та дохождамъ на себе-си; изтрѣзвамъ, изтрѣзнѣвамъ, изтаврѣзвамъ, утаврѣзвамъ, отрѣзнѣвамъ; ... Пиѹанъ ли си, разтрѣз-нися, / Заспѹл ли си разбуди ся! Пѣс.

Разтрѣвѹвамъ и **разтрѣвямъ** (да раз-трѣвж), гл. д. 1) Изгубѹамъ, загубѹамъ, изтрѣвѹвамъ, изтрѣшамъ; разпрѣсѹамъ, разсѣпвамъ; разстрѣвѹвамъ. ...

164

на рачеаникат и оти не мужил да ја ударжѣ, скоацал хи рахѣчките та са раздрѣл и рачеаникат узѣтъ. Устово, Ахърчелебийско, СБНУ, т. I, стр. 29). (547)

Раченикъ (Ахър-Челеб.) дълга домашна бѣла памучна ивица платно по двата края навязана съ копринени шяркы. Съ него сж забраждатъ млади булки. 136. II. (Срв.: Та си надеана снахина рѣба, / И забрѣди си сноахин рачеаникъ. [В бележка под линия обяснено:] Рачеаникъ е дълга домашна бѣла памучна ивица платно, прѣзъ двата края навязана съ копринени разноцвѣтни четирежгълни краски и съ осукани спуснѣти на много ситни висулки. Съ неѣж се забраждуватъ невѣститѣ прѣзъ главата и шията, освѣтънъ лицето и крайщата събиратъ на гърбѣтъ и ги зайглюватъ. Това е отличieto на невѣстата бѣлгарска в Ахър-Челебийско. Устово, Ахър-Челебийско, СБНУ, т. II, стр. 136). (548)

Рѣбрижж (Прилѣпъ) плашижж (549)

Рѣгахъ вм. рѣзахъ (Бѣлгар. около Цариградъ). — сигн. 592, 45. (550)

Рядж Обличямъ булкж съ нова-тж и прѣменж. 63. III. (Срв.: Ага Петкана рѣдеа, / А Милуша премѣануваа. / Ага Петкана извѣдаа, / А Милуша извѣсаа. [В бележка под линия обяснено:] Рѣдеа мин. несл. отъ глаг. редѣж = обличамъ се в нови дрѣхы. Разложко, СБНУ, т. III, стр. 63). (551)

Резѣ (Пиротъ) желѣзна заключалка. (552)

Рѣсулкы висулкы, рясы 59. III. (Срв.: Кѣжувче дѣгора облѣчена, вѣзано со ѣлои, бѣгминиѣ, и од ѣди сѣкаѣ нанѣзан со монѣзга (монѣста) и дѣнари, на краѣо со рѣсулкы. Дебърско, СБНУ, т. III, стр. 59). (553)

Рѣчене Ил. 374. (Срв.: Фжрли, мѣтни абжжж, / Дѣту падни абжжж, / Там е мойту рѣчени. [В бележка след песента обяснено:] рѣчени = речение. Върбица, Герлово, Шуменско, Илиев сб., стр. 374). (554)

Риждъ човѣкъ с жѣлто-червеникави коси (Ломско, Ралчов) (555)

Ризамъ слушамъ, покорявамъ 69. III. (Срв.: Дѣди каѣ нас, посѣди си, / И мене да ме поучиш, / Се со ѣѣка и со смѣа, / За ѣас како да сум ѣрна, / И како да ризам маѣка. Прилеп, СБНУ, т. III, стр. 69). (556)

Рыкамъ рева, мучѣж 222. III. (Срв.: Змѣо в ѣднош лѣгнал бѣлен под ѣдно джрво и зѣл да рыка толку сѣлно, шчо цѣлата зѣмѣа се трѣсѣла. [В бележка под линия обяснено:] Рыка = реве. Велес, СБНУ, т. III, стр. 222). (557)

Рилина Ил. 16. (Срв.: — Станѣтѣ, станѣтѣ, ду два братж, / Стаду ви сж уринжлу / Пу планина, пу рилини / Биз увчарѣ, бис

ся забраждатъ по нѣѣдѣ млади булкы, като оставѣатъ два-та ѣ краѣа да ся спущатъ по грѣба ѣмѣ; чѣмберѣ. Коприненѣ ржченикъ.

Рѣбрижся, ишся, -рился, гл. об. 1) Плашижся, бѣжся, страхувамъ, ...

Рядѣ, -ѣшѣ, -дѣлѣ, гл. д. ... 6) Кѣтж, кѣчѣж, труфѣж, наряждамъ; ... Ага Петканж рѣдѣахж, Милуша прѣмѣнувахж. ...

Резѣ, резѣта, с. ср. Т. ... 2) Желѣзна заключалка; ...

Рѣсулка, с. ж. Рѣса в 4-то знаменование.

Рѣчене, с. ср. Кѣйто е нареченѣ, опрѣдѣленѣ за нѣкоѣж да го земе; наречникѣ, кѣрдосникѣ; ... Дѣто падне абѣлка, тамѣ е мой-то рѣчене.

Риждѣй, дѣ, да, до и

Рѣжий, жѣ, жѣа, жѣе, пр. Жѣлѣточервеникавѣй, кѣстенневѣй; ... Рѣжѣа коса ...

Рѣзамъ, гл. д. Слушамъ, покорѣвамъ, почитамъ; ...

Рыкамъ (рыквамъ [sic], рыкна, рыкнувамъ), гл. ср. За животно: мукамъ, мучѣж, мычѣж, режж; ... Змѣй-тѣ зѣлѣ да рыка толко сѣлно, шчо цѣла-та зѣмѣа ся трѣсѣла. ...

Рѣлина, с. ж. Рѣлина на планинж, рубина, рѣднина. Станѣтѣ, станѣтѣ до два брата, / Стадо вѣи ся уринжло, / По планинѣи по

Рѹга (Прилѣпъ) цѣна, плата, запла́та (575)

Рѹда (Броди) желѣзна руда (576)

Руданѣ (Броди) чякржкъ за насукване ма-
суры (577)

Рѹдина планинска равнина покрита съ трѣвж
и безъ горж. 196. II. (Срв.: Така плакѣ-
къум си сам сиромѣют, го стемнило и како
што си сѣдел, видѣл оспрѣтиѣ на една
рѹдина, каѣ излегуѣло чад от ѳгон, тогаѣ
бжрго запа́лен. [В бележка под линия объяс-
нено:] планинска безлѣсна равнина. При-
леп, СбНУ, т. II, стр. 196). (578)

Ружа Им. соб. Прилѣпъ (579)

Руй (Пирдопъ) едно раст. съ което вапсватъ
жлѣто. (580)

Рѹлчя (Прилѣпъ) Пеленачя (581)

Рулчя пеленачя 135. III. (Срв.: Со пѣрво
опашѹване дѣте рулче трѣбало да ет кѹка
на́двор. [В бележка под линия объяснено:]
Пеленаче. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 135).
(582)

Рупѣтѣж тропамъ 149. III. (Срв.: Адно сж
стимниду, не уидѹ но́гу вре́ме, и мо́мата
слѹша дека рупѣте нѣшчу пу пулатата.
Воден, СбНУ, т. III, стр. 149). (583)

Рѹсанда Им. соб. 57. III. (Срв.: Равно ра-
ни́ла Рѹсанде, / Равно на́ вода ѳти́шло, /
ѹшче ми ра́но пак ра́но. Дебѣрско, СбНУ,
т. III, стр. 57). (584)

Ручѣкъ -чкѹ обѣдъ 96. III. (Срв.: Гледа́ла
го у тевна тевни́ца, / Носи́ла му ручкѹ и
вече́ри. Самоковско, СбНУ, т. III, стр. 96).
(585)

Ручѣти, вече́рѣти Дуни́ж кемѹ на ручѣкъ
ручѣти, / А пера́джж вече́рь вече́рѣти.
Н. П. З. К. 5. — сигн. 592, 49. (Срв.: Ог-
рѣѣ огрѣѣ, ясно мѣсечѣинко / да полѣгнем
дѣвѣйки на рѣ́ка / да и бѣркнем у дѣсна
па́зука, / да изва́дим дѹня и не́ранца, /
дѹня ке ме на ручѣ́к ручѣ́ти / и не́ранца
вече́р вече́рѣти. Самоков, Зах. Круша, [пес.
38, стр. 66 от сборника на Дозон]. (586)

Остѣръ ржжѣнь лиликовъ. Богоев, пес. I,
стр. 7. (Срв.: И тлжсто я́гне надроби, /
И буе́нь огжѣ́ж накла́ди, / И остѣ́ръ рж-
жѣ́нь ѳсѣ́че, / Остѣ́ръ ржжѣ́нь лили-
ковъ. Богоев, пес. I, стр. 7). (587)

Рѣжни́на (Броди) рѣжяница, рѣжяна слама.
(588)

Ржжавѣдка ржкѣятка, ржкѣйка, една хватка
класове. 251. III. (Срв.: За едно лѣто една
ракава́дка. [В бележка под линия объяс-
нено:] Ржкѣятка, ржкѣйка = една хватка
класове. Щип, СбНУ, т. III, стр. 251). (589)

Рѣсъ (Пирѣтъ) шюѣякъ, прахъ (590)

Рѹга, с. ж. ... 2) Плата, запла́та, хакъ, ай-
лжкъ; ...

Рѹда, с. ж. 1) Земѣ, пѣсѣкъ, камѣние, които
копаѣ́тъ изъ земѣж-тѣж, та ва́дѣтъ ѳгъ
тѣхъ металы, сѣрж и др. т.; маде́мъ; ...

Роданѣ и **руданѣ**, с. м. Чекржкъ за при-
де́ние съ нарядѣ-ты си.

Рудина, с. ж. Равнина на планинж съ ху-
бавж пашѣж; планинско пасище; рубина,
руднина, рѹтлина, полугарѣ. Како что си
сѣдѣ́лъ, видѣ́лъ ѳспрѣтивж на една́ ру-
динж, каѣ изле́гувало чѣдъ ѳгъ ѳгънь. ...

Рѹжѣа, с. ж. ... 5) Им. соб. женско. ...

Руй, с. м. и с. ж. ... Раст. *Rhus cotinus*
сма́рдлика, тетра; ... С това растение ща-
ва́тъ ко́жи и бога́дисва́тъ жлѣ́то.

Рѹлчя, с. ср. Малко дѣ́тя ѳще въ пелены;
пеленачя, повивачя, повивчя, повитачя, по-
войничя; ...

Рупѣтѣж, ишъ, -тилъ, гл. ср. Тропотѣж, тро-
потѣж [sic], тропамъ, ропамъ; ... Мома-та
слу́ша, дѣ́ка ропѣти нѣ́что по пулатѣж-тѣж

Рѹсанда, им. соб. женско.

Ручѣкъ и **ручѣкъ**, с. м. ... 2) I-Астие, гост-
ба, хлѣбъ, пригото́венъ за ручѣкъ, за руча-
ни́е: обѣ́дъ; ... Гледа́ла го у тѣмнж
тѣмни́цж, / носи́ла му ручѣ́къ и вече-
ри́ж. ...

Рѣжѣ́нь, с. м. ... 2) Желѣзе́нь, дръвѣ́нь
прѣ́тъ, на който съ врьѣ́ние на́дъ ѳгъ́нь
пекѣ́тъ на́тыки́жто на него́ мя́со; врь-
тѣ́лъ, ши́шь, ро́жѣ; ... И остѣ́ръ ржжѣ́нь
ѳсѣ́че, / Мясо-то на кеба́ѣ да ѳпече.
Пѣс.

Рѣжни́на, с. ж. Рѣжяна слама; рѣжяница.

Ржжавѣдка, с. ж. Ржкѣйка. За едно лѣ́то
една ржжавѣдка.

Рѣсъ, с. м. Рѹсъ, шюѣякъ, пра́щѣтъ, рас-
кѹ,

Ржченици украшения, что носят невесты Ил. 106. (Срв.: Ти бя везла / Раченици, скривала ми бя / Ут купринки. [В бележка след песента обяснено:] Раченици (от роака ржа) се зоват едни особити украшения, които носят невестите. Чокманово, Ахъчелебийско, Илиев сб., стр. 105, 106). (591)

Ръчица дървото на ралото що е като ръка (Милушев) (592)

Садиво насадено нѣчто или что е за садение. 179. III. (Срв.: ... трѣбе да отидешъ покрѣ їеджн нѣт, дека човещъ минуѣа, и тамо да насадишъ їедин бостанъ: лубеници, краставици, сѣс сѣкикво садиво и што промѣне човѣк, се да го повикашъ на колибата си и да го нагостишъ от садивото. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 179). (593)

Садно (Прилѣпъ) ожюлено на добытъкъ отъ самаръ или отъ юларъ и пр. 211. II. (Срв.: Първо види ми саднава, после пращаи ме. [В бележка под линия обяснено:] Ранитѣ. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 211). (594)

Садно (Прилѣпъ) рана отъ отръкано. 153. (Срв.: „Море, викайте еден самарджия, бре бракъа, за да им затегнит садно на магарињава, оти каи туку се ребрат от тоарот. [В бележка под линия обяснено:] рана. Прилеп, СбНУ, т. I, стр. 153). (595)

Садовѣя вл. Сждовѣя (Родопы) второ пришествие (596)

Сакамъ 1) искамъ. 2) търсяж, паламъ, тражж, барамъ, бръкамъ 217. III. (Срв.: Царо се разболеи и сакал да остави царството си на наї арнию от синовите си. ... Он ѣ рекол: „Су тѣргнал, бабо, да сакам на вѣму и кѣе пращам, кѣи го знае дека се навѣгѣа пилето: ... [В бележка под линия обяснено:] Сакам по Велешко = търсяж, а по обще-македонски = искамъ. Велес, СбНУ, т. III, стр. 217). (597)

Сакачка (Прилѣпъ) Искание. 195. II. (Срв.: ... сѣте спѣскале, и тогаи му тѣкнало, оти грѣшка му бѣла нѣвната сакачка преку свети Илиа. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 195). (598)

Салепъ *Orchis ustulata* 118/III. (Срв.: Салепъ (*Orchis ustulata*) СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 118). (599)

Сало Сало на тѣквѣж, мяка-та чясть, въ която стоятъ сѣмки-ты. 129/III. (Срв.: За тая пѣлъ употрѣбаватъ и салото на тиквитѣ, т. е. оная мека чясть, въ която се държатъ сѣмената ѣ. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 129—130). (600)

Салтамарка женска госна [sic] дреха до поесъ ошита съ тѣлъ отъзадъ (Чепино, Серафимов). (601)

Рѣченикъ, с. м. Дълга крыя тестимелъ, на два-та краиа вязана и съ рясны; съ нежъ ся забраждатъ по нѣидѣ младѣ булкъы като оставятъ два-та ѣ краиа да ся спущатъ по грѣба имъ; чемберѣ. ...

Рѣчица, с. ж. ... 3) Закривено дърво на плугъ, което орачъ-тъ дръжи и налѣга, та оправя оранъ-тж, кога оре; ралица, рогаць. ...

Садѣво, с. ср. ... 2) Нѣчто за садение. 3) Бахчия, бостанъ, градина. Тамо да насадишъ единъ бостанъ: лубеници, краставици, съ всѣакакво садиво, и что промѣне чловѣкъ, все да го повикашъ на колѣбж-тж си и да го нагостишъ отъ садивото. ...

Садно, с. ср. Рана на добытъкъ, на тѣло отъ ожюлено, отъ одрыгнѣто, отъ самаръ, отъ юларъ или отъ друго нѣчто; ... Първо види ми садна-ва послѣ пращай мя, рекло магаря-то. ...

Садовѣя, с. ж. в. сждовѣя.

Сждовѣя, с. ж. Второ пришествие Христово на земѣж-тж.

***Сакамъ**, гл. д. 1) Искамъ, ищж, рачжж, хочжж, шжж, волжж; ... Сака да иде. Не сака да стане така. ... 4) Търсяж, тражжж, дѣрижж, барамъ, бръкамъ, паламъ, тѣрамъ, биркамъ, сръкамъ, броджж; ... Тръгнѣлъ съмъ, бабо, да сакамъ навамо. ...

Сакачка, с. ж. Сакание, искание.

***Салепъ**, с. м. 1) Раст. *Orchis*, горопѣвътъ, ливадарнича, ливадаръ, перунига, пиронига, салепѣя, тѣжѣакъ; ...

Сало, с. ср. ... 2) На тѣквѣж, на пипонъ и на другѣ подобни плодовѣ мяка-та чясть, въ които лежатъ сѣмки-ты.

***Салтамарка**, с. ж. Чохяна или шапачна кжса до пояса горниа дрѣха, подплатена съ кожи; кусо, скуртейка.

Самонареченый който самъ себеси нарича
182. III. (Срв.: Наі-послед му заповѣдуатъ
светиѣта на дѣтето да го земѣт ѣден ка-
мен, што имало во двѣрот от самонарече-
но светиѣа, голем колку ѣден сток сѣно
и да го вѣрли на уѣоре. Прилеп, СбНУ,
т. III, стр. 182). (602)

Сѣнокъ (Прилѣтъ) всичкѣ-тѣ ношть Сборн.
17. (603)

Сапа задната част върху опашката се казва сапа на конь (Милушев) (604)

Саполана Саполивщина (Пиротъ) Саполка
(605)

Сачъ = връшникъ (Чепино, Серафимов)
(606)

Сая тестемель 53. III. (Срв.: Беала преамеана, маму ма, / Беала југиздеана, маму ма, / Беала сабо носи. маму ма, / Ђонка риска носи, маму ма, / Ђонка купринеана, маму ма. [В бележка под линија објаснено:] Сајо Даридерска дума = тестемель. Дјолно Райково, Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 53). (607)

Сбивамъ, сбиѣхъ, Изкопавамъ, изравямъ 26.
III. (Срв.: Легна си Павел за си заспа, /
Кѡнѣ си вѣрза за нога, / Узди си турѣ до
него. / Сѣне бѣде икиндѣта, / Кѡн си
пвили, трапи сбѣва: / „а сирѡмах роб
отидох!“ Локорско, Софійско, СбНУ, т. III,
стр. 26). (608)

Сборакъ (Броди) Фурда отъ желѣзо (609)

Сборуваный (Прилѣтъ) продумуваный прѣ-
говаряный (610)

Сбутвамъ сбута си хранена коня. 33. III.
(Срв.: Чи си збѹтѹ ранен конѹа, / Чи
јѹтиди при Лазѹрж, / Дѹту мѹмй Лазѹр
играѹт. Добричско (Хаджиоглѹ Пазарджик),
СбНУ, т. III, стр. 33). (611)

Сбъхтвамъ сбъхтижъ (Хаджиелесъ) говори-
 ся за недѣвки-ты и самодивы-ты, кога
 нагазятъ нѣкого, та лѣвне болень 84.
 (Срв.: Под „урама“ в Хаджиелеско разби-
 рать внезапно разболѣвание, вслѣдствие
 сбиване на лицето отъ страна на недѣв-
 китѣ (русалкитѣ?) и юдитѣ... Заради
 това, ... се тачатъ отъ хората, за да не
 бъдатъ разсърдювани и да не ги сбъх-
 таватъ. Хаджиелеско, СбНУ, т. I, стр. 84).
 (612)

Свака -тж Погача, что сж мѣси спроти
сватѣж вѣчеръ-тж у зетѣж. 57. III. (Срв.:
У зѣго вѣчерта ке мѣсат девоѣките свака
(погача) и ке пѣат пѣсни. Вака и у момата
ке мѣсат свака. Дебърско, СбНУ, т. III,
стр. 57). (613)

Свапирясвам се -самся ставамъ на вампиръ.
156. III. (Срв. : Друг еден вапир се сва-
пирил во куките от Ангеле Джамбазот.
Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 156). (614)

Самонареченый, нь, на, но, пр. Който самъ себе-си нарича за нѣчто голѣмо. Самонаречень святаѣна.

Санокъ, нар. Всѣхъ ночь, всичкѣ-тѣ, цѣла
ночь.

*Сапъ, с. м. Т. . . . 2) Сарина, задница, задникъ, задниакъ на конь, на добычя.

Саполана, с. ж. Съполана, жена, мома са-
полива; саполка, саполковица, саполи-
щина; . . .

*Сачь, с. м. Т. Саачь: 1) Саачь, врыш-
никъ.

*Сага, с. м. Т. . . . 6) Крына тестемель рж-
ченикъ, чемберъ.

Сбивамъ (да сбѣж), гл. д. . . 2) Изрѣ-
вѣмъ, изрѣвамъ, изкопавѣмъ. Легнѣмъ си
Павѣмъ на заспѣ, / Конѣмъ си врѣзѣ за ногѣмъ, /
Уздѣмъ си турѣ до него, / Слѣнѣмъ ойде
икиндѣмъ, / Конѣмъ си пвилѣ, трапѣмъ сбѣмъ : /
Г-А сирѣмъ робѣ отидѣмъ! Пѣс.

Сбѣракъ, с. м. Ситны парчета, стръготи-
ны, фурда отъ желѣзо.

Сборувамъ, сборвамъ и сборёвамъ, гл. д.
...-ваный, прич. стр. Говореный, хоре-
теный, прѣговаряный, прѣдумваный,
удумваный.

Сбѹтамы и сбѹтувамы (да сбѹтамы), гл.
д. . . 2) Бутамы, бодж пѣчто да земе да
врвы по брѣзо; сбождамы. Че си сбута
храненъ коня, / Че отиде при Лазара, /
Дѣто момы Лазаръ играхѣ. Пѣс.

Сбѣхтвѣмъ и сбѣхтувамъ (да сбѣхтѣ),
гл. д. . . . 3) За недѣвкы, за самодивы,
за юды: нагазвамъ нѣкого, та лѣга бо-
ленъ; сбивамъ, удриамъ, сбавшамъ, сбѣшо-
вамъ, . . .

Свака и сваккиа, с. ж. Погачиа, что мѣсять въ пятѣкъ и въ сѣботѣ спроти сватѣж у момѣка и у момѣ-тѣж; сватиа, намлино. Кога мѣсять свакиѣ-тѣж, момѣты пѣиѣтъ пѣсни.

Свапыріасвамся и свапыріасувамся (да
ся свапыріасамь), гл. възвр. Свапыріа-
вамся, свапыросвамся.

Свѣсть Дойди си на свѣста, свѣстися. 202. II. (Срв.: Доиди си на свѣста.“ И така се освести. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 202). (615)

Свѣтило Като двѣ божи свѣтила. 18. II. (Срв.: Колку са с Марко прилика: / ... / Кату два гѣула стамбулски, / Кату две Божи свѣтила“. Софийско, СбНУ, т. II, стр. 18). (616)

Свѣтомъ Свѣтомъ свѣтила. 91. II. (Срв.: [В бележка под линия:] Нѣкои допѣватъ, че кралѣтъ не ѣ простилъ, а намазалъ ѣж съ катранъ и ѣж запалилъ: „Та му свѣтомъ свѣтила и му слуга служила“. Софийско, СбНУ, т. II, стр. 91). (617)

Свивъ (Пирогъ) Завой на пѣтъ (618)

Свиленица Рѣкав на риза стовремска па даже и сега хубаво ушитъ то щитото се казва свиленица (Милушев) (619)

Свитквамъ -камъ навождамъ 71. III. (Срв.: Ти си изблу, мачна керко, / Полни лѣен со жолтила, / Свитка глѣа, мила керко / и веднаш ѣкимо доиде. [В бележка под линия обяснено:] Наведе. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 71). (620)

Свиткамся (Прилѣпъ) Свивамся (621)

Свождамся свѣдѣмся Събирамся, лѣгамъ 169. III. (Срв.: Св. Иван кѣту стуѣл при парат видѣал, чи царицата са свѣдила с другито и тѣа мислила чи св. Иван шти ѣж издаде на парат. Ловеч, СбНУ, т. III, стр. 168—169). (622)

Свождамся сведѣмся (Софийско) навождамся. (623)

Сврѣтка мѣсто дѣто ся сврѣта. Нѣмамъ сврѣткѣ 144. III. (Срв.: Та ми се рани разлѣутихъ, / Та ме сѣрбат, / Та ме болат, / Та немамъ мира, / Та немамъ сврѣтка. Орхание, СбНУ, т. III, стр. 144). (624)

Сврѣшеникъ (Охридъ) годеникъ, тѣменикъ, армасникъ. (625)

Сврѣшювачка годежъ 56. III. (Срв.: Сврѣшювачка. Сврѣшювачките в Дебѣрските села Река и свѣдбите се праат во еден мѣсец на свѣдено (свѣтъ день), што си го ѣмаат, Дебѣрско, СбНУ, т. III, стр. 56). (626)

Сглабъ -бове Разточило сабля на сглабовъ 61. (Срв.: Тѣргнало си тѣа остра сабля, / Разточило сабля на зглабове. Софийско и Трънско, СбНУ, т. I, стр. 61). (627)

Сгнжися (Прилѣпъ) погнуся (628)]

Свапѣриavamся (да ся свапѣриѣ), гл. възвр. Ставамъ вампѣръ; свапѣриavamся, вампѣриасвамся. . . .

Свѣсть, с. м. и свѣсть, с. ж. Умъ, разумъ, свѣсь, свѣсь; . . . Има свѣсть въ главѣтъ си. Дойди си на свѣсть-тѣж, свѣстися. . .

Свѣтило, с. ср. 1) Сѣлъ съ дръвяно масло, съ лой или съ друго и съ фитиль за свѣтене; кандиль, кандило; . . . Като двѣ божи свѣтила. . . .

Свѣтомъ, нар. Съ свѣтлинѣж, свѣтло. Тѣа му свѣтомъ свѣтила / И му слуга служила. Пѣс.

Свивъ, свивове, с. м. 1) Мѣсто на пѣтъ, на рѣкѣж, на планинѣж, дѣто завива на еднѣ или на другъ странѣж; завой, извой, врьтопъ, кривулъ; . . .

Свиленица, с. ж. 1) Рыза, вязана съ свилены шивовы. . . .

Свиткамъ, гл. д. срв. Да свиж. Свитка главѣж наведе главѣж, клюмнѣж. . . .

Свѣдѣмся, ишся, -дихся, гл. вз. Лѣгамъ съ нѣкого, та мрѣсувамъ; свѣждамся. Царицата ся свѣдила съ другѣго и мѣсילה, че св. Иванъ ще ѣж издаде на царѣа.

Свѣждамъ (да сведѣж), гл. д. . . -мся, . . . 3) гл. възвр. Навождамся, наклонявамся, нагѣбамся, наваламся, прѣвивамся; . . .

Сврѣтка, с. ж. Мѣсто дѣто да ся сврѣти нѣкой. . . . Ранѣи ми ся разлѣутихъ, та мя срѣбятъ и болятъ, та нѣмамъ мира и нѣмамъ сврѣткѣ. . . .

Сврѣшеникъ, с. м. Който е сврѣшенъ, годежъ за нѣкой момѣж; годеникъ, главеникъ, сгоденикъ, углавникъ, тѣменикъ, армасникъ; . . .

Сврѣшювачка, с. ж. Сврѣшювание, сврѣшювачка, главѣж, главилка, гола, годежъ, годѣавка, запивъ, мѣна, обрѣжѣи, огляди, прѣстенуване, строй, тѣмѣж; . . .

Сглабъ, с. м. . . . 2) Мѣсто дѣто сѣж сглобенѣи двѣ дръвинѣи, желѣзнѣи чѣсти; сглоба. Разточнѣи саблѣж на сглабовѣи, разтвори. . . .

Сгнжѣи (да ся), -сѣлося, гл. свр. отъ сгнжсѣався. Да ся погнуся.

Сгорушица (Пиротъ) Кисела и горчива плонка, что излиза въ устата кога сж урыгнемъ. (629)

Сграбвамъ сграбчвамъ 230. III. (Срв.: Исуши сж джрву и царут гу сграбнува; си гу занисува [пилето] горе у удаата. Воден, СБНУ, т. III, стр. 230). (630)

Сграждамъ Сградж вграждамъ нѣкого 72. II. (Срв.: Кога си доде най-напред, / Та обѣда да ни донесе, / Нега воф сграда да зградимъ. Пирдоп, СБНУ, т. II, стр. 72). (631)

Сгръготѣло (Прилѣпъ) Изгрѣмѣло (632)

Сгжжвамся (Пиротъ) Свивамся, ставамъ на топка (633)

Сдавамся Сдамся Задавамся Сладохжся облаци П.Сп., 763. (Срв.: „Он по-голем късмет има отъ тебе ама до трийесе години че живѣе, па че се зладѣ“ у стрет ден облаци, па че излѣзе бѣра, гърмавици, трескавици, та ке го удри.“ Самоков, П. Сп., кн. XXXV, год. седма, стр. 763). (634)

Сдѣквамся сдѣкамся скарвамся, свождамся. 190. III. (Срв.: Аднѣш у Солун сж сди-кале никуи гжрк и никуи бугарин. [В бележка под линия обяснено:] Сж дѣкам — сваждамъ се, карамъ се, прѣпирамъ се. Мъгленско, СБНУ, т. III, стр. 190). (635)

Сдѣлка вм. Сидѣлка (Родопы) Възглавница (636)

Сдѣлювамъ (Софийско) Сдѣлямъ направлямъ, правѣж. 10. II. (Срв.: Светѣ Никола кораб здельува, / Ем го здельува, ем го споѣува / Сас три дунгѣре най-баш маймаре: / Та го здельаха, та го спойа, / Па го фжр-лиха у Черно-Море. Софийско, СБНУ, т. II, стр. 10). (637)

Сдыхъ (Прилѣпъ) дѣхъ (638)

Сдобывамъ -бынж (Софийско) раждамъ, добывамъ 92. II. (Срв.: Оште малку ме почѣкаѣ, / Че ми ѣе либе трѣдно дебѣло; / Кога ми либе слобѣе, / а че ванем ѣуруш воѣвода.“ [В бележка под линия обяснено:] Родѣ. Софийско, СБНУ, т. II, стр. 92). (639)

Сдодѣвамися сдодѣмися (Прилѣпъ) омръзва ми, домжчнѣва ми 212. II. (Срв.: От грачѣнето нѣгоо му се здѣлеало на едно момче, што му бѣла кѣкѣята тѣа близу. Прилеп, СБНУ, т. II, стр. 212). (640)

Сдодѣвамся сдодѣе ми ся домжчнѣва ми дотягва ми омръзва ми 239. III. (Срв.: Адну ден он ка му сж сзудѣалу да сѣде сѣ дома, му рѣкѣл на лѣдѣут: Воденско, СБНУ, т. III, стр. 239). (641)

Сгорѣха и **сгорѣшица**, с. ж. Кисела и горчива плонка, что излиза в устата, понѣкога, кога ся урыгнемъ; горуха, пожиговина, урыгване; . . .

Сграбвамъ и **сграбѣамъ** (да сграбѣж), гл. д. Брѣзо, брѣзо съ рѣце допишвамъ нѣчто; сграбчювамъ, сгрѣпчвамъ, схвашамъ; . . .

Сграждамъ и **сградиамъ** (да сградѣж), гл. д. . . . 3) Вграждамъ въ 2-то знаменование; зазидвамъ. Кога си дойде най-напрѣдъ, / Та обѣдъ да нѣ донесе, / Неѣж въвъ сградѣ да сградимъ, / Дано нѣ сграда не пада. Пѣс.

Сгръготѣвамъ (да сгръготѣж), гл. ср. Изгрѣмѣвамъ.

Сгжжвамся и **огжжвямся** (да ся сгжж-вѣж), гл. възвр. Ставамъ като гжжвж, като чалмж, ставамъ на топкж; свивамся, сбирамся, смотавамся.

Сдавамъ (да сдамъ), гл. д. . . . -мѣя, 1) гл. възвр. Показвамся отдалечъ, че идж; задавамся; . . . Сынъ ти по-голѣмъ кжсметъ ше има отъ тебе, ама до трийесе години ше живѣе, па шжтъ ся сдѣлжтъ усрѣдъ день облаци, па ше излѣзе тряскавица, та ше го удари.

Сдѣквямся и **сдѣкувамся** (да ся сдѣ-камъ), гл. вз. Скарвамся, сваждамся, сдѣч-квямся, сбѣтвямся, сджоквямся; . . . Ед-нжжъ ся сдѣкали Гръкъ и Българинъ.

Сдѣлка с. ж. вм. сидѣлка. Сглавѣе, сглавница.

Сдѣлювамъ (да. сдѣлиамъ), гл. д. Правѣж, направлямъ, строѣж, построавамъ; . . . Свѣтѣй Никола корабъ сдѣлюва, / Хемъ го сдѣлюва, хемъ го споѣува, / Със три дунгѣри, най-башъ маймари, / Та го сдѣ-лиахж, та го спойахж, Па го врѣлиахж у Черно море. Пѣс.

Сдыхъ, с. м. 1) Пара-та съ въздуха, что излизать изъ уста-та нѣ като дѣхамъ; дѣхъ, дѣхъ, душа; . . .

Сдобывамъ (да сдобѣнж), гл. д. . . . 2) Добывамъ, раждамъ; . . .

Сдодѣвася (да ся сдодѣе), гл. безл. Домжчнѣва, дотягва, досаждася, омръзва; . . . Грачѣние-то негово ся сдодѣяло на едно момча. . . .

Сдодѣвася . . . Единъ день му ся сдодѣяло да сѣди все у дома. . . .

Сдробявамъ Сръдце мя сдроби, прияде, яде мя 71. III. <Срв.: Свика „сърцето ме здроби“ / И глава веднаш наведе. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 71>. (642)

Сдѹвалосѹ (Пиротъ) за плодъ : чюрудисалъ. (643)

Сегмалица овца сегмалъ 22. III. <Срв.: Моје стадо нима броѹа, / Нима броѹа, нима краѹа : / Што не листе у горѹта, / Толку ми са сегмалици; / Што е песѹк у морѹто, / Толку ми са шилежинка“. Владая, Софийско, СбНУ, т. III, стр. 22>. (644)

Сѣдѣло (Прилѣпъ) Полагъ. (645)

Сѣдилъ, см. горнята чѹсть на самаръ 155. III. <Срв.: . . . тѹи натѣрал жѣна си да го сошѣе [човала] ву едно врѣке и да го фжрле навжрс тѹваро на кѹино ву сѣдилю мегѹ двѣте врѣкѹа су мливото. [В бележка под линия обяснено:] Седиль = горната чѹсть отъ самара. Леринско, СбНУ, т. III, стр. 155>. (646)

Сѣдло сѣдло, мѣсто, дѣто да сѣдѹж нѣмамъ си сѣдло. 144. III. <Срв.: Та ми се рани разлѹтихъ, / Та ме сжрбат, / Та ме болат, / Та немамъ мира, / Та немамъ свжртка, / Та немамъ легло / Та немамъ седло.“ Орхание, СбНУ, т. III, стр. 144>. (647)

Седмогѹдчѹ 211. II. <Срв.: Богѹтиот го кѹпил [магарето] за да му вѹаат едно седмогѹтче дѣте, а пакъ камѣнаротъ за да му нѹситъ камѣне. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 211>. (648)

Седмокрылѹй съ седмѣ крыла. Седмокрыли ангели Ил. 115. <Срв.: Токъ ми била света дева Мария, Мария, / Край чѣа се седмокрыли ангели, ангели. Тресанче, Дебърско, Илиев сб., стр. 115>. (649)

Седмослѣбѹй съ седмѣ клона 7. III. <Срв.: на си зѣми до два рѹга, / . . . / Та ѹтиди у ливѹгѣ, / У ливѹгѣ шесторѣдо, / Под джрѹто седмослѣбо, / Та засвири и на лево, / И на лево и на десно, / Он чѣ чуѣ, сам чѣ доѣде“. [В бележка под линия обяснено:] Седмѣ клона. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 7>. (650)

Се едно (Прилѣпъ) постоянно, всякога, еднѹстѹйно 65. II. <Срв.: Се едно Бога си моламъ, / Господъ да ми даѹтъ животъ. [В бележка под линия обяснено:] Се едно = постоянно. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 65>. (651)

Сѣкѹж Сръдце мя сѣче, рѣже, боли. 70. III. <Срв.: Прѹгоори и ми кажи : / Да ли ми те сечи сжрче? [В бележка под линия

Сдробѹвамъ (да сдробиѹ), гл. д. . . 3) гл. стр. Бывамъ сдробенъ. — Сръдце мя сдроби, заболѣ мя, ѹде мя сръдце, приѹде мя на сръдце-то, пригрѹзе мя. Свѣтка : сръдце мя сдроби! и главжъ веднжжъ наведе.

Сдѹвамъ (да сѹж), гл. вѣзвр. Слѹхувамъ. . . .

Сдѹхувамъ и сдѹхувамъ (да сѹхамъ), гл. вѣзвр. . . . 2) За плодъ : изгнивамъ, сплѹвамъ, сдѹвамъ, чѹрудисувамъ, развалиамъ.

Сагмалица, с. ж. Овца сегмалъ; сегмалица, подѹйница, мѣзница. Моѣ стадо нѣма броѹа, / Нѣма броѹа, нѣма краѹа : / Чѹ е листѣ у горж-тж, / Толко ми сж сагмалици, / Чѹ е пѣсокъ у море-то, / Толко ми сж шилежинка. Пѣс.

Сѣдѣло, с. ср. . . . 3) Мѣсто, дѣто кокошкѹ носѹтъ ѹйца; полагъ, положъ, лѣгало, лѣгушѣ. . . .

Сѣдиль, с. м. Горнята чѹсть на самаръ, на коѹшто сѣдѹтъ.

Сѣдло, с. ср. . . . 2) Сѣдище, сѣдло, живѣлище, жилище, сврѣталище; . . . Ранѹи мя болятъ, ранѹи мя сръбѹтъ, та нѣмамъ мира, та нѣмамъ сврѣтж, та нѣмамъ лѣгло, нѣмамъ сѣдло.

Седмогѹдчѹ, с. ср. Чѹ е на седмѣ години. Едно седмогѹдчѹ дѣтя. . . .

Седмокрылѹй, лъ, ла, ло, пр. Чѹ има седмѣ крыла. Седмокрыли ангели.

Седмослѣбѹй, бѣ, ба, бо, пр. Чѹ има седмѣ слѣба, седмѣ клона. I-А ѹтиди у ливѹдие, / У ливѹдие шесторѹдо, / Подъ дръво-то седмослѣбо, / Та засвири и на лѣво, / И на лѣво и на дѣсно, / Онъ шѣ чѹе, самъ шѣ доѣде. Пѣс.

Се-едно нар. Всякога, постоянно, еднѹстѹйно, безпрѣстѹйно, безпрѣстанно; . . . Се-едно Бога си молятъ, Господъ да му даѹа живѹтъ. . . .

Сѣкѹж, чѣшѣ, сѣкохъ, сѣклъ (да сѣкнѹж), гл. д. Сѣкж. . . . Рѣкж, болж, ѹамъ, Сръдце мя сѣче. . . .

обяснено:] Сѣчи сѣрце = рѣжи, боли сѣрце, стомахъ. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 70). (652)

Селвѣя Дрьво миризливо, расте много високо. Ракѣто тенка селвѣя! / Тури ми вино да пиѣж. Н. П. В. 72 (Срв.: Ракито тенка селвѣю! / Тѣри ми вино да пиѣ, / Да пиѣ да се ѣопѣ. Просеник, Сярско, Веркович, пс. 72, стр. 80). (653)

Сѣнище (Прилѣпъ) духъ, сѣнка (654)

Сѣнище сѣнка, мора, что налѣга ношемъ на сѣнѣ людѣе-то. 156. III. (Срв.: Аѣ снага нѣмал, аѣа му тежела снагата от вапирот, / ѣсто како от нѣкое сѣниште. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 156). (655)

Сѣнова сега до-, досега б III. (Срв.: Та са цѣркѣи заградѣли, / И честѣти манастирѣ, / Сѣ от тѣхла и от кѣмик, / . . . / От тонова до сѣнова. [В бележка под линия обяснено:] От тогава и до сега. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 6). (656)

Сѣнѣжся (Прилѣпъ) пушамъ сѣнѣж. Сѣнка-та му ся сѣни до темела. (657)

Сѣцало (Броди) Остѣръ чюкъ, когото слагать на желѣзо и чюкаты отгорѣ та рѣжѣтъ желѣзо-то. (658)

Сѣцамъ сѣцѣж (Пиротъ) дрыпинамъ (659)

Сѣга (Пиротъ) Цвѣтѣсало мусага. (660)

Сидѣлка (Родопы) възглавница 275. II. (Срв.: Затува и Гѣспутъ ходѣаше бис конь и биз леап и сидѣаше биз здеалка, на камеан, на бунаръ. [В бележка под линия обяснено:] Здеалка е скратено отъ сидеалка (възглавница). По нашѣте мѣста, кога отиде нѣкой по гостѣе въ нѣкоя кѣща, подлагать му възглавница да седне. За това възглавницѣ се казватъ и сидеалки. Родопите, СбНУ, т. II, стр. 275). (661)

Сидѣло гѣздо. Орѣлъ-тѣ влѣзълъ въ сидѣло-то си. 152. III. (Срв.: На вѣчѣрта орѣлут застанѣл на никѣе дѣрѣу и си влизѣл у сидѣлуту. Воден, СбНУ, т. III, стр. 152). (662)

Силѣдѣнѣ едно лѣтно цвѣте. 124. II. (Срв.: Еловѣрьо, синѣ зеленѣ гѣтѣанѣо! / Пилу ли си силѣдѣжена вѣда? / — Не сом пилу, силѣдѣжена вѣда. [В бележка под линия обяснено:] Отъ лѣтно цвѣте Силѣдѣнѣ. с. Баня, Чепино, СбНУ, т. II, стр. 124). (663)

Сѣлумѣчка (Ахѣрѣ-Челеб.) силомъ, на силж 220. II. (Срв.: Пу цал ден рабутил, пу три парѣ израбуѣувал а три-тѣ парѣ лѣу силумѣчка му стѣгали за гѣчинѣмѣк, лѣу за прис дѣснѣот. Ахѣрѣчелеб., СбНУ, т. II, стр. 220). (664)

***Селвѣя**, с. ж. Т. Севѣлия. Ракѣто, тѣнка селвѣю!

Сѣнище, с. ср. 1) Призракъ, видѣние, сѣнка като зѣлъ духъ, таласѣмъ, вампѣръ, юдѣ и др.; . . .

Сѣнище, с. ср. 2) Сѣнка, мора, что налѣга насѣнѣ людѣето и гѣ мѣчи.

Сѣнова, нар. Сега. До сѣнова, до сега. Отъ тонова до сѣнова.

Сѣнѣжся, ѣшся, -ѣлся., гл. об. За сѣнѣж, за сѣнище: излизамъ, ѣвѣвамъся, показвамъся, вѣстѣжся, вѣскамъся, мѣркамъся; . . . Сѣнка-та му ся сѣни до темела.

Сѣцало, с. ср. Остѣръ чюкъ, с когото рѣжѣтъ желѣзо, като го чюкаты отгорѣ.

Сѣцамъ (сѣцавамъ, да сѣцѣж, сѣцѣнувамъ), гл. д. 1) дрыпамъ, дрыпинамъ, тягѣлж; . . .

Сѣга, с. м. Цвѣтѣсало на нѣчто; цвѣтъ, мусага, сѣга.

Сидѣлка, с. ж. Сдѣлка, възглавница, сгѣлѣ; . . .

Сидѣло, с. ср. Гѣздо, сѣдѣло. Орѣлъ-тѣ влѣзълъ [sic] въ сидѣло-то си.

***Силѣдѣнѣ**, с. м. Т. Едно лѣтно цвѣте.

Сѣлумѣчка, нар. Силомъ, насилж, съ силж, едѣамъ.

Сйлянъ им. соб. 68. III. <Срв.: Лёле брате, ти Сйльане, / Што те најде, што ти умре / Уште младо и зезено! Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 68>. (665)

Сймвамъ сймнж Свалямъ 211. II. <Срв.: Идѣкѹм еден дожджиа од лов го догледат и сймна пушката од рамо, за да го бѣет. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 211>. (666)

Синека снощи Стоянке море Гуговке, / Зачто не дойде синека, / Ты сѣмь готвила вечерж. Н. П. В. 326. <Срв.: Стоанке море г҃говке! / Зашто не дойде синека, / Ты сѣмь готвила вечера, / Печено агне на роже. Дибре, Веркович, пес. 326, стр. 358>. (667)

Синия софра (Чепино, Серафимов) (668)

[Сынѣкъ, вж. при змиѣкъ.] (669)

Синца Мъниста (Родопитѣ) (Лавренов) (670)

Синци маниста 45. III. <Срв.: Чи ѣ са синци скжсжжж, / На Пѣтруи чифтѣ пиштой. Добрич, СбНУ, т. III, стр. 45>. (671)

Сѣпе Вали, лети, рѣми. 124. II. <Срв.: Јо-станале Милке два сирака, / Два сирака, Милке, два близанака; / Фѣрлиха ги, Милке, ф чѣста гѣра, / . . . / Дѣш ми сѣпе, Милке, јукѣне ги. / Слѣнце грѣе. Милке, исуши ги. с. Ложене, Чепино, СбНУ, т. II, стр. 124>. (672)

Сѣрица овца, что ся дои за сѣрене 83. III. <Срв.: Агѣнци думж байну си: / — Вжл-цѣти ѣли сѣрици, / Куга ни ште ѣе маѣж ми, / Крогичку дж ми пустиш, / Сладичку дж сж нжсучѣ! Търновско, СбНУ, т. III, стр. 83>. (673)

Сирка плодъ Воденска сирка цървена, / Негошко вино хубаво. Н. П. М. 331. <Срв.: Солунско суво грозѣнце, / Воденска ширка цървена, / Негошко вино 'убаво! Бр. Милад., пес. 331, стр. 392>. (674)

Ширкы¹ сирка Скаралисѣ, степали сѣ / Подъ село-то край ширкы-ты. Н. П. М. 391. <Срв.: Скарале сѣ, степала сѣ / Двайца браќа братучѣди; / . . . / Потъ село-то кай ширкы-те. Бр. Милад, пес. 391>. (675)

Сѣровица (Пиротъ) суровица (676)

Сичкъемъ нѣемъ ок. п. Сб. Ч. 323. — сигн. 592, 15. <Срв.: Ага ми Стоянъ отиде, / Тамамъ ми дарѣ дарѣха. / Сичкъемъ-нѣемъ дарѣ мѣтахѣ / И него дарѣ дарѣха. Устово (Читакъ), Ахъчелебийско, Сб. Чолаков, пес. 65, стр. 323>. (677)

Скакули скакалци Си покани, си пособра / Сто скакули брѣзи кони. Н. П. М. 23. <Срв.: Си покани, си пособра / Сто свато'и сколовранци / . . . / Сто скакули бжрзи конѣи. Бр. Милад., пес. 23, стр. 21>. (678)

Скакунець скакалецъ 180. II. <Срв.: Арно ама старите што ти вѣлат по ѣдни зборон

Сйлянъ, им. соб. мжжско.

Сймвамъ и сймнувамъ (да сймнж), гл. д. Снимаъ, снѣмамъ, сивнувамъ, симиниамъ, свалиамъ; . . .

Сйнека, нар. Снощи, синокъ; . . .

***Синиѣа**, с. ж. Т. . . . 2) Софра, трапѣза, паралешка, паралиѣа; . . .

Сйнець, сѣнци, с. м. Манжсто, монисто . . .

Синци, с. м. мн. отъ сйнець.

Сйнець, сѣнци, с. м. Манжсто, монисто; . . .

Сѣпе, -пало, гл. безл. Вали, рѣми, лѣти. Сѣпе дѣждѣ, вали.

Сѣрица, с. ж. Овца, что ся дои за сѣрене. Агѣнце дума байну си: / Вѣтѣи ти ѣли сѣрици, / Кога не ше е маѣка ми, / Крогичко да ми постои, / Сладичко да ся насучж! Пѣс.

Сирка (Велесъ), с. ж. Плодъ на растение *Zizyphus vulgaris*, Мсб. XX. Велесъ. 65; сѣркы, и самото растение. Воденско, в. ширка. [Т. П.]

Ширка, с. ж. 1) Нѣкакво дръво и неговъи плодъ; . . .

Сѣровица, с. ж. Сурѣвица, суровица, суровица, сурувица, суравица.

Скакулець, лци и скакунець, нци, с. м. Животина скакалецъ.

¹ Началното ш е задраскано с молив и под ширкы е допълнено сирка. В предишното листче също ш е задраскано и поправено на с в сирка.

сѣт вѣстинскѣ, отъ Господъ останати : „скака скакунецъ, доскака, ѣ другъ зборъ, што го вѣлаатъ старитѣ : „отъ коа ке се прѣполнитъ чапата, ке се ѣстуритъ“. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 180). (679)

Скандалѣ (Долне ченакчие въ Новозагорско) плодѣ-тъ на черници, барабонкы [кжкыли. (680)

Сканж (да) разчюпж, разчекж. 231. III. (Срв. : Ка а сканала жената му, да види какфа не, калинката била пжлна со бисѣр. [В бележка под линия обяснено:] Сканала = расчупила, расчекнжала. Солунско, СбНУ, т. III, стр. 231). (681)

Скачка (София), скакалецъ. (682)

Скываль (Панагюрище) плѣва, что ся набира надъ жито, кога ся сѣе прѣвъ рѣшето. (683)

Складѣ съмь складенѣ Сюдсейманѣ Кехаи (684)

Скобале рыба въ Охр. езеро. (685)

Скобусть рыба въ Охрид. езеро. (686)

Сколупа (Ахжр.-чел.) бѣда, нещастие (687)

Скорни 146: (Срв. : Копам дѣпка до колѣна. (Скорни или ботуши). Дебърско, СбНУ, т. I, стр. 146). (688)

Дойчинѣ си зжбы скрептяше (Богоев, пес. II, стр. 24). (Срв. : Дуйчинѣ си зжбы скрептяше, / И отъ постелѣжтж хрипкаше. Богоев, пес. III, стр. 24). (689)

Скрипалци (Броди) Скрипци (690)

Скрупецъ скрупецъ солиа 60. III. (Срв. : Дал немаше, свѣкѣ мѣри, еден скрупецъ солиа / Да пѣсоли, свѣкѣ мѣри, бѣлава пѣгача ? Дебърско, СбНУ, т. III, стр. 60). (691)

Скрѣчявъ [Скрѣжявъ Циция (Пиротъ) Сжлперникъ (692)

Скръшвамъ строшявамъ, счюпвамъ 219. III. (Срв. : После викинала на чѣрдако; „скжрши се, чѣрдак, та го утепаи, да го вида, кѣи ѣе тоа“. [В бележка под линия обяснено:] Сжрши се = счупи се, отъ глаг. кжршам, скжршвамъ = съкрушавамъ. Велес, СбНУ, т. III, стр. 219). (693)

Скума ракия Мутевы, — сигн. 592, 175. (694)

Скандали, с. м. мн. I-Агодѣ отъ дрьво черница; барабонкы, бобонкы, брьбонкы, галашкы, дудули, кжкыли, кжпникы, мурѣ, мурвѣ, мургвѣ, муренкы, съкаменци, црьникы; . . .

Сканж, ешь, -нжлѣ, гл. д. срв. вм. да скънж. Да разчюпж. Сканжла калинкж-тж, нара.

Скачка, с. ж. . . . 2) Скакалецъ. . . .

Скываль, с. м. Плѣва, что ся набира надъ жито, кога ся сѣе презъ рѣшето; заборина, зуборина, мякына, опашина, починкы, плѣворѣ; . . .

Складѣмъ и складѣмъ (да складѣ), гл. д. 1) Струнѣмъ, натрупѣмъ, скупѣмъ, начовѣламъ, събирѣмъ, навѣламъ нѣчто на купѣ; . . . 2) Кладѣ, накладѣмъ, подкладѣмъ, развъжѣмъ, завѣламъ, навѣламъ огънь; . . . 3) Насичѣмъ нѣчто отъ кладѣ-ты. -мѣя гл. стр. Бывѣмъ складенѣ по знаменованіе-то на глагола.

Скобаль с. м. Една рыба въ Охридското езеро.

Скобусть, с. м. Една рыба въ Охридско-то езеро.

Сколупа, с. ж. Нѣкакво зло, злочестіе, бѣда, напасть, намѣтище, пакость бѣла; . . .

Скоренѣ, рни, с. м. Обуще високо доподъ колѣнѣ-ты; ботуши, бѣгуши, чизмы; . . .

Скрепѣж, йшѣ, -тѣлѣ, гл. ср. Скрѣцамъ, скрибуцамъ, скрипуцамъ.

Скрипалецъ, лци, с. м. Скрипецъ, скрипци; . . .

Скрупецъ, -лци, с. м. Скрухѣцъ, скрушѣцъ. Скрупецъ соль. . . .

Скрѣчявъй, въ, ва, во, пр. Скрѣжѣвъй, Скрѣжѣвъй, въ, ва, во, пр. Сжлпѣй, сжлпѣцъ, свилливѣй, скрѣчѣвъй, стисливѣй. стиппа, джюмерка, тамахѣарѣ; . . .

Скръшвамъ и скръшѣмъ (да скръшѣж), гл. д. . . . -мѣя, гл. стр. Бывѣмъ скръшѣнѣ.

Скума ракия. Силна люта, ѣка ракия; скома ракия, скума ракия. . . .

Скутье полъз на дрѣхъ полъз на дръво Ил. 104. (Срв.: Ф пулье я доарву израслу, / Скутия му ф море боахтеше, / Воаршья му ф небу дупира. / На скутияну му сйоднали / Ду двеніе моми каматни. [В бележка след песента обяснено: Скутия (= скутье) значи полить на дървото; то е събират., както и воаршья (= върше). Чокманово, Ахъчелебийско, Илиев сб., стр. 104). (695)

Скжпливѣый скжпый 80. III. (Срв.: Пак беа гудина рудлива, / Рудлива оштеа скаплива; / . . . / Кула пчиніаца уткарах, / Кула жеалтици дукарах. Устово, Ахъчелеб, СбНУ, т. III, стр. 80). (696)

Скържявѣый (Прилѣпъ) | скръчявѣый | цияя скжпый, скжперникъ, тамяхкяръ. (697)

Слава (Софийско) особенъз благопожелания на колядаре. В. 7 стр. народни умотворен. (Срв.: [В заглавие:] Коледарски слави. Софийско, СбНУ, т. I, стр. 7). (698)

Славный Славно благо. 97. III. (Срв.: Бог да бие турци іанйчарье, / Они зѣме подмол прокопѣаха, / . . . / Та фанаха Дуладжуву лѣубне, / . . . / Закараха сичко славно благо: Чупетлово, Самоковско, СбНУ, т. III, стр. 97). (699)

Слагамъ (Ахъръ-челеб.) почитамъ (700)

Слагамъ смѣтамъ, мыслж, кроїж 243. III. (Срв.: Си лигнаде на вѣчѣрта на мостут, какъ шо слагалъ попут. [В бележка под линия обяснено:] Смѣтамъ, разчитамъ. Воденско, СбНУ, т. III, стр. 243). (701)

Сламѣжина слама 136. III. (Срв.: Пред да се стѣмни, виделъ бѣгот свѣнѣята от попот каі што си йграла со полна уста сламѣжина, търчала нис дворот, беснѣала, како да бѣше се поулаа. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 136). (702)

Слѣпамъ (Дебъръ) Замижявамъ (703)

Слѣпнѣжъ (Дебъръ) ослепелъ (704)

Слиямъ слѣчїж (Прилѣпъ) събличамъ. (705)

Слѣгвамъ снисвамъ Ил. 228. (Срв.: Куга му майкж викнѣше, / Зѣт купривж сж слогнѣше, / Купривж гу парнѣше. [В бележка след песента обяснено:] Слогнѣше = снисваше се. Радилово, Пещерско, Илиев сб., стр. 227, 228). (706)

Слогвамъ -ся -жж Снисывамъ Ил. 32. (Срв.: — Я слогни сж, мила штерко, / Я слогни сж зжд бурикж, / . . . / Слугналж сж. мума Милжж, / Слугнала сж зжд бурикж. [В бележка след песента обяснено:] Слогни сж = сними се. Аджиево, Т. Пардж., Илиев сб., стр. 31, 32). (707)

Скутъ, скутове, скутіе, с. м. . . 2) Прѣлна-та пола на дрѣхж, особено на сукманъ. . . .

Скжпливѣый, въ, ва, во, пр. Скжпы, скжпный. Скжплива година, когато храна-та ся продава скжпо. Година-та бѣше родлива, ала и скжплива: кола пшеница — кола жлѣтица.

Скръжявѣый, въ, ва, во, пр. Скжпый, скжпещъ, свидливый, скръчявѣый, стисливый, стипца, джомерка, тамяхкяръ; . . .

Слава, с. ж. . . 3) Благословіа, пѣснѣа, коїжто колядари, ковръженци казвать, кога ходять по кжщитѣ. Кѣлко-то звѣзды на горне небо, толкова слава на соа домъ. . . .

Славный, -вънъ и -венъ, вна, вно, пр. Достойный за славж, да ся слави; прочютый; . . . Закарахж вспкко славно благо. . . .

Слагамъ (да слѣжїж), гл. д. . . 9) Правїж нѣкому честь, почетъ, икрамъ, имамъ му сайгїж-тж; зачитамъ почитамъ, послagamъ, тачїж, сайдисвамъ; . . .

Слагамъ (да слѣжїж), гл. д. . . 8) Мыслж, кроїж, смѣтамъ да . . . ; . . . Лѣгнѣжи си на вечеръ-тж на моста, како что слагалъ попъ-тѣ. . . .

Сламѣжина, с. ж. Слама.

Слѣпамъ (да слѣпнѣж), гл. ср. Замижявамъ, зажюмѣвамъ, зажимѣвамъ, зажмѣвамъ; . . .

Слѣпнѣж, ешь, -нѣжъ, гл. ср. свр. Да ослѣпѣж; . . . Слѣпнѣжый, ослѣпѣжый.

Слиямъ (да слѣчїж и да слѣчїж), гл. д. Събличамъ, съблaчамъ. Който вино прѣпива, кжщїж-тж и челядь-тж си слича. . . .

Слѣгвамъ и слѣгнувамъ (да ся слогнѣж), гл. възвр. Снисвамъ, снисывамъ, навождамъ, слагамъ; . . . Кога му майка вѣкнѣше, / Задъ копривж ся слогнѣше, / Коприва го парнѣше. Пѣс.

Слѣгвамъ . . . I-А слогнѣси, мила шерко, / I-А слогнѣси задъ борикж. — / Слогнѣжлася мома Милка, / Слогнѣжлася задъ борикж. Пѣс.

Слогъ високо мѣсто за граница мѣжду ниви и ливади (Лавренов) (708)

Слошй ми се [. . . заличено] Лошо (Копр.) Нѣшто ми се слоши. — сигн. 592, 246. (709)

Слуга (Радилово) спонуда, пануда. Ил. 7. (Срв.: Я земитѣ мядѣн кжавал, / Качитѣ сж нж високу, / Нж високу нж широкоу, / Засвиретѣ и нж леву / И на леву, и нж десну, / Кой кж чуѣ, сѣ дж дойдѣ / Младж Богж нж кржштѣне, / Бужа майкж нж слугатж. [В бележка след песента обяснено:] Слугатж, както ни го истълкува записвачът значи ще: спонудата. Радилово, Пещерско, Илиев сб., пес. 1, стр. 5, 7). (710)

Слуга Служба Ил. 389. (Срв.: [Накрая на Сборника в поправки и допълнения отбелязано:] „стр. 7, бѣл. при ст. 67. Слуга значи и служба (сравни стр. 122, бѣл. ст. 8). Илиев сб., стр. 389). (711)

Слуга Служба Ил. 122. (Срв.: — Ай ти тебе, дете Андреаше, / Айде да се слуга размениме: / Ти да служиш будимска кралица, / Я да служа краля од Будима. [В бележка след песента обяснено:] Слуга = служба. Тресанче, Дебърско, Илиев сб., пес. 85, стр. 121, 122). (712)

Слугаръ (Хасковско) Слуга, слугыня (713)

Слуговый пр. отъ слуга 109. III. (Срв.: Сжблече нѣму премѣна, / Та си слугата премени, / А Димитжр се премени Слуговата премѣна. Върбница, Софийско, СбНУ, т. III, стр. 109). (714)

Служба госба въ честь на нѣкой святець. 7. III. (Срв.: Света Пѣтка служба служи, / Служба служи детѣ плетѣ, / Та позува осжм дѣвет, / Осжм дѣвет кадевлжци. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 7). (715)

Смидалъ Погачж, пита, пануда, спонуда. Ил. 96. (Срв.: Погача = спонуда, пита, въ Ахж-Челебийско: смидалъ. Илиев сб., стр. 96). (716)

Смрека (Прилѣпъ) хвойно (717)

Смреки (Дебрь) ярджъ (718)

Смреко'и да не е смръчевый ярджчевый. Набрахъ пржте смрековы, / Та ѝ сплетохъ кошюлж. Н. П. М. 274 б. (Срв.: Набрафъ пржке смреко'и, / Та ѝ сплетофъ кошуля, / ѝж променафъ жена-та. Бр. Милан., пес. [В извѣра песента е без номер, което обяснява отбелязането ѝ във фиша с буквата б след номера на предходната песен]). (719)

Смръденко Имя за присмивъ на лукъ. 135. III. (Срв.: Поминало вѣното покраѣ луко и му рѣкло: „добро-утро, смѣрдено“. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 135). (720)

Смръдливый вонящий мръзаливый нехри-вый 184. III. (Срв.: Нашжл на пѣто едно

Слогъ, с. м. 1) Граница, межа, межда, межденикъ, помежда, прѣдѣлъ, отаръ, тиръ, сжнжкъ . . .

Слошавася (да ся слошй), гл. безл. Става лошна, злѣ, болно. Оставися, ми ся слоши, много ми е лошна.

Слуга, с. об. и с. ж. . . . 6) Пануда, понуда, спонуда, смидалъ, обидка, повойница; . . . ІА земѣте Мѣдянт кавалъ, / Качетеса на вѣсоко, / На вѣсоко на широко, / Засвирѣте и на лѣво, / И на лѣво и на дѣсно, / Кой ка чюе, все да дойде / Млада Бога на крыщене / Божж майкж на слугж-тж. Пѣс. . . .

Слуга, с. об. и с. ж. . . . 4) Ходение слуга, служба, служение, слугуване, приставство, измикарлжкъ; . . .

Слуга, с. об. и с. ж. . . . 4) Ходение слуга, служба, служение, слугуване, приставство; измикарлжкъ; . . . Ай ти тебе дѣтя Андреаше, / Хайде да ся слугж размѣнимъ; / Ты да служишъ Будимскж кралиж, / ІА да служиж краля отъ Будима. Пѣс.

Слугаръ, с. м. 1) Слуга в 1-то знаменование. . . .

Слуговый, въ, ва, во, пр. отъ слуга. Слугарскый. Слугова промѣна [sic].

Служба, с. ж. . . . 2) Праздникъ съ гостѣж, съ гошавкж за честь на нѣкой святина; слуга, святець. Имамы службж на святыи Георгина. . . . Свята Петка службж служи, / Службж служи, дѣтя плете, / Та позова осемь дѣвять, / Осемь дѣвять кадудуци. Пѣс.

Смидалъ, с. м. . . . 2) Гошавка кога се роди дѣтя; пита, погача, пануда, спонуда, повойница, обидка, слуга; . . .

Смрека, сж. Растение смрика.

Смрека, с. ж. Растение смрика.

Смрековый, въ, ва, во, пр. отъ смрека. Набрахъ пржте смрековы.

Смръденко, с. м. Назвѣние за присмѣхъ на лукъ; смръдогжзець.

Смръдливый, въ, ва, во, пр. . . . 2) Лѣни-вый, мръзеливый, нехри-вый, тромъй,

мързеливо (смърдливо) момче под една круша спружено. [В бележка под линия обяснено:] Смърдлив = мързелив — ленив. Леринско, СбНУ, т. III, стр. 184). (721)

Смръзвамся (Рупчос) да ся смръзнѣ, Замръзвамъ, да замръзнѣ, **смръзнѣтый** замръзнѣтый (722)

Смръсѣвамъ Прѣпикавамъ нѣчто 114/III. (Срв.: С полюва цѣрѣтъ рани, а най-вече шиите на вѣрѣгатнитѣ волове и биволи, кога се разранѣтъ отъ натѣртване или отъ смърсено. [В бележка под линия обяснено:] Смърсено се казва, кога нѣкое куче прѣпикае шиите на хомотѣ и като се спрѣгнѣтъ въ такѣвъ хомотъ, разранѣтъ се шиите на воловетѣ. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 114). (723)

Смрътнина Смръть, умирање, умирачка. 96. III. (Срв.: Оти ми ѣа сину недоведе / Недоведе за млада робинѣа, / Куга сину на мума грѣбнина, / Тугаѣ, сину на тебе смъртнина*. Самоковско, СбНУ, т. III, стр. 96). (724)

Смъчвамся (Прилѣпъ) Дотягвамъ додѣжся, доджѣивамъ (725)

Снѣжавица (Софийско) Снѣжна вода. (726)

Снѣжѣвца топка снѣгъ Ель ми е бѣлѣый шаторъ? / Ель ми е грудка снѣжѣвца Н. П. М. 261. (Срв.: Шо ми сѣ бѣлеи, делѣитъ? / Ели ми ѣе бѣли шаторъ? / Ель ми ѣе грудка снѣжѣвца? / . . . / Да ѣе грудка снѣжѣвца. Бр. Милад., пес. 261, стр. 363). (727)

Снемало ѣж (Прилѣпъ) невидима станала, изгубила ся. 99. (Срв.: Стискаѣкъум за гуша, туку чупата ѣа снемало и во раката му останало едно ѣаболко петрофко цѣрѣвно како кѣрѣ. [В бележка под линия обяснено:] ѣа снемало = невидена станѣла. Прилѣп, СбНУ, т. I, стр. 99). (728)

Снѣмало ѣж изгубилася 197. III. (Срв.: — таѣа ѣднѣшка ѣа снѣмало (изгубила се). Прилѣпско, СбНУ, т. III, стр. 197). (729)

Сновка най-първо на него [на рѣкав] ушѣятъ границитѣ на шаркитѣ съ черѣ конецъ и и то се казва. (Милушев). (730)

Снушѣся додѣж му, дотягнѣ му 134. III. (Срв.: От многуто вѣканѣ незино, му се снуши (дѣдеа) на Бога и ѣдно утро дошол Господ при неа и на прѣшал. Прилѣп, СбНУ, т. III, стр. 134). (731)

Соголвамъ соголѣж оголвамъ; изпразвамъ (Прилѣпъ) 65. II. (Срв.: Се што имѣше, продаде, / Сѣта кѣкъа си соголи, / Се го испи, го запусти. Прилѣп, СбНУ, т. II, стр. 65). (732)

хайлазѣ, вонѣщий; . . . Нашѣль ѣдно смърдливо момѣа.

Смръзвамся и смръзнувамся (да ся смръзнѣ), гл. вѣзвр. 1) Вкоравѣвамся отъ студъ; замръзвамъ; . . .

Смръзнѣ (да ся), ешѣ, -нѣлся, гл. свр. отъ смръзвамъ. -нѣтый, прич. стр. Замръзнѣтый; . . .

Смръсвамъ и смръсѣвамъ (да смръсѣ) . . . 3) Наплѣскамъ, напрѣскамъ съ нѣчто мръсно, нечисто; мръсѣ, омръсѣвамъ, умръсѣвамъ; . . .

Смрътнина, с. ж. Смръть, умирање, умирачка, умиралка.

Смъчвася (да ся смъчи), гл. безл. Домжѣнѣва, довина, дотяга, досаждѣся; омръзва, снушѣвася, слодѣвася; . . .

Снѣжѣавица, с. ж. Вода отъ разтопенъ снѣгъ; . . .

Снѣжѣвица, с. ж. Топка снѣгъ; . . .

Снѣма, снѣмало, гл. безл. Тако чупѣ-тѣ ѣж снѣмало, станѣла невидима. . . .

Снѣма, снѣмало, гл. безл. Тѣжѣ ѣдѣжѣка ѣж снѣмало, изгубилася, станѣла невидима. . . .

Снушѣвася (да ся снуши), гл. безл. Смъчвася. Отъ многу-то вѣканѣ незино, му ся снуши на Бога и дошѣлъ при неѣж.

Соголвамъ и соголѣамъ (да соголѣж), гл. д. Оголвамъ. Кѣкѣж-тѣ си ѣж соголихъ, оголихъ, изпразнихъ, обрахъ.

Содадничя Съдадничя дѣтя, что ся ражда безъ башж съ помощь отъ богж. П.Сп. XXXV. 758. <Срв.: Тогаи каже сам си Исус Ристос: / „Скору, вие, два ангела мой, / Створѣте се на ви'ор вѣтар, / Духнѣте на кралица честита, / Духнѣте ю, море, воф устага, / Да се зачне дегѣ содадниче, / Да се роди дете содадниче, / Та да фане Корун кеседжиа. Самоков, П.Сп. XXXV, год. седма, стр. 758). (733)

Солинарникъ (Прилѣпъ) соленица. (734)

Солникъ (Броди) Соляница (735)

Солца ум. отъ соль 60. III. <Срв.: Дал нѣмаше, свѣтка мѣри, еден скрупец солца / Да посолити, свѣтка мѣри, бѣлава погача? Дебърско, СбНУ, т. III, стр. 60). (736)

Сопи (Хаджиелесъ) муленца (737)

Сопъль, -пли (Броди) Прѣвата желѣзна трѣба на духало до огъня. (738)

Сорце — срьдце порква — церква въ Дебърско (739)

Сосвамъ -самъ давамъ на заемъ, займудавамъ 154. III. <Срв.: ... су домашните сѣ се кѣра, на сиромѣси не дава, кумшиа не сосва, ами сѣ казва „нѣмам“. [В бележка под линия обяснено:] Сосвам = заимствувамъ. Леринско, СбНУ, т. III, стр. 154). (740)

Сосвамъ сосамъ стигамъ. Пары му не сосамъ. Пары му не сосахж, не стигнахж 56. II. <Срв.: Дано му пари нж стигнат, / Да са пазарѣан развали / Паринж му нж сосаха, / Та са пазарѣан развали. Широка-Лѣжа (Рупчос), СбНУ, т. II, стр. 56). (741)

Сочѣвамся сочѣнжся зачевамся (за дѣтя) П.Сп. XXXV, 758. <Срв.: Скѣру слѣли два ангела Божии, / На кралица ваф уста духнали, / Та се дегѣ у кралица сочѣ. Самоков, П.Сп., кн. XXXV, год. седма, стр. 758). (742)

Спапъ (Рупчосъ) зестра, чезизъ (743)

Спастра (Пиротъ) спастрѣние Зла спастра готова тшета Посл. 105. <Срв.: Зла спастра — готова тшета. Пиротъ, СбНУ, т. I, стр. 105). (744)

Спила стѣна, скала 206. II. <Срв.: Тамо трѣбат да се ѣзиш по една спила прао угоре. Во спилата ѣмат дѣпка, максусъ копана со глето. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 206). (745)

Спила (Прилѣпъ) Скала, стѣна (746)

Списвамъ изписвамъ, разписвамъ, разврѣлямъ, рѣжж 54. III. <Срв.: Ф сѣлу еа дущѣол кадѣа, / Кадѣа и субашѣа, / Та ми списува, казува, / Фсеѣкезему момку пу мумѣ. [В бележка под линия обяснено:] „Списува“ исписова, разхвѣря съ писание. Левочево, Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 54). (747)

Содадничя в. съдадничя.

Съдадничя, с. ср. Дѣтя родено безъ башж съ помощь отъ Бога; содадничя. Тогаи каже самъ-си Исусъ Христосъ: / Скоро, вие, два ангела мои, / Створѣтеся на ви-хъръ вѣтъръ, / Духнѣте на кралицж честитж, / Духнѣте ю, море, във уста-га, / Да ся зачне дѣтя содадничя, / Та да хване Корунъ Кеседжиа! Пѣс.

Солинарникъ, с. м. Соленица, соларникъ, соленикъ, солникъ.

Солникъ, с. м. 1) Соленица. 2) Разсовать пѣнь, на който турятъ, камыкъ соль да ближе добытъкъ-тъ; солница.

Солца, ум. ж. отъ соль. Солчица. Да донесешъ бѣлж солцж.

Сѣна, с. ж. Женско муля, мѣска.

Сѣпъль, сѣпли, с. м. Прѣва-та желѣзна трѣба на духало до огъне; рѣжнича; ...

Сѣсвамъ и сѣсувамъ (да сѣсамъ), гл. ср. ... 2) Давамъ на заемъ, заимамъ; ... На сиромѣсти не дава, комшии не сосва, ами все казва пѣмамъ.

Сѣсвамъ и сѣсувамъ (да сѣсамъ), гл. ср. 1) Бывамъ доста, колкото трѣбва; стигамъ; ... Дано му пары не стигнахж, / Да ся пазарѣ-нъ развали. / Пары-ны му не сосахж, / Та ся пазарѣ-нъ развали. Пѣс.

Сочѣвамся (да ся сочѣнж), гл. възвр. За дѣтя: зараждамся въ майчинж-тж си утро-бж; зачевамся, зачинамся; ...

Спапъ, с. м. Дрѣхы, что давать родители на дѣщерѣж си, кога ѣж мжжятъ; прѣмѣна, приданъ, придъ, прикиа, чезизъ.

Спастра, с. ж. Спастрѣние. Зла спастра — готова тшета.

Спила, с. ж. Канара, карпа, жбѣрь, спида, скала, стѣна, кычеръ, зарядъ; ... Тамо трѣбва да ся ѣздишъ по една спилж право у горѣ. Во спилж-тж има дупкж, максусъ копана со глето. ...

Списвамъ и списувамъ (да спижж), гл. д. Съ писанѣе показвамъ кому какво ся пада; разврѣгамъ, размѣтамъ, изписвамъ, разписвамъ, рѣжжж, разрѣзвамъ; ... Въ село е дошълъ кадиѣа, / Кадиѣа и субашѣа, / Та ми списува, казува / Всиакому момку по мома. Пѣс.

Списквямъ (Прилѣпъ) изпишевамъ (748)

Сплина (Манчевъ) далакъ (749)

Сплинка далакъ 170. II. <Срв.: В ъсен, ако заколиш свинѣа, видѣ му ѣа сплинката. [В бележка под линия обяснено:] Далакъ. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 170). (750)

[Сплитъ вж. при низя. Няма я в извора.] (751)

Споймело (Прилѣпъ) Споймело ѣж да роди, дошло ѣ да роди. (752)

Спони (Ахж челеби) Киостечи на конь (753)

Спонуа понада, пануа 66. II. <Срв.: Што нѣсум било при тебе, / Да ти сторам малку измет, / И нешто да те понадам. [В бележка под линия обяснено:] Понада — спонуа, сладки и други за яденѣе нѣща, които се поднасятъ на боленъ за дано си похапне. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 66). (754)

Справямъ -вжъ Приготовувамъ натъкмявамъ, стягамъ. П.Сп. XXXV. 757. <Срв.: Станале до девет кралѣве, / Та викале девет сезина, / Та спрай'а до девет талиги. [В бележка под линия обяснено:] Справихъ. Самоков, П.Сп., кн. XXXV, год. седма, стр. 757). (755)

Справямъ справѣж (Софийско) наряддамъ утъкмявамъ (756)

Справѣся Струвѣся, чинѣся 53. III. <Срв.: Теб са справѣ, Стану мари, / Дѣну ми носеали чифт пиштолеа, / Теб са справѣ мои си са / Пакъ тѣеа са на брата ми. [В бележка под линия обяснено:] Справѣ струва, чини му се. Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 53). (757)

Спротиъ срѣщу Ил. 22. <Срв.: Па сж кржстѣт и сж молѣт / Спрути гува ясно слжнцѣ. [В бележка под линия обяснено:] Спрути (спроти) = срѣщу. Радилово, Пешерско, Илиев, сб., стр. 20, 22). (758)

Спроти (Пиротъ) спорядъ (759)

Спружвамъ Спружѣный (Прилѣпъ) Простирамъ (760)

Спружвамъ Спружѣный Простирамъ 199. II. <Срв.: Кога чу и виде св. Иоан спружѣните две млѣди и лични, како ангѣлчиниѣа спружѣни како заклани ѣагниниѣа... [В бележка под линия обяснено:] Простренигъ. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 199). (761)

Спружвамся (Прилѣпъ) простирамся (762)

Спискамъ, гл. свр. Да изпишѣж, да запискамъ изведѣжъ и много.

*Сплина, с. ж. Gr. Splen, Lien, слизъ, слѣзенка, слѣзѣнь, слѣзка, слѣзъ, далакъ;...

Сплиница и сплинка, ум. ж. отъ сплина. Слѣзенка, далачецъ.

Споймѣа (да споймѣ), гл. безл. Споймѣло ѣж да роди, дошло врѣмя да роди, наврѣменила.

Спона, с. ж. Вжже, съ което спѣвать единъ прѣдѣнь съ единъ задѣнь кракъ; спѣнка, кѣостекъ...

Спонуа, с. ж. 2) Сладкы и други нѣща, что носятъ на болникъ; понада.

Справѣамъ (да справѣж), гл. д. Готвѣж, приготвувамъ, наготвувамъ, наряддамъ, тъкмижъ, натъкмявамъ, утъкмявамъ, спрѣмамъ, стягамъ, ружѣамъ;... Станѣли до девет кралѣве, / Та викали девет сезина, / Та справихъ до девет талигы. Пѣс.

Справѣа ми ся, гл. безл. Чини ми ся; струва ми ся, види ми ся, показва ми ся;... Тебъ ся справи, Стано мари, / Дѣно си носж чифтъ пиштолы, / Тебъ ся справи мои си сж, / Пакъ тие сж на брата ми. Пѣс.

Спроти, нар. 1) Срѣщж, насрѣщж, спрема, спрѣма, противъ, спротива, спротивъ, отупрѣжъ;... Па ся крѣстѣть и ся молять / Спроти това ясно слѣнце. Пѣс. ...

Спроти, нар. ... 3) Да отговарѣа, да иде на нѣчто, въ сравнение съ нѣчто; спорядъ, спрѣма, спротива, спротивъ, по, при, покрай;...

Спружѣамъ (да спружѣж), гл. д. Пружѣж, опружѣамъ, простирамъ, простирамъ, протѣгамъ;...

Спружѣамъ (да спружѣж), гл. д. ... -мѣя... 2) гл. стр. Бывамъ спружѣнь. ... Дѣѣ млѣды и личны дѣѣа, спружѣны како закланы ѣагниниѣа. ...

Спружѣамъ (да спружѣж), гл. д. ... -мѣя, 1) гл. възвр. Пружѣжся, опружѣамся, простирамся, простирамся, протѣгамся, разтѣгамся, изтѣгамся; Спружѣиса като влѣкъ на припекъ:...

Спружвамся -жиж ся простирамся, изтягамся. 153. III. <Срв.: ... шом распекло слънцето, излегъл от езерото и се спружил на брегу да се пече на слънце. Леринско, СбНУ, т. III, стр. 153). (763)

Спущамъ -стиж Туриамъ Въ питж-тж спустижла еднж парж 174. III. <Срв.: Марниа месиля пѣта и расточиля сѣрина пѣта и в пѣтата спуснѣля инѣ пѣрж. Ловеч, СбНУ, т. III, стр. 174). (764)

[Сребърце вж. при златце.] (765)

Срѣдлѣтний пр. Ил. 117. <Срв.: Позовите свет Илия стретлѣтни, стретлѣтни, / Да ми крстит млада Бога, Божикия, Божикия. [В бележка след песента обяснено:] В стретлѣтни = срѣдлѣтни (има вмѣтнѣто т). Тресанче, Дебърско, Илиев сб., стр. 116, 117). (766)

Срѣдорѣкъ островъ въ рѣкж 19. III. <Срв.: Тжнка ІАнка град градиля, / Градиля го на сред море, / На сред море на средорѣк. [В бележка под линия обяснено:] Островъ на рѣката. Софийско, т. III, стр. 19). (767)

Срѣкамъ срѣкнж Сръбамъ 190. III. <Срв.: Наистина нашите влизѣле у мориту да сжркат чорба, ама ти дукраи не ж искажа. Мъгленеко, СбНУ, т. III, стр. 190). (768)

Срѣкамъ (Дебъръ) сръбамъ. Что си дробилъ, това шещь сръкашъ. Посл. 218. II. <Срв.: Шо си дробил, това кѣа сжркаш. Дебърско, СбНУ, т. II, стр. 218). (769)

Сръпарникъ сръпаръ сър [?... неясно] единъ видъ голѣмъ дебелъ, меснатъ топчястъ черенъ шурець 129. III. <Срв.: Сърпаръ или сръпарникъ. Има единъ видъ голѣми, дебели и меснати топчисти черни шурци, които иматъ жълто-синь отливъ (отблѣскъ) и църтыжъ силно из нивитъ по жетва. СбНУ, т. III, стр. 129). (770)

Ставиж -ишь да туриж, да поставиж 217. III. <Срв.: „Іа су болен многу и сакам еден од вас да става на моето мѣсто. В бележка под линия обяснено: Да ставамъ = да туриж. Велес, СбНУ, т. III, стр. 217). (771)

Ставиамъ ставиж (Прилѣпъ) Слагамъ (772)

Ставиамся (Прилѣпъ) събирамся. (773)

Стадаръ (Ахж челеби) Като овчяръ (774)

Стѣмный (Прилѣпъ) Стѣмно хоро, тихо 14. II. <Срв.: ... ке се зберат девоичиња на чѣтинѣа во сѣкое маало и ке ѡдат от кукѣа ф кукѣа, та ке му играат едно стѣмно (тихо) оро ... Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 14). (775)

Спружиамъ, ... -мся, 1) гл. възвр. Пружжжся, опружжжся, простирамся, спростирамся, протягамся, разтягамся, изтягамся; ... 2) гл. стр. Бывамъ спруженъ. Чтомъ разпекло слънце-то, излѣгълъ отъ езерото и ся спружилъ на брѣга да ся пече на слънце. ...

Спущамъ (да спустж и да спустнж), гл. д. ... 5) Туриамъ; ... Въ питж-тж спустиля еднж парж. ...

Срѣдлѣтний, -тънь и -тень, тѣна, тѣе, пр. Что иде, что става посрѣдъ лѣто-то, срѣдъ лѣто-то. Позовите Святы Илия срѣдлѣтний.

Срѣдорѣкъ, с. м. ... 2) Островъ въ рѣкж. Тѣнка ІАнка градъ градила, / Градила го на срѣдъ море, / На срѣдъ море на срѣдорѣкъ. Пѣс.

Срѣкамъ (сръквямъ, да сръкнж, сръкнувамъ), гл. д. 1) Сръбамъ. Влѣзли у морето да сръкаты чорбж.

Срѣкамъ ... Что си дробилъ, това шещь сръкашъ.

Сръпарникъ и сръпаръ, с. м. Единъ видъ голѣмъ, дебелъ, мяснатъ, топчистъ, черенъ шурець.

Ставиж, ишь, -виль, гл. д. ... 2) Наряждамъ, настанявамъ, нагодавамъ, гуждамъ, туриамъ; ... ІА съмъ старъ и боленъ и сакамъ единъ отъ васъ да ставиж на мое-то мѣсто. ...

Ставиж, ишь, виль, гл. д. ... 3) Туриамъ софрж и наряджамъ на неиж ѣстѣта и потрѣбны-ты наряды; слагамъ; ...

Ставиамъ, гл. д. и ставиамся, гл. вз. в. сставиамъ.

Стадаръ, с. м. Който пасе стадо; овчяръ. Стѣмный, -мънь и -менъ, мѣна, мно, пр. За хоро: тихо, кротко.

Станенинъ -ница който дава станъ, конак-
чия Ил. 50. (Срв.: Станенинъ (Станянинъ)
значи домувладика, който дава станъ (ко-
накъ) или посрѣща гостѣе; в този сми-
сълъ се срѣща и станеница в една нар.
пѣсня. Ст. Загора, Илиев сб., стр. 50).
(776)

Станувамъ станъ Кондисвамъ конакъ 5. III.
(Срв.: „Скѣчи, Бѣже, Да се помѣже, кждѣ
станъу становахмѣ, кждѣ Бѣгу богувахмѣ!
Софийско, СбНУ, т. III, стр. 5). (777)

Станѹвамъ падамъ на станъ, кондисвамъ Ил.
50. (Срв.: Станъ значи тук квартира =
конакъ, въ който смисълъ се срѣща и в
една народ. пѣс.: Паском паси до селото /
На стан падни у чича ю... (Чолак., стр.
337), както и в...: добра стана стану-
вахмѣ... (Блъсков, „Станеник, стр. 9).
Илиев сб., 50). (778)

Старець (Софийско) Главатаръ на коледаре.
(779)

Старѣшина Старъ чловѣкъ 12. II. (Срв.:
Една турка старѣшина, / Ни се дави, ни
се дава. Софийско, СбНУ, т. II, стр. 12).
(780)

Старичинский (Прилѣпъ) Старешкий (781)
Старѣка, с. м. старо дръво. Староко дръво,
старо дръво. (Батакъ) (782)

Створиж сторж Ил. 157. (Срв.: Ако уда-
риш прашни друми, / Да се створим ситна
роса, / Да наросим ситна роса, / Да на-
росим прашни друми. [В бележка след пе-
сента обяснено:] Створим = сторж. Дя-
ково, Дупничко, Илиев сб., стр. 157). (783)

Створѣвамъ -ся -рж, -ся Сътворѣвамъ на-
правямъ -ся ставамъ 25. II. (Срв.: Ангел
се створи зад него, / Та па Стоѣну го-
вори: „Морѣ Стоѣане, Стоѣане, / Не коли мжж-
ко детѣнце, / За се обжрни надзѣле, / Задъ
тебе вакло овненце, / Заколи вакло ов-
ненце, / Не коли мжжко детѣнце.“ Сухо-
дол, Софийско, СбНУ, т. II, стр. 25). (784)

Стеблѣж пушамъ стебла 57. II. (Срв.: Из-
расло джрво видрово, / Вйшин вишнѣло
до-небо / Стебла стеблѣло до-земи. Гра-
хово-поле, СбНУ, т. II, стр. 57). (785)

Стѣлье покривъ на сграда (кжца, кошара
и т. н.) (Ралчов, Ломско) (786)

Стѣля (Броди) на самаръ мѣшинената чясть
наплѣнена съ сламж. (787)

Стема (Лѣсково) прѣспа (788)

Стѣна (Прилѣпъ) Скала, зѣберъ, спила. (789)

Стѣпцвамъ да стѣпцамъ (Родопы) Отъ
ничто направамъ нѣчто. (790)

Стилъ печать (Лавренов) (791)

Стичамъ -екж Потичамъ Ил. 120. (Срв.:
Стече Дунаф мѣтен и пороец, / Ни занесе
наши високъ диван. [В бележка след пе-

Станеникъ и станенинъ, с. м. Станинъ,
станининъ, станяникъ: ... 2) Който дава
станъ; гостопрѣимникъ, конакчина. ...

Станѹвамъ, гл. ср. Падамъ на станъ, сли-
замъ, спирамъ на конакъ; застамамъ, прѣ-
падамъ, кондисвамъ; ... Кждѣ стана ста-
нувахмѣ? / Добра стана станувахмѣ, /
добра пжтѣ пжтувахмѣ.

Станѹвамъ, гл. ср. Падамъ на станъ, сли-
замъ, спирамъ на конакъ; застамамъ, прѣ-
падамъ, кондисвамъ; ...

Стѣрець, рци, с. м. ... 3) Глава, вѣйвода
на колядари; станеникъ, стананикъ. ...

Старѣшина, с. м. 1) Старъ чловѣкъ; ста-
рець. ...

Старичинский, ска, ско, пр. Старешкий.
Старѣка, с. ж. Старо дръво, староково дръво.

Створиѣвамъ (да створиж), гл. д. 1) Ста-
вамъ, прѣврѣшамъ, прѣобрѣшамъ. ...
Ако удариш прашни друми, / Да ся
створимъ ситна роса, / Да наросимъ праш-
ни друми. Пѣс.

Створиѣвамъ (да створиж), гл. д. ... -мся,
гл. вѣзвр. ... 2) Іававамъ, излизама, вѣ-
стжся, вѣскамъ, мѣркамъ, показвамъ;
... Ангелъ ся створи задъ него, / Та па
Стоѣану говори: / Іа ся обрѣни надзѣдъ, /
Задъ тебе вакло овненце, / Заколи вакло
овненце, / Не коли мжжко дѣтенце. Пѣс.

Стеблѣж, ишъ, -лиль, гл. ср. Пушамъ стеб-
ла; стѣблѣж, клонѣж; ... Израсло дръво
видрово, / Вышенъ вѣшнѣло до небо, /
Стебла стеблѣло до земи. Пѣс.

Стѣля, с. ср. 1) Покривъ на сградж; ...

Стѣля, с. ж. 1) На самаръ мѣшинената
чясть, наплѣнена съ сламж. ...

Стѣма, с. ж. Навѣянъ, натрупанъ нѣйде
снѣгъ; прѣспа, соспа, намѣгъ; ...

Стѣна, с. ж. ... 2) Голѣмъ камѣкъ, ка-
нара, скала, спила, карпа, спила, зѣберъ,
кѣчеръ, зарядъ; ...

Стѣпцвамъ и стѣпцувамъ (да стѣпцамъ),
гл. д. Направамъ нѣчто как да е; скалос-
вамъ, скопосвамъ. ...

Стѣчамъ (да стекж), гл. д. 1) За водж:
идж, прииждамъ, придохждавамъ, прѣли-
вамъ, дотичамъ, потичамъ, притичамъ; ...

сента обяснено:] Стече = потече. Тресанче, Дебърско, Илиев сб., 119, 120). (792)
Стока (Софийско) Добытъкъ (793)

Столнина столъ Ил. 67. (Срв.: — Изнесите столнинѣтѣ / Турите ѣ нѣ срѣт дори, / Дж посениѣ, да погледѣм, / ... / Кѣк се сукол усукувѣ? Изнесѣхѣ столнинѣтѣ. / Царь Кустѣдин ѣ стол сениѣ. Граматиково, М. Търновско, Илиев сб., стр. 67). (794)

Столъ под цирѣя на болѣсть далакъ яко твърдо, колкото едно петача 80/III. (Срв.: Ако е далакъ, той подъ цирѣя има яко, колкото едно петаче, което яко се зове столъ, и шомъ има столъ и клони на сънь — „туй е той“. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 80). (795)

Стопѣвамъ изгнивамъ, разтопѣвамъ Да не ся стопѣть и въ земѣтѣ 48. III. (Срв.: Пак ку на с тебе раздеальотъ, / Чи ф зѣмеа да са ни ступьотъ. Устово, Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 48). (796)

Стопѣлница 185. III. (Срв.: „мале, коѣ риза да облѣча? стопѣлницата ли, или двѣелницата?“ [В бележка под линия обяснено:] Ризите ѣ биле толкова здрави, што не се виждаде отъ ямапи (крѣпки) и тя немало какъ да каже на майка си, но я питала, коѣ да облѣче отъ тѣхъ за по-здрава да е ризата. Пирдоп, СбНУ, т. III, стр. 185). (797)

Страга и Стръга Ил. 165. (Срв.: „Страги = стрѣги (вижъ бѣл на ст. 27, № 19, стр. 37)*. Чупетлово (краице Палакария), Самоковско, Илиев сб., стр. 165. Стѣргѣ = стрѣга се зове сградѣто въ оградата, прѣз коѣто овчарѣтъ прѣкарватъ овцитѣ за да ги доѣжѣтъ. (стр. 37, Чавла кюкю, Старо-загорско)). (798)

Страднѣй -денъ (Прилѣпъ) Жѣденѣй, пивовенъ (799)

*Стракиня грѣцко (Родопы) Паница (800)

Стрѣдъ вм. срѣдъ Се свалихѣ стрѣдъ село-то / Стрѣдъ село-то на собор-отъ Н.П.М. 12. — сигн. 592, 22. (Срв.: Дочуха те до два змеѣ, / До два змеѣ до два брака, / ... / Съ свалиха стрѣдъ село-то, / Стрѣдъ село-то на собор-отъ. Кукушъ, Бр. Милад., пес. 12, стр. 11). (801)

Стрѣлвамъ (Ахърчелеб.) Слушамъ Стрѣлѣхъ възъ него да го прибие (802)

Стрѣта Ничтоми стрѣта не стрѣти, / Ни си намѣрѣ намѣри Н.П.М. 34. — сигн. 592, 24. (Срв.: Прошега свѣта неделя / ... / Покрай Йордана речина / Нищо ми стрѣта

1
Стече Дунавъ мѣтенъ и пороенъ, / Нѣ занесе нашиѣ высокъ диванъ. Пѣс.

Стока, с. ж. ... 2) Добытъкъ, говѣда, конѣ, овцѣ, свинѣ и всѣѣ домашна живина; жива стока; ...

Столнина, с. ж. 1) Столъ, столица. Изнесите столнинѣтѣ, / Турите ѣ насрѣдъ двори, / Да посѣдѣ да поглядамъ, / Какъ ся соколъ усукува. Пѣс.

Столъ, столове и столи, с. м. ... 9) ІАко, твърдо наращение въ дѣно-то на цирѣй далакъ. ...

Стопѣвамъ (да стопѣ), гл. д. -мѣя, гл. възвр. ... 2) Разтопѣвамъ, разтѣлѣвамъ, сплѣвамъ, разплѣвамъ, скапѣвамъ, разкапѣвамъ, изгнивамъ; ... Да не ся стопѣ! Въ земѣтѣ да ся не стопѣтъ! ...

Стопѣлница, с. ж. ... — Риза стопѣлница, закрѣпена съ сто крѣпки. Коѣ ризѣ да облѣжѣ — стопѣлницѣтѣ ли или двѣелницѣтѣ?

Страга, с. ж. Стръга.

Стръга, с. ж. Страга, струга: 1) Пролазъ проходъ на загонѣ, на кошарѣ за овцѣ, прѣзъ коѣто пропушатъ овцѣ-тъ по еднаж за да гѣ доѣтъ или броятъ.

Страднѣй, -дѣнъ и -дѣнъ, дѣна, дѣно, пр. Който е лишѣнъ отъ нѣчто, та е жѣденѣй, че го нѣма, и жѣлае да го добѣе; жѣднѣй, жѣденѣй, жѣднѣй, жѣлѣнѣй, петимнѣй, скуднѣй, тѣжнѣй, тягловнѣй. ...

*Стракѣна и стракѣнина, с. ж. Гр. Паница.

Стрѣдъ и стрѣдѣ, нар. Срѣдъ.

Стрѣламъ (да стрѣлѣхъ, стрѣлѣвамъ), гл. д. ... -мѣя, 1) гл. възвр. Врѣгамъ, сплѣвамъ; ... Стрѣлѣхъ възъ него да го прибие. ...

Стрѣта и стрѣтѣ, с. ж. вм. срѣща ѣ срѣтѣба.

- не стрети / Ни се намера намери / Тук, стрети клетя чифути. Бр. Милѣд., пес. 34, стр. 33). (803)
- Стрижба** в. настригване Ил. 137. (Срв.: (Въ Нови Пазаръ стрижба) е единъ обрелъ, който се извършва в Нови Пазаръ надъ мъжките дѣца, кога стигнатъ 5—6 год. Родителитъ завождат дѣтето си вечеръ при кръсника, който отстригова отъ 7 мѣста на главата му. Послѣ има гощаванье, веселба у кръсника и дирижтъ събранието. Илиев сб., стр. 137). (804)
- Стриксамъ** пристаамъ 243. III. (Срв.: Пупадията на сѣ стриксала, саму и саму да засвири лудѹт и направиле сѣ какъ шо он рекъл. Воденско, СбНУ, т. III, стр. 243). (805)
- Стрилямъ** правѣж, чинѣж 240. III. (Срв.: „шо си сидѣл да си стрильал брѣ, уд Гос-пут да наидиш? [В бележка под линия обяснено:] Правиль. Воденско, СбНУ, т. III, стр. 240). (806)
- Строй, Строевсамъ** 56. III. (Срв.: Строи: От каи момчето ке сѣ прѣтат каи невѣстата: два брава, вино, ракия и др. за да му зготват ручек. Така пракѣат и по порѣчките кичѣски села. Свѣкоро со своите бѣжни рѣднинѣ ке поидит каи момата за да строюсат. Дебърско, СбНУ, т. III, стр. 56). (807)
- Строй** (Охридъ) годежъ, армась, тъкмежъ (808)
- Строй, Строевсамъ** 56. III. (Срв.: Свѣкоро со своите бѣжни рѣднинѣ ке поидит каи момата за да строюсат. Дебърско, СбНУ, т. III, стр. 56). (809)
- Строевсамъ** Строевсамъ правѣж строй, годявамъ, прѣстенувамъ. 32. II. (Срв.: Постои, моме, не бегаи, / ... / Тебе те пѣретѣнуав, / Вечер ке те строюсам, / В неделя ке те земам, / Свалба ке си напраам. Прилеп. СбНУ, т. II, стр. 32). (810)
- Строханъ** в.м. Строшеный 4. III. (Срв.: Кога докара наш таяний стрѣханите колѣтина, шѣдрбите волетина; ... то ич и не усѣгѣа. [В бележка под линия обяснено:] Също: строшените. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 4). (811)
- Струма** им. соб. 68. III. (Срв.: Сестра Струма плачи братъ. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 68). (812)
- Струна** им. соб. жен. 81. III. (Срв.: Струна нивѣаста рану пудрани. Устово, Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 81). (813)
- Струпѣй** сладкий что излиза по главѣты на дѣца и само струпява но не боли. 91. III. (Срв.: ... сладкия струпѣй, който излѣзва на дѣцата по главата и, като тече жълта вода, струпясва, но не боли, то затова го зовѣтъ сладкъ. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 91). (814)
- Стръвъ** една рыба въ Охр. езеро (815)
- Стрижба**, с. ж. ... 2) Обычай понѣйде да завождатъ три, пятьгодишни момчета у кръсника имъ, който отрѣзва отъ седмѣ осмѣ мѣста отъ косъ-тѣ имъ и гѣ нагощава; настригване, подстригване, наплитане, стрижене.
- *Стрѣксамъ и стрѣксувамъ** (да стрѣксамъ и да стрѣксѣж), гл. ср. Гр. Пристаамъ, скланѣамъ, принимаемъ, кабулѣж; ... Попадѣи-та на все стрексала, само и само да засвири лудѣй-тѣ.
- Стриламъ**, гл. д. Правѣж, чинѣж.
- Строй**, с. м. ... 3) Года, годежъ, годѣвка, главѣжъ, запивъ, мѣна, обрѣжѣ, свръшавачка, тъкмежъ, прѣстенуване, армась; ...
- Строевсамъ и строевсамъ** (да строевсамъ), гл. д. Правѣж строй, годявамъ, прѣстенувамъ, главѣвамъ, запивамъ; ...
- Стрѣхамъ**, гл. свр. отъ стрѣхвѣамъ. -ханъѣй, прич. стр. Строшенъѣй.
- Струма**, им. соб. женско.
- Струна**, им. соб. женско.
- Струпѣй**, с. м. ... — Сладкий струпѣй, струпѣжѣ, что излизать по главѣ-тѣ на малкѣ дѣца и само струпасвать, а не болять.
- Стръвъ**, с. ж. ... 2) Рыба стрѣвка.

Стръвѣж (Пиротъ) 1) изпуштамъ 2) разсып-
вамъ (816)

[Стръга вж. при страга.] (817)

Стрънище дъница-та на нивѣж оженѣтж.
211. II. (Срв.: ... ако носев тешика каме-
нѣ туку да се по испърпелав по пеплиш-
тата и да се изнаѣдев тжрнѣ и стжрни-
ште. [В бележка под линия обяснено:]
Стжрниште = останата слама на ожената
нива. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 211). (818)

Стръчѣвамся затръчѣвамся, припвамъ Ил.
133. (Срв.: Тога се стрча Петор войвода, /
Со коня трчит, не я фтасуват. [В бележка
под линия обяснено:] Стрча = затръча,
припнѣж. Тресапче, Дебърско, Илиев сб.,
стр. 132, 133). (819)

Стржкъ -ци вѣйки, клонове. 148. III. (Срв.:
На Лазар, кога давале на лѣудіу у пжр-
коата стржци уд вжрба, он у то врѣме
бил застанѣт на вжрбата на двѣрут. Во-
ден, СбНУ, т. III, стр. 148). (820)

Стѣрвамъ стѣриж Свалямъ 88. II. (Срв.: Та
занесе таѣа остра сабља, / Редѣа се пет-
стѣгин джелѣте / Да си стѣра сабља од
седлѣто. Суходол, Софийско, СбНУ, т. II,
стр. 88). (821)

Стѣриамъ стѣриж (Софийско) събарямъ (822)

Стуцѣло се врѣмето — стѣмнило се отъ
облаци. (Ломско, Ралчов) (823)

Стѣкмѣвамъ натѣкмѣвамъ приготвѣвамъ 220.
III. (Срв.: Цѣрскѣио сѣн рекол на вѣдската
си да се стѣмки, за да влѣзат. [В бележка
под линия обяснено:] Да се стѣмки = да
се натѣмки, да се приготви. Велес, СбНУ,
т. III, стр. 220). (824)

Стѣрнище пожнѣната нива. (Ломско, Ралчов)
(825)

Стѣпа (Русчюкъ) Кутелъ (826)

Стягомъ Стягомъ стяга 91. II. (Срв.: Ка
улезна у лѣдни ѣажре, / Та изведе кончѣ
дореѣанче; / Стегом стѣга одземи го дѣга. /
Проговори Мѣрко Крѣлевиче. Софийско,
СбНУ, т. II, стр. 91). (827)

Сугарѣ кжсно родено, на пр. — „На Кол-
чинци ягнетѣта сугарни токо рѣчи свич-
китѣ, а отъ нашитѣ има сал' двѣ“. Сжщо
се казва и за растение: — „Сугаренъ е
нашия кукурузъ тая година“, или: — На
бас Върбанови лука сугаренъ“. (Ломско,
Ралчов) (828)

Сѣгреби (Пиротъ) драскѣ на земѣж-тж от
кучета (829)

Стръвка, с. ж. Особена прѣстрѣва по во-
дѣ-тѣ изъ западнѣж Македонѣж.

Стръвѣж, -ишѣ, -вилѣ, гл. д. Разсыпвамъ,
изтрышамъ, разпелѣвамъ, прѣскамъ, ро-
ниж; ...

Стрѣнище, с. ср. ... 2) Дѣнери-ти отъ по-
жнѣнѣти класовѣ, останѣли на корениѣ си
въ нивѣж-тж; странѣ, странкѣ.

Стръчѣвамся (да ся стрѣж), гл. възвр.
Затръчѣвамся, затичамся, затирвамся, за-
литамся, спущамся, хаквамся, прыпвамъ;
... Тога ся стрѣча Петръ войвода. ...

Стрѣкъ, стрѣкове и стрѣци, с. м. 1) Вѣй,
вѣйка, гранѣ, гранка, стлѣба, стлѣбецъ,
стлѣбка, стлѣб, излѣбъ, слѣбъ, слѣбка,
стебло, стѣбло, клонѣ, сжкъ, сжчка, чепѣ,
стракъ, струкъ; ... На Лазарѣ давѣтъ у
црѣкѣж на люде-то стрѣци отъ врьбж.

Стѣрвамъ и стѣриамъ (да стѣриж), гл. д.
1) Събарямъ, свѣлямъ, изтурямъ.

Стуцѣвамся (да ся стуцѣж), гл. възвр.
За врѣмѣ-то: застѣлася съ облаци, та ся
стѣмѣвамъ; навжсвамся.

Стѣкмѣвамъ и стѣкѣнамъ (да стѣкѣмж),
гл. д. ... -мѣя, 1) Нарѣждамся, натѣк-
мавамся, утѣкѣмавамся да съмъ готовъ,
приготвѣвамся; ... Цѣрскѣийтѣ сынъ ре-
клъ на воиска-та си да ся стѣкѣми. ...

Стѣрнище [препратено на странище]

Стѣпа, с. ж. Дрѣвянѣ или камянѣ ссжлѣ
за чюканѣ въ него соль, пиперъ и дру-
гы нѣчѣта; кутелъ, чотура, дѣбекъ, тлѣ-
чѣкъ; ...

Стягомъ, нар. Стягомъ стяга, много стяга.

Сугарѣ, с. ср. 1) Кжсно родено животно;
сугарно ѣгнѣа. Сугарѣта ѣгнѣта, шѣле-
жѣта. ...

Сугарнѣий, -рѣнъ и -рѣнъ, рѣна, рѣо, пр.
Последнѣий, подѣрничавѣий, кжснѣий, за-
кжснѣлѣий; ... Сугарно ѣгнѣа, что ся е
оѣгнѣило кжсно, околѣ Гергѣвѣ день, су-
гарѣ. Гергѣвско ѣгнѣа сугарно. Сугаренъ
кукурузъ, что никѣе по-кжсно отъ дру-
гѣа. ...

Сѣгребѣ, с. м. ... 2) Драскѣ на земѣж-тж
отъ кучѣ; сухъ гребѣнъ.

Судный Судны мжкы, тяжкы, голѣмы 72. III. (Срв.: Дури да си порастите, / Судни маки ке видите. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 72). (830)

Сукало точилка. 60. III. (Срв.: Ке ѥ даат сито за да засеит и сукалото за да засучит до три пати. [В бележка под линия обяснено:] Точилка. Дебърско, СбНУ, т. III, стр. 60). (831)

Сулиндарь (Пиротъ) Свѣшь ледъ на стрѣхъ. (832)

Сурикавый (Пиротъ) сѣроватый (833)

Сурь (Броди) жито натрупано на купъ на гумно (834)

Сухарь сухо дрьво 53. II. (Срв.: — „Ша та жалба, сино, ша та тожа, / Дорде гарван, сино, побелеје, / Дорде сухарь, сино, филис пусне“. [В бележка под линия обяснено:] Сухарь = сухо дрьво. с. Бая, Челино, СбНУ, т. II, стр. 53). (835)

Суходолъ сухъ долъ 70. II. (Срв.: „Аиде да западнимъ вѣта ѥловина, / Вѣта ѥловина древна шилетина, / В суходолъ без вода, в сух пожаръ без трѣва. Локорско, Соф., СбНУ, т. II, стр. 70). (836)

Сучи-ткай едно пролѣтно пила. 134. III. (Срв.: Сучи-ткай ет ѥдно пале што ѥди у нас в пролет и ни пѣит: „сучи ткаѥ, сучи ткаѥ, сучи ткаѥ“. Тоа пѣенье било за да потсетат жените, да вѣтат да заработат: да сучат и да ткаѥат. Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 134). (837)

Сушница жаба сухожина 93/III. (Срв.: Земна или сухоземна сушница жаба. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 93). (838)

Сушѣвитый Бы година яко сушевита. 70. II. (Срв.: Даде Господъ втората година, / Би година ѥако сушовита. Локорско, Софийско, СбНУ, т. II, стр. 70). (839)

Съдавамъ съдамъ (Софийско) създавамъ 24. II. (Срв.: Стоѥан си Бога молеше: / „Боже ле, мили Божице, / Съдаѥ ми, Боже, рожденье, / Година да ги почувам, / Па че ги Боже заклѣм, / Илин-ден курбан да бѣда.“ Суходол, Софийско, СбНУ, т. II, стр. 24). (840)

Съкаменца (Сливентъ) дрьво черница (841)

Съковитый съкыловый 124. II. (Срв.: Форлиха ги, Милке, на двѣ ѥли, / На двѣ ѥли, Милке, сакувити. [В бележка под линия обяснено:] Отъ еловитѣ клончѣта соаче, сакувити = клончѣсти. Ложене, Челино, СбНУ, т. II, стр. 124). (842)

Судный, -день, -дня, -дно, пр. Судны мжкы, тяжкы, голѣмы мжкы; мжкыты които прѣтрыпѣвать осѣденити. Занесли, го въ пѣкыла, да си чака судны-ты мжкы. ...

Сукало, с. ср. ... 2) Сукалка; ...

Сулиндарь, с. м. 1) Сулинар. ...

Сулинаръ, с. м. Замръзнѣла вода, ледъ на прѣчици на стрѣхъ; крондилъ, масуръ. ...

Сурикавый, въ, ва, во, пр. Бозавый, барзавый, сивый, сурый; ...

Сурь, с. м. Оврьшено нѣчто, нѣ още не отвѣто, а натрупано накупъ на гумно-то; врахъ, врѣхъ; ...

Сухарь, с. м. Сухо дрьво; сухы прѣтчкы отъ клонѣ отъ горъ; ... Шѣ тя жамѣ, шѣ тя тѣжѣ, / Дордѣ гарванъ побѣлѣе, / Дордѣ сухарь филизъ пустне. Пѣс.

Суходолъ, с. м. Суходолица. Запладнили витѣ ѥловинѣ въ суходолъ безъ водѣ, въ сухъ пожаръ безъ трѣвѣ.

Сучи-ткай, с. м. Едно пролѣтно пила, което кога пѣло, ужъ казвало: сучи-ткай, сучи-ткай, сучи-ткай!

Сушница, с. ж. Животно, что живѣе на сухо. Жиба сушница.

Сушѣвитый, тѣ, та, то, пр. Когато има сушѣ, когато много врѣмя не вали дѣждѣ, та всичко изпосѣхне; сушный. ... Бы година ѥако сушѣвита.

Съдавамъ (да съдамъ), гл. д. Сдавамъ, създавамъ, направлямъ, створавамъ, сътворявамъ; ... Стоѥанъ си Бога молаше: / „Боже-ле, милый Божице, / Съдай ми, Боже, рождение, / Годишъ да ги почувамъ, / Па че ги, Боже, заклѣм, / Илинъ-день курбанъ да бѣдѣтъ! Пѣс.

Съкаменци, с. м., мн. Ыгоды отъ дрьво черницѣ; барабонкы, бобонкы, брьбонкы, галашкы, дудули, кѣжыли, кѣпинкы, мурѣ, мурвы, мургвы, муренкы, скандали, прѣничкы; ...

Съковитый, тѣ, та, то, пр. 1) Сѣкливый. Съковито дрьво. 2) Стѣблѣстый, клонистый. Двѣ ѥлы сѣковиты.

Сънима́мъ снима́мъ, сваля́мъ Ил. 131. <Срв.: И си сонила венец от глава, / И си сонила гердан от грло! [В бележка след песента обяснено:] Сонало = снело. Тресанче, Дебърско, Илиев сб., стр. 131). (843)

[Сънѣтъ, вж. при змиѣтъ.] (844)

Съпасва́мъ (Радилово) разпасва́мъ, отпасва́мъ Ил. 14. <Срв.: Сѣпаши ми кураф поиде, / Превѣрди ми бяли рѣжи. [В бележка след песента обяснено:] Сѣпаши (= распаши) въ Чепинско се чуе сопаша. Радилово, Пешерско, Илиев сб., стр. 14). (845)

[Съпивѣ вж. при запивѣ.] (846)

Съпира́мъ (Софийско) Спира́мъ (847)

Съпира́мъ съпрѣж (Софийско) Спира́мъ (848)

Сърѣва́мъ разкѣсва́мъ, скѣсва́мъ 149. III. <Срв.: Вѣлкупат катугу намерисал дошѣл и катугу куршум праву-праву сѣз слушѣл пут коинут, гугу закачил вампирут и гугу сурѣвал. [В бележка под линия обяснено:] Разкѣсалѣ. Наст. вр. рѣвамъ. Този глагол по значението си се отличава от глагола чѣснѣжм(иш-е), рѣвам означава разкѣсвам парче по парче, или на дребни парчета, а пѣк чѣснѣжм, кѣсам по една или друга посока. Волен, СбНУ, т. III, стр. 149). (849)

Съскръшва́мъ Съскръши́жъ Скръшва́мъ, стропява́мъ, счюпва́мъ 110. II. <Срв.: Остра саба кѣ соскѣршам, / Бѣино кѣне кѣ создрѣбам! Кукуш, СбНУ, т. II, стр. 110). (850)

Състраи́жъ (Помашко) да направи́ж денковы по равно, и отъ двѣ-ты страны по равно. (851)

Състѣпамся състѣпѣжся отстѣпѣмъ на задѣ 77. III. <Срв.: Излеаеа млада нивѣаста, / Фаф роаки тефтер носеашеа, / Сас чѣорну писмо писану; / Стугеан са назат састоапи, / Нивѣаста-на му румѣнеа: / — Ни састѣпаи са Стугеанеа. [В бележка под линия обяснено:] „Састѣпа“, „састоапи“ отстѣпва назадъ. Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 77). (852)

Сѣтра ден-губне. На пр.: — Сѣтро, сѣтро, сѣ по мене ли одишъ! или: — Два дни станаха кѣ се сѣтривамъ тука въ градѣтъ / по давията ся. (Ломско, Ралчов) (853)

Сѣчкы (Броди) прѣтие за горене. (854)

Табарина Гуна И си яви́ж своя брѣза коня / И си кладе гуна табарина Н. П. М. 57. <Срв.: Тога стана Мирче помалечекъ, / На майкѣ си атарѣ не расипалъ; / И си явна своя брѣза коня, / И си кладе гуна табарина, / Отиде у краля Шишманина. Струга, Бр. Милад., пес. 57, стр. 75—76). (855)

Табуанъ Тѣпанъ 118. II. <Срв.: Пѣрти биле, Бѣгме, затѣврени, / Во двѣрой свѣрци та-

Сънима́мъ (да съне́мъ), гл. д. Снема́мъ, снима́мъ, сваля́мъ; ...

Съпасва́мъ и съпа́сувамъ (да съпа́шижъ), гл. д. Отпасва́мъ, разпасва́мъ, сопасва́мъ;

Съпира́мъ (да съпрѣжъ), гл. д. Сопира́мъ, спира́мъ, възпира́мъ, разпира́мъ; прѣчи́жъ.

Сърѣва́мъ (да сърѣвѣжъ), гл. д. Сърѣване направи́амъ нѣчто на кѣсовы; разкѣсва́мъ; ... Влѣтъ го сърѣвалѣ. ...

Съскръшва́мъ и съскръши́амъ (да съскръши́жъ), гл. д. Соскръшва́мъ, скръшва́мъ, стропява́мъ, счюпва́мъ, съсѣдрѣбамъ.

Състраи́жъ, ишѣ, -ниѣ, гл. д. свр. Да направи́ж и двѣ-ты страны на товаръ еднаквы, еднакво тяжкы. ...

Състѣпамся (да ся състѣпѣжъ), гл. възвр. Поврѣщамся, отстѣпѣмъ назадъ; стѣписва́мся, поддавамся; ... Излѣзе млада невѣста, / Във рѣжы тефтер носаше, / Съсь черно писмо писано; / Стоанѣ ся назадъ състѣпи, / Невѣста-на му ромони: / Не състѣпѣи́а, Стоане. Пѣс.

Сѣтра, с. ж. Затра, загуба, затрѣвъ, пагуба, поквара, развала, тѣета, денгубие, зарар; ... Сѣтро, сѣтро, все по мене ли ходишъ?

Сѣчка, с. ж. ... 2) Въ мн. ч. сѣчкы: тѣнкы дръвие, прѣтие, врѣшина за горѣние; врѣждакъ, крашакъ, пакны. ...

***Табарина**, с. ж. Горна дрѣха дѣлга до пяты-ты. Тога стана Мирче по-малечекъ, / На майкѣ си хатѣрѣ не разсыпалѣ, / И си яви́ж своа брѣза коня, / И си кладе гунѣж табаринѣж, Отиде у краля Шишманина. Пѣс.

Табуанъ, с. м. Тѣпанъ, топанъ, гочѣ, дауль; ...

- буани, / Дѣка ІАно свѣдби си играел. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 118). (856)
- Тайномъ тайнѣтѣ, скришѣмъ** 101. III. (Срв.: Чаршии се таінам затварѣа. Върбница, Софийско, СбНУ, т. III, стр. 101). (857)
- Таквамъ такнѣж** Тръгвамъ, кревамъ 87. III. (Срв.: Ага такнахъ кахъ Косуву д йда, / Прудума ми Івана Кусаче. Разложко, СбНУ, т. III, стр. 87). (858)
- Таласжмнясвамъ -мняшиж** Ставамъ таласжмъ, вталасжмивамъ 99. II. (Срв.: В манастир си лугѣ не убиваи, / В манастир си кжрви не проливаи. / Кжрвите штат да таласжмншат, / Не ште можеш ни ден да живеиш. Софийско, СбНУ, т. II, стр. 99). (859)
- Талафъ** една лоша болѣсть по конѣты 98/III. (Срв.: С тѣхъ [корени от кукурякъ, бел. моя] пѣрижъ конетѣ отъ талафъ (татаръ-курду). Кога улови нѣкой конь талафа, отъ който твърдѣ лесно може да умре, земжъ едно коренче от кукуряката и го исправжъ. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 98). (860)
- Талогъ** клечкитѣ е въобще лѣкнитѣ (непотжвашиѣ въ вода) предмети, които водата носи, когато преижда, прелива. (Ломско, Ралчов) (861)
- Тѣмо** Пѣ тамо, пѣ-отгѣдѣ, пѣ-нататѣкъ. Пѣ тамо го стрѣтилъ сфети Пѣтѣж. Охридско, СбНУ, т. III, стр. 180. (862)
- Тананинѣ** в.м. Станенинѣ 3. III. (Срв.: У, у, тананине, добро іутро, тананине! добрѣ іутро, у, у, тананине! Софийско, СбНУ, т. III, стр. 180). (863)
- Танясвамъ и Тжнясвамъ** 40. III. (Срв.: Добро ле, менците им / Добро ле, котлясале, / Добро ле, стовните им / Добро ле, тжнѣсале, / Добро ле, кобилици / Добро ле, стжлѣ пуснале. Пирдоп, СбНУ, т. III, стр. 40). (864)
- Тарлѣжи** чорапи съшити отъ шакѣ, дѣл-боки само до глежнѣветѣ. (Ломско, Ралчов) (865)
- Тарунарѣ** (Прилѣпъ) чебжрѣ. (866)
- Тачка** Ум. соб. име 55. III. (Срв.: — Тачку лѣу, чеапкѣн деавѣіку, / Іюти ма, Тачку лѣу, ни гѣлиш, / Ни гѣлиш, ни бе-анѣдѣсуваш? Долио-Райково, Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 55). (867)
- Тачѣ** бива (Челино, Серафимов) (868)
- Тѣчѣж** (Родопы) 1) празнувамъ 2) жялѣж мрътвецъ (869)
- Теква** ми дохожда ми на умѣ, румва ми. 231. III. (Срв.: Тамка работилъ дѣсет години и ка му текнало за дѣма, купилъ една калинка и ѣ пушчилъ сос нѣкого дѣма. Солунско, СбНУ, т. III, стр. 231). (870)
- Телѣчѣрка** в.м. Телѣчѣрка Родопы (871)
- Тема** Им. соб. Прилѣпъ (872)
- Тѣино, тѣиномъ и тѣинѣж-тѣж**, нар. Безѣ да знае нѣкой; скришѣмъ, скриѣтомъ, скутно, скуѣтомъ, потулно, потѣино; ...
- Таквамъ (такнувамъ, да такнѣж)**, гл. ср. Уплжтвамъ за нѣкждѣ; тржгамъ, кревамъ; ... Ага такнѣжъ кахъ Косово да идж, продума ми Івана Кусача. ...
- Таласжмнѣсвамъ (да таласжмнѣсамъ)**, гл. ср. Ставамъ таласжмъ, пѣбобривамъ на таласжмъ; вталасжмивамъ.
- *Тѣлафъ**, с. м. Една лоша болѣсть по конѣ-ты.
- Тѣлогъ**, с. м. ... 2) Клѣчкы и другы лѣкы нѣчѣта, които рѣка влачи, кога при-дойде.
- Тѣмо**, нар. Тамѣ. Пѣ-тамо, пѣ-отгѣдѣ, пѣ-нататѣкъ; ... Пѣ тамо го стрѣтилъ свѣ-тый Пѣтрѣ. ...
- Тананинѣ**, с. м. в.м. станенинѣ.
- Тѣнѣсвамъ и тѣнѣсувамъ (да тѣнѣсамъ)**, гл. ср. Тѣниасвамъ, тѣниасвамъ, тѣниасвамъ; 1) За сѣждѣ! пропушамъ водж да ми-нува, да просмуква, та страны-ты ми и дѣно-то сж все влажны; таж, тонж. Стовна-та тѣниасва, пропушѣ водж, дѣто стои, мокри. ...
- *Тѣрлѣжъ**, с. м. Т. 1) Плитжѣ обувжѣ отъ абж, отъ бѣло, отъ мѣшинѣ. ...
- Тѣрунарѣ**, с. м. ... 2) Сѣждина, чебурѣ.
- Тачка**, им. соб. женско.
- Тѣчѣж**, ишѣ, -чѣлѣ, гл. д. ... 2) Дрѣжжѣ, вардѣж празникъ; празнувамъ; ... 3) Жѣа-ламъ, жалѣж, жалѣж мрътвецъ; ...
- Тѣква и тѣкнува (да тѣкне)**, гл. ср. безл. Дохожда на умѣ, брѣха, скымва, румва, румнува, скымва, тумнува, хрумва; ... Тамка работилъ дѣсѣтъ години, ка му тек-нжло за дѣма, купилъ еднаж калинкѣ и ѣж пушилъ сѣ нѣкого дѣма. ...
- Тѣлѣчѣрка**, с. ж. Тѣлѣчѣрка.
- Тѣма**, им. соб. женско.

***Темеруѣ** (Родопы) тврѣдоглавъ, непослушенъ (873)

Тенѣасало ведрото или карчягъгъ (стомната), казва се, когато водата преминава тврѣде малко през самата ссѣдина. (Ломско, Ралчов) (874)

Тепачка (Прилѣпъ) Убийство (875)

Тепачъ (Прилѣпъ) Убиецъ (876)

Теркия (Софийско) Тури го коню на теркижъ. 54. <Срв.: Та си везѣ кжрстѣ орленце, / Та го турѣ коню на теркия, / Па си оиде на свой дворѣве. Соф. и Трънско, СбНУ, т. I, стр. 54>. (877)

лека тигалтия Мутевы. — сигн. 592, 175. (878)
145 **Тына** Веркович. <Срв.: Бре варай лѣдо, та младо! / Што си тына оковано, ов'рзано. Просеник, Сярско, Веркович, пес. 145, стр. 155>. (879)

Тирпиликъ като горкина [като вуница или юнъ — бел. моя, Е. М.] за шевъ служи. Милушев (880)

Титѣ Титѣвий Чиче Чичевый Ил. 378. <Срв.: Титюву = чичово, титю = чичо. Нови Пазар, Шуменско, Илиев сб., стр. 378>. (881)

Тишкы втичкы. птичкы Н. П. М. 220. — сигн. 592, 23. <Срв.: Егидн Инче Войвода, камо си бжрго да дойдишъ. / Тишки от гора избегле! Тога съ Инче изгласи. Бр. Милад., пес. 220, стр. 332>. (882)

Ткайово (Хаджилесъ) тъканъ (883)

Ткайчка (Дебъръ) Совалка (884)

Тлака: събирани селски моми да работятъ другиму. Милушев (885)

* **Тлакачар** момче Милушев (886)

Тлакачарка мома Милушев (887)

Тланикъ (Прилѣпъ) мѣсто междж два-та кжта на огнище задъ огъня (888)

Тланичарка Котка тланичарка 224. II. <Срв. Писна дѣдо да ми плачи: / „Леле стара баба моа! / Леле слѣмени моѣ куки / Леле глуфче амбарниче, / Леле куче лебарниче, / Леле мачка тланичарка, / Леле крава млекѣрница. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 224>. (889)

Тлѣа предирване казва се само за животно, на пр.: — Оставете свинята да обтѣа по гумното и тогава я затворете у кочината. (Ломско, Ралчов) (890)

Тока напиване Тока Стори тока и назадъ сж врати. Н. П. М. 147. <Срв.: Ми помина Марко Кралевике, / Ми помина низъ Клисура града, / По край порти Папа-Николо'и, / И съ врати у папа Никола. / Кога виде девойка во дворой, / ... / Стори тока, и назатъ съ врати. Бр. Милад., пес. 147, стр. 231>. (891)

***Темеруѣ**, пр. неизм. Т. Тимируѣ, опакъ навжсень, саможивъ, срьдять, непослушенъ, тврѣдоглавъ; ...

Тенѣасамъ и **тенѣасуамъ** (да тенѣасамъ), гл. ср. Тенѣасамъ.

Тѣпачка, с. ж. ... 2) Убиване, убийство. ...

Тѣпачъ, с. м. 1) Убиец, убийца. ...

***Теркия**, с. ж. Т. Телкина, терликъ. Тури го коню на теркижъ.

Тына, мѣстоим. Ты. ...

Тѣте, с. м. Братъ на башж; чичѣ, чича, стрыка, стрыко, баѣ; ...

Титѣвий, въ, ва, во, пр. Чичевый, стрыковый. ...

Тишка, с. ж. Вмѣсто птичка, втичка.

Ткайво, с. ср. Нѣчто тъкано; тъканъ, ткаше; ...

Ткайчка, с. ж. Совалка, совелка, свалка.

Тлака, с. ж. 1) Когато съсѣди, роднины ся събератъ вечеръ у нѣкого на сѣдианкж, та му работятъ нѣчто, помагатъ му на нѣчто безъ заплатж; тлъка, ...

Тланикъ, с. м. Прѣдъ огнище междж два-та кжта мѣсто издадено отъ стѣнж-тж на коминѣ като лавинж; кланикъ, пезуль, пезьнтъ, фурумъ.

Тланичарка, с. ж. Назѣвание на коткж, что обича да лѣжи на планика. [sic!] Писнж дѣдо да ми плаче: / Леле стара баба моа, / Леле глухця хамбарнича, / Леле мачка тланичарка, / Леле крава млѣкарница! Пѣс.

Тлѣхамъ, гл. ср. За животно: съ душење дыриж, трѣсѣж нѣчто за ядене. Свинѣа-та тлѣха по гумно-то.

Тѣка, с. ж. Правѣж токж: ... 6) Чюкамъ си чашж-тж съ чаши-гы на другы-гы, кога напивамъ за нѣчто. ... Ми поминж Марко Кралевике / Покрай порты папа-Николовы / И ся врати у папа Николж; / Кога видѣ дѣвойкж у дворовы, / Стори токж и назадъ ся врати. Пѣс.

Токмоглави еднакви глави. И изоставилъ три лѣпы дѣвойкы, / Еднолики три-ты токмоглавы. Н. П. М. 57. <Срв.: И иста'илъ три лепи девойки, / Еднолики три-те токмогла'и. Струга, бр. Милад., пес. 57, стр. 77>. (892)

Томаци доколѣнникъ, лапчинты, тузлуци Събу си черны ботуши, / Ботуши и бѣли томаци. Кн. 199, стр. III. <Срв.: Сабуси Иванчо сабуси, / Сабуси черни ботуши / Бутуши и бѣли томаци / Привлязатъ бяло Дунаво. Шумен, Български Книжици, кн. 5, год. III, стр. 199>. (893)

Тонова тогава отъ тонова до сенова, отъ тогава до сега б. III. <Срв.: Сельане го послушаа, / Та са църкви заградилъ / ... / Та са църкви от тонова, / От тонова до сенова. [В бележка под линия обяснено:] От тогава и до сега. Софийско, СБНУ, т. III, стр. 6>. (894)

Топикый (Родопы) Питомный. Топика гѣска, питомна (895)

Топило (Броди) Мѣсто на рѣкѣ, дѣто 15 дни дръжатъ ленъ натопенъ въ водѣжъ. (896)

Тора вечеръ (Челино, Серафимов) (897)

Трапный 18. II. <Срв.: Влашко се ноже одбѣде, / Низ Марковите силафѣ, / Елена трапна, продума: „Либе ле, Марко, либе ле! / а бѣрки ф свилин джепове, / Извади свилна махрама, / Та ми сѣрцѣто прѣвѣржи / До дома да си отидѣ“. Софийско, СБНУ, т. II, стр. 18>. (898)

Трахана Люта трахана, пшенично и царевично брашно замѣсены съ квасъ и оставены да подлютятъ добръ послѣ стрѣты на трахана. 42. II. <Срв.: Да ми вари и печѣ, / Куга фасулъ и булгуръ, / Куга люта трахана. [В бел. под линия обяснено:] Люта трахана = пшенично и царевично, замѣсены съ квасъ да подлютятъ добръ, и послѣ ги правятъ на малки зрънца. Ахърчелебийско, СБНУ, т. II, стр. 42>. (899)

Триперѣти, грохотѣти Кога бѣдешъ въ прѣвѣж на вѣнчаніе. / На тебе кѣтъ пера триперѣти, / На мене кѣтъ петли грохотѣти. Н. П. З. К., 11 [Самоков] (900)

Тряпка (Родопы) женскый накътъ 270. II. <Срв.: Срѣбѣрнитѣ накити (синджиръ, маюкеру, трепка, курешница, подбраници, игли, иглицы, колче) шо носѣтъ женскитѣ, се зовѣтъ съ едно име гиздилу.

Токмоглавѣй, въ, ва, во, пр. Стѣкмоглавѣй, еднаквѣй, приличнѣй, еднотнѣй, подобнѣй; ... И изоставилъ три лѣпы дѣвойкы, / Еднолики, три-ты токмоглавы. Пѣс.

Томакъ, ци, с. м. Тозлуци. Събу си черны ботуши, / Ботуши, бѣлы томаци. Пѣс.

Тѣнова, нар. Тогава; ... До тонова, дотогава. От тонова, оттогава. Оттонова досе-нова, оттогава досега. ...

Тѣпикѣй, кѣ, ка, ко, пр. Питовнѣй, питомнѣй, домашнѣй; ... Топика гѣска.

Тѣйло, с. ср. Мѣсто на рѣкѣ, вирѣ, дѣто топятъ стѣбла-та на конопъ, на ленъ. ...

***Тѣра, с. ж.** (с. Плѣвня-Драмско) нар. Гр. Довечера. МСб. VIII 282 ... Тѣра ще чакаме госте. с. Либахово. М. Сб. XV. Книжов. дѣл. 53. (Т. П.)

Тѣпнѣй, -пѣнь и -пенѣ, пна, пно, пр. Оше неокопитилъ от нѣкакво приключение, оше не размислилъ да го разбере. ... Влашко ся ножа отбѣде Низъ Марковѣ-ты сѣлафѣ, / Еленѣ въ сѣдѣце убоде. / Елена трапна продума: / Либа-ле Марко, либа-ле, / Извади свилин махрамѣ, Та ми сѣдѣце-то прѣвѣржи / До дома да си отидѣ. Пѣс. ...

***Трахана, с. ж.** Т. 1) Трѣто тѣсто на зръна и изсушено за готвѣне; трѣеница. ... — Люта трахана, пшенично и царевично брашно замѣсено съ квасъ и оставено да подлутне послѣ стрѣто на траханѣ.

Грохотѣти, грохѣтѣ, ишѣ, -тѣлѣ, гл. ср. Като сѣ люлѣж, друсамъ или трѣкамъ и удриамъ о нѣчто издавамъ гласъ, шумъ, дрънкамъ, дрънѣж. Кога бѣде въ прѣвѣж на вѣнчаніе, / На тебе кѣтъ пера треперѣти, / На мене кѣтъ петли грохотѣти ... / Кога было въ прѣвѣж на вѣнчаніе, / На неж сѣ перѣ треперѣли, / На него сѣ петли грохотѣли. Пѣс.

Трѣпка, с. ж. ... 3) Женскый накътъ; треперушкы, трепетушкы.

Родопите, СБНУ, т. II, Науч. отд., стр. 270).
(901)

Трепки (Пиротъ) Кленаче. (902)

Треперушкы Трепки иглы, увиены съ тель за да трепериятъ. Ил. 355. (Срв.: трепки треперушки сж иглы, увиени съ тель за да треперятъ. Радилово, Пешерско, Илив сб., стр. 355). (903)

Трепетушкы гыздило. 56. III. (Срв.: Свѣ- коро ке ја пжрстѣнуа снаа си и ке му подари павти, трепетушки и алтжн за на глаа. Прилепско, СБНУ, т. III, стр. 56). (904)

Трепетъ треперане 180. II. (Срв.: Ошло сирото дѣте со голем страв и трепет, по- сйгнало та зѣло едно іаіце и го донесло на мајка си. Прилеп, СБНУ, т. II, стр. 180). (905)

Трѣпетж трѣптж, трѣперж 242. III. (Срв.: Влизѣле у азните; нжтре: фурини, трѣ- бру . . . непинѣти камѣнж лжскат трѣ- пжт кату слжнце . . . Воленско, СБНУ, т. III, стр. 242). (906)

Трѣсашимъ причастие 130. (Срв.: Изблеа- деала кату платну Госпудьову от страха и трѣсашим душлѣ на пулеаната чеак слеат три гудини. Ахърчелебийско, СБНУ, т. I, стр. 130). (907)

Трѣскавина (Пиротъ) Грѣмотевица. (908)

Трѣсѣкъ (Пиротъ) Грѣмъ (909)

Трѣскотъ -теви трѣсканіе, трѣскотевица, трѣсѣкъ 36. III. (Срв.: Паднало се на све- тѣ Илия, / Падна му се тѣвните облаци, / Тој че оди лѣте под небо-то / Згжрмотеви и па с трѣскотѣви. Софийско, СБНУ, т. III, стр. 35—36). (910)

Трѣснжтина (Пиротъ) Пукнжтнжж (911)

Трѣщили да бжгаты трѣщили да бжгаты. 183. II. (Срв.: Та коа ти спѣтерил сѣ што има- ше живѣтинки, како беа трѣщилие да бе- гат, коа беше видѣл егѣуптиѣот, на чудо стѣнал и уште малце ке умреше от страв от тие пѣсти мечки и дивѣ свини. [В бе- лежка под линія обяснено:] Търтили. Прилеп, СБНУ, т. II, стр. 183). (912)

Троестрой (Самоковско) Троострий камшикъ 63. (Срв.: Арватка се, море разлѣту- ла, / Земала си троостру камджиа, / Та забрала трѣесе іунаци. Ярлово, Самок., СБНУ, т. I, стр. 63). (913)

Трѣмѣй (Киостендилско) трѣми биволы 68. II. (Срв.: на Чѣковските мой — Трѣми биволѣта / Сас пѣсти коцалѣ — Нѣкој нѣче, нѣкој ги не сѣка. Кюстендилско и Радомирско, СБНУ, т. II, стр. 68). (914)

Трѣпка, с. ж. 1) Кленачъ, клепка, клепни, похлепкы, трѣпалка, трѣпавица на око; . . .

Трѣперушка, с. ж. . . . 3) Трѣперушкы: накыты малкы бжблы и жлѣты парици, на срѣдж-тж продупчены и закачены, азшиты на нѣчто да трѣпержт, да трѣ- катъ; трѣпки, трѣпетулкы, трѣпетушка, висулкы. . . .

Трѣпетушка, ум. ж. отъ трѣпетушна. . . . Дариѣва невѣстж-тж съ пахты, трѣпетуш- кы и алтжнѣ.

Трѣпетъ, с. м. Трѣпераніе, трѣперниа; . . . Ошло сирото дѣтя со голѣмъ страхъ и трѣ- петъ.

Трѣпетж, ишъ, -тилъ, гл. ср. Трѣперж въ 4-то знаменование. Нецѣнѣти камѣне лѣс- катъ, трѣпетятъ като слжнце.

Трѣсашимъ, нар. Съ трѣсаніе, съ трѣпера- ніе. Изблѣдѣла като платно отъ страхъ и трѣсашимъ дошла на поланж-тж.

Трѣскавина и Трѣскавица, с. ж. 1) Грѣмъ, грѣмотевица, грѣмежъ, грѣмѣль, грѣмотъ, блѣскавица; громъ; . . .

Трѣсѣкъ, с. м. Трѣскотъ.

Трѣскотъ, с. м. 1) Трѣсканіе, трѣскотеви- ца, . . . грѣмъ, громъ, млѣнѣа, шипъ; . . .

Трѣскотъ, с. м. . . . 2) Вѣкъ, глѣчь, грѣ- мотъ, шумъ, шпамата, крѣсѣкъ, трѣска- ніе, трѣскотевица, трѣсѣкъ, грѣмежъ; . . . Паднжлося на святѣй Илия, / Паднж му ся тѣвни-ти облаци, / Той че ходи лѣтѣ подѣ небо-то / Съ грѣмотеѣви и па съ трѣскотеѣви. Пѣс.

Трѣснжтина, с. ж. Трѣскотина.

Трѣщж, ишъ, -шилъ, гл. ср. Трѣщамъ. . . .

Троестрой, с. м. Назѣваніе на камшикъ съ три струка, съ три рѣмыка. Зе си троестрой камшикъ.

Трѣмѣй, мѣ, ма, мо, пр. . . . 2) За живот- но: кроткѣй, тихѣй. Трѣми волоѣ. . . .

Тропѣтница тропѣтъ 192. II. (Срв.: И тѹку бѣше се дало една тропѣтница от дѣца, дотѣрчале та и кажале, оти Господ идит. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 192). (915)

[Троскотъ Троскъ вж. при пировина] (916)

Трохоберъ (Софийско) Който е събиралъ подарѣка на коледаре. (917)

Трошенкы Кога трошятъ мисиръ. 190. II. (Срв.: Преденки — кога преджтъ, трушенки — кога трошятъ мисиръ, люшенки — кога белжтъ мисиръ... Търновско, СбНУ, т. II, стр. 190). (918)

Трошка (Прилѣпъ) Троха (919)

Троякъ -яци (Копривщица) Животно, добыче тригодишне. (920)

Труба навито платно. (Ломско, Ралчов) (921)

Трупина (Софийско) Трупъ (922)

Тру́ска (Броди) сини луспы отъ желѣзо, что отвърчатъ, кога ся кове. (923)

Трутъ и тржтъ (Пиротъ) Гѣба прахънь (924)

Тръкалекъ трѣкало 76. III. (Срв.: В бележка под линия: „Таркало“ значи колено от кола или каквото и да било нѣщо прилично по форма на колено. По нѣкога колелото казватъ теаркеалек има и глаголи тарколи, теаркеалена и пр. Устово, Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 76). (925)

Трълявий Тръхлявий Сухый, изсъхнхлый Ил. 282. (Срв.: — Кротко люжайте момето, / Зер је юзливо южето, / Зер је трява ветката, / Зер је камливо местото! Кя паднет, кя се отепат! [В бележка под линия обяснено:] трява (отъ трхлява) = изсъхнхла. Тресанче, Дебърско, Илиев сб., стр. 282) (926)

Трънь-цвѣтие едно растение съ зелени якы стѣбла и съ срѣцевидны листа на връха съ остъръ бодъ 131/III. (Срв.: 171. Трънь-цвѣтье. Това растение има зелени стѣбла и листа, които сж сърцевидни и на върха си иматъ остъръ бодъ. То е вѣчно зелено и върже на листата си червени зърна. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 131). (927)

Тръняръ който копае или кара тръне 67. II. (Срв.: Вилиповчане — се умарѣ, / Иванънци — се тѣрнярѣ. Врѣбница, Софийско, СбНУ, т. II, стр. 67). (928)

Тръчяница (Прилѣпъ) трѣчяшкомъ, трѣчяшк-гж. 115. II. (Срв.: Тѣрчяница дошло при татка си, / И ватило гаѣтан да му сѣчит. [В бележка под линия обяснено:]

Тропѣтница, с. м. Тропотене, тропане, трополене, трополина, тропѣтъ, бльськъ; ... Чюль едина тропѣтница отъ дѣца...

Трохоберъ, с. м. Единъ отъ колядари-гы, който събира даровы-гы и гы носи въ торбѣ; магаря.

Трѣшенкы, с. ж. мн. Сѣдианка за ронение, за трѣшене царевѣж. ...

Тро́шка, 1) ум. ж. отъ троха: Трохыца, трошица, троши, ронка; ...

Троіа́къ, ци, с. м. Тригодишно добыча; трета́къ, трета́къ; ...

Трѣба, с. ж. ... 3) Тѣканъ цѣлъ платъ, както е отрѣзана отъ станъ, навита на валѣкъ; поставъ, топъ, комѣтъ; ...

Трупина, с. ж. Трупъ, трупина.

Тру́ска, сж, с. ж. Сини луспы, что отвърчатъ отъ желѣзо, кога ся кове.

Трутъ, с. м. Раст. гѣба Polyporus fomentarius, тржтъ, прахънь, прахунъ, сѣкалъ; ...

Трѣтъ, с. м. и **тржтъ**, с. ж. 1) Раст. гѣба Polyporus fomentarius трутъ, прахънь, прахунъ, сѣкалъ; ...

Тръкалѣкъ, с. м. Тръкало въ 1-то знаменование.

Тръкалѣ, с. ср. 1) Коло, колело, точило, трѣкалѣкъ; ...

Трълявий, въ, ва, во, пр. Сухый, изсъхнхлый, гнилый, изгнилый, трѣливый, трѣхлявий; ... Кротко люжайте момето, / Зеръ е юзливо южето, / Зеръ е трѣлава вѣтка-та, / Зеръ е камливо мѣсто-то, Ке паднетъ, ке се отепатъ. Пѣс.

Трънь-цвѣтие. Растение съ якы зелены стѣбла, съ срѣцевидны листа съ остъръ бодъ на връха, всякога зелено, връзва на листа-та си червенты зръна.

Тръняръ, с. м. Който копае или кара тръне. ...

Тръчяница, ... 2) Нар. Тръчяшкомъ. ... Тръчяница дошло при татка си.

Търчешкомъ, търчешката, търчешипъ. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 115). (929)

Тува Тукъ Ил. 112. (Срв.: — Тува жена да ни стоапи, / Женску пиле да ни фроакне. [В бележка под линия обяснено:] Тува=тука, Макед. тув. Чокманово, Ахъ-челебийско, Илиев сб., стр. 111, 112). (930)

Тулупъ Риза-та ми на тулупъ. 34. III. (Срв.: Ой Лазаре уийче, / ... / Ризатъ ми на тулуп, / Роклатъ ми i на руну / Чеили ми сж у чиилар. Голямо Алжчкой, Добричко, СбНУ, т. III, стр. 34). (931)

Туль Прости си толкова робини и два тула изъ тъжнъ тъмницъ. 65. III. (Срв.: Майка Іанка (2) ситно дребно плете, / Ем iа плете (2), ем iа итром учи: / — Слушаі нанко, слушаі штерко, / што та майка учи, / Куга идеш (2) на момкови двори, / Ти не варкаі (2) от кон да отседнеш, / ... / Дур не доде (2) Ралинов башица, / Да ти даде (2) златени откличе, / Дур не прости (2) дванаесе робе, / Дур не прости (2) толкова робини, / И два тула (2) из тевна тевница, / Штото лежат (2) дванаесе годин. Панагюрище, СбНУ, т. III, стр. 65). (932)

Туль дългнеста кратуна. (Ломско, Ралчов) (933)

Тупаница юмрукъ, бушница 184. II. (Срв.: Му се опулил змѣот вочи, го гледат, исвжрили очи, брате мйло, како нѣкоі тупаници. [В бележка под линия обяснено:] Юмруци. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 184). (934)

Тупаци (Пиротъ) Справа за набиване вътъка на килимъ. (935)

Турвамъ турнж (Прилѣпъ) Събарямъ (936)

Турвамъ -рнж Събарямъ, катурямъ 60. III. (Срв.: Уште несимната от конъ невѣстата, ке ѝ го клаат фѣсо от зѣто на глаа, за билит сѣкоаш поклѣнета на мажо; таіа ке iа маѣта глаата, за да го турнит фѣсо от глаа. Прилепско, СбНУ, т. III, стр. 60). (937)

Туркамъ бутамъ, тыкамъ, хласкамъ 243. III. (Срв.: „Кога ки ти викижм напкун iас нѣи кѣта: туркаі пупадіе, ти да туркаш кѣлку шо мѣи за да гу издаѣме лудѣут!“ [В бележка под линия обяснено:] Бутамъ. Воденско, СбНУ, т. III, стр. 243). (938)

Туркамъ (Прилѣпъ) Събарямъ (939)

Тува, нар. 1) Тука, тукъ, тус, овдѣ; ...

*Тулупъ, с. м. Битъ памукъ навить на кравайчета. ... Риза-та ми на тулупъ, още не упрядена. ... Ой Лазаре войниче, / Риза-та ми на тулупъ, / Рокла-та ми на руно, / Чехли ми сж у чехларъ! Пѣс.

Туль, тулове, с. м. ... 4) Срѣщася въ сватбарскъ пѣсень, коѣто пѣжѣ, кога-то телосватъ невѣстѣтѣ: Майка Іанкѣ ситно дребно плете, / Хемъ iж плете, хемъ iж хѣтромъ учи: / Слушай, Іанко, слушаі, шерко, / Кога идеш на момковы двори, / Ты не варкай отъ конъ да отсѣднешъ, Доръ не доде Ралиновъ башица, / Да ти даде златенъ откличе, / Доръ не прости дванадесѣтъ рѣбе, / Доръ не прости толкова робини / И два тула изъ тевнъ тевницъ, / Чтото лѣжатъ дванадесѣтъ годинъ! Пѣс.

Туль ... 3) Длѣгниста кратуна. ...

Тупаница, с. ж. ... 2) Кога си свие нѣкой прѣстие-то въ дланъ-тѣ, та му стане рѣката на топъ; бушница, пестникъ, пестница, стиска, юмрукъ; ...

Тупаци, с. м. мн. Справа за набиване вътъка на килимъ, на Пиротскъ чергъ; тупица.

Турвамъ, гл. мн. кр. отъ туріамъ и туркамъ.

Туркамъ (турвамъ, да турнж, турнувамъ), гл. д. 1) Бутамъ нѣчто да падне; туріж, катуріамъ, събаріамъ, кутвамъ, ручкамъ, урвамъ, уривамъ, суривамъ, свалиамъ, повалиамъ, трѣкалиамъ; ... Невѣста-та маха главъ за да турне феса отъ главъ-тѣ си. ...

Туркамъ, турвамъ, да турнж, турнувамъ), гл. д. ... 4) Бутамъ, тыкамъ, тласкамъ, хласкамъ, джласкамъ, халосвамъ; ... Ты да туркаш, коѣко что можешъ, за да го удавимъ у рѣкѣ-тѣ.

Туркамъ (турвамъ, да турнж, турнувамъ), гл. д. 1) Бутамъ нѣчто да падне; туріж, катуріамъ, събаріамъ, кутвамъ, ручкамъ, урвамъ, уривамъ, суривамъ, свалиамъ, повалиамъ, трѣкалиамъ; ... 2) Нѣчто направено развалиамъ; туріж, събаріамъ, катуріамъ, разсыпвамъ, съровувамъ, урвамъ, рутинамъ, рутж, ручкамъ, рушж, ориж, суривамъ, ...

Туртурици уплетено за коса, да ся тури
Да направит туртурици, / Да уплетит
лѣсж на косж. Н.П.М. 367. (Срв.: Богъ
да биегъ руса Мара Баирка-га, / ... / Ми
се зеде филдишг чешель, / Да си чешлять
'уба' коса, / Да напра'ит туртурици, /
Да уплетитъ леса на коса, / Да ѡж ви-
дагъ тжрговчина, / Да факяетъ зазжбни-
за. Бр. Милад., пес. 367, стр. 404). (940)
Тутюлия (Дебрь) Цѣвь (941)

Тучния (Прилѣвъ) от тучный Сборн. 17.
(942)

Тъкменикъ (Македонско) Годеникъ, армас-
никъ, свръшеникъ (943)

Тъмничарь (Прилѣвъ) слѣпецъ (944)

Тъпанджѣ (Броди) чекмакъ, бръзакъ (945)

Търгамъ скубя. Тя си търгаше коситъ.
(Лавренов) (946)

Търговище Търговия. Си ѡж остави хубавж
Янж, / И си отиде на търговище. Н.П.М.
150. (Срв.: Си ѡж оста'и 'уба'а Яна, / И си
отиде на тжрго'ише. / ... / Кога си дой-
де Гюро тжрговче / Гюро тжрговче отъ
тжрго'ше; / „Камо ти, велитъ на своя
майка, / Камо-ти, майко, 'уба'а Яна?“
Прилеп, бр. Милад., пес. 150, стр. 236).
(947)

Търнованіе (Броди) вадение съ кривачж
вжглѣ изъ ямж-тж (948)

Тжжячка 1) тжжене. 2) пѣсни за тжжене.
68. III. (Срв.: Тжжачки [като заглавие на
раздел] Прилеп, СбНУ, т. III, стр. 68).
(949)

Тжжячки (Павелско) оплакване на мрът-
вещ 64. II. (Срв.: Тжжачки (оплакване
на мрътвци). Павелско (Рувчос), СбНУ,
т. II, стр. 64). (950)

Тжрлж -ишъ Не ми тжрли роснж трѣвж
42. III. (Срв.: „Бре Иване, Горненине! /
Не си пушта'и сиву стаду, / Из ливади,
край грамади, / Не ми тжрли росна трѣ-
ва, / Росна трѣва детелина. Търновско,
СбНУ, т. III, стр. 42). (951)

Убарачвамъ (Дебрь) Уручясвамъ Нѣкой те
убарачилъ, уручясалъ. (952)

Углавъ годѣжъ 106. II. (Срв.: „Такѡмъ Бѡ-
га, мѡе прѣвно лѣубне, / Да ми мѣсишъ
та'и бѣла погача, / ... / На углава че си
ѡдем, / Че те прѡста, друга че си трѣ-
жа“. Богослов, Кюстендилско, СбНУ, т. II,
стр. 106). (953)

Угладвамъ Угласямъ вгладвамъ много
врѣмъ, та мя заболѣватъ дори очи. 8. II.
(Срв.: Бройли го такмо три дни, / Такмо

Туртурица, с. ж. ... 2) Накытъ тунтури-
ци. Богъ да биегъ русж Марж Баиржж-
ту, / Ми си зеде филдишг чешель, / Да
си чешлять хубавж косж, / Да напра-
вить туртурици, / Да уплететъ лѣсж на
косж, / Да ѡж видятъ трѣговчина, / Да
хвалѣжтъ зазжбниж. Пѣс.

Тутула, с. ж. Цѣва, цѣвъ, цѣвка, ма-
суръ; ...

Тъкменикъ, с. м. Който е тъкменъ, сто-
денъ за нѣкоѡж момж; годеникъ, сгоде-
никъ, главеникъ, углавникъ, свръшеникъ,
армасникъ; ...

Тъмничаръ, с. м. Темничаръ: ... 3) Слѣпъ
чловѣкъ, слѣпецъ, кѡрчѣ, слѣпчѣ; ...

Тъпанджѣ, с. ср. Чекмакъ на пушкж, на
пищовъ; бръзакъ; ...

Търгамъ (трѣгвамъ, да трѣгнж, трѣгну-
вамъ), гл. д. ... 4) Тяглж, дръпамъ, опи-
намъ, скубамъ, изскубамъ ...

Търговище, с. ср. Мѣсто, дѣто става трѣ-
говина; пазаръ, пазарище; ... Си ѡж
остави хубавж ІАнж / И си отиде на
търговище ... / Кога си дойде Гюро
трѣговчя, / Гюро трѣговчя от търгови-
ще: / Камо ти, велитъ на своѡж майкж, /
Камо ти, майко, хубава ІАна? Пѣс.

Търнованіе, с. ср. отъ трѣновамъ.

Трѣновамъ, гл. д. Съ справж кривачж
вадж вжглѣ изъ ямж-тж.

Тжжячка, с. ж. 1) Тжжене, жѡлене, оп-
лакване, плачение и наряждане надъ
мрътвещ; припѣвъ. 3) Пѣсна за оплак-
ване мрътвещ, припѣвъ. ...

Тжжячка, с. ж. 1) Тжжене, жѡлене, оп-
лакване, плачение и наряждане надъ
мрътвещ; припѣвъ. ...

Тжрлж, ишъ, -лѣлъ, гл. д. ... 2) Мачкамъ,
газж, тѣпчж; ... Бре Иване горняни-
не, / Не си пушта'и сиву стадо / Изъ ли-
вады край грамады, / Не ми трѣли роснж
трѣвж, / Роснж трѣвж дятелинж! Пѣс.

Убарачвамъ и **убарачювамъ** (да убара-
чж), гл. д. Докарвамъ нѣкому, на нѣчто
уроки; уручясвамъ; ... Нѣкой тя е уба-
рачилъ, та си боленъ. ...

Углава, с. ж. 1) Углавиаваніе, главѣжъ, гла-
вилка, года, годѣжъ, годиавка, запивъ, мѣ-
на, обржжъ, огляди, прѣстенуване, свръ-
шавачка, сговоръ, строй, тѣкмежъ, удум-
ване, армасъ; ...

Угладвамъ и **угляждамъ** (да углядамъ)
гл. д. ... -мѣя, гл. възвр. Вгладвамъ въ
нѣчто мѡго врѣмъ, та мя заболѣватъ до-

три дни и пладнина : / Очи им се угледали, / Уста им се разскривили, / Нозе се удървили. Локорско, Соф., СбНУ, т. II, стр. 7). (954)

Уголѣ (Прилѣпѣ) Уголѣ, голѣ, съвсѣмъ голѣ (955)

И готви манджж угоднѣ. Богоев, пес. II, стр. 11. (Срв.: Либеле, Добро либеле, / Я стани вжѣ недѣлѣж. / Замѣси бѣло кисело, / И готви манджж угоднѣ. Богоев, пес. II, стр. 11). (956)

Угорно и Удолно (Прилѣпѣ) и добро и зло 11. (Срв.: Кажи ми што ал имаш и ас како стар чоек, што сум видел и угорно и удолно, како паталец што сум, можах да ти надам некое чаре. [В бележка под линия объяснено:] И добро, и зло. Прилеп, СбНУ, т. I, стр. 111). (957)

Угреньскый унгарскый Илиевъ, 264. (Срв.: Най сми гу рѣзбрали / У угрѣнскѣ зима, / Че иде и пиѣ / С угрѣнски юнати. [В бележка след песента объяснено:] угрѣнскѣ зима унгарска, маджарска зема. Владимирово, Добрич, Илиев сб., стр. 263, 264). (958)

Угринѣ -грн Унгаринѣ маджаринѣ Ил. 305. (Срв.: Чул ми се Угрин Татарин, / Что го чуло, се бегало. [В бележка след песента объяснено:] Угрин = унгарин, маджаринѣ. Г. Джумая Дуничка, Македония, Илиев сб., стр. 301, 305). (959)

Удолнице (Прилѣпѣ) нанадолнице (960)

[Удолно вж. при угорно.] (961)

Удражѣвамъ -жѣж обикнамъ. 52. III. (Срв.: Мен еа мумѣ ѣудражѣла, / ѣудражѣла, ѣумилѣла. [В бележка под линия объяснено:] „Удражѣла“ обикнала. Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 52). (962)

Удрѣвамъ удрѣхнѣ. Всичка войска е удрѣхнѣла и ухыляла 22. II. (Срв.: Се ѣе войска удрѣхнѣла, / Удрѣхнѣла, уицнѣла, / Се са главы преклонѣли, / Сите сжлзи поронѣли, / Низ образѣ до поѣасе. Локорско, Соф., СбНУ, т. II, стр. 22). (963)

Удрѣхнамъ Изнемошѣвамъ 25. III. (Срв.: Се ѣе воѣна ѣиелнала, / ѣиелнала, удрѣхнѣла, / Се са главы преклонѣли, / На конѣтъе до копѣтъе. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 25. [В бележка под линия объяснено:] Изнемошѣла). (964)

Удрѣхнамъ -хнѣ Увиснамъ 219. II. (Срв.: Какво си удрѣхнал, като лѣкан прас. Харманлийско, СбНУ, т. II, стр. 219). (965)

Ужѣлвамъ ужѣлнѣ (Прилѣпѣ) нажалѣвамъ укажѣрявамъ 66. II. (Срв.: Лѣле Петко, мило чѣдо! / Што те найде, што ми умре, / Кукѣята ни ѣа затвори, / Татка ти ти го ужѣли, / Мене сжрѣе ми ѣзгоре. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 66). (966)

ри очи-ты. Броили го тѣкмо три дни, / Тѣкмо три дни и пладнинѣ : / Очи имѣ сж углѣдалѣ, / Уста имѣ ся разскривѣли, / Нозѣ имѣ ся удървили. Пѣс.

Уголѣ, нар. Съвсѣмъ, отвсе, досушѣ, дѣбидюшѣ; ...

Угоднѣй, -дѣнѣ и -дѣнѣ, дна, дно, пр. Что е както ся намѣ иска, по волѣтѣ нѣи, что има угодѣ; пригоднѣй, приатнѣй; ... Наготви манджж угоднѣ.

Угорнѣй, -рно, нар. Угорѣ, наанагорѣ; ... Угорно и удолно, и добро и зло.

Удолнѣй, -лѣнѣ и -лѣнѣ, лна, лне, пр. ... — Угорне и удолие, и добро и зло.

Угрѣнскѣй, в. угринскѣй.

Угринскѣй, ска, ско, пр. отъ Угринѣ. Унгарскѣй, Маджарскѣй. Ёде и пиѣ у Угринскѣ земѣж съ Угринскѣ юнати. ...

Угринѣ, -ренци, с. м. Унгарѣнѣ, Маджаринѣ. Чюлѣ ми ся Угринѣ Татаринѣ, / Что го чюло, все бѣгало. Пѣс.

Удолнице, с. ср. Удолие мѣсто; нанадолнице, продолина, навално, низбрѣдно, низбрѣще, сбръдно, стрѣмнина, поднога; ...

Удражѣвамъ (да удражѣлѣж), гл. ср. Ставамъ драгѣ; вѣдражѣвамъ, додражѣвамъ, подражѣвамъ, ревнѣжѣ, аресвамъ, умилѣвамъ; ... Менѣ е мома удражѣла, / Удражѣла, умилѣла. Пѣс.

Удрѣхнамъ и удрѣхнувамъ (да удрѣхнѣж), гл. ср. 1) Изгубѣмъ си силѣ-ты, ставѣмъ немошѣнѣ; изнемогѣвамъ, изнемошѣвамъ, изнемошѣвамъ, изнемошѣвамъ, немошѣлѣж, изпадамъ, отпадамъ, запирамъ, капѣвамъ, слабѣжѣ, ослабѣвамъ, отслабѣвамъ, чмаѣж; ... Вѣса е войска удрѣхнѣла, / Удрѣхнѣла, ухылянѣла, / Вѣси сж главы прѣклонили, / Вѣси-ты слѣзѣ паронили / Низѣ образѣ до поѣасы, / На конѣ-ты до гривѣ-ты. Пѣс.

Удрѣхнамъ ... 2) гл. д. Увисѣмъ, навожѣдамъ, поничѣмъ; ... Какво си удрѣхнѣлѣ като печѣнѣ прѣсѣ? ...

Ужѣлвамъ и ужѣлѣнамъ (да ужѣлѣж), гл. д. Докарѣмъ нѣкому жѣлошѣ; нажалѣвамъ, наскрѣѣвамъ, нажажѣрявамъ, укажѣрявамъ; ... Лѣле Петко, мило чѣдо, / Что тя найде, что ми умре, / Кукѣж-тѣ нѣи ѣа затвори, / Татка ти тѣи го ужѣли, / Мене срѣдѣе ми ѣзгори! Пѣс.

Уздѣхвамъ въздѣхвамъ 95. II. (Срв.: Тате ле, милы татице! / По дворъ си ђдиш уйлен, / На стол си сѣднеш, уздѣхнеш. Гурмазово, Соф., СбНУ, т. II, стр. 95). (967)

Укамъ (Прилѣпъ) духамъ съ устата си 175. II. (Срв.: Чўнки было времето студено, вѣтил чѣекот да ўка / да духа тѣпол воз- дух / за да си стѣпли рацете. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 175). (968)

Улишѣвамъ Улишѣж (Прилѣпъ), Лишѣвамъ Улиши ми отъ мои-тъ двѣ очичкы (969)

Улѣгавый Хромый, куцый (970)

Униквамъ уникнѣж навождамъ си очи-ты, угрыжвамъ 81. III. (Срв.: Ага ѣа видеа нехину лѣубеа, / Нехину лѣубеа нѣкум уникна, / Нѣкум уникна, соалзи зарѣни. [В бележка под линия обяснено:] Уникна = наведе очитѣ си, угрижи се. Устово, Ахѣрчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 81). (971)

Упазарѣвамъ напазарѣвамъ, пазарѣвамъ 98. II. (Срв.: Упазари гѣамии с кириѣа, / Та па тржгна през Белото море. Софийско, СбНУ, т. II, стр. 98). (972)

Уруглица (Прилѣпъ) хоржгвица, знамя, бай-рякъ. (Срв.: Озгора ке облечит ѣдно кѣпе (кѣпаре) со реси шѣаично; ... и ке се симнит баѣрако (уруглицата) от кѣкѣа. Прилепско, СбНУ, т. III, стр. 58). (973)

Усборвамъся договарѣвамъся, съгласѣвамъся 187. II. (Срв.: Наѣседне, за да се помѣ- реет, си рѣкле: ѣде сѣга да се вѣаеме, „и се узборвале: „сѣкоѣ от двѣцата да повѣаат на другѣра си. [В бележка под линия обяснено:] Се узборвале = се дого- ворили, се съгласили. Охрид, СбНУ, т. II, стр. 187). (974)

Дружина, услухайтеся. Богоев, пес. I, стр. 8. (Срв.: Дружина вѣрни сговорни, / Дру- жина услухайтеся, / Що ми ся гласецъ позачю / Що мѣа бати Стояна. Богоев, пес. I, стр. 8). (975)

Успѣвамъ Успѣж, гл. Калина си дѣтя успа- ла. 70. II. (Срв.: И Калина се сетѣла, / Че си ѣе детѣ успала, / Та го на нѣва затрѣла. Локорско, Соф., СбНУ, т. II, стр. 70). (976)

Устрѣль болѣжъ въ нервитѣ (Ломско, Рал- чов) (977)

Утѣкъ ржавъ на рѣкѣж Ил. 272. (Срв.: — Дунаве, бели Дунаве, / А ти да би се разделѣл / На седомдесет разделби, / На осомдесет утоки, / Що ми удави брата ми. Тресанче, Дебѣрско, Илиев сб., стр. 272). (978)

Ухѣлвамъ Ухѣлнѣж (Софийско) Всичка е войска убрѣхнѣла и ухѣлнѣла. 22. II.

Уздѣхвамъ и уздѣхнувамъ (да уздѣх- нѣж), гл. ср. Въздѣхвамъ, въздышамъ, въз- дыхамъ; ... Тате ле, милый татице, / По дворъ си ходишь ухѣленъ, / На столъ си сѣднешъ, уздѣхнешъ. Пѣс.

Ўкамъ (ўкѣвамъ, да ўкнѣж, ўкнѣвамъ), гл. ср. и д. в. хѣкамъ.

Хукамъ (хукѣвамъ, да хѣкнѣж, хукнѣвамъ), гл. ср. ... 5) Духамъ ѣакж-гж съ уста-та си; ... Врѣмя-то было студено, та хва- тилъ да хука, за да си стопли рѣжѣ- ты. ...

Улишѣвамъ (да улишѣж), гл. д. Зимамъ, отнимамъ нѣкому нѣчто; лишѣвамъ; ... Улиши мѣа отъ мои-ты двѣ очичкы. ...

Ўлѣгавый, въ, ва, во, пр. 1) Хромый, ку- ций, сакастый, чѣулавый, немощный, ло- гавый; ...

Униквамъ и уникѣвамъ (да уникнѣж), гл. ср. ... 2) Угрыжвамъ, умыслювамъ, умрѣлушвамъ, посрѣнувамъ. Ага ѣж видѣ нехино любѣа, / Нехино любѣа нѣкомъ уни- кнѣж, / Нѣкомъ уникнѣж, слѣзы зарѣни. Пѣс.

Упазарѣвамъ (да упазарѣж), гл. д. Пазарѣвамъ, пазарѣж, пазарѣвамъ, сговарѣвамъ, цѣнѣж, уцѣнѣвамъ; ... Упазари гѣмий съ кириѣж.

Уруглица, с. ж. Знамя, знаменъ, прапорецъ, прапоръ, прѣпорецъ, прѣпоръ, стягъ, хо- ржгѣа, хоржгвица, рубница, байрякъ; ...

Усборвамъся и усборѣвамъся (да ся усбо- рѣж), гл. вз. Правѣж сговоръ, договоръ, давамъ си думѣж съ нѣкого за нѣчто; договарѣвамъся, сговарѣвамъся, удумвамъся; ... И ся усборѣвали да ся ѣахѣтъ един другъ.

Услѣшвамъ и услѣшѣвамъ (да услѣ- шамъ), гл. д. ... -мѣа, гл. възвр. Слу- шамъ съ особено внимание да чѣнѣж нѣч- то; вслушвамъся, заслушвамъся, ослушвамъ- ся, прислушвамъся, слухѣж, услухѣвамъ. ...

Успѣвамъ (да успѣж), гл. д. Правѣж нѣко- го да заспи: приспѣвамъ; ... И Калина ся сѣтила, / Че си е дѣтя успала, / Та го на нѣвѣ затрѣла. Пѣс.

Устрѣль, с. м. ... 3) Болѣсть Paralysis, дамба; ... 5) Болѣсть усѣвъ. ...

Утѣкъ, ци, с. м. Отдѣлно устѣе на рѣкѣж; Дунавъ ся излива в Черно Море изъ нѣ- колко утоци.

Ухѣлвамъ и ухѣлнѣвамъ (да ухѣлнѣж), гл. ср. и -мѣа, гл. възвр. Нахѣлавамъся,

(Срв.: Се је војска удрехнала, / Удрехнала, уицнала, / Се са глави преклонили, / Сите сжлзи поронили. Локорско, Соф., СбНУ, т. II, стр. 22). (979)

Ухылвамся -лнжся Угрыжвамся 25. III. (Срв.: Сѣ је војна уиелнала, / Уиелнала, удрехнала, / Сѣ са глави преклонили, / На коньѣте до копѣте. [В бележка под линия обяснено:] Угрижила се. Софийско, СбНУ, т. III, стр. 25). (980)

Ушйквямъ кжшкамъ, шыкамъ 23. III. (Срв.: Долѣтѣха два гжлаба, / ... / Димитрие ушйкуиа, / Ушйкуиа ушйкуиа: „Ишу ишу, два гжлаба! / Не зобѣте, не ронѣте / Димитрију у виното. Чупетлово (Кранице Палакария) Самоков, СбНУ, т. III, стр. 22—23). (981)

Ушници (Дебрь) обичи (982)

Уядвеный Ядосана Ручекъ готовить невѣстица / Уми-ена, уядвена. [Скъсан е фишъ и не може да се види извора]. (983)

Фенерлия име на гълъбъ София (Милушев) (984)

Финяный тънкий, хубавый (отъ фино). 79. III. (Срв.: Стани ми ѡди Стугеанеа, / Скрѡи ми рѹба финеана, / Финеана и купринѣана. Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 79). (985)

Фирйда (Броди) долапча въ дуваръ, камара. (986)

Фирямъ (Родопы) гонѣж (987)

Фйчюръ (Дебрь) чиракъ при бачъ на бачило. (988)

Фудулкы малкы хлѣбчета 81. III. (Срв.: Фурнити=хлѣбове. Фудулкы=малки хлѣбчета. Устово, Ахърчелебийско, СбНУ, т. III, стр. 81). (989)

Фурини и пр. **Фуриненый** паръ фиорини 150. III. (Срв.: „Рѣчи му сѣга да ти дунѣсе: чѣли, фурини, пузлатѣни грѣмни, фуринен гирлан и бисѣр“. Волен, СбНУ, т. III, стр. 150). (990)

Хайранъ (Родопы) праведенъ (991)

Халовитый Халовита работа П.Сп. XXXV. 762. (Срв.: „Това е алувита работа, каже по планини е.“ Самоков, П.Сп., кн. XXXV, год. седма, стр. 762). (992)

Хъркома (Броди) Котелъ, ператникъ, казанъ (993)

Харливый (Ахъръ-Челеби) саполивый, гу-реливый (994)

Хвърлялице дѣто ся надвърлятъ, скакалище Н. П. В. 279. (Срв.: Излекнало сиво соколе. / Отъ край Бѣдимъ града, / По планина, по рѣдина, / По Самовилски игралишта, / По Самовилски ф'рлалишта. Добринище, Разложко, Веркович, пес. 279, стр. 299). (995)

наскръбѣвамся, угъжвамся, умъслювамся, разтжжѣвамся, ухахжѣвамся, увилямся, увѣсвамся; ... Вся е войска удряхжѣла, / Удряхжѣла, ухулижѣла, / Все сж главы прѣклонили, / Все-ти слъзѣ поронили. Пѣс.

Ухылвамъ ... -мся, гл. възвр. ...

Ушйквямъ и ушйкувамъ (да ушйкамъ), гл. л. Падж кокошкы или друго нѣчто съ вѣкане: уши, уши! кжшкамъ, шыкамъ. Долѣтѣха два гълъба, / Димитриѣа ушйкува; / Ишу, ишу, два гълъба, / Не ронѣте божю дръво, / Напрашихте ми чашиж вино. Пѣс.

Ушникъ, с. м. Ушника.

Уиадвѣж, ... -веный, прич. стр. I Адосаный, разгнѣвеный, разлутеный; ...

Финяный, нъ, на, но, пр. Тънкий, хубавый, финый; ...

***Фирйда**, с. ж. Гр. Долапъ въ зидъ безъ врата; хирида, камара, пещера; ...

Фйрѣж, ишъ, -риль (да **фйрѣж**), гл. д. Гонѣж, тѣрамъ, бръкамъ; ...

Фйчюръ, с. м. Чиракъ при бачъ на бачило.

Фодулка, с. ж. Фудулка: ... 2) Малкы хлѣбчета; кравайчета.

***Фуринъ**, с. м. Златна пара; жлѣтица, флоринъ.

Фурияный, нъ, на, но, пр. Направеный отъ фурины. Чехли фурины, позлатены гривны, фуриянъ герданъ и бисеръ.

***Хайранъ**, пр. неizm. Т. Праведенъ.

Халовитый, тъ, та, то, пр. Что е като халъ; бръзый, врьтый, лютый. Халовита работа, бръза, приборъзана. ...

***Хъркома**, с. ж. Гр. Хараниа, ператникъ, вѣдърникъ.

Харливый, вѣ, ва, во, пр. Хрливый, гурливый, саполиый, мръсоливый, мръсулавый; ...

Хвърлялице, с. ср. Мѣсто, дѣто ся надвърлятъ; врьналище. Излѣтнжло сиво сокола / Открай Будимъ града / По планинж, по рудинж, / По самовилскы игралища, / По самодивскы хвърлялица. Пѣс.

Хытрощина хытрость 149. III. (Срв.: На Мара му тикналу една итрушчина за да сж уткине и пак извикала: — „Леле деду шо ми сж моча!“ Воден, СбНУ, т. III, стр. 149). (996)

Хладникъ (Броди) дупка на ямж за кимюръ за да излиза дымъ-тъ. (997)

Хлѣбарникъ -ница-ничя 224. II. (Срв.: Писна дедо да ми плачи: / „Леле стара, баба мога! / Леле сламени мої куки, / ... / Леле куче лебарниче, / Леле мачка тланйчарка. Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 224). (998)

Хлѣбница (Хасковско) Пригответено за софрж хлѣбъ и друго. (999)

Хлѣбница (Хаджиелеско) мѣсалъ. 46. II. (Срв.: ... прѣди да седне той дава на момината майка хлѣбницата, въ която е вързано тавалжка и кравая, а бжклицата съ виното или иж дава и неиж съ хлѣбницата на бабата, или иж държи при себе си. [В бележка под линия обяснено:] Хлѣбница, или както инакъ се нарича мисалъ, е дрѣха, която служи да обвива хлѣбъ. Съ хлѣбницата се овива тавалжка тъй: распростира се мисалътъ и въ срѣдата му се поставя тавалжкътъ и отгорѣ кравая. Хаджиелеско, СбНУ, т. II, стр. 46). (1000)

Хлѣбници (Броди) мѣсали (1001)

Хоратѧ приказка (Лавренов) (1002)

Хоробѣрецъ (Костурско) Който умѣ да бере хоро-то, който умѣ добръ да играе (1003)

Хоръ калабалѣк Кога заминж войвода, / хоръ юнаци слѣдъ него млади. Н. П. М. 213. (Срв.: Снощи тж мама видела, / Кога замина Войвода, / Хоръ юнаци слѣдъ него млади. Бр. Милад, пес. 213) (1004)

хохоти кискания, силни смѣхове (Лавренов) (1005)

Хралѣ Им. соб. м. 76. III. (Срв.: Причѣул ми са те Хралѣу чѣурбажи. Устово, Ахърчелеб, СбНУ, т. III, стр. 76). (1006)

И отъ постелиж хрипкаше. Богоев, пес. II, стр. 24. (Срв.: Дуйчинъ си зжбы скреп-тяше, / И отъ постелиж хрипкаше. Богоев, пес. III, стр. 23—24). (1007)

Хръчка — хръколь Мутеви (1008)

Хубавѣнко (Пиротъ) -вица деверъ, калинка (1009)

Хукачъ Който выка, ху! 202. II. (Срв.: Тука близу имало едно теке од дервиши, укачи. [В бележка под линия обяснено:] Укачи = хукачи, т. е. които викатъ яху! Прилеп, СбНУ, т. II, стр. 202). (1010)

Хытрѡщина, с. ж. Хытрость, хытрина, хытрота. На Марж й текижда една хытрощина за да ся откъне. ...

Хладникъ, с. м. Дупка, дымникъ на ямж за вжглища.

Хлѣбарничя, с. ср. Назъвание на кучя, что яде хлѣбъ.

Хлѣбница, с. ж. ... 3) Хлѣбъ и другы ястиа, пригответны за софрж. ...

Хлѣбница, с. ж. 1) Завивка, съ кожто завивать хлѣбъ за да втаса, да възиде; мѣсалъ, мѣсалникъ. 2) Мѣсалъ, трапезникъ; ...

***Хоратѧ**, с. ж. Гр. Дума, приказка, говоръ, хорота; ...

Хоробѣрецъ, рци, с. м. Който умѣ да бере хоро-то, който умѣ добръ да играе хоро. ...

***Хоръ**, с. м. Гр. Билюкъ, калабалѣжъ, навалица. Кога заминж войвода, / Хоръ юнаци слѣдъ него млади. Пѣс.

Хралѣ, им. соб. мжжско.

Хрипамъ (хрипкамъ, да хрипнѣж, хрипну-вамъ), ги. ср. 1) Скачамъ, врьгамся. ...

Храчка, с. ж. Гжста плюнка, что извъргамы изъ грѣлото си, кога храчимъ; хракотина, хракъ, хръколь, хръкотина; ...

Хубавѣнко, с. м. Вторый братъ на мжжия ми още момъкъ; дѣверъ, драгынко, бра-чѣ; ...

Хубавица, с. ж. ... Хубавенка, хубавка. **Хукачъ**, с. м. Хукалецъ. Тука близо имало едно теке отъ дервиши, хукачи.

Цабланъ (Дебрь) кочанъ отъ кукурузъ. (1011)

Царевкы. [Прилѣпъ] Царевца, кукурузъ. 195. II. <Срв.: От како овѣршиа полето, собраа царевките, обраа лозбата. [В белжка под линия обяснено:] Царевца, кукурузъ. Прилѣп, СбНУ, т. II, стр. 194—195). (1012)

Царница царевца 243. III. <Срв.: Наі пап-кун му дошлу адну ѹм: си ж качѹва маіка му на цѣрницата у двѣрѹт за да викне куку. . . . -бре! шо пала тоа кук устрѣд дѣйма?> рѣкжл он и удвѣртѣл су карлингѹт на царницата. Воденско, СбНУ, т. III, стр. 243) (1013).

Царнина Царщина, царство, царско. 132. II. <Срв.: — Іоі мале кѣпру царице, / Теѣіе соануве ни соа истувни? — Истувни ми са, царь Кустадине; Іеасну је соалнице своѣ царнина, / Дребни са звеѣзди твоѣа фукароа. Устово, Ахѣрчелебийско, СбНУ, т. II, стр. 132). (1014)

Цаѹурка (Пиротъ) Цѹцарка тыква (1015)

Цвѣтница (София) врьбница (1016)

[цвѣтъкъ, вж. при змиѣкъ.] (1017)

Цвѣлба цвиленіе П.Сл., кн. XXXV, стр. 758. <Срв.: „Скѣро, бѣрже, два ѡнгѣла Божи, / Да слѣзете доле на земѣта / Да видите шо је цвѣлба, вѣлба. / . . . / Нито макѣа своја шѣрка копа, / Но си плаче честита кра-љѣца, / 'Ногу малко — девет годин вре-ме. Самоков, П.Сл., кн. XXXV, год. седма, стр. 758). (1018)

Цекъ (Св. Гора) вода-та что тече изъ пе-пѣла въ сапунарницѣ; лангюръ. (1019)

Цѣвка Цивкѣль (Пиротъ) Сапѣль (1020)

Цѣврѣжѣ (Пиротъ) Скъмѣтж, хлѣнѣж (1021)

Цѣврѣжѣ (Пиротъ) Хлѣнѣж (1022)

Цирѣй слѣлѣ цирѣй 93/III. <Срв.: Когато бере нѣкой слѣлѣ цирѣй или подбитина, или какъ да е отока, распарѣтѣ сухозем-на жаба и налагат отока. СбНУ, т. III, Науч. отд., стр. 93). (1023)

Цицирѣга (Разлогъ) Малкото прѣстя, кутря. 109. II. <Срв.: Туга замаана Марку Кра-левѣкѹ, / Туга замаана сѣс деснаѣа рака, / Със деснаѣа рака с наі-малкѣту прѣсле, / С наі-малкѣту прѣсле с цицирѣгата, / Та іа удари по кѣпрата уста. Банско, Раз-ложко, СбНУ, т. II, стр. 108). (1024)

Циѣя (София) Скъпѣрникъ скръжѣвий (1025)

Цѣглавець -вскый пр. дивъ чловѣкъ, якъ и силенъ като песоглавець. 204. III. <Срв.: Сѣти се да го прѣти у цѣглавите, егѣ да го утѣпат. Софійско, СбНУ, т. III, стр. 204). (1026)

Цабланъ. с. м. 2) Неороненъ кочанъ царе-вицѣ, 3) Ороненъ паревиченъ мамулъ; влашковина, гроздинѣчка, дудулець, жу-на, какалѣшка, калаваръ, каламаръ, . . . кочанѣкы. . . .

Царевка, с. ж. Растение и плодъ царевца.

Царница, . . . вж. чръница.

Черница, с. ж. Чръница: 1) Раст. *Mogus alba*, бѣболѣница, дудѣ, мурѣнка, агод-ница; . . .

Царнина, с. ж. Царство, царско, царица, царовице, царица. Ой мале, мале кѣпру царице, / Тиѣа сѣнове не сѣ истувни. — / Истувни ми сѣ, царь Костадине, / Іасно е слѣнце твоѣа царнина, / Дребнѣ сѣ звѣзды твоѣа фукара. Пѣс.

Цаѹурка, с. ж. Кратуна, цацарка, цѣцарка.

Цвѣтница, с. ж. Недѣла-та прѣди Велик-денъ; цвѣтоносна недѣла, врьбница, кук-линъ денъ; . . .

Цвѣлба, с. ж. Цвиленіе; плачъ и вѣкотѣ, пискотѣ. Іа слѣзѣтѣ долѣ въ поле, / По-гляднѣтѣ никѣмъ поле, / Что е толко цвѣл-ба, вѣлба? / Сѣглядахъ силенъ огънь. / У огъня младѣ Ілина / Горѣше и си пла-чаще. Пѣс.

Цекъ, с. м. Цивѣкъ въ 3-то знам.

Цѣвка, с. ж. Сапѣль, сопѣль, сѣпѣль, мръ-солѣ, мръсулѣ, хрѣлѣ, цивкѣль; . . .

Цѣврѣжѣ, ишѣя, -рилѣя, гл. об. Хлѣнѣж, скѣмѣтж, хлѣпамѣ, лигавѣжѣ, рѣндѣамѣ; . . .

Цирѣй, с. м. Пѣпка, прѣщѣка, чирѣка, чирѣ; . . .

Цицирѣга, с. ж. Малко-то прѣстя на рѣжж; кутрю, кутро, кутрѣць, кутля, кутѣль, малѣ, малѣшка, малѣкъ; . . .

Циѣя, с. об. Скъпѣ; скѣпѣць, скръжѣавъ, стѣсливъ, стѣслѣ, стѣща, твѣрѣца, вари-кѣлѣчко, дѣжѣмерѣка, пинѣца, тамахѣарѣ, цѣвне; . . .

Цѣглавець, вѣц, с. м. 1) Пѣсѣглавець, цѣло-главець. 2) Дивъ чловѣкъ наѣкъ и силенъ като пѣсѣглавець.

Црѣвиѣ половинѣ обушѣ (Чепино, Серафимов) (1027)

Чейль зъль. На пр.: — Много чейлято е нашото дѣте: плаче по цѣла ношѣ. (Ломско, Ралчов) (1028)

Чемрѣ или друго яче фирѣ-чезне (чезиѣ). (Ломско, Ралчов) (1029)

Четвертагодишна да ли е четаертгодишнѣй и четвергодишнѣ? Сб. Ч., 286. (Срв.: Пи ми Марко тъкмо три години: / Кугы забралъ четвърта година, / Довърши ся вино тройгодишно / И ракия четвертагодишна. / . . . / Вино тройгодишно / и ракия четверогодишна. Копрившица, сб. Чолаков, пес. 31, стр. 286). (1030)

Четыре Глас ы сж чюе като ъ и и, като русско-то ы Сб. Ч., 308. (Срв.: Я или Димо на пазарь / Та купи восакъ три оки, / Три оки и полувиж / Усучи свеши четыри. [В бележка под линия объяснено:] В думж четыри второй слогъ като ся провзноси съ гласъ, что стои между и и ѣж, ные го пишемъ с ы. Сб. Чолаков, стр. 308). (1031)

Чикаме цѣкло (Чепино, Серафимов) (1032)

Чүтовно (Мутеви) (1033)

Шапъ говежда крачна болестъ (Милушев) (1034)

конь шарколия (Мутеви) (1035)

Шкалье калъ, която е изподъ водата, въ дъното, на блато или на рѣка. (Ломско, Ралчов) (1036)

Шлянецъ мн. число шлянци — ставите на прѣстите на рѣката. (Ломско, Ралчов) (1037)

Шуле чаша (Чепино, Серафимов) (1038)

Шрекъ будност. На пр. „Цѣла ношѣ съмъ била на шрекъ: синѣ ми Цанко бѣше на сѣдѣнка, та му отвори хъ вратата (ко)га си дойде. От тукъ и прилагателното шрегарт — буденъ. (Ломско, Ралчов) (1039)

Шукналъ липсалъ, изчезнал, изгубил се. (Ломско, Ралчов) (1040)

Юмурлукъ кожухъ (Лавренов) (1041)

Юнѣ едно като тирипиликъ служи за шиене. (Милушев) (1042)

Яболж да си разрѣжж / Устатж да си раскваса. Богоев, пес. II, стр. 17. (Срв.: Я си дай, либе, сабѣжж, / Яблжж да си разрѣжж, / Устатж да си раскваса, Богоев, пес. II, стр. 17). (1043)

Црѣвие, с. м. мн. Обуша, чехлы, папуши, чепици; бошмаки; . . .

Чейматѣй, тѣ, та, то, пр. Злѣй, лошѣй, немирнѣй. Много чейматѣ е наше-то дѣта: плаче по цѣлж ношѣ.

Чемрѣж, ешъ, -рѣмалъ, гл. ср. Копнѣж, топжся, слабѣж, сжхнж, чезнж, чмаж, фирѣж; . . .

Чүтовнѣй, -внѣ и -венѣ, вна, вно, пр. 1) Чүтнѣй. 2) Что ся чюе. Да ти е чүтовно! благословина, да ся чюе, че си направилъ нѣчто добро.

Шнапъ, с. м. 1) Болестъ у добѣтъка въ крака-та и уста-та; шападъ, шапатъ; . . .

Шаркулия и шарколина, с. м. 1) Шарецъ, шарко, шаркулинъ. . . .

Шкаля, с. ж. Много рѣдка тѣнина, утайка на дъно-то на рѣкж, на блато.

Шлянецъ, нци, с. м. Ставъ на прѣсть на рѣка.

Шюля, с. ср. 1) Плоскъ прѣстанъ ссждъ за ракиж; карта, литря, пахулъ, пинта, плоска, ссждя, юзя, крондилчя, жѣабка, кункума, бахулчя, чѣгура, белеза, грѣнайка, виначка; . . .

Щрѣкъ, с. м. Въ изречение: стои на щрѣкъ, стои на стрѣкъ, на стрѣжъ, на скокъ, будно, да чака да не стане нѣчто, да не ся случи, та да е готовъ; . . .

Щүквямъ и щүкнувамъ (да щүкнж), гл. ср. Липсвамъ, изгубямся, скривамся, пропадамъ, изчезвамъ, потѣвамъ да мя нѣма никакъвъ; . . .

***Амурлукъ**, с. м. Т. Агмурлукъ.

Аблъка, с. ж. . . . 2) Плодъ ябло, яблоко, аблъко, лапка, лапко . . .

зеленый яворъ Богоев, пес. V, стр. 32. <Срв.: Залежа ся заболѣ съ Гюро добжръ юнакъ, / Та ми лежи подъ зеленѣй яворъ. Богоев, пес. V, стр. 32). (1044)

Ялжкъ кърпа ошнена накрая съ коприна и тель (Чепино, Серафимов) (1045)

Яоръ вм. яворъ М. 262. — сигн. 592, 26. <Срв.: Ти да фати си две люти змиѣ, / ... / Да превързи 'и со зеленъ гайтанъ, / Да превърли 'и на зеленъ яоръ, / Яоръ ке цутитъ, яд-отъ ке капить. Бр. Милал.; пес. 262, стр. 363). (1046)

Ясакния пазачъ за изъ пжтъ (Лавренов) (1047)

Жрждивѣй пр. вмѣсто рѣждивѣй (нар. пѣс. въ в. Знание, стр. 239). <Срв.: — Либе, Драганке, Драганке / Не пий, Драганке, тѣжъ вода. / Тѣзи е вода утровна: / Снощи минѣха хайдучи, / Кѣрвани сабли миѣха, / жрждиви лушки триѣха. [В бележка под линия обяснено:] Рѣждиви. Ломъ, в. Знание, бр. 15, год. I, стр. 239). (1048)

Јаворъ и ѡворъ, с. м. Дръво *Acer pseudo-platanus*, шестилъ.

*Јалжкъ, с. м. Т. ЈАглжкъ ѡлжжкъ: 1) Кръпа, пощъ.

*Јасакчѣна, с. м. Т. Есакчѣна, който съ оржѣе придружава нѣкого въ пжтъ за да го пазѣ; ...

Жрждивѣй, въ, ва, во, пр. Рѣждивѣй.

✓ 2. Думи от листчета, на които не е посочен извор

Листчетата с думи, за които не е посочен писмен извор или пък сведение за географията им, са на брой 205. Те имат същия формат като другите (8.2/5.3 см) и са размесени с тях. Повечето от листчетата изглеждат като неформени по съдържание или недописани. На тях са отбелязвани думи в процеса на работата по речника във връзка с други думи. Н. Геров и Т. Панчев не са разчитали само на думите, които са могли да чуят или да запишат. Те също са знаели много думи или пък от някои думи са се подсещали за други. Интересно е да се отбележи, че една четвърт от тези листчета са от самия Геров, което допълва горното твърдение, че са в резултат на обработването на материала.

Особеностите на листчетата могат да се разгледат в няколко точки:

1. Като производни от други думи са изведени: *малинѣнѣкѣй, заложѣнѣкѣй, продаѣнѣкѣй*, които са на един фиш, но от тях само *малинѣнѣкѣй* е влязла в речника; *ранѣвѣкѣй*; *панѣюжище*, произв. от *панѣюгъ*; *подѣниѣаръ, -рка*, произв. от *подѣница*; *рогозаръ, -рка*, произв. от *рогозка*; *сливаръ, -рка*, произв. от *слива*; *праматаруѣамъ*, произв. от *праматаръ*; *продупѣнѣй*; *руѣвѣй*; *самарѣвѣй*; *среброглавѣй*; *столоватѣй*; *сламѣкѣнѣй*; *тополовѣй*; *махалскѣй*; *сраторовѣй*; *прѣмладѣй* и др.

Друга част производни са префигирани глаголи: *омоѣтамъ, да омоѣтаѣж*; *отходѣж*; *подѣбирамъ*; *подѣбозаѣамъ, да подѣбозаѣж*; *подѣлитѣамъ, подѣлитѣж*; *послободѣнѣамъ, да послободѣнѣж*, и други глаголи с представките *раз-, с-, у-*. Глаголите с двойната представка *изѣиз-* *изѣизѣѣж*, *изѣизгонѣж*, *изѣизѣѣж*, *изѣизѣѣж* не са влезли в речника, защото там не са дадени никакви глаголи с тази представка.

2. Фишът със синонимите *лани, оногодѣне* и *оногенѣ* посочѣва да се дадат *лани* и *оногодѣне* като заглавки. Заедно са дадени и *плѣница* и *плѣтѣница*; *руда* и *рудиѣца*; *воѣщина* и *уѣщина*; *старѣй* и *стариѣца* и др.

3. Няколко думи са съвсем обикновени, напр. *повтарямъ, повторно, прадѣдо, правнукъ, прахосникъ, пропастъ, разсыпникъ, сговоръ, считамся, сяламя, тряскамъ, тжгувамъ, угарка, умирачка, умнотия*.

4. При някои думи, които имат някакво обяснение или тълкуване, липсата на извор или на мястото, където се употребяват, е най-очевидна, понеже са интересни диалектни думи. Напр. *панчюга, повоиничя, повратка, катжркъ, подмога, подножкы, подойница, пжтие, ранявкый ревогъ, рѣдина, римизянѣй, рождение, рудица, рудѣж, -ишъ, рус-рус! рушкамъ, Рѣшинъ, оборъ, сва, симвамъ, скалеска, скрай, скутина, слагамъ 'почитамя', сорнакъ, сосвамъ, соя, сая, сое, спадамъ, списквамъ, спытувамся, справямся, сраторовѣй, срьдулка, ссѣдѣ, старей, старнина, стрѣлка, сукаръ, сукница, тодѣва, тадѣвъ, троха 'малко', уведовамя, урѣзници, ущина, халамя, хуквамъ 'духвамъ'.*

5. Отбелязани са и някои лични имена **Назлѣя, Паско, Пауна, Паунъ, Рупче, Русче, Филѣ, Филчѣ, Хубинъ*, от които само *Рупче, Русче* и *Хубинъ* са от Панчев, а останалите от Геров.

6. Друг вид са листчета с фразеологични изрази, отправени към една или две основни думи, които се намират в изказа. Напр. *Стиска го бѣтуша*, отбелязан да се даде при *бѣтушъ*, а в речника се намира във фразеологията и под *стискамя*. Същият случай е с изказа *Това му е душа и свѣтъ*. При изказа *Водата ври с ключъ* е отбелязано да се изпрати на *ключъ*, но е даден в речника при *вриж*. Същото е станало с изказа *Надѣжся като конъ на празна яслѣ*. В речника е даден при *надѣжся* и при *конъ*, а на *фиша* е отправен при *надѣжся*. Изразът *падна ми мжка* е на *фиш* за *падамъ*, а в речника е даден на *мжка* и на *падна*. Също изразът *сбирай си ума* е на *фиш* за *сбирамя*, а в речника е под *сбирамя* и под *умъ*.

На *фиш* за думата *порода* е отбелязан стих от народна песен *Нѣмамъ рода ни порода*. От същия вид са *протрѣсвамъ* от стиха *Дѣсно крѣло протрѣсва* и *родъ-роднина* от стиха *сѣбралися родъ-роднина* и др.

Фишът със съдържание *разснопявамъ, да разснопѣ свинята* е написан набързо без обяснение, но авторът е знаел значението му. В речника глаголът е изтълкуван пълно.

За думата *пришелецъ* има *фиш* с пример *Ако има црѣвѣ у изварж-тж они не сж пришелци, они сж изварчѣне* и в речника примерът е даден без промени. Но в речника под *изварчѣнѣ* със значение 'червякъ' въ *изваржъ* е даден друг пример: *Онъ си е отъ нѣхъ, онъ е изварчѣнѣ, отговорилъ шопъ-тж, когато му казали, че въ изварж-тж има червякъ*. Изглежда от един разговор са извлечени и двата примера. Шопът е употребил думата *пришелецъ* и Н. Геров е съчинил първия пример, за да илюстрира думата *пришелецъ*, а примерът под *изварчѣнѣ* изглежда е записан, както шопът го е казал.

7. Малка групичка от тези думи не са влезли в речника: *пешѣкъ, -ци, поотѣдамъ си, да си поотѣмъ, прѣонъ, продупенѣй, рокошѣтѣй, стрѣмя, стрѣчинка, стѣрвѣ, суходолка, *Назлѣя*; изразите: *гнилѣ чловѣкъ, мозѣци, гнило срѣдце*, също и поговорките: *Пжтъ го готвилъ, голъ го ѣлѣ нито под голъ, готѣи или ѣамъ; отъ гърнице главище отъ потири мѣамоси*, както и думите *заложенкѣй, продаденкѣй*.

Следва списък на думите, подредени по азбучен ред:

Братъ виждамъ кошуля, ядкы Четворица брака въ еднѣ кошуль, не можѣтъ да ся видѣтъ. Гат. — ядкы отъ орѣхъ. — сигн. 592, л. 25.

[Булъ вж. при катѣркы]

[Бѣтушь Стискамъ Стиска го бѣтушьтъ, намирася въ утѣснение.

[Ваклошятый Рогошятый Ваклошята рогошята

[виждамъ вж. при братъ.]

[Вошина и [Ущина, пити на пчелы

Гниль чловѣкъ, мозѣци Гнило срѣдце Гнойници, порици [? неясно]

Главище Отъ гърнище главище отъ потири мламеси

Голый Готвиж пѣтъ намъ Пѣтъ го готвилъ, голъ го палъ, казвать за лоще сътовено пастие

[Готвиж вж. при голый.]

Долмарче = кожюхче съ мѣтнаты на грѣди-тъ пазварници

[Душя вж. при свѣтъ]

[Едногѣдецъ Троегѣдецъ

Жимежскый — а жимяшкѣмъ омъ и пр.

[Заложенкый [Малининкый Продаденкый ум.

Звиздакъ = мѣжка звизка. — сигн. 592, л. 244.

Изизбѣиж, **Изизвезж** изизгонѣж, изизбѣрѣж **Измѣздря** Измездрихмѣ овѣна. — сигн. 592, л. 239.

Иорнѣкъ Иордѣчка

Камъченый Заправили каля камъчено брьдо-замича. — сигн. 592, л. 241.

[Катѣркы [булѣ [паткы пукалкы, [Патароци

Ключъ Да заври водата на ключъ, закипеть ключемъ.

Комкамъ, **комквамъ**

[Конь вж. при надѣсѣж]

[Кошуля вж. при братъ.]

Ладка, с. ж. . . . — Четворица братѣа въ еднѣ ризѣ? Гат. Ладкы отъ орѣхъ.

Бѣтушь, с. м. . . . — Стиска го бѣтушь-тъ, намира се въ утѣснение.

Стискамъ (стѣснамъ, да стѣснѣж, стѣснѣвамъ) . . . — Стиска го бѣтушь-тъ, намирася въ утѣснение, има някакъвъ зоръ.

Ваклошѣтый, тѣ, та, то, пр. Ваклѣый; Ваклошната, рогошната овца.

Вѣщина, с. ж. Пѣта отъ пчелѣ съ меда; ущина, сътъ; . . .

Ущина с. ж. Пѣта отъ пчелѣ съ меда; ощина, вошина, сътъ; . . .

Главище, ув. ср. отъ глава; . . . Глава главище, голѣма глава.

Едногѣдецъ, -дци, с. м. Что е на възраст само еднѣ годинѣж; . . .

Троегѣдецъ, с. м. Что е на три години, что има три години.

Жюмяшкѣмъ, **жюмяшкѣмъ** и **жюмяшкѣ-тъ**, нар. Жѣмяшкомъ, мѣжѣшкомъ.

Малининкый, нка, нко, пр. смѣкч. отъ малкый. Много малкый, маленкый.

Звизакъ, с. м. Едногодишне овня; . . .

Измѣздрювамъ (да измѣздрѣж), гл. д. Избирамъ лоѣа отъ мясо за да го топѣж.

***Иорнѣкъ**, с. м. Т. Кѣсъ отъ нѣчто за да ся види какво е, малко нѣчто изработено за да ся знае каква ще бѣде работа-та.

***Катѣркы**, с. ж. мн. Т. Печѣна, пукана царѣвица, пукалкы, булкы, булѣ, паткы, паркочъ, лувкы.

Бѣла, с. ж. . . . 4) мн. булѣ. Печѣна, пукана, царѣвица, катѣркы, паткы, пукалкы, булкы.

Патка, с. ж. . . . 4) Въ мн. ч. Пуканы царѣвици, патароци.

Пукалкы, с. ж. 1) Печѣна, пукана царѣвица: Булѣ, булкы, катѣркы, кочеѣ, патароци, паткы, патлици, лувкы, пуканкы, паркочъ.

Патарѣкъ, с. м. . . . 2) Въ мн. ч. патароци: катѣркы, паткы, патлици, пукалкы, булѣ, печѣна царѣвица.

Ключъ, с. м. . . . — Вода-та ври съ ключъ, клока; . . .

Комквамъ и **комкувамъ** (да комкамъ), гл. д. Давамъ нѣкому комкѣж, причѣствамъ; . . .

[Лани [Оногодине и оногене

Ланце Лѣтно ланце (говѣнце) зимво варивце.

[Малининкѣй вж. при заложенкѣй.]

[Маторѣй 1) Старѣ шипарѣ, 2) Старѣ чловѣкѣ

Садѣ ты да знаешѣ и [махалджий-тѣ.

[Махалка раст. трѣкач (?) упарено и попарено

[Махалскѣй

[Мягкѣй вж. при омякнѣ]

Наслѣга наслѣга дружина не могѣтъ си починѣ

смадлика сумѣкѣ. — сигн, 592, л. 241.

[Оногодине и оногене вж. при лани.]

Надѣсѣ като конѣ на празникѣ яслѣ.

[Надѣамсѣ

[Надѣто, надѣкато, надѣно 1) Накждѣто Накждѣто отивать овцѣты 2) На кождѣто странѣ. Надѣто надтяга.

[*Назлѣа Им. соб. ж.

(да го) [напластѣ, да го [набиѣ

Невѣстулка жив. : хореѣ, ласка. Самсарѣ, гюдженѣ порѣ?

[Ниетѣ вж. при омыслѣ]

Омякнѣ [мя^Гкѣй Врѣмя-то е мяко.

[Омыслѣ [Ниетѣ

[Омисирѣжѣ Омисирѣлся като мисирѣкѣ на говно.

[Омотавамѣ да омотѣж Омотѣлся е

Лани, нар. Минжлж-тѣ годинѣ, оногодине, оногене; . . .

Оногодинѣ и оногене, нар. Минжлж-тѣ годинѣ, лани; . . .

Ланцѣ, ум. ср. отѣ ланѣ.

Маторѣй, рѣ, ра, ро, пр. Матористѣй

*Махалджия, с. м. Т. Който ходи та выѣ, изѣ село да обаѣда нѣчто на селянѣ-тѣ; клиѣачѣ, протогерѣ: . . . Само ты да знаешѣ и махалджия-тѣ, . . .

Махѣлка, с. ж. . . . 5) Едно растение; сѣ него трѣкѣть упарено, попарено. . . .

Махалскѣй, скѣ, ско, пр. отѣ махѣла. Махаленскѣй

Надѣжѣя, гл. об. . . . — Надѣсѣя като конѣ за зобѣ (като конѣ на празникѣ торбѣзѣ), . . .

Конѣ, с. м. . . . — Надѣсяя като конѣ на празникѣ зѣслѣ.

Надѣто, нар. На кождѣто странѣ, надѣкато, надѣно. Надѣто кривѣ. Надѣто надтяга.

Надѣкато, нар. Надѣно: 1) Надѣто, накждѣто. Надѣкато отивать овцѣ-тѣ. 2) На кождѣто странѣ. Надѣкато надтяга.

Надѣно, нар. Надѣто, надѣкато.

Напластѣ, -ишѣ, -тиѣ, гл. свр. отѣ напластавамѣ. . . . 2) Да набиѣ, да напухамѣ. . . .

Невѣстулка, с. ж. 1) Животно, байнова булѣница, батѣва булѣница, раѣва булѣница, байновѣка, власина, енеѣва булѣница, кадѣнка, калманѣка, ласина, невѣрѣсѣка, невѣстка, . . .

Омякѣвамѣ и омякѣнувамѣ (да омякнѣ), гл. ср. . . . за врѣмя-то; ставѣмѣ по-топлѣ, студѣ-тѣ поспадѣна. Врѣмя-то омякнѣ, станѣ по-мяко, студѣ-тѣ сѣ смѣли, поспадѣжѣ.

Мякѣй, кѣ, ка, ко, пр. . . . 3) За врѣмя-то: коѣ не е много студено, коѣ студѣ-тѣ е поспадѣжѣ. Врѣмя-то е мяко, омякнѣ, . . .

Омыслѣ, с. м. 1) Намѣрение, мѣслѣ, прѣмѣслѣвание, канѣние, тѣкѣние, ниетѣ, умѣть; . . .

*Ниетѣ, с. м. Т. Омыслѣ, намѣрение, умѣть; . . .

Омисирѣжѣ (да сѣ), -ишѣ, -чилѣ, гл. вѣзвр. свр. Да сѣ умѣслѣжѣ, да сѣ замѣслѣжѣ, да укѣловнѣжѣ като мисирѣжѣ; да сѣ опучѣжѣ. Омисирѣлся като мисирѣкѣ на говно.

Омотѣвамѣ (да омотѣжѣ), гл. д. 1) Намѣтавамѣ около нѣчто; . . . 2) Заплѣтамѣ иѣкого вѣ нѣчто; . . . Омотѣлся вѣ еднѣ белѣжѣ.

[Омрълушеный

[Онзи ми ти Онези ми ти

[Онъравамъ Изгалашамъ

Оперйсамъ (оперйша), глд. Орѣзамъ, оскубамъ перата на птица да не може да фърчи. — сигн. 592, л. 238.

Отхѡда Да си поотходж. Да си походж повячко.

Падамъ Падна ми мжка, стана ми мъчно

ь
Панчюга китюкъ, пнь Панчюгъ.

ь
Панчюжище Ув. панчюгъ

Паско им. соб. м.

[Паткы вж. при катжркъ]

[Патароци вж. при катжркъ]

Пауна им. соб. ж. Паунъ, им. соб. м.

Пешякъ -ци воиска пешяц

Пленица и плетеница, уплетена коса; плетеница.

[Плетеница вж. при пленица]

Плывамъ плывнж

плоскоушки иглы

Повойничя да сж види въ вехтый речник

Повратка Повръщане

Повтарямъ повтарявамъ

Повторно

Повънъ Да идж повънъ, посебе-си.

Подбирамъ забирамъ

Подбозавамъ да подбозаѡж. Да подбозае теля-то, та да си пустне крава-та млъко-то.

Подлитвамъ подлитнж подхврѣчамъ

Подмѡга с. ж. помощь, помагане

Подничаръ -рка

Омрълушж (да ся) . . . -шенъй, прич. стр. Мрълушавъй, умрълушенъй, уклевнжлъй, умысленъй, отпаднжлъй;

Онзи, онази, онѡзи, . . . — Онази ми ти, казва ся за усиление . . .

Онъравамъ (да онъравѡж). гл. д. Научвамъ нѣкого на нѣчто лоше, непохвално; изгалашамъ, изхайтвамъ, изхлузавамъ, развалиамъ; . . .

Отхѡдож (да си), ишь, -дилъ си, гл. ср. свр. Да ходж доволѡж, да ся находж.

Падамъ (падамъ, да паднж, паднувамъ), гл. свр. . . . — Паднж ми мжка, станж ми мъчно. . . .

Панчюга, с. ж. Пънчюга.

Пънчюга, ув. ж. и пънчюгъ, ув. м. отъ пнь. Голѣмъ пнь.

Пънчюжище, ув. ср. отъ пънчюгъ.

Паско, им. соб. мжжско.

Пауна, им. соб. женско.

Паунъ, с. м. . . . 2) Им. соб. мжжско.

Пленийца, с. ж. Уплетена коса; рядица, сплитка, сплитъ, плетица, плетенка, плетушка, плетеница, плетка, плетка, коса. . . .

Плетеница, с. ж. 1) Пленица.

Плывамъ (да плывнж, плывнувамъ), гл. ср. Плувамъ, плавамъ, плуѡж.

Плоскоушка, пр. ж. Игла с плоскы уши.

Повойничя, с. ср. Мало дѣтя още въ пелены; пеленачя, повивачя, повивчя, повитачя, рулчя.

Повратка, с. ж. 1) Повръщане. . . .

Повтарямъ и повторѡвамъ (да повтѡриж), гл. д. Правѡж нѣчто вторѡй пжтъ; вторѡж, завтарямъ; . . .

Повторный, . . . -рно, нар. Вторѡй пжтъ; повторѡль, повторъ; . . .

Повънка и повънъ, нар. . . . 3) По себе за пушане водж, за изсждване; надворъ, понадворъ; . . . Ходж повънъ, ходж да никаѡж, да ся изсждж; . . .

Подбирамъ . . . -мся, 1) гл. възвр. Забирамъ, трѣгвамъ. . . .

Подбозавамъ (да подбозаѡж), гл. д. За теля: бозаѡж малко прѣди доене. Да подбозае теля-то, та да си пустне крава-та млъко-то.

Подлитвамъ и подлиткувамъ (да подлитнж), гл. ср. Подхврѣчамъ.

Подмѡга, с. ж. Помощь, помагане; . . .

Подничаръ, с. м. Който прави или продава поднищи.

Подничарка, с. ж. 1) Който прави или продава поднищи. . . .

Подножки подножие

Подойница Что сж дои, что подаж

Подопашникъ Палджмъ

Поотѣдамъ си да си поотѣмъ

Порода Нѣмамъ рода ни порода

Послободнѣвамъ да послободнѣж

[Потѣнтѣло тѣнтѣ]

[Правнукъ и прѣвнукъ]

Прадѣдо и прѣдѣ

Праматарѣвамъ бывамъ праматаръ

Прахосникъ, [разсыпникъ]

Прашасвамъ Да не прашася, да се покрие съ прахъ. — сигн. 592, л. 239.

Прѣбивамъ Върла го дрѣмка прѣбила, та заспа.

Прѣвечѣрамъ прѣставамъ да вечерямъ

[Прѣвнукъ вж. при правнукъ]

Прѣврѣкамъ да прѣврѣж Прѣврѣкнж хлѣбъ-тъ, пригорѣ отгорѣ въ пещь-тж, че прѣпалена. Прѣврѣкнж жито-то, прѣпечесж, прѣврѣж, че не пожьжто на врѣмя

[Прѣдѣдъ вж. прадѣдо]

Прѣкарямъ Прѣкаряний

Прѣкльнявамъ закльнявамъ заклевамъ

Прѣкосивамъ, да прѣкосж Прѣкоси пжтж

Прѣмладый

Прѣонъ Прѣдъ

Прѣсжждамъ

Подножка, с. ж. Подножь.

Подойница, с. ж. 1) Овца крава или друго животно, что ся дои и что подаиа. . . .

Подопашникъ, с. м. Рѣмъкъ, прикованъ съ два-та си краи на самара и прѣкаранъ подъ опашкж-тж на добыча за да дрѣжи самара да не бѣга напрѣдъ, когато добыча-то слиза изъ панадолнице; подопашница, записте, качамилка, палджмъ, коскунъ; . . .

Породъ, с. м. 1) Рожба, дѣца; . . . Нѣмамъ рода ни порода, нѣмамъ си никого. . . .

Послободнѣвамъ (да послободнѣж), гл. ср. Ставамъ слободенъ, става ми широко около шиѣж-тж, работы-ты ми отивать добръ, та зимамъ да вилнѣж, да ся отпущамъ, да живѣж нашироко, да лудувамъ; послободнѣвамъ. . . .

Потѣнтѣва (да потѣнтѣе), гл. ср. безл. Чювася тѣнтѣне.

Правнукъ, с. м. Праунукъ, сынъ на унукж.

Прѣвнукъ, с. м. Прѣунукъ, сынъ на унукж; правнукъ, праунукъ.

Прадѣда и прадѣтъ, с. м. Баша на дѣдо, на бабж; прѣдѣдъ; . . .

Праматарѣвамъ, гл. ср. Бывамъ, ходж праматаръ.

Прахосникъ, с. м. Който прахосва нѣчто; рассыпникъ, развѣй-прахъ; . . .

Разсыпникъ, с. м. Който харчи унесвѣстъ. разкрѣстникъ, разтурачъ, разтурникъ, . . .

Прѣбивамъ (да прѣбѣж), гл. д. . . . — Дрѣмка мя прѣбива, дошла ми е дрѣмка, налѣгнжла мя е, прѣварила мя е дрѣмка, приспало ми ся е; . . .

Прѣвечѣрамъ, гл. ср. свр. Да прѣстанж да вечерямъ, да свршѣж вечерѣж-тж.

Прѣврѣкамъ (прѣврѣкамъ, да прѣврѣкнж, прѣврѣкнувамъ), гл. ср. . . . 3) За нѣчто, кога ся пече въ прѣпаленж пещь: прѣгорявамъ, пригорявамъ отгорѣ, а вжтрѣ оставамъ още сурѣвъ. Хлѣбътъ прѣврѣкнж, стана варнжтъ. 4) За жито, за хранж: не ся ожьнвамъ на врѣмя, та прѣврѣвамъ, прѣпичамся, спичамся. Жито-то прѣврѣкнж.

Прѣкарямъ (да прѣкорѣж), гл. д. Прѣкорявамъ, прѣдумвамъ, корѣж, удумвамъ.

Прѣкльнявамъ и прѣкльямъ (да прѣкльнж), гл. д. Прѣклинамъ въ 2-то знамен.

Прѣкосивамъ (да прѣкосж), гл. д. . . . 3) Прѣминувамъ напрѣко, кръстомъ; прѣпрѣчвамъ, кръстосвамъ. Прѣкоси прѣзъ нивж-тж, презъ пжтна.

Прѣмладый, дѣ, да, до. пр. Тврѣдѣ, много младый, . . .

Прѣсжждамъ и прѣсждвамъ (да прѣсждж), гл. д. . . . 2 знач.

Придавъ придаване, нарастване
Приземна. Стаята е приземна — Сигн.
592, л. 244.

Пришельць Ако има пръвее у изварж-тж,
они не сж пришелиц, они сж изварчяне.

[Продаденкый вж. при заложенкый.]

Продупеный продупченный

Пролиппцамъ липцамъ изгубямся

Пропастъ

Просенище дѣто е сѣяно просо.

Протръсвамъ разтръсвамъ Дѣсно крыло про-
тръсва

Прошярвамся Грозде-то ся прошарило

Прѣжина (просторъ) и спружамъ (прости-
рамъ) — 592, л. 47.

Прѣстень Прѣсѣклица Кога отбижтъ аг-
нята прѣвъ вѣнчилень прѣстень прѣкатъ,
за да нѣма не хване прѣсѣклица шнапать
За шнапъ закрѣмывать съ ахтаподъ до-
бытка пролѣтъ въ сѣботж прѣди слѣн-
це — сигн. 592, л. 241.

Пушамъ да пустж хаберъ, да пратж ха-
беръ

Пѣтие, съб. отъ пѣтъ Широко-то пѣтие

* [Пѣтъ вж. при голый.]

Разглавявамся Разженвамся

Размирство

[Разсыпникъ вж. при Прахосникъ]

Разслушвамъ да разслушамъ, зачювамъ и
различявамъ что сж говори или выка.

Разснопѣвамъ да разснопѣж свинѣж-тж

Рѣнявкый ум. рѣнявый, съ раны

Ревотъ реване. мучение

Рѣзня умал. отъ рѣзнь. Едно рѣзня аб-
лѣкж.

Рыдина дѣлъ на планина

Римизянтый алень

Робинчица Ум. отъ робыня.

п

Рѣпка дѣто горять кимюръ; яма, тор-
лукъ.

Прийдавъ, с. м. 1) Придаване, нараства-
ние, размножаване. ...

Пришельць, лиц, с. м. Който не ся е ро-
дил тамъ, дѣто ся намира, а е дошълъ
от друго мѣсто; пришлецъ, дошлакъ, до-
шлантъ; ... Ако има прѣвее у изварж-тж,
они не сж пришелиц, они сж си изварчяне.

Пролиппцамъ и пролиппцувамъ (да про-
липпамъ), изгубямся; ...

Пропастъ, с. ж. Много дълбока яма; безд-
на, провала; ...

Просянийще, с. ср. Нива, дѣто е сѣяно просо.

Потръсвамъ и протръсвамъ (да пре-
трѣсж), гл. д. Трѣсж, трясж нѣчто да го
изчистж; разтръсвамъ. Дѣсно крыло
протръсва.

Прошѣрвамъ ... -мся, гл. възвр. Самъ-
тамъ ставамъ другонече; промѣсвамся.
Грозде-то ся прошарило.

Прѣжина, с. ж. Просторъ, прѣтъ, врѣли-
на, дрѣгъ, сарѣж; ...

Спружамъ (да спружѣж), гл. д. Пружж,
опружамъ, простирамъ, спростирамъ, про-
тягамъ; ...

Прѣсѣклица, с. ж. ... 2) Болестъ по овця-
ты, отъ която ся прѣсича млѣко-то им;
прѣстругъ; ...

Пушамъ (да пустж и да пустѣж, пустну-
вамъ), гл. д. ... 24) Прашамъ; ... Да
пустж хаберъ, да пратж. ...

Пѣтие, с. ср. съб. отъ пѣтъ. Изъ широко-
то пѣтие.

Разглавямамся (да ся разглавиж), гл. възвр.
Връшамъ, развалиамъ главежъ; разгодна-
вамся.

Размирство, с. ср. Размирица, размирина
размиръ. ...

Разслушвамъ и разслушамъ (да разслу-
шамъ), гл. д. Зачювамъ и различямъ, что
ся говори или выка; ...

Разснопѣвамъ (да разснопѣж), гл. д.
1) Раздѣламъ, разсичамъ свинѣж на двѣ
снопы; ...

Рѣнавкый, вкавко, пр. смѣкч. отъ рѣнявтый.
Ревотъ, с. м. Голѣмъ ревъ, голѣмо рева-
ние, мучение.

Рѣзня, ум. ср. отъ рѣзень. Рѣзенця. Едно
рѣзня аблѣкж.

Ридина, с. ж. Ридъ, дѣлъ на планинѣж.

Хримизянтый, нѣ, на, но пр. Хримизный,
хримизъ, алень.

Робынка и робынчица, ум. ж. отъ ро-
быня.

Рѣпка, с. ж. ... 3) Оджакъ, огнище, дѣто
горять дръва на кимюръ; яма, жижица,
торлукъ; ...

Рогозарь рка
[Рогошятый вж. при Ваклошятый]
Рогуша Рогушка овца съ хубавы виты
рога.
Родъ-роднина Събралися родъ-роднина.
Тии сж родъ-роднина

Рожденіе рожба, дѣтя и пр.
Руда, Рудица овца съ рудж мекж вльнж

Рудж, -ишь Рудятъ желѣзо, пушать водж,
та го смива

Рувый пр. отъ руй Руева боя, жьлто чер-
вена.

Рукнж Като го удари по главж-тж рукнж
кръвь. Хлуынж кръвь.

Рупче им. соб.
Русче Им. соб.
Русь, русь! отъ рускамь
Рушкамь

*Ръшйнъ, с. м. вм. аршинъ
Самаревый отъ самаръ
Сбирамь, да сберж. Сбирай си ума. Казва-
ся кога сждятъ нѣкого за нѣщо безпжтно

Сборъ разговоръ

Сва Това, за близкы нѣчта

Свѣтъ Душа Това му е душа и свѣтъ.
Това иска много

Сврясквамь изврясквамь

Сговоръ съгласие. Сговоръ ся сговорихмы,
съгласихмыся

Сдушувамся съгласямся, сговарямся свѣ-
тува

Сймвамь Свалямь

Синица Сияя синица Усил.

Скалѣска калеска

Скываль Сѣе на чюждо гумно скивали.
Посл. (Кога сж мѣси нѣкой въ чюжды
работы.

Рогозарь, с. м. Рогожарь, хасжрджина; ...

Рогуша, с. ж. Овца, коза съ хубавы ви-
ты рога. ...

Родъ, с. м. ... — Събралися родъ родни-
на, цѣлѣй-тъ родъ, всичкы-ти роднина.
Тии сж родъ роднина, тии сж роднинж.
Рожденіе, с. ср. Рожба, дѣтя, чядо.

Руда, с. ж. ... 3) Овца с рудж, тънкж,
мякж вльнж; рудица. ...

Рудйца, с. ж. Овца съ рудж вльнж; ру-
да. ...

Рудж, ишь, ... гл. д. Пушамь водж въ ру-
дж за да жж смива и чисты, та да остава
само руда-та; плавжж. Рудятъ желѣзо.

Руеный, въ, ва, во, пр. 1) Жьлточерве-
ный, портокалевый. ...

Руквамь (да рукнж, рѣкнужамь), гл. ср.
... 3) За нѣчто водно: потичнамь извед-
нжжъ и много; хлуывамь, бликнамь,
брысвамь, пликнамь; ... Рукнж кръвь
изъ носа му; ...

Рупче, им. соб. мжжско.

Русче, им. соб. мжжско.

Хрусь междом. ...

Рушкамь (да рушнж, рѣшнувамь), гл. д.
... -мѣя. 1) гл. възвр. ... 2) свр. ... 3) гл.
стр. ...

Ръшйнъ вм. аршинъ.

Самаревый, въ, ва, во, пр. отъ самаръ.

Сбирамь (да сберж), гл. д. Събирамь:
... — Сбирай си ума! прибирай си акж-
ла, бѣди уменъ, мѣсли, каквото щешъ
правишь, не ся разпушай.

Сборъ, сбѣрове, с. ср. ... 7) Сказванне, при-
казкы, разговоръ, дума, бѣсѣда; ...

Сва, мѣстоим. За соченне, за показванне близ-
кы нѣчта; сова, това.

Свѣтъ, с. м. ... — Това му е душа и
свѣтъ, то му е всичко, това му ся иска
много.

Душа, с. ж. — Душа и свѣтъ му е еде-
что-си, да направи нѣчто, то му е всичко,
иска му ся много.

Свряскам, гл. ср. свр. Да завряскамь из-
веднжжъ и много; да извряскамь.

Сговоръ, с. м. ... 3) Когато нѣкои ся сго-
ворятъ, сдумвать да направятъ нѣчто; за-
говоръ, сдумванне. Сговоръ ся сговорих-
мы, съгласихмыся, надумахмыся. ...

Сдушвамся и сдѣшювамся (да ся сдѣ-
шж), гл. вз. Сближавамся, сговарямся,
сдумвамся; ...

Сймвамь и сймнувамь (да сймнж), гл. д.
Сниманъ, снеманъ, сивнувамь, симинанъ,
сваланъ;

Синица, с. ж. 1) ув. Съвсѣмь, много синь.
Сина синица. ...

Скалѣска, с. ж. Калеска, калешка, калезма;
покана; ...

Скываль, с. м. Плѣва, что ся набира надъ
жито, кога ся сѣе прѣзъ рѣшето; забори-
на, зуборина, мякына, онапина, ... Сѣе

Скрай край Отъ скрая, отъ края.
Скрапявамъ Скъсявамъ

Скрипуцамъ. Дъскы-ты на одъра скрипу-
цать като ходишь по тѣхъ.

Скрытомъ скръшѣмъ, крьемъ

Скротявамъ скротѣжъ Укротявамъ, умиря-
вамъ

Скутина прѣстилка.
Слагамъ почитамъ

Сламкѣнѣтый отъ сламка.

Сливарь -рка

Снобѣж, в. въ слов. Вост. мѣснѣнтн и мѣ-
нѣнтн.

Сорнакъ струнякъ

Сосвамъ стигамъ

Соя, сая, сое показат. мѣстоим. за нѣчта,
что сж прѣдъ насъ, тая.

Спадамъ слизамъ Спаднѣла въ едно низко
мѣсто.

Списквамъ изписквамъ

Спытувамся Съветувамся

Сплашвамся Уплашвамся

Споявамъ Залипамъ, заливамъ

Справямся приготвувамся

Спукана му работата

Сраторовый Вѣйка сраторова

скѣвалъ на чуждо гумно, казвать кога
нѣкой ся мѣси въ чужды работы.

Скрай, нар. Край. Отъ скрая, отъ края. ...
Скрапавамъ и скрапвамъ (да скрапѣжъ),
гл. д. Правѣжъ нѣчто по-крапо, по-кжсо;
скжсявамъ, скратавамъ; ...

Скрипуцамъ, гл. ср. Скрибуцамъ, скрепѣжъ,
крѣцамъ. Дъскыты скрибуцать, като хо-
дишь по тѣхъ. ...

Скрытомъ, нар. Безъ да ся знае, безъ да
ся чюе, безъ да ся види; крьемъ ...
скръшѣмъ. ...

Скротявамъ (да скротѣжъ), гл. д. Напра-
вамъ да стане кротѣкъ, миренъ, прикро-
тавамъ, укротявамъ, умирявамъ, смиря-
вамъ. ...

Скутина, с. ж. Скутникъ.

Слагамъ (да слѣжѣжъ), гл. д. ... 9) Пра-
вижъ нѣкому честь, почитъ, икрамъ, имамъ
му сайгнѣж-гѣж; зачитамъ, почитамъ, посла-
гамъ, тачѣж, сайдисвамъ; ...

Сламкѣнѣтый, нѣ, на, но, пр. отъ сламка.
Сламкы на тояга.

Сливарь, с. м. Който ходи да продава сли-
вы изъ село, изъ градъ.

Сливѣрка, с. ж. Която ходи да продава
сливы изъ село.

Сорнакъ, с. м. Сито струнякъ, струненикъ,
протакъ.

Сѣсвамъ и сѣсувамъ (да сѣсамъ), гл. ср.
Бывамъ доста, колкото трѣбва; сти-
гамъ; ...

Сѣна, сѣна, сѣе и сова, мѣстоим. Служи за
соченне нѣчта, что сж прѣдъ насъ;
тона; ...

Спадамъ и спаднувамъ (да спаднѣжъ), гл.
ср. Слущамся изъ нанадолнище, отъ по-
высоко мѣсто на по-низко; слизамъ, сла-
замъ, слѣгнѣвамъ, навалинамъ; ... Спад-
нѣла въ едно низко мѣсто.

Спискамъ, гл. свр. Да изпищѣжъ, да запис-
камъ изведнѣжъ и много. ...

Спытувамся и спѣтувамся (да ся спѣ-
тамъ), гл. вз. Допытвамся, съвѣтувам-
ся; ...

Сплашвамъ ... -мѣя, гл. възвр. и стр. Уп-
лашвамся, подплашвамся, изплашвамся; ...

Споѣвамъ и спѣамъ (да споѣжъ), гл. д.
Съ огънь, на огънь залѣпамъ, заливамъ
нѣчто; ...

Справямъ ... гл. д. -мѣя, 1) гл. възвр.
Готвѣжся, приготвувамся, наготвувамся,
спрѣмамся, тѣкѣжся, натѣкѣмамся, утѣк-
мивамся, ...

Спукамъ, гл. свр. отъ спѣквамъ. — канъ
прич. стр. Спукана му е работа-та, не е
добра, не отива добръ; ...

Сраторъ, с. м. Раст. страторъ.

Страторовый, въ, ва, во, пр. отъ страто-
ръ. ...

Среброглавый Среброкосый

Срѣдулка срѣда на нѣчто Срѣдулка на
зелкж

Ссждя в. литря

Станъ Конакъ

Старѣй Старица Старѣ чловѣкъ

Старнина Дѣлъ, что ся дава на майка отъ
имущество-то и что остава послѣ на она
сынъ, който на е глѣдалъ. Баба Мария има
старнинж въ парици.

[Стискамы вж. при бѣтушь]

Столъ прѣстоль Царскый столъ

Столоватый что изглѣжда като столъ

Стопаничка Ум.

Сторвамся Ставамъ, прѣправлямся

Стрѣлка стрѣла

Стрѣма зевгия

Стрѣчинка Стринка

Стръгачъ Стръгачъ свиня, ждрыглива, мръ-
шява.

Стръжж Планинска-та вода стрѣже

Стървь в. стрѣвь

Сукаръ парча усукано нѣчто

Сукаръ врьвь на царвули

Сукница Сукняна дрѣха

Суходолка

Сушница Жаба [... неясно]

Считамся намирамся

Съсдробвамъ сдобрывамъ, скрышвамъ

Сяпамся Отъ сънь ся сяпж.

Тадѣва Тадѣвъ

Среброглавый, въ, ва, во, пр. Что има
сребренж, посребренж главж.

Срѣдулка, с. ж. и срѣдулакъ, с. м. Срѣ-
да на нѣчто; ... Срѣдулка на зелкж,
срѣще, кокошка.

Ссждя, с. ср. Малѣкъ, сплесканъ прѣстанъ
ссждя за ракиж; карта, литря, пинта,
плоска, шюля, юзя, крондилчя, жиабка,
кункума, бахурчя, чѣтура, белеза, грѣ-
найка, ...

Станъ, с. м. ... 5) Мѣсто на планинж, на
пжть, кжша, дѣто пжтници вошувать;
падало, конакъ; ...

Старѣй, с. м. ... 2) Старѣ чловѣкъ, ста-
рецъ; ...

Старйца, с. ж. Стара жена; старичка, ба-
бичка; ...

Старнина, с. ж. Дѣлъ, что ся дава на май-
кж отъ имущество-то, останжло слѣдъ
смрѣть-ж на башж, и что остава на она
сынъ, който ж глѣда. Баба Марина има
старнинж въ парици.

Столъ, столове и столе, с. м. ... 2) Стол-
нина, прѣстоль, тронъ; ... Царскый
столъ.

Столоватый, тѣ, та, то, пр. ... 2) Что из-
глѣжда като столъ. Столовата планина. ...

Стопаничка, ум. ж. отъ стопанка.

Сторвамъ ... -мся, гл. възвр. 1) Промѣнямъ
ся и зимамъ другъ образъ, другъ из-
гледъ; прѣправлямся, прѣтварямся. ...

Стрѣлка, с. ж. 1) Стрѣла ...

Стръгачъ, с. м. ... — Стръгачъ свиня,
дрыглива, мрышява свиня.

Стръжж, ешь ... 3) За водж: прокарвамъ,
изчиствамъ. Планинска-та вода стрѣже,
като ся пие, кара навънь. ...

Сукаръ, с. м. ... 2) Парча усукано нѣчто.
Сукаръ, с. м. 1) Врьвь за запасване на-
воа; козленица; ...

Сукница, с. ж. Сукняна дрѣха, сукнянъ
сукманъ. ...

Сушница, с. ж. Животно, что живѣе на
сухо. Жиба сушница.

Считамъ (да счетж), гл. д. ... -мся, гл.
възвр. Имамся, брожся, слагамся, четжся,
начитамся; ...

Съсдробвамъ и съсдобрѣвамъ (да съсдро-
бж), гл. д. Сосдобрѣвамъ, сдобрѣвамъ, сос-
крышвамъ, съскрышвамъ, строшывамъ,
счюпвамъ.

Сяпамъ (сѣпвамъ, да сѣпжж, сѣпнувамъ),
гл. д. ... 3) Пробуждамся изведжжж отъ
нѣчто; трепкамъ, сѣпвамся. ... Отъ сънь
ся сѣпжж, пробудися. ...

Тадѣ, тадѣва, тадѣвъ и тадѣсь, нар.
Тадѣ, тадѣва, тадѣвъ, тадѣсь, по тыа
мѣста, по тукашни-ты мѣста, тука, на-
самъ, наоколо, облизю, окръсть.

- Тополовый отъ тополя.
Трапчивый и тръпчивый, тръпкий и тръпкавый
- Тратуръ стратулъ, златуръ
Трѣбно е потрѣбно е, трѣбва
- Трепетулка като висулка что виси.
[Троегодецъ вж. при едногодецъ]
Троха, нар. малко
Тръпкий трапчивый и тръпчивый
- Тряскамъ пукамся
- Тумба калабалжкъ, билюкъ, тълпа
- Тупаница
Тжгувамъ
Тжтънь тжтнжте, тжтнене
- Уведовамъ навождамъ, подавамъ нишки да ги прѣкарвамъ прѣзъ нишелкыты и брьдо-то.
- Угарка угарешъ
- Угодъ отъ угодявамъ Ако ѣ врьвишь въ угода, то е се добра, сир. ако ѣ угаждашь.
- Укахжрявамъ да се укахжря угрыжвамъ
ся Укахжренъ, угрыженъ
- Умирачка Умиране
Умнотия умнота, умность
- *Урѣзници отрѣзанъ нишки отъ тъканъ
Усрамявамъ Усрамй Засрамявамъ
- Усрамявамъ засрамявамъ
Ухыленъ угрыженъ, кахжренъ
- [Ущина вж. при вощина.]
Филѣ Им. соб. м.
Филче Им. соб. м.
Халамъ закачамъ
- Хубинъ Им. соб.
Хукамъ Духамъ
- [И-Адкы вж. при братъ]
[И-Амъ вж. при голый]
- Тополовый, въ, ва, во, пр. отъ тополя; ...
Трапчивый, въ, ва, во, пр. Что е на вкусъ кисель и стипчивъ; тръпчивый, тръпкавый, тръпкий; ...
Тратуръ, с. м. Растение стратулъ.
Трѣбный, -бнь и -бень, бна, бно, пр. Что трѣбва, за когого имамъ потрѣбж, безъ чото не ся може; трѣбовный, трѣботный, потрѣбный; ... Трѣбно е, трѣбва, потрѣбно е. ...
Трепетулка, с. ж. Накыть треперушкы.
Троха, с. ж. ... 2) Малко нѣчто; трошка.
Тръпкий, -пкъ, пка, пко, пр. ... 2) Кысело-стипчивый, тръпкавый, тръпчивый, трапчивый, прѣсѣдливый; ...
Тряскамъ ... -мся, ... 2) Пукамся, праскамся, прѣскамся, цѣпжся, тряскамъ, тряшж; ...
*Тумба, с. ж. 1) Купъ люде, турма, калабалжкъ, билюкъ, сганъ; ...
Тупаница, с. ж. ...
Тжгувамъ, гл. ср. Имамъ нѣква тжжж; ...
Тжтънь, тжтнене, с. м. Тжтнате, тжтнене, тропотъ, тупотъ; ...
Увеждамъ (да уведж), гл. д. Увождамъ.
Угарка, с. ж. Угарекъ. ...
Угодъ, с. м. Угода. ... Ако ѣ врьвишь въ угода, ако ѣ угодавашъ.
Укахжрявамъ ... -мся, гл. възвр. и стр. Накахжрявамъ, наскръбявамъ; ужкал-
вамъ, угрыжвамъ; ...
Умирачка, с. ж. Умиралка.
Умнотъ и умнотна, с. ж. Умность. ...
Урѣзница, с. ж. Урѣзало.
Усрамявамъ и усрамямъ (да усрамяж), гл. д. Докарвамъ срамъ нѣкому, правжго да ся срамува за нѣчто; засрамявамъ, посрамявамъ; ...
Ухыленный, нъ, на, но и Ухылный, -лнь и -лень, лна, лно, пр. Загрыженный, угриженный, замысленный, умысленный, навжсенный, тжжнъ, кахжрнъ, грыжнъ, увилень; ...
Филѣ, им. соб. мжжско.
Филче, им. соб. мжжко, Филипъ.
Халамъ, гл. д. Барамъ, хващамъ, кжтжж, закачамъ, задѣвамъ, безпокож, гыбамъ, задирамъ, залацвамъ, лацамъ; ...
Хубинъ, им. соб. мжжско.
Хукамъ (хуквамъ, да хукиж, хукунамъ), гл. ср. ... 5) Духамъ какж-тж съ уста-та си; ...

3. Думи от Първичка Българска граматика от Ив. Андреев (Богоров)

Думите в този списък са вадени от теоретичната част на граматиката и от речничето към граматиката, озаглавено „Словарникъ или нѣколко думи, които наѣста говоратъ Турски и Гръцки, а пакъ на други мѣста Български“, като пред всяка дума е отбелязана страницата, на която се намира думата. Трябва да се има пред вид, че думите в словарника са подредени по азбучен ред на чуждата дума, а Геров ги е вадил с българските съответствия отпред, като чуждата дума идва накрая и се губи азбучният ред в списъка. От своя страна аз съм подредила думите по азбучен ред за по-голяма прегледност. Редът на думите от словарника съм възстановила според Богоров, т. е. чуждата дума идва отпред.

От словарника Геров не е извадил всички думи. При едно сравнение на думите от неговия списък с думите от словарника на граматиката, неизвадени от него, не се вижда критерият на Геров за подбора на думите. От буква „А“ е извадил 14 думи, останали са 13 думи; от буква „Б“ е извадил 9 думи, останали са 23; от буква „В“ е извадил 2 думи, останали са 4; от буква „Г“ е извадил 13 думи, а са останали 8 и т. н. Освен това между неизвадените думи има и много често употребими думи, които при вадене на материал за речник не би могло да се изпуснат, и с много малки изключения ги намираме в речника на Геров и като заглавни думи, и като синоними в тълкуването на дадена дума. От неизвадените думи за илюстрация може да се посочат напр. *адашъ, едноимецъ* (в речника на Геров и двете ги има като заглавки и всяка една като синоним на другата в обясненията им); *аджамий, глунавъ; аджамалжкъ, глунаво; аджмъ, крачка, прекрачъ; аманетъ, залогъ; анахтаръ, ключъ, отключъ; арабаджий, коларъ; армеа, разсолъ, пресолъ; артжкъ, останало; астаръ, подплата; асжръ, рогозка; ахжръ, оборъ; баба, баща, тейко; баиракъ, пръпоръцъ; бакла, бобъ; балтийа, брадва, съкира; баремъ, поне; белкимъ, негли; борма, витло; борчъ, длъгъ; борчлий, длъженъ; боа, цвятъ; дертъ, маразъ; дирекъ, подпора, стълпъ, попъ; доваръ, зидъ, стѣна, ограда, заградъ; достъ, приателъ; душманинъ, врагъ, кръвникъ, изедникъ; кяръ, печалба, печяла; микици, кифки, хржти уши; пай, дълъ; перустия, саджакъ; петало, подкова; сокакъ, улица и пр. и пр. От тези думи само *бакла* не е включена като заглавна дума в речника на Геров, а се намира под *боб* в съчет. *червенъ бобъ* — *бакла*. Освен това в речника с много по-голяма прецизност са обяснени някои от думите, дадени като синоними у Богоров, което показва, че Геров прави преценка на материала. Напр. *армеа, разсолъ, пресолъ* — в речника на Геров *армеа* е само със значение 'кисело зеле', а под *разсолъ* и *пресолъ* са разграничени ясно по две значения 'кисело зеле' и 'прясол, саламура'. Синонимите *фортуна, бора, сбора, буранъ, хала* у Богоров, в речника са разработени също с по-голяма точност. *Фортуна* е обяснена с варианта си *фратуна* и с *виелица*, които са пълни синоними и означават 'снежна буря', а в статията за думата *бура* правилно са дадени 'бура, бора, твърдъ буенъ вѣтъръ, хала, буранъ', които са пълни синоними, но не и по отношение на *фортуна* 'виелица'. Такива случаи има повече. За същия списък вж. по-горе на стр. 107.*

Списъкът с думите е следният:

Първичка Българска граматика. Написа Иванчо Андреевъ.
Букурещъ 1844 (сигн. 592, л. 177)

стр.
16 бабишкель
21 башиния
31 бевевреци
15 боръ — борика, борина
„ брей
23 бунище
9 бжрзей
21 бжркотия
31 ватала
15 виръ — бентъ отъ само себе си, а на-
правенъ — язъ
35 вышный
21 вуля
112 гимжи
9 глезень
4 говорка-та
16 голъмецъ
89 дошушъ — совершенно
31 жреби
88 зобъж
31 изъ синъ небе въ джнъ земе
46 имоть
93 испыржтъ
104 лъпо
56 лажба
31 лажкви
104 клътка
111 кривда
6 кжъ кжсове — каж. часть
30 масть — кажется мазъ
90 междж
16 молецъ
109 мжчено вм. мжно
9 наредъ — правило
101 наредъ — правило
4 нарой
18 облогъ и залогъ
22 ористница
11 отредъ — склонение
33 отреденъ — опредѣленъ
12 отредимъ — опредѣлимъ
10 отреждане — опредѣление
91 охолно живѣе
8 ощеръ
9 пасмина — полъ
89 пищж
32 платъ
17 подлогъ
10 подобъ
99 поемъ
14 поставъ
19 приличъ — примѣръ
14 приличаватъ — скланяются
5 прозорливъ
51 разлика — разника
21 размирица — бозгунлукъ, за вѣра
8 роякъ
23 рудище
29 свако и свяко

8 свойщина — свойство
109 сетишна
4 скъсяване — сокращение
32 случка — случай
4 сричка — слогъ
46 ступанинъ — владѣтель
33 стжль — степень
109 сжмжртенъ
106 сжмжртъя
13 тварникъ
96 теменуга
14 умайникъ
3 уредно — правильно
15 усой
18 цѣръ
30 шеме
24 шуле

Словарникъ

114 аба — осмакия, бало
„ ада — срѣдорѣкъ
„ адеть — нжравъ, навѣкъ
„ акрабанъ — свѣстникъ
„ алаписвамъ — обржгнувамъ (да стра-
дамъ нѣщо)
„ алаписанъ — вгуренъ
„ ангария — нагонъ
„ аржрмакъ на виното кога ся мѣри —
приливъ
115 аресвамъ — ревнж ми ся
„ аржшъ — водило, прощѣпъ
„ асмакъ — глибъ, тржсей, глогъ, потрж-
слекъ, мочаръ
„ ачигюзъ и хайрсжжъ — гадаръ
„ ахмакъ — заплестъ, муникъ, глама,
лапнишъ
„ аяръ чловѣкъ — гузеферинъ
„ бази керетъ — на махове
„ байръ — ржтъ, ржглина
„ бакшишъ — приносъ, поклонъ
„ бастъ, хващамся на бастъ — облогъ, об-
лагамся
116 басма — пжстрило
„ берекетж на рожби-гъ — река
„ бой на чловѣкъ — отвржстъ, вржстъ
„ боклукъ — смѣтъ, гной
„ завой — мысъ, *αἰρωτήριον*
„ верги — давнина, биръ, биря
117 вулина — ластунка
„ гаале — примеждие
„ гайтанъ — обтока; украиникъ
„ гарга — галица
„ гевшекъ, за чловѣкъ — мекишаръ, не-
джгавъ, распасанъ
„ гемия — галюнъ
„ геченмекъ — поминокъ
„ гечить — бродъ прѣходъ
„ гигантъ — драсть
„ гюзъ-бааджй — умайникъ

- 117 гюзули — жрицала, очила
 „ годжукъ — кжсопахъ
 „ гюмрукчи — мытоимецъ
 „ гюрүлтя — крамола, побѣса
 „ дааре — тагаръ
 „ давя — сждба
 118 денбелъ — лежякъ
 „ денкъ — тумба, *kolator*
 „ джебъ на грждытъ — пазовникъ
 „ джибри, ципора — пржщини
 „ долманжкъ — нарой
 „ душманлжкъ — ежба, вражда, драгов-
 щина
 „ дюлюмъ — увратъ, леха
 119 еглендже — веселба, залжгало, заманил-
 ка
 „ електъ — забунъ
 „ завги — оналакъ
 „ зараръ — загуба, вреда
 „ засигъ — азлжкъ на пушка
 „ раскрива зевзекж
 120 илачь — цѣрь, былки
 „ инать — зждъ
 „ инкаръ, *ayrtaos* — изрѣчь
 „ испать, *alodezis* — дохлатка
 „ ишахъ — угода
 „ кабилъ-дилъ — не е край
 „ кавга — припиръ, припирня
 „ кайкъ — ладья, шайка
 „ капанъ — клопка, клѣтка, скорпофакъ
 „ (*и ондера*) стжпица
 „ канара — жбелъ, скала
 „ караръ (*badhis*) — стжпъ
 „ кафелта, подхапжкъ
 „ кебабъ — печеница
 „ кенаръ — ивица
 „ кенета — чипки
 „ кирия — поемъ
 „ кираджий — поемникъ
 122 бобенъ — клонъ — вейка, връхаръ,
 връхлина
 121 коланъ — попрагъ
 „ колемо — куча
 122 колъ — потеря
 „ комший — близосѣдъ
 „ конакъери — сждница
 „ коршумъ — олово
 „ коскунъ — подгжзникъ
 „ кубе — коруба, кубей — корубестъ
 „ кула — стжлпъ
 „ куражъ — дързость
 „ кюлче желъзо — расовець
 „ кюпъ — делва
 „ кюфене, *lori* — биборъ
 „ кюше — жлъ, рогъ, угжлъ, щитъ
 „ лефе — платка
 „ лизетъ — яда
 „ лиманъ — затокъ
 „ линия джрвена — мастерка
 „ липонъ — инди
 „ лобутъ — переникъ — бой
 „ магюсница — бродница, врачка
 „ маданъ — самоковъ

- 122 максусъ — нарочито
 123 максулъ — имотъ
 „ мамули, гжлжбъ, папури — кукурузъ
 „ мангафа — хремавъ; има хропотница
 хремавица
 „ манжръ — банъ
 „ масалъ — плюска
 „ маслаатъ — подлогъ
 „ матрапазъ — препродавецъ
 „ мадалж, *bassein* — вжртопъ
 „ маша — дѣлавъ
 „ мая — сирище
 „ мегданъ — расколъ
 „ менгеме — тискало
 „ мердевенъ — лѣстница, стжлба
 „ мехкеме — сждница
 „ меше — хрость
 „ миразъ — бащина
 „ мискетъ (грозде) — ромашина
 „ мумъ-маказж — угасникъ, сѣкнуло
 „ мунафакладисвамъ — клеветж, нако-
 владвамъ
 „ мюлкъ — имотъ
 „ наргеле — бжрбонина
 „ намъ-ечинъ — за помень
 124 нафиле — напусто, залудо
 125 обржвямся — *ayratogoma*
 124 одая — стая
 „ оманъ-баши (на воденици-тъ) — увесъ
 „ орманъ — дребакъ, шумакъ, лагъ
 „ пазаръ — тжргъ
 „ пакетъ — вжртопъ
 „ палазъ — гаврило
 „ парче — късь
 „ перигель — шестало
 „ перука — покосникъ, косатникъ
 „ пичъ (на дръветъ) — изданки, младоци
 „ прика — мѣна, напивание, придъ
 „ рая, *epiikos* — подавникъ
 125 сабахланъ — взоръ, сутрена
 „ сазъ — тржстина, тржстикъ
 „ сакантя — потиска
 „ саксия — цвѣтарникъ
 „ салтамарка (дреха) — каваче
 „ сапжръ — слогъ, межда
 „ сатъ — джжжа, джжжало
 „ себеть — испиръ
 „ седнимъ — сукаръ
 „ сеиръ — гледка
 „ сель — плавей
 „ сой — ощеръ
 126 солукъ — душжкъ
 „ сучирумъ — пржскало, скокъ
 „ сюрја (за добытъкъ) — главъ
 „ табихетъ — нѣравъ
 „ таванъ — подари
 „ тамахкеринъ — пурекъ — кезинъ
 „ тедаржкъ — нареда
 „ терзий — кроячь, шивачъ
 „ тесте-баши — горница
 „ толумба — климало
 „ топка, *ofayra* — валякъ
 „ трифилъ (трева) — детелина, звездель

- 126 улукъ — джлбъ
 127 учкуръ — гащникъ
 „ учюртма — фжрчило
 „ файда — вржхнина, придобывка, до-
 бывка
 „ фасулъ — бѣлъ бобъ
 „ фиданъ — младокъ
 „ фортуна — бора, сбора, буранъ, бура,
 хала
 „ фудулиукъ — дигня
 „ фулулжся — навдигамся, голѣмжся,
 подносямся
 „ фурда (на платно) — петжи, оскжрци
 „ фурна — хлѣбарница
 „ хавая — вжзбогъ, нагорѣ
 „ хавалей — громорно
 „ хавъ (на сукно) — власть
 „ хайдутенъ — вжлхва оберникъ
 „ хайдутувамъ — вжлявувамъ
 „ хайязъ (за челоуѣкъ) — денгуба
 „ хайманаджий — каталанинъ
 „ хакъ — платка, заплаткъ, правда
 128 халка (на вратата) — бѣлчюкъ, бржнка
 „ халъ, *каѣсаиъ* — доба
 „ хамалинъ — тварникъ
 „ хараня (сжлѣ) — веджрникъ
 „ хендекъ — укупъ
 „ херзметъ — шжтжкъ
 „ хесапъ — смѣтка; хесапж — смѣтаме
 „ чаджър — шатра, сѣнка
 „ чалма — гжжва
 „ чанта — вуля
 „ чанкжнъ — разглобенъ, магло
 129 чардакъ — прдворъ
 „ чаршия — тжргъ
 „ чеки-чеби (на кола) — пѣтлегачъ
 „ чевгаръ едеорумъ — четворж
 „ челикъ — стомана, близница
 „ чекуръ (на дръво) — око
 „ ченета — муздра
 „ чептени — каравана

- 129 чешитинъ — сжгледовачъ
 „ чоппъ — жребъ
 „ чить — плеть
 „ чифтъ — близнаци
 „ човаль — платникъ, вретище
 „ чомбасъ — перчанъ, перчикъ
 „ шага — исплизокъ
 „ шаматж — бжлѣж, ломотж
 „ шамданъ — свѣтилникъ
 „ шапикъ — зѣпала
 „ шевикеръ — ранина
 „ шеникъ — кутля, кутель, полувникъ
 „ шеривета — пошня
 „ шира — мжстъ, сладко вино
 „ шишъ — ржженъ
 „ шкембе — тжрбухъ
 „ шупе — омышель
 „ шупелй — гузень
 130 юларъ — оглавникъ
 „ юрганъ — харгель
 „ юрнекъ, *маѣбегума*, приличъ, пригледъ
 „ юрюпъ — наюрване
 „ юфкетю си вземамъ — отгушвамъ си
 „ яба — нинтирь
 „ яра — врага, рана, болка
 „ янгюсъ — шашавъ, кривогледъ
 3 банямъ — кжпж
 1 вкладенъ — прибавенъ
 6 вредъ — рядомъ
 1 зраци — фазы [... неясно ?]
 6 клопамъ
 3 крадецъ — грабитель
 3 наокольный — окружающий, окрутивий
 6 огнявица — някаква си болестъ
 3 прашанъ — въпросъ
 3 прозрачно глѣданъ — пропинающий
 взоръ
 3 радеше да даде
 3 справихъ — справить
 3 цѣлба — лѣкарство
 3 чуватель — хранитель

4. Думи и форми, вадени от житието на великомъченица Марина

Ексцерпцията на тази книжка е правена от Геров, както се вижда, не само с оглед на речника, понеже материалът не е само лексикален. Н. Геров е отбелязал различни форми с морфологични, фонетични и други особености, които са му направили впечатление. От тях ще посоча няколко: 1. *отлучивъ* — с такива църковнославянски или руски мин. действителни причастни форми е изпъстрено житието. 2. Отбелязана е църковнославянската или руската редакция на думата окръг — *окружие*. 3. Направили са му впечатление български диалектни фонетични явления, напр. прегласът на етимологичното *ѣа* по типа *чаша, чеши*; в глаголните форми *презиреме, слушеше*, където прегласът е след *р* и шипяща *ш*. 4. Отбелязал е дори думата *моба* или *молба* със значение 'тлака', която е употребена в началото на житието от К. Огнянович, в което се говори за чувствуването и славенето на празника на мъченицата по разни места (в България, в Банат, в Срем, в Бачка, в Славония) и по някои от тях места събирането на този ден на тлака (работа без заплата) наричали

моба или *молба*. Думата е сръбска; вероятно Геров тогава не е знаел това и я е отбелязал, но по-късно в речника не я е включил. 5. Н. Геров е отбелязал и диал. дума *тувлы* 'тухли', употребена в житието заедно с *плинти* (гр. *plintōs* 'тухла'). 6. Геров е отбелязал на листа и три форми на глагола *вземам*: *вземе*, *вземать*, *взе*, обаче не се разбира с какво са му направили впечатление.

Следва списъкът на думите в една колона, както са у Геров, като за по-голяма яснота на отсрещната страна привеждам текст от житието, в който е употребена съответната дума или форма.

Думи и форми, вадени от Н. Геров

Извадки от самата книга, вадени от мене [Ел. М.-Н.] за сравнение

Лѣтний крынъ или страданіе Святыя Великомученицы Марины. Печатано въ Цариградѣ 1843. Огняновича. (сигн. 592, л. 176)

Лѣтний кринъ или страданіе сѣѣа великомучицы марины списано на просто-болгарскій азѣкъ. изданіе първо. печатано въ цариградѣ. лѣта 1843.

стр.

4 мѡба или мѡлба — тлака

... сѣ собирать ... на нивата сирѡмаха сосѣда, и мѡ а пожнѣватъ тлака (вѣзъ заплаа), коѣто казѣватъ по нѣкои мѣста мѡба или мѡлба, ...

„ окруже — округъ

... въ разградското окръжїе, ...

6 смѡтрѣніе Божіе

[Дали да отгледат детето на някаква жена] но тока вѣше сосъ смѡтрѣніе бжїе ...

7 Отлучивъ я и отъ сичкото ей наслѣдіе

но сѣ ѡрече ѡ неа, ѡтаѣниѣ а и ѡ сичкото ей наслѣдіе.

9 вземе

и положи на сърдцето си да а вземе за жена.

10 спроводители — сплѣтници

стр. 9 ... ѡудивиха се сичките спроводители гордагѡ княза ...

9 вземать

... заповѣди да а вземать и да а за прѣтъ въ темницата.

10 повѣргнать — ввергнуть

... и не аѣи да прѣдадѣшъ дѣшата ми на лошые тыа гѣвители, коїто искать да а повѣргнать въ геената ѡгненна, ... ей гди, погледай въ той сый часъ на мене, ...

„ въ той сый часъ

... като птица заловена въ примка, ...

„ примка

11 внимаше

... не внимаше на вѣзѣмныте ѡвѣщанїа ѡдоопоклоникѣвъ ...

- 11 взе
 12 презиреме — презираме
 13 слушеше
 14 ще те почета със големи дарования
 15 уневѣстихъ
 16 тѣлото ей раздѣрашесе на късове
 17 за ведношь — еднажъ
 18 и ме ласкате да се отреча
 „огрозй се
 20 страшно обращанѣ въ темницата
 22 претѣше съ голѣмъ гласъ да я убиѣ, ако се не махне от молитвата си
 23 лукавщини
 23—24 рачение
 29 намразишь
 34 созидать — ... [неясно]
 37 премѣненія — кажется преданія
 38 имѣ вѣм. имѣ
- ЕЗЕ ПОДИРЪ ДА ЕЙ ОУГРОЖАВА СО СТРАШНЫ
 МЪКИ.
 ЗАРАДЪ ТОВА МЫ ХРІТАНИ КАТО РАЗВМНИ И
 ПРЕЗИРЕМЕ СЕГАШНИТЕ ВРЕМЕННЫ РАБОТЫ, ...
 ... КАТО СЛЪШИШЕ СЕИРЪПЪЙ МѢЧИТЕЛЬ, ...
 ... И ЩЕ ТЕ ПОЧЕТА СОСЪ ГОЛЕМЫ ДАРОВА-
 НІА, ...
 ... АЗЪ СЕ ОУНЕВѢСТИХЪ НА НЕНАГЪ МОЕГЪ
 ЖЕНИХА ХРІТА, ...
 ... КОЛКО ТѢЛОТО ЕЙ РАЗДѢРАШЕСЕ НА КЪ-
 СОВЕ, И КРОКЪ ТА ЕЙ РАЗЛѢКАШЕСЕ ПО ДЕ-
 МАЛАТА, ...
 ... ДА НЕ ОУМРЕ Ѡ МЪКИТЕ ЗА ВЕДНОШЬ, ...
 ... И МЕ ЛАСКАТЕ ДА СЕ ѠТРЕЧА ...
 ... ТОЛКО СЕ РАСКЪСА ТѢЛОТО ЕЙ И ѠГРО-
 ЗИСЕ, ...
 ... СТЪРВАШЕ И ГОЛЕМЪ ШѢМЪ И СТРАШНО
 ѠБРАЩАНЕ ВЪ ТЕМНИЦАТА, ...
 И А ОУЛОВИ ЗА РЪКАТА, И ПРЕТѢШЕ СЪ ГО-
 ЛЕМЪ ГЛАСЪ ДА А ОУБИЕ, АКО СЕ НЕ МАХНЕ
 Ѡ МОЛИТВАТА СИ.
 ... ПОЗНА СТАА, САТАНИНСКИТЕ ЛУКАВИНИ.
 И ХИТРОСТИ, ...
 ... , СПЕРЕДЪ СЕРДЕЧНОТО СИ РАЧЕНИЕ И ЛЮ-
 БОВЪ, ГДѢТО ИМАШЕ КАМТО БГА, ...
 ... , И ДА НАМРАЗИШЪ ІДОЛСКАТА СЪБЕТА.
 И ПРЕЛЕСТЬ.
 КОИТО ЛЮБАЩЕ БЛАГОУПѢ ДОМУ ТВОЕГЪ
 СОЗИДАТЬ НѢКОГДА ЦѢРКВА ВО ИМА НА
 ТВОА СЛУЖИТЕЛНИЦА, ...
 СПЕРЕДЪ ДОСТОВѢРНИТЕ СВИДЕТЕЛСТВА ЖИВАГЪ
 БОЛГАРСКАГЪ НАРОДА, КОИТО ПРЕДАВА ВСЕГЪ-
 ДА ДОСТОПАМАТНИТЕ НѢКОИ ПРЕМѢНЕНІА
 НА ЧАДАТА СИ ...
 ... ИМѢ СВОЕ НАЧАЛО Ѡ ВРЕМЕНАТА НА БЛА-
 ГОЧЕСТИВЫТЕ ЦРѢ БОЛГАРСКИ, ...

38 ТУВЛЫ — плин-фи

... ИЗКАЖДАТЪ МНОЖЕСТВО ПЛИН-ФИ ИЛИ
ТЪВЛА.

43 Пакъ е дошла да походи нашата нишета.

... , ПАКЪ

45 навечерие — кануна

Е ДОШЛА ДА ПОХОДИ НАШАТА НИШЕТА.
КОГАДАТО ОБАЧЕ ПРИСПЕ НАВЕЧЕРИЕ СЪМ МА-
РИНЫ, В ЧАСА ДЕВАТАГЪ ... ВОДАТА СТА-
ВА ИЗЧЕРПАЕМА, ...

5. Думи от списъците на Васил А. Радушев и Павел Милошев, предадени на Т. Панчев през 1903 г.

Думите от списъците на информаторите В. Радушев и П. Милошев са отделени в настоящата работа от общия списък на думите, понеже са предадени на Т. Панчев в края на работата по речника, когато и петият том е бил готов за печат. Вж. по-подробно за информаторите на стр. 115 и сл. Думите на Радушев са 128, написани на половината на раз-рязана на две тетрадка, а на П. Милошев са 55, написани два пъти — веднаж на лист от тетрадка и втори път в едно писмо до Т. Панчев. И Милошев, и Радушев са били ученици на Панчев, което показва, че Панчев е събирал думи от учениците си, събрани в Пловдив от разни краища на България. Думите на двамата информатори съм събрала в един общ списък, като след всяка дума в скоби е отбелязано от кой информатор е думата. Срещу всяка дума на отсрещната страна е дадена статията на думата от речника на Геров или от Допълнението на Панчев, а когато думата не се намира там, мястото остава празно.

Списъкът е следният:

У Радушев и Милошев

Авджий Ловецъ (Радушев)
Агда Петмезъ (Радушев)

Ай Какво. Азъ (Радушев)
Айволъ Момче (Радушев)
Арамия Хайдутинъ (Радушев)
Беки Тъй ли? (Радушев)
Белавица също дърво и плодове сж тый
зоватъ (Милошев)
Бичъ значи сплетена мома само въ единъ
редъ. (у бичъ). (Милошев)
Блѣнъ Сънь. Мечтъа (Радушев)

Божичъ Коледа (Радушев)
Болъ Много (Радушев)
Боруя Кункъ (за печка) (Радушев)
Боци: в играта на чиликъ се употребява
тази дума за да се изкаже че чилика е
отишелъ на страна. София. (Милошев)
Бочка (Милошев)
Бранъ Война (Радушев)

В речника на Геров

*Авджия, с. м. Ловецъ; ...
*Агда, с. ж. Т. Грозде, дъни и други
овоща, варени въ петмезъ, ржчелъ, ма-
джонъ; ...

*Арамия, вж. харамия. [Т. П.]
*Беки, вж. бѣлки

Блѣнъ, с. м. 1) Кога нѣкой блънува за
нѣчто, което не може да стане, съниша
за нѣчто си; мѣчты.
Божичъ и Божикъ, с. м. Коляда.
*Болъ, нар. Т. Много, изобилно; ...

Бръдестъ само за добичета се употребява (бръдестъ волъ) роговете съ му вирнати и успоредни. (Милошев)

Буго-Бикъ, биволъ (Радушев)

Бутъ но не на тепавица но съ това си служат рубаритъ [!] за да избитатъ [!] риба. (Милошев)

Бухалтеникаръ: които ги маистори. (Милошев)

Бухалтеникъ: инструментъ служи за чукане на гръсници. (Милошев)

Бахалтениче малък бух. служи за тъкане на колани — селски. (Милошев)

Бъла рада Ракня (Радушев)

Вакълъ Черновъждъ (Радушев)

Вѣтва Младо клонче (Радушев)

Вѣтрила ед. Баиръ, могила (Радушев)

Виланъ Селенинъ (Радушев)

Виместа крава или др. която има голямо виме. (Милошев)

Винтилъ едно черво заедно съ една бурма въ вилосипеда. (Милошев)

Виразвамъ Показвамъ (Радушев)

Вополъ Плачъ (Радушев)

Врати се Обърни се. Върни се. (Радушев)

Възло Силно. Бързо (Радушев)

Глума Шега (Радушев)

Гребило Кждето селянкитъ си пѣратъ покрай рѣката. (Милошев)

Грискамъ значи ямъ (хъшовете у Софиу) (Милошев)

Гроза страхъ (Радушев)

Губеръ Килимъ, постелка (Радушев)

Гънахъ Скрихъ. Дигнахъ (Радушев)

Даровци силно казано (малко чизъ) (Милошев)

Делитодора: гергина, стамбулче (значи цвѣте) (Милошев)

Джанерица: плодове на едно дърво. (Милошев)

Дигнахъ Видехъ (Радушев)

Диня Лубеница (Радушев)

Дипъ Много. Доста (Радушев)

Днише напр. днището на този купенъ е отъ 50 снона (дол. частъ) (Милошев)

Долтеникъ дръха синя нашарена хубаво съ гаитанъ (селска) (Милошев)

Домляръ Този който ходи на домле (спречъ на Тудоровъ-денъ) Свѣти Тодоръ коня кове Домле, Домле — . — и пр. (Милошев)

Дръзко Безстрашно (Радушев)

*Буга, с. ж. Т. Быкъ; ...

*Рада, им. соб. женско. ... Бъла Рада:
а) Така наричатъ на шига ракиж-тж.

Вакълый, -кълъ, кла, кло ... пр. Вакло-шлатый, черноокый; ...

Вратъся, ипъся, -тилъся, гл. възвр. Като сѣдъж или лѣжъж, кривъжся, врътъся и ся кльчъж; ...

Възло, нар. Хжзло, много бръзо, пакж-тж.
Глума, с. ж. Глумене, подигравка, клоцъ, шига. Той не е чловѣкъ за глумж, да ся глумятъ съ него.

Гроза, с. ж. Грозно. Иде ми гроза, сѣди ми, види ми ся грозно.

Губеръ, с. м. Черга, килимъ, кебе за постилание и за завиване; ...

Гъна, -ешъ, -нжлъ, гл. д.: ... 2) Кжтамъ, пастръж; ...

Дъиня, с. ж. ... 1) Cucurbita citrullus, лубеница, лубеница, лобеница, карпузъ; ...

*Дипъ, Т. Дибъ: ... 2) нар. твърдъ, весма, мощно, нацъ, много; ...

Дуваръ Стѣна (Радушев)
Дукати Наполионъ (Радушев)

Да бждемъ животни. Да бждемъ живи (Радушев)

Заградна Ливада хубаво заградена съ върби и телъ на край нѣк. село. (Милошев)
Зелникъ, циганка. Баница. (Радушев)

Зинза Плачка (Радушев)
Зумренъ зумренка: чивъ гълъби София (Милошев)

Иле върши Врѣхонща отъ ела. (Радушев)
Инокъ Калугеръ (Радушев)
Кабакъ кабачка единъ чивъ гълъби: бели съ малки клюново [!] София (Милошев)

Казънъ Наказънъ (Радушев)
Калеври Ботуши (Радушев)

Калешо Хубаво (Радушев)

Калци Потури (Радушев)
Карпузъ Глобусъ (Радушев)
Карчакъ Стомна (Радушев)
Качемилкъа Които обича да побарне отъ всичко но прѣди другитѣ да съ барнали (Милошев)

Кебе. Козекъ Черга (Радушев)

Келка Пълка съ гнои. Циръ (Радушев)

Кеоревъ Слѣпъ (Радушев)

Керена (кирпиджиница). (Милошев)
Керка Дъщеря (Радушев)

Кина Какво (Радушев)
Клюка кове Прѣнасение думи отъ едно мѣсто на друго (Радушев)
Клокодървецъ (Кълвача птицата) тѣй я ви-
катъ шопитѣ софиски. (Милошев)

Кобурлукъ Кълъф за пишоф. (Радушев)
Кованъ коланъ едно като поясъ но направено отъ желѣзо и поникелеровано служи да се опасватъ селянkitѣ. (Милошев)

Комарникъ При всѣки егрѣкъ (бачия) има по една колибка наречена — . — (Милошев)

Котленка (Милошев)
Кофторъ Печка (Радушев)

Кренаха го Дигнаха го (Радушев)

*Дуваръ, с. м. Т. Каманъ зидъ; . . .

*Дукатъ, с. м. Една пара. Унгарски дукатъ, златна пара, вървѣла 11.85 лева или 40 аспри. П.Сп. 65. 645. [Т. П.]

Животный, -тънъ и -тенъ, тна, тно, пр. . . . 2) Който има животъ, има дни да живѣе. Не бы животенъ да отгяда дѣ-
на-та си.

Зелникъ, ници, с. м. 1) Тѣсто, точено съ зеле межд петуры-ты, бюрекъ съ зеле; . . .

*Илѣ, с. ср. Гр. Маслинъ.

Инокъ, с. м. Монахъ, калугеръ; . . .

*Калѣвра, с. ж. Обувка, посталъ, гофа, кофа, еменина; . . .

Калѣший, шъ, шы, шне, пр. . . . 5) Гызда-
вѣй, хубавѣй, калешъ.

Калѣць, лци, с. м. [с други значения]

*Кебе, с. ср. Т. 1) Тъкано отъ вълнъж де-
бело като чергъ, за постилкж и за за-
вивка. 2) Дебела черна дрѣха, аба.

Кѣлка, с. ж. 1) Една прыщка, единъ стру-
пѣй, кель; . . .

*Кйоравѣй, въ, ва, во, пр. Т. Слѣпѣй,
дзиврѣй, зиврий, дзивѣй; . . .

Кѣрка, с. ж. Щерка, дъщеря; . . .

Кѣна, нар. 1) Какво?

Клукодрѣвецъ, с. м. Птица Picus кль-
вочъ; . . .

*Кубурлукъ, с. м. Т. Кубуръ пишови.

Кофторъ (София), с. м. в. ковторъ. [Т. П.]
Ковторъ, с. м. Градена, зидана печка въ
стая. МСб. XVI, Трънско, 60. [Т. П.]

Кревамъ (да крѣнж, крѣнувамъ), гл. д.
1) Вдигамъ, дигамъ, подигамъ; . . .

п.
Крухъ Сипаница (Радушев)

[к]
Крушпа Една пара златна която носят за
герданче селянкитѣ. (Милошев)
Кузумъ Момче (Радушев)
Кушма, кѹшка. Калпакъ (Радушев)
Кушуля Риза (Радушев)

Кюпче Кана за вода (Радушев)
[Лиле вж. при нахоро]
Маджунъ Петмесь (Радушев)

Мазникъ Както баница (Радушев)

Мандже Ясте (Радушев)

[Маца вж. при нахоро.]
Мечка Печка (Радушев)

Миджевъ Кеоревъ (Радушев)

хМина човѣкъ (Радушев)
Митилявецъ мѣсто където расте митила
(Милошев)
Мледжя крѣхка трѣва която даже селяни-
тѣ ядѣтъ понеже е сладка. (Милошев)
Млинь Баница (Радушев)

Модро Боя както небето (Радушев)
Наденица Суджукъ (Радушев)

* Наздравица Бѣлици (Милошев)
Настовокъ (Милошев)
Находливъ Досѣтливъ (Радушев)
Нахоро, Лиле, Стрбиянка, Маца (имената
на разни сел. игри, хора). (Милошев)
Не прелишай се. Не се мами (Радушев)
Орешки: Единъ видъ плодове събирани
отъ цървоветъ за зимно врѣме те ги
ядемъ и нии, много орачитѣ ги намиратъ.
(Милошев)
Пандизимъ Совия хѣшовете я говор. Зна-
чи глѣдамъ (пандизи ли го бе баламо)
(Милошев)

Пастра Запазвамъ. Скривамъ. (Радушев)

Патъ Креватъ (Радушев)
Пача боя Червень пионеръ (Радушев)
Пеклии Копчета (Радушев)
* Пена. Гр. Перце (Радушев)
Пешачко хоро: играе се по пътъ на свад-
ба (Милошев)
Пишно Разкошно (Радушев)
Плака Плоча (Радушев)

Плакенъ Калемъ (Радушев)

Крѹпа, с. ж. Нѣкаква болесъ.

* Кузѹмъ, Т. Мое ягния, на галено.

Кошюла, с. ж. 1) Долна бѣла памучна
дрѣха, риза; ...
Кюпче, ум. ср. отъ кюпъ. Кюпецъ.

* Маджѹнъ, с. м. Т. ... 3) Грозде, динѣ
и другы овощина, варены въ петмезъ;
агда, ржчель; ...

Мазникъ, с. м. ... 2) Точено, мѣсено нѣ-
что съ мазъ, съ масло; баница, млинь,
плакеда, тутманикъ.

* Манджа, с. ж. Ит. ІАстие, надба, го-
стба; ...

Мѣчка, с. ж. ... 3) Желѣзна справа въ
огнище, на която турятъ главниты за
да ся не заплѣскаватъ, а да горятъ по
добрѣ; магарина.

Мйжявѹй, въ, ва, во, пр. Что е съ зами
жалы очи; мижюрлавѹй, джюркавѹй
жюркавѹй, палавѹй; ...

Млинь, с. м. Нѣчто точено; баница, ба-
клава, бюрекъ, мазникъ, плакеда, плакен-
да, тутманикъ.

Мѹдрѹй, рѣ, ра, ро, пр. Мѣдрѹй, синѹй.

Надѣница, с. ж. Свинска коябаса, куба-
сница, мѣденица, лѹканка.

Пастрѣж, ишь, -рилъ, гл. д. Крѣжъ, вардж,
чювамъ, пазж; ...

* Патъ, с. м. Дрѣвяно лѣгло.

Пеклиа, с. ж. Петлиа.

* Плака, с. ж. Гр. Камяна плоча за писане
на нежъ.

Плоска Бъклица (Радушев)

Подноси Гордѣя (Радушев)
Покой Миръ (Радушев)
Покънва Посвирва (Радушев)
Поще Кърпа (Радушев)
Прикия Зестра (Радушев)

Прусатъ Върви мѣрно (Радушев)

Прустъ Прѣдверие. Антре (Радушев)

Пуде Баница (Радушев)
Пукавица едно дърво и плодоевъ се тѣ
викатъ — — (Милошев)
Пъпешъ Пипонъ (Радушев)

Ракла Долапъ (Радушев)

Ралъа: единъ сезонъ въ годината (Милошев)
Рачило Инструментъ за рачи служатъ си съ
него рачаритѣ. (Милошев)
Речелъ Петмезъ (Радушев)

Ридае Плачи (Радушев)
Рута Кърпа (Радушев)

Сачило: рибарски инструментъ срѣ. рачи-
ло. (Милошев)
Свила Коприна (Радушев)
Скоменъ Дървенъ столъ (Радушев)

Скулуфиди Висулки отъ коса (Радушев)

Скурафче Чекийка (Радушев)

Слѣпа улица. Улица която нѣма изходъ
(Радушев)
Соба Голѣма стая. (Радушев)

(Соба) Ако искате земите я (значи стая)
Берковичко (Милошев)
Соса Стига. (Радушев)

Срикъ Срѣда (Радушев)
Странище Оженена нива (Радушев)

Плоска, с. ж. 1) Матѣкъ плоскъ и крж-
глистъ ссѣдъ, что събира около сто дра-
ма ракиж; пинта, жабка, крондилчя,
кункума, бахурчя, ссѣдя, литря, юзя,
шюля, чѣтура, белеза, грънайка, карта;...

Пѣкой, с. м. Миръ, тишина, спокойствие.

Пощя, ум. отъ пошь. Пошець, попя.
*Прикия, с. ж. Гр. Прике, прикия, зестра,
приданъ.

Прѣсамъ (да прѣснѣ), гл. ср. 1) Ходж
ситно, ситнѣ, назлѣмъ прѣстѣпвамъ.

Прустъ, с. м. Стая въ кѣщи междъ дру-
гы-ты стаи, дѣто стоиатъ ковчежи-ти и
завивкы-ты и постилкы-ты.

Пъпешъ, с. м. Раст. Cucurbita пѣро и не-
говъй плодъ; пипишь, пепонъ, пипонъ,
дыня, каунъ;...

Ракла, с. ж. 1) Долапъ съ врата въ стѣнѣ.
2) Долапъ за турание въ него постилкы,
завивкы, дрѣхы; масандра, юклукъ.
3) Санджкъ, ковчегъ, въ който стои прѣд-
мена-та на младж булжъ.

*Ржчѣлъ, с. м. Т. Прѣварено сладко вино
мусто на гжсто съ нарѣзанж въ него
тыквж и съ другы овошца; петмезъ,
пекмезъ, маджунъ, агда;...

Рыдажъ, ешь, гл. ср. Плачѣ съ хлѣпане;...
Рута, с. ж. Крыпа, пошь, мандулъ, тесе-
мель;...

Свила, с. ж. 1) Коприна;...

*Скоменъ, с. м. Скарпид, столъ, скем-
ля;...

*Скулѣвъ и скулѣвъ, с. м. Т. Коса-та
междъ очи-ты и уши-ты; зулуфъ;...

Скуравчя и скурафчя, с. ср. Ножъ, что
ся отваря и затваря; бритва, заклапачъ,
заклопчя, захлупача, клепача.

*Соба, с. ж. Т. ... 2) Одаа, съ пешъ въ
неж за топление;...

Сѣсвамъ и сѣсувамъ (да сѣсамъ), гл. ср.
1) Бывамъ доста, колкото трѣбва; сти-
гамъ;...

Странище, с. ср. 1) Пожъната нива, на
кожто стоиатъ още останѣлы-ты на ко-
ренна сламкы; старище, стрънище, ста-
нище;...

Струва Прави (Радушев)

Струпа Пъпка съ гной (Радушев)

[Сърбиянка вж. при Нахоро.]

Съкамъ Мисля (Радушев)

Талчоводецъ момъкъ (Милошев)

Талчоводка мома (Милошев)

Талчокъ повъ край на хоро (Милошев)

Теркия: Свитъ панджакъ като цилиндъръ на нѣкои пѣтникъ и вързано одзадъ на седлото, се казва теркия. (Милошев)

Тумаши Калцуни Тумани (Радушев)

Тутуманикъ Както баница (Радушев)

Тучно Тлъсто (Радушев)

Тучно Отекчително (Радушев)

Тждѣва Тамъ (Радушев)

Търколо Колело (Радушев)

Търлахъ го. Трихъ го. (Радушев)

Улибва. Ухилва. Усмихва (Радушев)

Фурна Соба (Радушев)

Фърчва Връчва Гърве (Радушев)

Хай Какво (Радушев)

Харесвамъ Обичамъ (Радушев)

Хасъръ Рогозка отъ папуръ (Радушев)

Хашеви Стая външна (Радушев)

Хѹмба Подземна дупка. Лавунъ. Ламянъ (Радушев)

Хълца Плачи (Радушев)

Циганка Зелникъ, Баница (Радушев)

Циръ Пъпка съ гной (Радушев)

Чамъ Малка гимия (Радушев)

Чарътъ Очерованието (Радушев)

Чевръстъ Бързъ

Струвамъ, гл. ср. и д. . . 5) Правяж, на-
правямъ, връщяж, извършвамъ ; . . .

Струнка, с. ж. Засъхнала кора гной и кръвъ
на чиркж или на другж болкж ; струпъ,
струпѣй, брука, брюка ; . . .

Съкамъ, гл. ср. Мисляж, струва ми ся,
чини ми ся, сакамъ ; . . .

*Теркия, с. ж. Т. Телкия, терликъ.

Томакъ, -ци, с. м. Тозлуци.

Тутманикъ, с. м. Хлѣбъ частие мѣсенъ съ
масло и сырене и печенъ въ тепсиж ;
баница, мазникъ, млинъ, плакеда ; . . .

Тучный, . . . -чно, нар. Тлъсто, мазно.

Тждѣ и тждѣва, нар. По тукашни-гы
мѣста, по тына мѣста, тждѣсь, тждѣзи,
тадѣва, съдѣва, тука, тукъ, около, на-
самъ ; . . .

Тръкало, с. ср. 1) Коло, колело, точило
тръкалакъ ; . . .

Трълж, ишъ, лийлъ, гл. д. 1) Тръкамъ,
трыжъ ; . . .

*Фурна, с. ж. Т. 1) Пещъ за печене въ
неж хлѣбъ или друго нѣчто ; хлѣбарница,
пламянница, фуруна, вурна, хурна ; . . .

Връчва, с. ж. 1) Голѣмъ сждъ отъ прѣстъ
за дръжане водж и др., купъ. 2) Делва
съ двѣ уши, . . .

Хай, междум. 1) Хайде.

*Хасѣръ, с. м. Т. Рогоже, рогожка, рого-
жа, рогозина, рогозка ; . . .

*Хашевина, с. ж. Т. Онаа стана въ кѣшж,
дѣго ся кладе огнь и ся готви ; аше-
вина, мутвакъ ; . . .

Хлѣцамъ (да хлѣцнж), гл. ср. . . 2) Пла-
чъкъ съ хлѣцане, съ поимане ; хлипамъ,
липамъ.

Цирѣй, с. м. Пжика, прышка, чирка,
чиръ ; . . .

Чамецъ, с. м. Голѣма ладия, без платна,
скована отъ борови дѣски, по срѣдата съ
покрито мѣсто за огнище, за спане, за
подслона отъ дъждъ, върви по течението
на рѣките като салъ ; служатъ си съ нея
по Дунава. Хр. Г. Данов, Юбилеен Сбор-
никъ. 39 стр. [Г. П.]

Чевръстѣй, стъ, ста, сто, пр. пр. чвъръ-
стѣй, в. чвърстѣй.

Чвърстѣй, стъ, ста, сто, пр. Чевръстѣй : . . .

2) Бръзѣй, пржгавѣй, спрѣжтжѣй, срьд-
чѣстѣй ; . . .

Чертогъ Стаия за спане (Радушев)
 Чожумъ Момче (Радушев)
 Чулькъ служи за търкане на коприви (Ми-
 лошев)
 Чулькаръ който ги прави [вж. горната ду-
 ма чулькъ] (Милошев)
 Чутура Бъклица (Радушев)

Шемше Чадъръ (Милошев)
 Юродъ Глюпецъ

Юрукъ Турчинъ

Чутура, с. ж. Чѣтура.

Чѣтура, с. ж. Чотура, чютура: 1) Букла,
 бѣклица, белеза, грънайка, карта, карда,
 пинта, плоска.

Юрѣдивый, въ, ва, во, пр. Слабоумный,
 глупавый, палавый; . . .

*Юрѣкъ, юрѣци, с. м. Т. 1) Турско но-
 мадско плѣмя въ Родопы-ты, коняри.
 2) Каракачанинъ, влахъ.

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯ НА ИЗВОРИТЕ У ГЕРОВ

Съкращения на изво- рите у Н. Геров	Съкращения, приети от мене (Е. М.)	Означават
Безс. пс. 18	Безсонов, стр. 18	Безсоновъ, Петръ. Бол- гарские пѣсни изъ Сбор- ников Ю. И. Венелина, Н. Д. Катранова и других болгаръ. Выпускъ второй, Москва, 1855.
	Богоев, пес. . . . стр. . . .	Богоевъ, Иванъ, А. Бжл- гарски народни пѣсни и пословици, книжка първа, Пеща, 1842. [Извадени на лист цели стихове или из- рази и съчетания, на брой 42].
Кн. 199 стр. III	Бълг. книж., III, стр. 199	Български книжици, год. III
Н. П. В. 70	Веркович, пес. 70 и пр.	Веркович, С. И. Народне песме Македонски бугара, Скупю, кн. I, Београд, 1860.
Верк. пес. 269	Знание, бр. . . ., стр. 239	в. Знание, год. I, бр. 15, 15 август 1875 г., стр. 239.
в. „Знание“, стр. 239	Илиев сб., стр. 264 и пр.	Илиевъ, Ат. Т. Сборникъ отъ народни умотворения, обичаи и др., събирани из разни български покрайни- ни, кн. I, София, 1889.
Илиевъ 264	Иречек, Кн. Бълг. II, 336	Иречекъ, К. Княжество България, част II, Плов- дивъ, 1899.
Ил. 25	Зах. Круша, пес. 11	Круша, Захари Икономович. [Думите са на листчета, из- вадени от песни, които са записани от З. Круша и част от песните се намират в сборника на А. И. До- зон].
96 Ил.	Лавренов	Лавренов [списък с 24 ду- ми, подписани само с това име].
Ир. Кн. Бълг. II, 336	Д. Маринов, Ж. Ст., кн. II, стр. 69	Маринов, Д. Жива стари- на, Руссе, кн. I (1891); кн. 2 (1892), кн. III (1892).
Н. П. З. К. 11		
ЖСт II 69		

Н. П. М. 36
Мил. пѣс. 127
Мил. 347 пѣс.
М. 592. п.
М. 262.

бр. Миладинови, пес. 36 и т. н.

Миладиновци, Д. и К.
Български Народни пѣсни,
Загребъ, 1861, София,
1891.

Милошев, П.

Милошев, Павелъ, уч. отъ
фр. пансионъ, роденъ въ
Цариградъ, живее въ с. Мас-

Милушев

лово: тези думи тамъ се го-
ворятъ. [Списък с 55 думи].

Мутеви

Милушев [списък с 27 ду-
ми, подписани с това име].
Мутевы: Слова отъ българ-
скы пѣсни, земевы отъ
... [неясно] Мутевы, съ
первый стихъ на секая пѣ-
сень. [Списък с думи, изва-
дени в изрази и съчетания].
Новини. Вѣстникъ полити-
чески, научно-литературен
и духовен, год. I—VIII. Ца-
риград, 1890—1898.

Нов. П. 30

Новини, год. II, бр. 30

К. Огняновъ, лѣтний кринъ
нан страданіе стѣа въ-
анкомунцы Марины спн-
сано на простоволгарскѣй
азыкъ. изданіе перко. пе-
чатано въ Цариградѣ. лѣ-
та 1843.

П. Сп. XXXV. 658.

П. Сп. кн. XXXV. с. 658

Периодическо списание на
Българското книжовно дру-
жество въ Сръдецъ, год.
седма, кн. XXXV, 1890.

Радушев

Василь А. Радушевъ: у.
III кл. гр. Пловдивъ. 1903 год.
[Списък със 128 думи, на-
писани на едната половина
на разрязана на две тет-
радка.]

Ралчов (Ломско) и (Бургаско)

Ралчов, Димитъръ: Думи,
употрѣбляеми въ Ломско,
записани презъ 1883—
1886 год. [67 на брой]. Ду-
ми, употребляеми въ Бур-
гаско, записани презъ
1888 год. [8 думи]. [Списъ-
къ е подписан отъ Д. Рал-
чов].

24

110/II; (или III, IV и т. н.)

СбНУ т. I, стр. 24

СбНУ т. II (или III, IV и т. н.)
стр. 110

47. II (или III, IV, XVI—
XVIII и т. н.)

СбНУ т. II (или III, IV, XVI—
XVII и т. н.), стр. 47

Серафимов, (Четино)

Сборникъ за народни умотво-
рения, наука и книжнина,
т. I и др.

Серафимовъ, Георги [спи-
съкъ с думи, озаглавен „Се-
рафимовъ отъ Четино“ и
подписан с. цялото име
Георги Серафимовъ —
40 думи].

2.10.16

Сюл. Кех.	Сюлейман Кехая	Сюлейманъ кехая [име на ии-форматор, отбелязано на няколко листчета].
Тр. II 705	Труд, год. II, с. 705	Трудъ, литературно-научно списание, год. II, кн. VI, В. Търново, 1888.
Сб. Ч. 353 Чол. 183	сб. Чолаков, с. 353 (183)	Чолаковъ, В. Български народен сборникъ, часть I, Болградъ, 1872.
III. V. 459 III. III. 69	Шапкарев, отд. V (III), с. 456 (69)	Шапкарев, К. А. Сборникъ отъ Български народни умотворения, София, 1891.

ПОКАЗАЛЕЦ НА СЕЛИЩНИТЕ ИМЕНА, ОТ КОИТО СА СЪБРАНИ ДУМИТЕ В ПУБЛИКУВАНИТЕ МАТЕРИАЛИ

(Цифрите означават поредните номера на думите от глава II, точка 1)

Аджиево (сега Хаджиево, Пазарджишко) 707	Горна Бая, Софийско 321, 353, 418, 444
Аджиръ 207	Горна Джумая, Ду(п)ничка Македония (сега Благоевград) 234, 369, 391, 959
Ахджелеби 546, 547, 774	Граматиново, Малкотърновско 794
Ахджелебийско и Ахърчелебийско (област в Средните Родопи) 306, 343, 359, 374, 394, 403, 437, 448, 481, 514, 548, 570, 664, 687, 700, 716, 753, 757, 802, 813, 852, 899, 907, 962, 985, 994	Граховско (Грахово, Граово, покрайнина, образувано от Брезнишкото поле и областта при Горна Струма около Перник) 226
Банско, Разложко 1024	Грахово-поле вж. Граховско 785
Бая, Чепино (сега Велинград) 488, 663, 835	Гурмазово, Софийско 967
Батакъ 152, 214, 495 ⁶ , 782	Дебъръ 3, 126, 147, 282, 484, 703, 704, 718, 884, 941, 952, 982, 988, 1011
Битоля 12	Дебърско 283, 381, 463, 553, 584, 613, 626, 688, 691, 736, 739, 769, 807, 809, 831
Богословъ, Кюстендилско 953	Дъдово ? 58, 144
Брацигово 13	Дъдово — Родопите (Пловдивско) 138
Броди, Сярско 166, 259, 261, 303, 309, 311, 313, 348, 349, 356, 375, 425, 451, 471, 478, 483, 494, 495, 576, 577, 588, 609, 658, 690, 735, 738, 787, 834, 854, 896, 923, 945, 948, 986, 993, 997, 1001	Дибре ? 667
Бургаско 20, 31, 42, 63, 251, 347, 361	Добринище, Разложко (сега Добринища, Благоевградско) 995
Бутунецъ, Софийско (сега Ботунеш) 493	Дойранъ 49
Варна 180	Долне Ченакчие, Новоагорско ? 680
Велесъ 557, 597, 693, 771, 824	Долно-Райково, Ахърчелебийско (сега квартал на гр. Смолян) 378, 379, 607, 867
Велешко 198	Добричъ (сега Толбухин) 561, 573, 671
Владая, Софийско 644	Добричко (Халжюгду Пазарджик) (сега Толбухинско) 266, 611
Владимирово, Добричко (сега Толбухинско) 958	Дяково, Дуничко (сега Станкедимитровско) 469, 783
Воденъ 80, 253, 257, 274, 280, 310, 340, 354, 431, 537, 630, 662, 820, 849, 990, 996	Еникъй, Ксантийско 213
Воденско 429, 440, 538, 583, 641, 701, 805, 806, 906, 938, 1013	Изт. България 89
Войнеговци, Софийско 544	Чепинска Каменица (сега Велинград) 457
Войниците (може би се отнася до: 1) колиби към общ. Трявна; 2) с. Братя Даскалови, Чирпанско) 57	Карлово 246, 453
Връбница, Софийско 928	Карловско 320
Върбица, Шуменско 554	Климентиново (? Климентиново, Старозагорско) 44
Върбница, Софийско 516, 714, 857	Климентиново, Пловд. 543
Габрово 220	Костурско 119, 1003
Герлово, Шуменско 554	Котелъ 238, 480
Голямо Алжчой, Добричко (сега Плачидол, Толбухинско) 931	Копривщица 19, 77, 155, 279, 709, 920, 1030
	Кочанско 228, 229
	Кукушъ 801, 850
	Кюстендилско 363, 368, 400, 473, 474, 475, 515, 528, 914